

THE LIBRARY
COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK THAILAND

การวิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทย
(ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ปริญญานิพนธ์
ของ
โกธัญย์ สาริกบุตร

เสนอต่อวิทยาลัยวิชาการศึกษา
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
เมษายน 2517

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตได้พิจารณาปัญหานี้อย่างรอบคอบแล้ว เห็น
สมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิตของวิทยาลัย
วิชาการศึกษาได้

.....ประธานกรรมการ

.....กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดีโดยได้รับความช่วยเหลือจาก
รองศาสตราจารย์ กุหลาบ มัลลิกะมาส และอาจารย์ ลัลลนา ศิริเจริญ อาจารย์ทั้งสอง
ท่านกรุณาให้ทั้งกำลังใจ กำลังสติปัญญา และถ่ายทอดความรู้อันมีค่ายิ่งให้แก่ผู้วิจัยตลอดการ-
ศึกษาจนกว่าครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณด้วยความรักและเคารพอย่างสูงสุด

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ วิพุธ โสภวงศ์ ที่กรุณาให้
ความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องของกลบทและกชอักษร เป็นอย่างยิ่ง และขอขอบพระคุณ
เจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ ซึ่งให้ความสะดวกในการค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ

ท้ายที่สุดผู้วิจัยขอขอบคุณ อาจารย์ สมพร สาริกบุตร แห่งวิทยาลัยครุชนบุรี
ผู้ซึ่งมีส่วนให้กำลังใจ ทրววจทาน และวิจารณ์การทำงานทุกลำดับชั้นจนงานทั้งปวงสำเร็จ
ลงด้วยดี

โกชัย สาริกบุตร

สารบัญ

บทที่

หน้า

✓ ๐/๑๔ ๑	บทนำ.....	1
✓	ภูมิหลัง.....	1
✓	✓ ความสำคัญของการศึกษาคนควา.....	12
✓	✓ ความมุ่งหมายในการศึกษาคนควา.....	13
✓	✓ ขอบเขตของการศึกษาคนควา.....	13
✓	✓ สัมมติฐานของการศึกษาคนควา.....	14
✓	✓ ขอบเขตของเรื่องตน.....	15
✓	✓ คำจำกัดความศัพท์เฉพาะ.....	15
	✓ วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูล.....	16
	✓ วิธีดำเนินการวิเคราะห์.....	16
✓ ๒	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการคนควา.....	18
	ประวัติความเป็นมาของกลบท.....	18
	ความหมายของกลบท.....	21
	การจำแนกประเภทของกลบท.....	23
	✓ วิธีอ่านและแต่งกลบท.....	24
3	การวิเคราะห์ประเภทและแบบของกลบทไทย.....	26
	ประเภทที่ 1 กลบทกำหนดบังคับเพิ่มมากกว่าปกติ.....	27
	แบบเพิ่มบังคับสระ.....	27
	แบบเพิ่มบังคับพยัญชนะ.....	30
	แบบเพิ่มบังคับวรรณยุกต์.....	39
	แบบเพิ่มบังคับคำกริยา.....	40
	แบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิมหรือซ้ำคำเพี้ยนกัน..	44
	แบบเพิ่มบังคับการซ้ำคำหรือวลีเหมือนกระทู้... 54	
	แบบกำหนดจำนวนคำในวรรค.....	58

	แบบกำหนดมาตราตัวสะกด.....	59
	แบบเพิ่มบังคับพิเศษอื่น ๆ.....	61
ประเภทที่ 2	กลบทของแบบรูปหรือวิธีอ่าน.....	66
	แบบเรียงอักษรสลับกัน.....	66
	แบบใช้ตัวอักษร เป็นสัญลักษณ์.....	68
	แบบใช้ตัวเลข เป็นสัญลักษณ์.....	69
	แบบอ่านซ้ำคำหรือย้อนคำ.....	72
	แบบเลือกคำหรือแบ่งวรรคให้เหมาะกับบท....	81
	แบบมีตารางหรือเครื่องหมายประกอบ.....	89
4	ลักษณะการปรากฏของกลบทในวรรณคดีไทยบางเรื่อง.....	102
สมัยที่ 1	สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นถึงรัชสมัยสมเด็จพระ-	
	นารายณ์มหาราช.....	103
สมัยที่ 2	สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย.....	127
สมัยที่ 3	สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงรัชสมัยพระบาท-	
	สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	136
5	บทสรุป ข้อคิด และข้อเสนอแนะ.....	175
	บทสรุป.....	176
	ข้อคิดที่ได้จากการศึกษาคนควา.....	178
	ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาคนควาต่อไป.....	187
	บรรณานุกรม.....	188
	ภาคผนวก.....	196
	ภาคผนวก ก.	(1)
	ภาคผนวก ข.	(8)

บทนำ

ภูมิหลัง

การศึกษาลักษณะคำประพันธ์ในวรรณคดีไทย ถ้าแบ่งกว้าง ๆ จะเป็นการศึกษางานเขียน 3 ประเภทคือ ร้อยกรอง ร้อยแก้ว และบทละคร¹ คำประพันธ์ประเภทที่เรียกว่า ร้อยกรองนี้ บางท่านอาจจะเรียกว่า บทกวี หรือกวีนิพนธ์² ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่า "กวีนิพนธ์" และจะยึดความหมายตามมติของ ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน ที่อธิบายไว้ว่า บทกวีนิพนธ์หมายถึง "โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ซึ่งมีถ้อยคำที่นำมาประกอบประพันธ์กัน มีขนาดมาตราเสียงสูงต่ำ หนักเบา และสั้นยาวตามแบบรูป (pattern) ที่กำหนดไว้"³

ในแบบรูปของบทกวีนิพนธ์ที่กำหนดแน่นอนดังกล่าวนั้น กวีจะบรรจุถ้อยคำลงไปเพื่อให้เกิดเนื้อความเป็นเรื่องราวสำเร็จรูปออกมาเป็น 1 บท หรือ 1 เรื่องแล้วแต่กรณี จุดสำคัญจึงอยู่ที่ว่า เมื่อมีการนำบทกวีนิพนธ์มาศึกษากันนั้น เราจะศึกษาอะไร และควรอ่านบทกวีนิพนธ์อย่างไรจึงจะเข้าใจสิ่งที่กวีแสดงออกมา ผู้รู้ทางวรรณคดีหลายท่านทั้งของไทยและต่างประเทศได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับการศึกษามบทกวีนิพนธ์ไว้หลายทัศนะ ดังเช่น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชาธิบายไว้ว่า ความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการอ่านหรือเขียนบทกวีนิพนธ์ให้ได้ผลคือ "ต้องดูแบบโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนเสียก่อน ดูแบบให้เจนตาเป็นศรี"⁴ พระบรมราชาธิบายนี้หมายความว่า ต้องทำความเข้าใจ

¹ กุหลาบ วัลลภิกะมาส คำบรรยายวิชาความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย หน้า 1

² ม.ล.บุญเกิด เทพสุวรรณ วรรณไวทยาการ : วรรณคดี หน้า 81.

³ พระยาอนุมานราชธน การศึกษาวรรณคดีแนววรรณศิลป์ หน้า 6.

⁴ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมราชาธิบายในการประพันธ์

เข้าใจอันหลักขณเบื่องตนทุกประเภทให้เข้าใจองแท่เสียก่อน หลังจากนั้นจึงจะพิจารณา
คานอื่น ๆ ของบทกวีนิพนธ์นั้นต่อไป

พระราชวรรังค์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ ทรงอธิบายไว้อีกทัศนะหนึ่งว่า การ
ศึกษาบทกวีนิพนธ์ควรเหิงเล็งที่รสแห่งกวีวิจนะ (กวีวิจนะมีความหมายเดียวกับคำว่า บทกวี
นิพนธ์) ซึ่งจำแนกรสได้เป็น 2 อย่างคือ¹ รสคำกับรสความ จัดเป็นองค์ประกอบที่จะต้อง
สัมพันธ์กัน จึงจะช่วยให้บทกวีควรแก่การยกย่อง

เจตนา นาควัชระ มีความเห็นว่า² การศึกษาบทกวีนิพนธ์อาจใช้แนวเกี่ยวกับการ
การศึกษางานศิลปะอื่น ๆ เรามักศึกษาโครงสร้างในด้านต่าง ๆ พูดถึงความงาม ลีลา
ท่วงทำนอง หรือจังหวะของคำประพันธ์ว่าไพเราะเพราะพริ้ง และบางครั้งก็จะเน้นว่าบทกวี
นิพนธ์ถ้าไม่อ่านออกเสียงจะไม่ใคร่เต็มที่ คุณลักษณะในเชิงกวีศิลป์จึงจัดได้ว่ามีส่วนสัมพันธ์
อย่างใกล้ชิดควบคู่ สรุปลักษณะการศึกษาบทกวีนิพนธ์ตามแนวนั้น บทกวีเป็นงานศิลปะจึงอาจใช้
ทฤษฎีทางศิลปะมาพิจารณาประกอบ

คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา ให้ขอเสนอแนะการศึกษาบทกวีนิพนธ์ไว้
7 ประการกล่าวโดยสรุป คือ

1. ภาพยกลอนเป็นดนตรี กวีต้องเลือกคำเสียงต่ำเสียงสูงให้เหมาะตามลีลา
2. ความหมาย เสียงที่นำมาเรียงกันต้องมีความหมายจับดวงความคิด จับอารมณ์
ของผู้ที่ไต่ฝันได้อ่าน
3. จังหวะและสัมผัส กวีนิพนธ์จะต้องมีเสียงหนักเบา ในฉันทเรามีครุฑ ใน
ภาพยกลอนของฝรั่งมี rhythm (stress) ในอินเดียน่า rhythm มาเรียงไว้เกิด
เป็น 8 คณะ มีจังหวะต่าง ๆ กัน

¹พระราชวรรังค์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ ภาคผนวกท้ายเรื่องสามกรุง
หน้า 310.

²เจตนา นาควัชระ วรรณไวทยาการ : วรรณคดี หน้า 22.

4. จากสามข้อแรกรวมกันจะเกิดเป็นแบบของฉันทลักษณ์ หรือแบบกาพย์กลอน ซึ่งผู้ใดจะคิดประดิษฐ์แบบใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอย่างไรก็ย่อมทำได้
5. กวีเก่า ๆ ถือว่า การแต่งคำประพันธ์ของสร้างภาพ หรือมโนภาพซึ่งจะให้มีลักษณะโอ้อา โหเราะะ เกร่า หรืออย่างอื่นใดก็ย่อมทำได้
6. รวมศิลปะสารพัดอย่างที่จะใช้ส่งเสริมให้บทกวีของตนแจ่มชัด เราอารมณ์พึงไพเราะ เป็นต้นว่าการซ้ำคำ สัมผัสใน
7. กาพย์กลอนโคลงฉันท์จะเป็นภาษาอะไรก็ตามต้องใช้คำง่าย เลือกลดย่นคำให้ถูกความหมายควย¹

พจนีย์ เห็นพิกษ์ เสนอแนะไว้ว่า การศึกษาบทกวีนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ นั้น เราอาจจะศึกษาได้ 3 ประการคือ การถ่ายทอดอารมณ์สะท้อนใจ (emotion) ความประทับใจ (impression) จินตนาการ (imagination) และความรู้สึกลึกซึ้งของกวี²

ผู้วิจัยได้พิจารณาแนวการศึกษาบทกวีนิพนธ์อังกฤษ เพื่อสังเกตว่ามีแนวทางในการศึกษาบทกวีนิพนธ์อย่างไร เป็นทำนองเทียบเคียงกัน ปรากฏว่าผู้รู้ทางคำประพันธ์อังกฤษให้ความเห็นไว้ดังนี้

คอน เอม. วูล์ฟ มีความเห็นว่า บทกวีที่ดีมีคุณค่าอันสำคัญอยู่ที่มีการชี้แนะผู้อ่านให้เกิดสิ่งต่าง ๆ เขากล่าวไว้ว่า ".....make the reader see, hear, taste, and touch, and through these images of the senses appeal to his feelings and his mind"³ หมายถึงบทกวียอมทำให้ผู้อ่านได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส และเกิดภาพ

¹ คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ฅ อุษงยา "ลักษณะบทประพันธ์ร้อยกรองในวรรณคดีไทย" เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 100 : คู่มือวิชาภาษาไทย เล่ม 3 หน้า 282-286.

² พจนีย์ เห็นพิกษ์ การวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
หน้า 3

³ Don M. Wolfe and others, "A Study of Poetry," New Dimensions in Literature, p. 99.

ในจิตปรากฏขึ้นในความรู้สึกนึกคิด

สำหรับ อเล็กซานเดอร์ เสนอแนะการศึกษามหาวินิพนธ์อังกฤษไว้อีกแนวทางหนึ่ง ท่านผู้นี้เห็นว่าเราควรพิจารณาคุณภาพพิเศษ ซึ่งจะปรากฏอยู่ในบทกวี คุณภาพพิเศษดังกล่าวนี้หมายถึงองค์ประกอบ 3 ประการ คือ¹

1. ลักษณะโครงสร้างของเนื้อหา (structural devices)
2. การสร้างความรู้สึกนึกคิด (sense devices)
3. ความเสนาะแห่งกระแสเสียง (sound devices)

ในบทกวีนิพนธ์อังกฤษนั้นนักวิจารณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า เนื้อหาสาระและความคิดที่ปรากฏอยู่มีความสำคัญมาก² การศึกษามหาวินิพนธ์จึงเป็นการพิจารณาสาระประโยชน์ที่จะได้จากการอ่าน เควิต เอช. ดิกเกสัน เขียนไว้ว่า เราควรพิจารณาคุณค่าของบทกวีเป็น 2 อย่างด้วยกัน คือ³

1. คุณค่าทางความรู้ (knowledge or information)
2. คุณค่าทางความบันเทิง (pleasure or recreation)

เมื่อกล่าวถึงแนวทางศึกษามหาวินิพนธ์ทั้งของไทยและของต่างประเทศมาเทียบกันแล้วก็พอจะประมวลเป็นหลักกลาง ๆ ได้ว่า การศึกษามหาวินิพนธ์นั้นควรศึกษาโดยรอบด้าน นับตั้งแต่ต้นตอต้นตอ คำและภาพที่ปรากฏ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการทุกอย่างและขอสำคัญคือควรศึกษาเทคนิค หรือกลวิธีที่กวีนำมาใช้ด้วย

¹L. G. Alexander, Poetry and Prose Appreciation for Overseas Students, p. 14.

²ปราณี ชนะชาพันธ์ การอ่านคำประพันธ์อังกฤษ หน้า 6.

³David H. Dickason, Introduction to Literature in English for Thai Students, p. 3.

ลักษณะเด่นของบทกวีนิพนธ์ไทยอย่างหนึ่งที่สังเกตเห็นได้ชัดคือ กวีนิยมแสดง
 ทัศนะต่าง ๆ ในการประพันธ์ แม้โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนจะมีแบบตายตัวอยู่แล้ว แต่
 กวีก็ยังมีอิสระที่จะประดิษฐ์คิดค้นเทคนิคต่าง ๆ เพิ่มเติมลงไปทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ถ้า
 สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นช่วยเสริมให้บทกวีเกินขึ้น กวีรุ่นหลังจะยึดถือเป็นแบบครูทำตามอย่างสืบทอด
 กันมา ดังนั้นเทคนิคบางอย่างจึงกลายเป็นกฎเกณฑ์ซ่อนนัยอยู่เหนือแบบของฉันทลักษณ์อีก
 ชั้นหนึ่ง ทำให้ผู้ศึกษามีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเทคนิคของกวีควบคู่กันไปกับการศึกษาแบบ
 บังคับตามฉันทลักษณ์ของกวีนิพนธ์แต่ละชนิด

การศึกษากวีนิพนธ์ให้ถึงแก่นแท้ ผู้ศึกษาจะต้องรู้ลักษณะพิเศษที่แฝงแฝงอยู่
 จึงจะเห็นค่าของงานกวี ทั้งนี้ถ้ายังสามารถเข้าใจเทคนิคยาก ๆ ได้มากเพียงใดก็จะมอง
 เห็นคุณค่าของงานประพันธ์มากขึ้นเพียงนั้น เจตนา นาควัชระ กล่าวไว้ว่า "นักวิจารณ์
 วรรณคดี ถ้าใครกฎเกณฑ์ของการประพันธ์ก็จะซาบซึ้งในวรรณคดียิ่งขึ้น ยิ่งได้เห็นว่า กวี
 สามารถเอาชนะความยากลำบากที่แฝงอยู่ในกฎเกณฑ์ได้ ก็จะชื่นชมกับผลงานนั้นมากยิ่งขึ้นไป
 อีก"¹ นั่นก็คือการทำให้เข้าใจเทคนิคของกวี มีความสำคัญทัดเทียมกับการศึกษาองค์ประกอบ
 ทางคำอื่น ๆ

กล่าวในวงแคบเฉพาะบทกวีนิพนธ์ไทย เมื่อสำรวจดูจะพบว่า มีเทคนิคของกวีปรากฏ
 อยู่หลายลักษณะ แต่ละลักษณะมีรูปแบบบังคับ หากแต่กวีสร้างสรรค์ขึ้นมาเองอย่างประณีตบรรจง
 ด้วยเจตนาจะให้ความงดงามวิจิตรยิ่งขึ้นไป อาทิเช่น การเล่นอักษร การเล่นคำซ้ำ การเล่น
 คำแบบใช้คำที่ไม่มีความหมาย (เพื่อให้มีเสียงแปลกและน่าขัน) การซ้ำวลี การซ้ำเนื้อความ
 การเลียนเสียงธรรมชาติ การเล่นสรวลเสี้ยววรรค การเล่นกระตุก และการเล่นกลบท ดังตัวอย่าง
 เช่น

ตัวอย่างการเล่นอักษร

พระพิภพพระพิภักตร์พิมล

พระพาหุปักษิณ

และกรตรระบึกคัมภีร

สมุทโฆษคำฉันท์ : พระมหाराชครู

¹เจตนา นาควัชระ วรรณไวทยาการ : วรรณคดี หน้า 29.

ตัวอย่างการ เล่นคำซ้ำ

กาจับกาฝากกัน

กาลอคกาลากา

เพกาพเกามา

กามายมักกาจอง

ทุมกา

รอนรอง

จับอยุ

กิงกานกาหลง

ดิลิทพระลอ

ตัวอย่างการ เล่นคำแบบใช้คำที่ไม่มี ความหมาย

พระเพงวิมิจมะลิคคัก

อรชรอนแอเมะรเนจ

ประไพักทร์เพิยงจันทร์มะลันถิ

เลิศดำนารีมะลีทา

บทละครพระมะเลเดเเทเ : คุณสุวรรณ

ตัวอย่างการซ้ำวลี

ขอบมละสดะขดทังมานุ

ขอบมละสดะกรมลจิน-

ฉันทุษฎีกลอมขางทัง : สมเ็จพระมหาสมณเา กรมพระปรมานุชิตินโรส

บมิควรจะอาบกิน

ทนาซิงสำนิกพานต์

ตัวอย่างการซ้ำเพื่อความ

.....: กูจะกินทังเป็น กูจะปิงพะนง กูจะสับทัวหอย
 ใหีลิอคยอบดแงแง กูจะปิงพะนง กูจะกินคนเ็ยว กูจะเ็ยวกรุบกรุบ
 กูจะเ็ยวกเ็ยวกเ็ยว กูจะกินคนเ็ยว เหวยอายนาคา

บทละครรเื่องมโนทระครังกุรุงเา

ตัวอย่างการเลียนเสียงธรรมชาติ

เลียงออออออ

จับปิเ็รงเ็รงเ็รง

คดยทรุยทรุยทรุยเนง

ฆองทนองทนองทนองทนอง

เอีอยพเลง

เเงคอง

เนงเนง รนาคเอ

ผริงพริงพริงทโน

โคดงนิราศสุพรรว : สุนทรฎ

ตัวอย่างการเล่นสรวยสลับวรรค

แมนกลูกเกดกาย แฉา ขาสู้กายแฉาง แฉา
 ออกี้องไฟรอน แฉา เหตุเหตจากลูกปอน เขือชาฉนไน ก็ดี ๗
 เหมือนแมจกมาชา น.พอ เรือนจันหนจาจาเปลา น.พอ
 รอนแลวเลาหอย น.พอ เหตุเหตจากลูกนอย เนอนชาฉนฉนฉน แฉา ๗
 มหาชาติคำหลวง : สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ตัวอย่างการเล่นกระหู่

กระหู่ "จบบริบูรณ์"

จบ จนนอนนารถไ้	ควี่
บ หิตรเสวยบุรี	รวมนอง
วิ พลหมุนตรี	ชมชื่น จิตรนา
บุรณ บำเรอรั้งอง	แซ่ไหวถวายพร ๗

เสือโคคำฉันท : พระมหาราชครู

ตัวอย่างการเล่นกลบท

กลบทที่ประทับ กำหนดแบบบัญญัติว่า ให้เล่นการันวรรณยุกต์ รูปสามัญและเอก โท ใน
 วรรคเดียวกัน

ชลดลลลโลกไ้โถกโถม	อมรแมนแมนแมนเจ้าจามโถม
ดั่งกระกายหงอยหงอยหงอยหงาย	แต่เลาเลาเลาโลมฤดีแด
รชนี้นี้มีอาลัยแล	ชะมายมายมายเมียงจะเคียงแซ
	กระกายแซชมเขาเขาเขาคนิง

ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

กลบทหรือขนบแบบรูปและวิธีอ่าน บางทีเรียกว่ากลอักษร ยกตัวอย่างเช่น

กลโคลงแยกทาง

โฉน } คำ } ควร } ไร }	- จัก - มิตร	- ควนไ้คู่จหวัง - จิริงยังเยียงพร่อง - คอยฟังคำพี่เทอญแม่ - ลวงน้องอย่าไ้คะนึ่งแห่ง ฯ
--------------------------------	-----------------	--

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

กลคำอ่าน

โฉนพี่จักควนไ้	คู่จหวัง
คำพี่จักจิริงยัง	เยียงพร่อง
ควรมิตรจักคอยัง	คำพี่ เทอญแม่
ไ้มิตรจักลวงน้อง	อย่าไ้คะนึ่งแห่ง ฯ

สำหรับบทกวีนิพนธ์อังกฤษได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้วว่า สาระและความคิดในเนื้อเรื่องเป็นสิ่งสำคัญมาก แต่ถึงกระนั้นวิสัยก็ย่อมอดไม่ได้ที่จะแสดงเทคนิคการแต่งบางประการออกมาด้วย จึงขอยกตัวอย่างเทคนิคบางอย่างของอังกฤษมาเทียบกับบทกวีนิพนธ์ไทยให้เห็น เพื่อแสดงว่าเทคนิคของเรามีอยู่ทั่วไปนับเป็นลักษณะสากล อาจจะแตกต่างกันบ้างก็เพียงส่วนปลีกย่อยเท่านั้น

ตัวอย่างการเล่นเสียง¹

เล่นสัมผัสอักษร (Alliteration) โดยที่คำใกล้เคียงกันมีอักษรนำเสียงเดียวกัน เช่น

The fair breeze blew, the white foam flew

The furrow followed free

The Ancient Mariner : Coleridge

¹ ปรกติ ทัศนาสน์ การอ่านคำประพันธ์อังกฤษ หน้า 76-77.

Five miles meandering with a mazy moton.

Kubla Khan : Coleridge

เล่นสัมผัสระหว่างคำในบรรทัดเดียวกัน (Internal rhyme) เป็นทำนอง
เดียวกับสัมผัสใน ดังตัวอย่าง

I bring fresh showers for the thirsting flowers

From the seas and the streams;

The Cloud : Shelley

ตัวอย่างการเล่นคำ¹

หมายถึงการซ้ำคำ (Repetition) ซึ่งถือว่าช่วยเสริมให้บทกวีแจ่มชัด เไร
อารมณ์ ทั้งไพเราะ ดังตัวอย่าง

Alone, alone, all, all, alone,

Alone on a wide, wide sea !

The Ancient Mariner : Coleridge

Oh, dark, dark, dark and the blaze of the sun,

Irrecoverably dark, total eclipse

Without all hope of day.

Samson Agoniste : Milton

¹คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิ์กุล ณ อยุธยา "ลักษณะบทประพันธ์ร้อยกรองใน
วรรณคดีไทย" เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 100 : คู่มือวิชาภาษาไทย เล่ม 3
หน้า 284-285.

ตัวอย่างการซ้ำคำและเน้นเสียงสัมผัสอักษรควย¹

Tiger, tiger, burning bright
In the forests of the night,
What immortal hand or eye
Could frame thy fearful symmetry ?

Songs of Experience : William Blake

ตัวอย่างการซ้ำดี หรือประโยค²

Little Lamb, who made thee ?
Dost thou know who made thee ?
Gave thee life, and bid thee feed,
By the stream and o'er the mead;
Gave thee clothing of delight,
Softest clothing, woolly, bright;
Gave thee such a tender voice,
Making all the vales rejoice ?

Songs of Innocence : William Blake

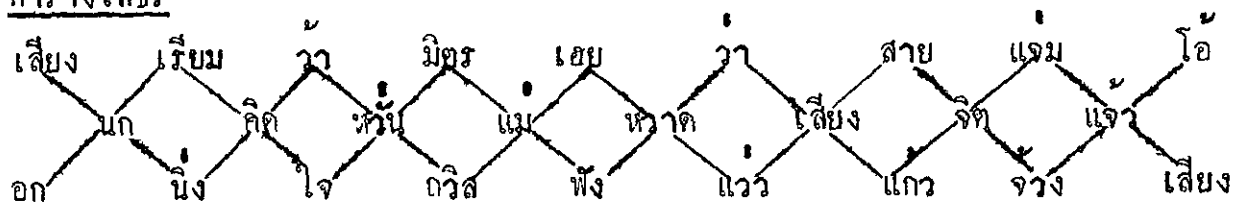
๑ ในบรรดาเทคนิคของกวีทุกวิธีที่ยกมาเป็นตัวอย่างในคู่มือผู้วิจัยมีความเห็นว่า เทคนิคที่เรียกว่า "กลบท" มีลักษณะแปลกเป็นพิเศษและน่าสนใจมากที่สุด เพราะกลบทเป็น ลักษณะแห่งการสร้างสรรค์ และเป็นฝีมือของกวีที่แสดงออกมาในเชิง "การประดิษฐ์คิดแต่ง คำประพันธ์ให้ลักษณะแปลกไปจากเดิม โดยลักษณะบังคับกับเดิมของคำประพันธ์นั้นยังคงใช้อยู่ครบถ้วน แต่แต่งเพิ่มขึ้นให้ตรงตามลักษณะของกล คำประพันธ์ที่แต่งเป็นกลได้มีทั้งโคลง

¹ John Mulgan and D.M. Davin, An Introduction to English Literature, p. 91.

² ibid.

ฉันท กาศัย กลอน ราย¹ กลมทียกยอนซอนเงื่อนมาก ๆ นั้น กวีแต่งจะซอนกลไว้
 อย่างนาฬิกวง บางทีซอนกลไว้ทั้งฉันทลักษณ์และวิธีอ่าน ยกตัวอย่างเช่น

ตารางเพชร²

ถอดคำอ่าน

เสียงนกเรียบคิดว่า	หัวนมิตร์ แม่เฮย
หว่าควาเสียงสายจิต	แจมแจว
โอออกนนิ่งคิด	ใจหัวนม ติวแม่
พังหว่าควาแว่วเสียงแกว	จิตจวงแจวเสียง

ตามตัวอย่างเท่าที่ยกมานี้ย่อมแสดงให้เห็นว่า เทคนิคการแต่งกลบทเป็นเรื่อง
 นาฬิกวงอย่างหนึ่ง ซึ่งกวีต้องใช้พร้อมกันทั้งความคิดและความรู้ เหตุนี้กลบทจึงเป็นเรื่อง
 ที่ผู้แต่งและผู้อ่านจะต้องรู้เชิงกัน สมดังคำกล่าวที่ว่า "ผู้ฟังและผู้แต่งเป็นเครื่องยั่วซึ่งกันและ
 กันไปในตัว"³

งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยได้นำเทคนิคกลบทมาศึกษา เพื่อวิเคราะห์อย่างละเอียด
 โดยมีแรงจูงใจอย่างสำคัญคือ ประการแรก เทคนิคชนิดนี้ยังไม่มีผู้ใดศึกษาไว้อย่างสมบูรณ์
 จะเห็นว่าจากงานวิจัยของ สุภา ทิวถนอม⁴ มีเนื้อหาพาดพิงถึงเรื่องกลอนกลบทในบางส่วน

¹อุทัย สิบธุสาร สารานุกรมไทย (เล่ม 1) หน้า 81.

²ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน เล่ม 2 หน้า 308.

³ม.จ. จันทร์จิรายุ รัตน์ แดงโคลงตำรับประมาญมารค พ.ณ. ประมาญมารค
 (นามแฝง) หน้า 16.

⁴สุภา ทิวถนอม วิเคราะห์กลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2099-
 2301) และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 22 - 2410).

คือ ศึกษาในแง่ที่ว่ากลอนกลบทมีฉันทลักษณ์แบบเดียวกับกลอนเพลงยาวทุกประการ ส่วนงานวิจัยของ เอมอร ชิตะโสภณ¹ พบว่าพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส มีโคลงกลบทอยู่ส่วนหนึ่ง งานวิจัยดังกล่าวนี้ไม่ได้มุ่งศึกษาประเภท ลักษณะ และแนวนิยมของการใช้เทคนิคกลบทของกวีไทย

ประการที่สอง - ผู้วิจัยเห็นว่าเทคนิคที่กวีสร้างสรรค์ไว้เป็นสิ่งที่มีความหมายและไท่แก่คิดแค้นกรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดี

ประการสุดท้าย ผลของการศึกษาเรื่องนี้จะช่วยให้เราเข้าใจทั้งบทกวีและบุคลิกภาพของกวีไทย ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาค้นคว้ารายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งโดยเฉพาะ

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ลักษณะกลบทที่รวบรวมไว้อย่างละเอียดในงานวิจัยฉบับนี้มีความสำคัญในแง่รวบรวมของเก่าไว้ อันจะเป็นหลักฐานให้ผู้สนใจได้ศึกษาสะดวกขึ้น ทั้งยังช่วยสงวนเวลาสำหรับผู้ไปศึกษา มิให้ต้องเที่ยวค้นหาตัวอย่างอันสอกระหายอยู่ในหนังสือต่าง ๆ

2. ผลของการศึกษาจะช่วยให้บังเกิดความเข้าใจลักษณะความคิดสร้างสรรค์อันเป็นคุณลักษณะพิเศษของกวีไทย

3. การศึกษารั้่งนี้จะช่วยบ่งชี้แนวโน้มในการใช้เทคนิคกลบทของกวีแต่ละสมัย

4. การศึกษารั้่งนี้จะใช้เป็นคู่มือช่วยให้นักศึกษาอ่านบทกวีนิพนธ์ไทยด้วยความเข้าใจและเห็นคุณค่ายิ่งขึ้น

5. การศึกษารั้่งนี้จะช่วยให้เกิดแนวคิดในการพิจารณาว่า เทคนิคกลบทแบบใดยังน่าสนใจอยู่ แบบใดยากเกินกว่าจะปฏิบัติตามได้ และแบบใดเหมาะสมสำหรับนำไปใช้กับเนื้อความชนิดใด

¹เอมอร ชิตะโสภณ พระนิพนธ์ประเภทคำฉันท์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส.

6. การศึกษารุ่นนี้เท่ากับเป็นการรวบรวมหลักฐานมาสนับสนุนให้คนไทยเห็นวาทกวีนิพนธ์ไทยเป็นมรดกศิลป์โดยแท้ กล่าวคือเป็นศิลปะแห่งการประดิษฐ์ประดับประดาและเล่นสนุกกับถ้อยคำภาษาไทยอย่างแนบเนียนและงดงาม

7. การศึกษารุ่นนี้อาจจะเกิดแรงผลักดันให้คนรุ่นใหม่มีความกระตือรือร้นที่จะศึกษาเทคนิคของกวีไทยชนิดอื่น ๆ ต่อไปอีก หรืออาจจะคิดสร้างสรรค์เทคนิคอย่างใหม่ เพื่อให้เกิดความงอกงามแกวงการกวีไทย

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า x

1. เพื่อรวบรวมแบบของกลบททุกแบบไว้ในงานวิจัยฉบับนี้
2. เพื่อวิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทยอย่างละเอียดในด้านเทคนิคของการสร้างแบบบังคับลักษณะต่าง ๆ

3. เพื่อหาลักษณะรวมและจัดประเภทของกลบทให้มีระเบียบเป็นหมวดหมู่
4. เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการใช้เทคนิคกลบทของกวีแต่ละสมัย
5. เพื่อได้เป็นพื้นฐานความคิดสำหรับนำไปศึกษาเทคนิคของกวีด้านอื่น ๆ ต่อไป
6. เพื่อให้ให้นักศึกษาทั่วไปมีความเข้าใจความคิดสร้างสรรค์ของกวีและสามารถ

นำความรู้เรื่องนี้ไปใช้ประกอบการศึกษาวาทกวีนิพนธ์ได้เข้าใจและเห็นคุณค่ายิ่งขึ้น

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. ขอบเขตของการศึกษาปัญหา

1.1 ศึกษาลักษณะของกลบทจากกวีนิพนธ์ไทย ประเภทโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และราย

1.2 ศึกษาเฉพาะกลบทที่ปรากฏในเล่มสมุดไทย และที่พิมพ์เป็นเล่มหนังสือแล้ว ไม่รวมถึงแบบกลบทที่ปรากฏอยู่ในลักษณะอื่น ๆ

1.3 ศึกษาเฉพาะลักษณะกลบทในวงสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

2. ขอบเขตของกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ข้อมูลที่เป็นแหล่งปฐมภูมิ (primary sources) ใช้คำร่าที่อธิบาย

วิจัยเทคนิคกลบท
วาทกวีนิพนธ์

เรื่องของกลบทโดยตรง คือ

จินตภาพ ของพระโหราธิบดี

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ประชุมลำนาคโคลงฉันท กาย์ กลอน ของหลวงขรรค์มาริณธ์ (ฉีก

จิตรกติก)

หลักภาษาไทยภาคฉันทลักษณ์ ของพระยาอุปทิศศิลปสาร

2.2 ข้อมูลที่เป็นทุติยภูมิ (secondary sources) ใช้หนังสือที่แต่งโดย
ใช้แบบของกลบท คือ

โคลงอักษรสามหมู่ ของพระโหราธิบดี

กลบทกวีวิบูลกิตติ ของหลวงศรีปรีชา (เซ่ง)

โคลงก้นจารึกวัดพระเชตุพน ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ-

ปรมาธิบดีชินโรด

นอกจากนี้ จะพิจารณาวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ ในแต่ละสมัย เพื่อพิจารณาลักษณะกลบทที่มี
แทรกอยู่ เช่น มหาชาติคำหลวง เวสสันดรชาดก ลิลิตยวนน่าย ลิลิตพระลอ สมุทโฆมคำฉันท
กาพย์เห่เรือ และกาพย์ห่อโคลงของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ฯลฯ

สมมติฐานของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาเพื่อวิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทยครั้งนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานดังต่อไปนี้

1. กลบทในกวีนิพนธ์ไทยอาจนำมาจำแนกเป็นหมวดหมู่ที่แน่นอนได้ โดยจำแนก
ตามลักษณะบังคับที่คล้ายคลึงกัน

2. กวีหลายท่านในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวนิยมแทรกเทคนิคกลบทลงในงานนิพนธ์

3. กลบทบางแบบจะเหมาะสมสำหรับ เนื้อความบางอย่าง

ขอทดลองเบื้องต้น

1. งานวิจัยฉบับนี้ใช้คำว่า เทคนิค กลวิธี ชั้นเชิง และมีมือในความหมายเดียวกัน ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Technique
2. คำว่า กลบทยในที่นี้คือเป็นคำที่มีความหมายรวม ซึ่งหมายถึงเทคนิคของกวีอย่างหนึ่ง เทคนิคชนิดนี้คือ การแต่งบทกวีให้เป็นกลคือ มีชั้นเชิงหรือมีการดองตา แบ่งวิธีแต่งเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทกำหนดบังคับเพิ่มมากกว่าปกติ แต่แบบรูปกลอนหรือโคลงยังปรากฏให้เห็นเรียกว่า กลบท อีกประเภทหนึ่งซ่อนแบบรูปหรือวิธีอ่านเอาไว้ ต้องรู้วิธีอ่านจึงจะเห็นเป็นกลอนหรือโคลง ประเภทนี้บางท่านเรียกว่า กลอักษร
3. ตัวอย่างบทกวีนิพนธ์ ชื่อกลบท และชื่อเรื่องวรรณคดีไทยที่คัดมาไว้ในงานวิจัยฉบับนี้จะใช้การสะกดการันต์ตามรูปเดิมจากฉบับของหอสมุดแห่งชาติ

คำจำกัดความพิเศษเฉพาะ

1. วรรณคดี หมายถึง บทประพันธ์ซึ่งมีลักษณะเด่นในเชิงประพันธ์ มีค่าทางอารมณ์และความรู้สึกแกผู้อ่านผู้ฟัง

(พระยาอนุมานราชธน การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์ หน้า 5)

2. กวีนิพนธ์ หมายถึง คำประพันธ์ที่กวีแต่ง

(ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 หน้า 99)

แต่ในที่นี้จำกัดความเฉพาะลงไปว่า หมายถึงบทหรือกรองประเภทโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และรายซึ่งแต่ละประเภทย่อมมีแบบรูปกำหนดไว้แน่นอน

3. แบบรูป มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า จินตลักษณ์ หมายถึง ลักษณะบังคับของการแต่งบทหรือกรองแต่ละประเภทซึ่งกำหนดไว้ไม่เหมือนกัน

4. กลบท หมายถึง บทกวีนิพนธ์ที่กวีกำหนดแบบเพิ่มเติมขึ้นเป็นพิเศษ และตั้งชื่อเรียกเอาตามแต่กวีผู้เป็นเจ้าของความคิดจะเรียกไว้

5. เทคนิค หมายถึง วิธีการหรือกลวิธีซึ่งผู้แต่งนำมาใช้ในการถ่ายทอดความนึกคิดหรือความรู้สึกเป็นอารมณ์ เป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งมีฝีมือขนาดใด เพื่อให้ผู้อ่านได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดเหล่านั้นไปได้อย่างซึมซาบ การใช้เทคนิคจึงอาจทำได้หลายประการ

(กุหลาบ มลลิกะมาส คำบรรยายวิชาความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย หน้า 24.)

6. ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความคิดแปลกใหม่ที่มีรากฐานมาจากความคิดเดิม หรือเป็นการคิดใหม่ทั้งหมดยกได้ และสิ่งที่คิดนั้นจะเป็นไปเพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ หรือเพียงแต่เกิดเป็นวิธีการอย่างใหม่ขึ้นก็ได้

(Ellis Paul Torrance, Guiding Creative Talent, pp. 16-17.)

วิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูล

วิธีรวบรวมข้อมูลดำเนินการดังนี้

- ✓ 1. รวบรวมจากแหล่งที่เป็นตำราว่าด้วยเรื่องกลบทโดยตรง
- ✓ 2. รวบรวมจากหนังสือวรรณคดีที่แต่งด้วยกลบททั้งเรื่อง
- ✓ 3. พิจารณาลักษณะการปรากฏของกลบทจากวรรณคดีบางเรื่องในแต่ละสมัยตามที่กล่าวไว้แล้วในขอบเขตของกลบทตัวอย่าง

การเก็บข้อมูลจะต้องเก็บกลบททุกแบบที่กวีแต่งไว้ สำหรับนำมาจัดกระทำให้โดยลดตรงตามวัตถุประสงค์และเพื่อทดสอบสมมติฐานที่วางไว้

วิธีดำเนินการวิเคราะห์ (พอเหตุผลแล้ว 4 ข้อ)

ลำดับขั้นของการดำเนินการวิเคราะห์ทำดังนี้

- ✓ 1. ขั้นรวบรวม คือ การเริ่มต้นศึกษาความคิดพื้นฐานของเรื่องกลบทโดยละเอียด แล้วจึงรวบรวมกลบททุกแบบที่พบมารวมไว้ในที่เดียวกัน
- ✓ 2. ขั้นวิเคราะห์ คือ แยกแยะกลบทแต่ละลักษณะออกพิจารณา เพื่อดูลักษณะร่วมและลักษณะต่างของกลบทแต่ละแบบ
- ✓ 3. ขั้นจำแนกประเภท คือ การจัดกลุ่มข้อมูลที่มีลักษณะเหมือนกันเข้าเป็นประเภทและเป็นแบบที่แน่นอน จากนั้นจึงจะสำรวจลักษณะการปรากฏของกลบทในวรรณคดีไทยบางเรื่อง เพื่อพิจารณาแนวโน้มของกวีแต่ละสมัยว่ากวีนิยมใช้กลบทประเภทใดและแบบใด
- ✓ 4. ขั้นอภิปรายผล คือ นำข้อมูลที่จัดประเภทแล้วมาอภิปรายว่า กลบทประเภทใดน่าสนใจ กลบทแบบใดเหมาะสมสำหรับนำไปใช้ประกอบการแต่งบทกวีนิพนธ์ที่มีเนื้อความหรืออารมณ์เช่นไร และกวีมีแนวโน้มเทคนิคชนิดนี้สืบต่อกันมาอย่างไร
- ✓ 5. ขั้นสรุป คือ การประมวลความรู้และความคิดที่ได้จากการศึกษาเรื่องนี้

แหล่งคนควา

✓ 1. หอสมุดแห่งชาติและหอสมุดคำรกราชานภาพ

✓ 2. หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

✓ 3. หอสมุดวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร

๕๖ - คนควา ศึกษา ค้นคว้า รวบรวม และเรียบเรียง

✓ งานวิจัยฉบับนี้^{๒๖} วิจัยศึกษาในลักษณะการวิจัยเอกสาร (Documentary Research)
 ✓ และจะเสนอผลการศึกษาค้นคว้าในแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

รับไว้ตามทนาย

บทที่ 2

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการค้นคว้า

เอกสารเกี่ยวกับเรื่องกลบทในกวีนิพนธ์ไทยเท่าที่มีหลักฐานมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบันนี้มีจำนวนน้อยมาก และเนื้อหาในเอกสารต่าง ๆ เป็นแนวเดียวกันคือ ส่วนใหญ่จะเป็นการให้ตัวอย่างกลบทไว้อย่างแบบ เพื่อแนะนำให้ผู้มีความสนใจใคร่รู้จักเทคนิคการแต่งชนิดนี้

ความรู้เรื่องกลบทปรากฏอยู่ในตำราภาษาไทยเล่มแรกคือ จินตมานี ของพระโหราธิบดี ตรงกับสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมัยเดียวกันนี้พระศรีมโหสถได้แต่งโคลงกลบทขึ้นเรื่องหนึ่งชื่อ "โคลงอักษรสามหมู่" ต่อมาสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายมีวรรณคดีที่แต่งด้วยกลอนกลบทอีกเรื่องคือ กบตศิรีวิมุติ ของหลวงศรีปริชา (เซ่ง) สืบมาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แขนงคันทะบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดฯ ให้จารึกตำรากลอนและโคลงกลบทไว้ ณ วัดพระเชตุพนสำหรับเป็นที่ศึกษาของคนทั่วไป ปัจจุบันนี้ตำราหลักภาษาไทยที่มีชื่อเสียง เช่น หลักภาษาไทย ของพระยาอุปกิตศิลปสาร และหลักภาษาไทย ของกำชัย ทองหล่อ เป็นต้น มีเรื่องกลบทเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในภาคต้นหลังผนวดย

เรื่อง ๖-๖

ประวัติความเป็นมาของกลบท

ประวัติที่มาของกลบทยังไม่พบตำราภาษาไทยเล่มใดอธิบายไว้ แต่จากการศึกษาตำราอรรถศาสตร์ของอินเดียนั้น ช่วยให้เห็นเค้าเงื่อนสำคัญที่พอจะลงความเห็นได้ว่า กวีไทยได้แบบอย่างเทคนิคชนิดนี้มาจากอินเดีย

ตำราอรรถศาสตร์ของอินเดียนั้นมีหลายฉบับทั้งที่เป็นภาษาบาลีและสันสกฤต¹ แต่ละฉบับมีอายุเก่าแก่มากเทียบได้กับยุคกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี หรือเก่ากว่านั้นก็มี สำหรับฉบับแปลเป็นภาษาไทยที่จะนำมากล่าวในที่นี้เลือกมาเพียง 2 ฉบับ คือ ที่แปลจากต้นฉบับภาษาบาลีและจากต้นฉบับภาษาสันสกฤต

¹ ร.อ.ฉลาก บุญลอย ประวัติวรรณคดีบาลี (เล่ม 1) หน้า 126.

✧ อสังการศาสตร์จากคณนันทภาษามาลีชื่อ สุโพชาลังการ¹ พระสังฆรักขิตรวบรวมขึ้น
เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 แปลเป็นไทยโดย น.อ. แยม ประพันธ์ทอง สาระสำคัญในเล่ม
อธิบายถึงหลักการร่ายกรองเฉพาะปริจเจที่ 1 กล่าวถึงเทคนิคการร่ายกรองโดยใช้คำซ้ำเรียกว่า
"ยมก" ช่วยให้ทกวีเพิ่มความบรรเจิดบรรจิง การซ้ำคำในบทกวีแต่ละบาทสามารถพลิกแพลงทำได้
ถึง 7 แบบ คือ²

1. ปาพาทียมก	ซ้ำตนบาท
2. ปาพัมธมมก	ซ้ำกลางบาท
3. ปาพัตถมก	ซ้ำปลายบาท
4. มัชฌมก	ซ้ำกลางกลาง
5. มัชฌาทียมก	ซ้ำกลางกับตน
6. อาพัตถมก	ซ้ำตนกับปลาย
7. สัพพโตมก	ซ้ำทั้งหมด

บรรดา ยมกต่าง ๆ เหล่านี้ยังแยกย่อยต่อไปได้อีกมาก ยมกที่เห็นว่าแต่งยากคือ ปาพจตุก-
กาทียมกเอกรูปอักษเปต หมายถึง ซ้ำรูปเดียวตนบททั้งสี่ มีตัวอย่างดังนี้³

มนิ มนิ สตุฏฺ ทเทยฺย เจ โย

มนิ มนิ ปิณฺณสฺส สตุฏฺ

มนิ มนิ เตน ทเทยฺย เจ น

มนิ มนิ ปสฺส น สาธุปฺปชฺ

เทคนิคที่เรียกว่า ยมกมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันออกไป และมีลักษณะต่าง ๆ กันด้วย
น.อ. แยม ประพันธ์ทอง เขียนสรุปไว้ว่า วิธีแต่งคล้ายกับกลอนของไทยนั่นเอง

¹พระสังฆรักขิต พระคัมภีร์สุโพชาลังการ น.อ. แยม ประพันธ์ทอง (ผู้แปล).

²ค. หน้า 18.

³ค. หน้า 19.

อสังการศาสตร์ที่แปลจากต้นฉบับภาษาสันสกฤตอีกเล่มหนึ่งคือ ฉบับของ วาคุภ¹ รวบรวมขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ป.ศ. ศาสत्री เป็นผู้แปลเป็นภาษาไทย สารในอสังการ ฉบับนี้ให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีร้อยกรองและการใช้เทคนิคต่าง ๆ ในบทกวีนิพนธ์สันสกฤต เนื้อหาที่น่าสนใจจะเป็นต้นเค้าของกลบทไทยคือ ปริเฉทที่ 4 กล่าวถึงอสังการที่ช่วยให้คำประพันธ์มีสง่า ก่อให้เกิด จิตรรม คือ ความแปลก ความรู้สึกประหลาดใจ ด้วยการแต่งโคลกแบบ "จิตร" จิตรมีหลายประเภท และมีรูป หรือมีเงื่อนไขพิเศษต่าง ๆ กันออกไป ถ้าจำแนกอย่างกว้าง ๆ แล้วรวมได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 จิตรที่เรียงอักษรตามแบบโคลกธรรมดา แต่มีเงื่อนไขพิเศษเพิ่มเติม ยกตัวอย่างเช่น²

จิตรแบบเอกสุวรรน คือ ใช้สระอย่างเดียวกันตลอดบท ตัวอย่างเช่น

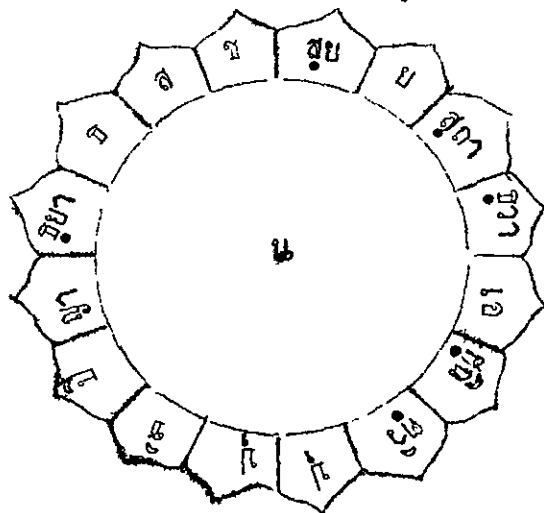
"คณว คณวกรทจรณ ปรมปทศรณคณปถกถก ฯ"

อนทน คณท คชกรยมล คณมย ชย ภยชนวนททท ฯ"

(ตัวอย่างนี้ใช้สระอะตลอดบท)

ลักษณะที่ 2 จิตรที่เรียงอักษรเป็นรูปต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น

จิตรแบบโชทศกลมดพนธ คือ กอกมัว 16 กลีบ

¹ วาคุภ อสังการศาสตร์ ป.ศ. ศาสत्री (ผู้แปล).

² ดู หน้า 14-15.

ถอดคำอ่าน

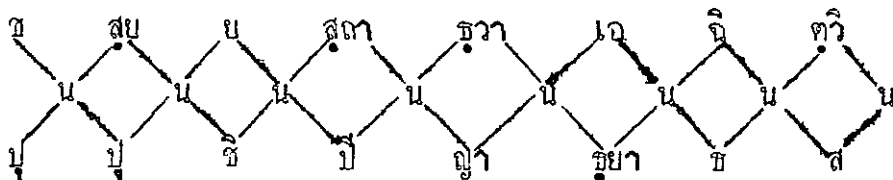
ชนสฺย นยนสฺถาน-

ชฺวานเอนศฺนิตฺวินะ ๖

ปฺนสฺปนฺรชฺนินะ ปฺน-

ชฺวานชฺวานทนะ สนะ ๖๖

จากคอกบัว 16 กลีบอาจเปลี่ยนแปลงไปเป็นรูปโคมุศฺริกาพนฺธ (นํมฺพฺตรว) ได้อีกทอดหนึ่ง รูปเป็นดังนี้

ในตำราลงการศาสตร์ฉบับของวาทกฏ มีตัวอย่างคำประพันธ์แบบจิตรอีกมาก (อยู่ในภาคผนวก ก.) ซึ่งเป็นหลักฐานที่ทำให้บังเกิดความเข้าใจและสรุปได้ว่า คำประพันธ์แบบจิตรของสันสกฤตเป็นรากฐานที่มาของกลบทไทย

กวีไทยในราชสำนักกรุงศรีอยุธยาคงจะรู้จักตำราลงการศาสตร์ทั้งฉบับภาษาบาลี และสันสกฤตตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นคือ ไท้จกฺรณเดียวกับคัมภีร์วรุทโททัย ซึ่งเป็นต้นแบบของการแต่งฉันทไทย แต่เพิ่งจะมารวบรวมความรู้เรื่องฉันทและเทคนิคกลบทเข้าไว้ในหนังสือจินตคามครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จากหนังสือจินตคามนี้เองนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการยอมรับเรื่องนี้เข้าในแบบเรียนภาษาไทย สืบมาจนปัจจุบันนี้ท่านผู้รู้ที่เขียนตำราฉันทลักษณ์ไทยจึงรวมเรื่องกลบทเข้าเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งด้วย

๖๓๕ ไร่ ๒๒

ความหมายของกลบท

เบญจ ๑๑ นร^๑ ให้ความหมายกลบทไว้ว่า กล หมายถึง ชั้นเชิง แบบ วิธี อุบาย กลบท หมายถึง คำประพันธ์ที่กำหนดแบบขึ้นเป็นพิเศษและตั้งชื่อเรียกต่างกัน แล้วแต่ผู้กำหนดแบบจะมีวิธีใด คำว่ากลบทใช้กับคำว่า กลอักษร อันเป็นแบบกลอนที่ซ่อนแบบสัมผัส หรือการลำดับคำต้องมีวิธีอันจึงจะอ่านได้เพื่อความและเป็นไพเราะ

^๑เบญจ ๑๑ นร ๖๓๕ - สารานุกรมไทยฉบับทันสมัย เล่ม 1 หน้า 29.

อุทัย สีนุสาร¹ กำหนดความหมายว่า กลมท คือ การประดิษฐ์คิดแต่งคำประพันธ์ ให้มีลักษณะแปลกไปจากเดิม โดยลักษณะบังคับเดิมของคำประพันธ์นั้นยังคงใช้อยู่ครบถ้วน แต่แต่งเพิ่มขึ้นในท้องตามลักษณะของกล คำประพันธ์ที่แต่งเป็นกลใหม่ทั้ง โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และ ร่าย

ราชบัณฑิตยสถาน² กล่าวถึงกลมทไว้เพียงเล็กน้อย โดยผนวกเข้าในส่วนท้ายของ เรื่อง กลอนชนิดต่าง ๆ มีเนื้อความว่า "นอกจากนี้กวีโบราณยังเพิ่มสัมผัสเข้าเป็นแบบบังคับกับกวี คิดแต่งให้อ่านสุกวรรคมาหาตนวรรคกวี ซึ่งเรียกว่า กลอนกลมท มีชื่อต่าง ๆ ตามลักษณะของข้อบังคับ"

อนันต์ อวมศาสตร์ และเนาวรัตน์ อวมศาสตร์³ ให้ความหมายกลอนกลมทไว้ว่า คือ กลอนที่กวีคิดแต่งแก้ไขพิสดารไปจากกลอนสุภาพธรรมดา ด้วยการเพิ่มเติมบังคับสัมผัสภายในบาง เพิ่มบังคับสัมผัสข้ามไปยังวรรคต่อ ๆ ไปบ้าง หรือเพิ่มสัมผัสอักษรให้ยอกย้อนขึ้น มีการเล่นคำหรือ เล่นอักษร เป็นพิเศษกว่าปกติ

หนังสืออุเทศวิชาภาษาไทยของกรมวิชาการ⁴ ให้ความหมายโคลงกลมทเอาไว้ว่า โคลง กลมทนั้นเกิดขึ้นโดยกำหนดบัญญัติแปลก ๆ เพิ่มเข้าในโคลง แล้วแต่งจะพลิกแพลงให้วิจิตรพิสดารออกไป แต่ยังคงอยู่ในรูปโคลงนั่นเอง

จากเอกสารดังกล่าวนี้จึงประมวลความหมายของกลมทได้ว่า กลมท หมายถึง เทคนิค อย่างหนึ่งของกวี เทคนิคชนิดนี้คือ การแต่งบทกวีให้เป็นกล คือ มีชั้นเชิง หรือมีการลงตาเกิดเป็นแบบคำประพันธ์ชนิดบังคับพิเศษ และทั้งข้อเฉพาะตามแต่กวีผู้เป็นเจ้าของความคิดจะเรียกไว้

อุบ.ดร.อ.อ.อ.อ.

¹อุทัย สีนุสาร สารานุกรมไทย เล่ม 1 หน้า 81.

²ราชบัณฑิตยสถาน สารานุกรมไทย เล่ม 1 หน้า 549.

³อนันต์ อวมศาสตร์ และเนาวรัตน์ อวมศาสตร์ หลักภาษาไทย หน้า 240.

⁴กรมวิชาการ หนังสืออุเทศวิชาภาษาไทยประวัติวรรณคดีไทย หน้า 275.

การจำแนกประเภทของกลบท

พระยาอุปกิตศิลปสาร¹ เรียกคำประพันธ์ที่กวีคิดประดิษฐ์ขึ้นบังคับให้มีเพิ่มขึ้นว่า "กลต่าง ๆ" และท่านจำแนกออกเป็น 2 ประเภทคือ กลบท กับกลอักษร กลบท หมายถึงคำประพันธ์ที่แต่งเป็นกลอน หรือโคลง **ธรรมชาติ** แต่เล่นสัมผัสสระและอักษรให้จิตรพิศดารขึ้น ส่วนกลอักษร หมายถึง การแต่งคำประพันธ์โดยการวางตัวอักษรให้เป็นกล เพื่อให้ผู้อ่านค้นหาเอาเอง

กำชัย ทองหล่อ² อธิบายไว้ว่า บทกวีนิพนธ์ที่กวีได้บัญญัติลักษณะบังคับเพิ่มเติมลงไปเป็นพิเศษกว่าลักษณะบังคับที่มีอยู่เดิม หรือยกย้าย วิธีร้อยกรองโดยเรียงรูปคำพลิกแพลงเป็นกระบวนต่าง ๆ ให้ผิดแปลกไปจากปกติเรียกว่า "กล" คำประพันธ์ทุกชนิดสามารถแต่งให้เป็นกลได้ทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ตามเมื่อจัดจำแนกประเภทออกแล้ว มี 2 ประเภท คือ กลบท กับ กลอักษร รายละเอียดของกลทั้ง 2 ประเภทนี้ กำชัย ทองหล่อ อธิบายยกตัวอย่างไว้ทำนองเดียวกับฉบับของพระยาอุปกิตศิลปสาร มีต่างกันอยู่บางตรงที่ของกำชัย ทองหล่อ แสดงตัวอย่างการแต่งกลบทไว้ครบทั้ง โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และราย

อุทัย สีนุสาร³ จำแนกกลบทไว้เป็น 2 ประเภทคือ กลอักษร และกลแบบ กลอักษร หมายถึง การวางตัวอักษรทั้งสระและพยัญชนะให้แปลกไปจากธรรมชาติ เช่น โคลงกลซื้อ อักษรล้วนว่า "โม่งโม่งมะม่วงไม่ มูกมัน" สำหรับกลแบบ หมายถึงวางรูปผิดจากธรรมชาติให้อ่านฉงน ต้องใช้ความคิดจึงอ่านได้ โดยอาจวางเป็นรูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม รูปยันต์ รูปตาราง ฯลฯ

การจำแนกประเภทของกลบทในเอกสารที่กล่าวอ้างมานี้ จะเห็นว่าแม้จะเรียกชื่อต่างกันออกไปบ้างก็ไม่เป็นการแปลกอันใด เพราะเทคนิคชนิดนี้ก็มีมักจะเรียกชื่อต่างกันไปอยู่แล้ว แต่เนกความโดยสรุปคงเป็นอย่างเดียวกันกล่าวคือ กลบทจำแนกได้เป็น 2 ประเภท

ประเภทที่ 1 กลบทกำหนดบังคับเพิ่มมากกว่าปกติ แต่แบบรูปของกลอน หรือโคลงยังคงปรากฏให้เห็น

¹พระยาอุปกิตศิลปสาร หลักฐานภาษาไทย หน้า 372-408 .

²กำชัย ทองหล่อ หลักฐานภาษาไทย หน้า 647-681.

³อุทัย สีนุสาร สารานุกรมไทย เล่ม 1 หน้า 81.

ประเภทที่ 2 กลบหรือลบรูปหรือวิธีอ่านเอาไว้ต้องรู้วิธีอ่านจึงจะถอดเป็นคำประพันธ์ออกมาได้

ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยจะยึดถือการจำแนกกลบออกเป็น 2 ประเภทเช่นเดียวกัน และจะจำแนกเป็นแบบย่อยให้ละเอียดลงไปอีก

วิธีอ่านและแต่งกลบท

การศึกษาวิธีอ่านกลบทเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ ทั้งนี้เพราะผู้สร้างแบบกลบทมักจะซ่อนเร้นวิธีแต่งหรือวิธีอ่านเอาไว้ โดยถือว่าผู้อ่านจะต้องพยายามแสวงหาคำที่สามารถศึกษาวิธีอ่านเอาเอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้รวบรวมเอกสารที่มีเนื้อความพาดพิงถึงวิธีอ่านและแต่งกลบทมากล่าวไว้เพื่อเป็นพื้นฐานความคิดดังนี้

ในหนังสือจินตคามณี ฉบับของพระโหราธิบดี¹ แสดงตัวอย่างกลบทบางแบบไว้แต่ไม่ได้อธิบายวิธีอ่าน อย่างไรก็ตามการตั้งชื่อกลบทก็เท่ากับการบอกวิธีอ่านนั่นเอง อย่างเช่น กลบทชื่อไทยนับสาม บาทแรกมีอักษรเรียงกันดังนี้ "เรข เออสย เตศู เภถสา อลระ คงสกล" วิธีอ่านคือ ให้นับอักษรคราวละ 3 อักษร แล้วยกตัวที่ 3 ออกมาต่อกันโดยลำดับ นับย้อนไปมาจนกว่าจะโคจรครบบาท จึงอ่านได้เป็นกอบคำดังนี้

"ขอ แกลง แสงสวระ สร้อย ศุภอัคค"

หลวงธรรมาภิรมย์ (ถึก จิตรกถึก)² เขียนอธิบายวิธีอ่านกลบท 5 แบบไว้ อย่างละเอียดคือ วิธีอ่านถาปีแปลงสาร ไทหลง ไทนับ อักษรเลข และแผนแสนหาคำอธิบายทั้งหมดคิณวณมาก ช่วยในความสะดวกในการอ่านและการแต่งกลบท 5 แบบนั้นได้เป็นอย่างดี

¹ กรมศิลปากร จินตคามณี เล่ม 1-2 หน้า 76.

² หลวงธรรมาภิรมย์ (ถึก จิตรกถึก) ประชุมลำนำน่าประมวลดำรากลอน กานต์ไคลง ฉบับที่ 6-14.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ ทรงมีพระบรมราชาธิบายเฉพาะ เรื่องการแต่งโคลงกลบทบางแบบ โดยอ้างตัวอย่างจากจินตคามที่พร้อมกับพระราชนิพนธ์ โคลงกลบทที่เป็นสำนวนของพระองค์เองเปรียบเทียบไว้ด้วย โดยสรุปแล้วพระองค์ทรง แสดงทัศนะเกี่ยวกับวิธีแต่งโคลงกลบทไว้ว่า "โคลงกลบทเป็นโคลงแต่ง ซึ่งโดยปกติไม่มีใครจะมีใครแต่ง เพราะการหาคำให้เหมาะนั้นยากนัก และอาจจะยิ่งจำกัดเอกโทเข้าด้วย แล้วก็ยิ่งยากหนักขึ้น"

พ.ณ. ประมวลมารค² ได้ทรงอธิบายวิธีอ่านและวิธีแต่งโคลงกลบทบางแบบ ไว้ เนื้อหาช่วงแรกได้อธิบายลักษณะของโคลงกล ช่วงที่สองอ้างถึงโคลงกล 10 แบบ พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ในจารึกวัดพระเชตุพน กับ โคลงกลในจินตคามที่ ช่วงสุดท้ายเป็นโคลงกลลักษณะต่าง ๆ ที่ผู้แต่งประคินสุ่ด้อยคำเอง พร้อมกับเฉลยวิธีอ่าน ช่วยให้อ่านเข้าใจทั้งวิธีแต่งและวิธีอ่านกลบทไปในตัว

✕จากการศึกษาเอกสารทั้งหมดดังได้กล่าวมานี้ ช่วยให้เกิดความรู้และความคิด บางประการเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความหมาย การจำแนกประเภท วิธีอ่านและวิธี แต่งกลบท แม้ว่าเอกสารแต่ละฉบับจะมีคำอธิบายและยกตัวอย่างไว้ไม่มากนัก แต่ก็กล่าว ได้ว่าเป็นพื้นฐานสำคัญ ช่วยให้ผู้วิจัยเกิดแนวทางที่จะวิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทยให้ละเอียด ถูกรับยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดผลตามความมุ่งหมายของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ✕

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมราชาธิบายในการประพันธ์
หน้า 16-20.

² ม.จ. จันทร์จिरายู รัชนี้ แต่งโคลงตำรับประมวลมารค พ.ณ. ประมวลมารค
(นามแฝง) หน้า 165-193.

การวิเคราะห์ประเภทและแบบของกลบทไทย

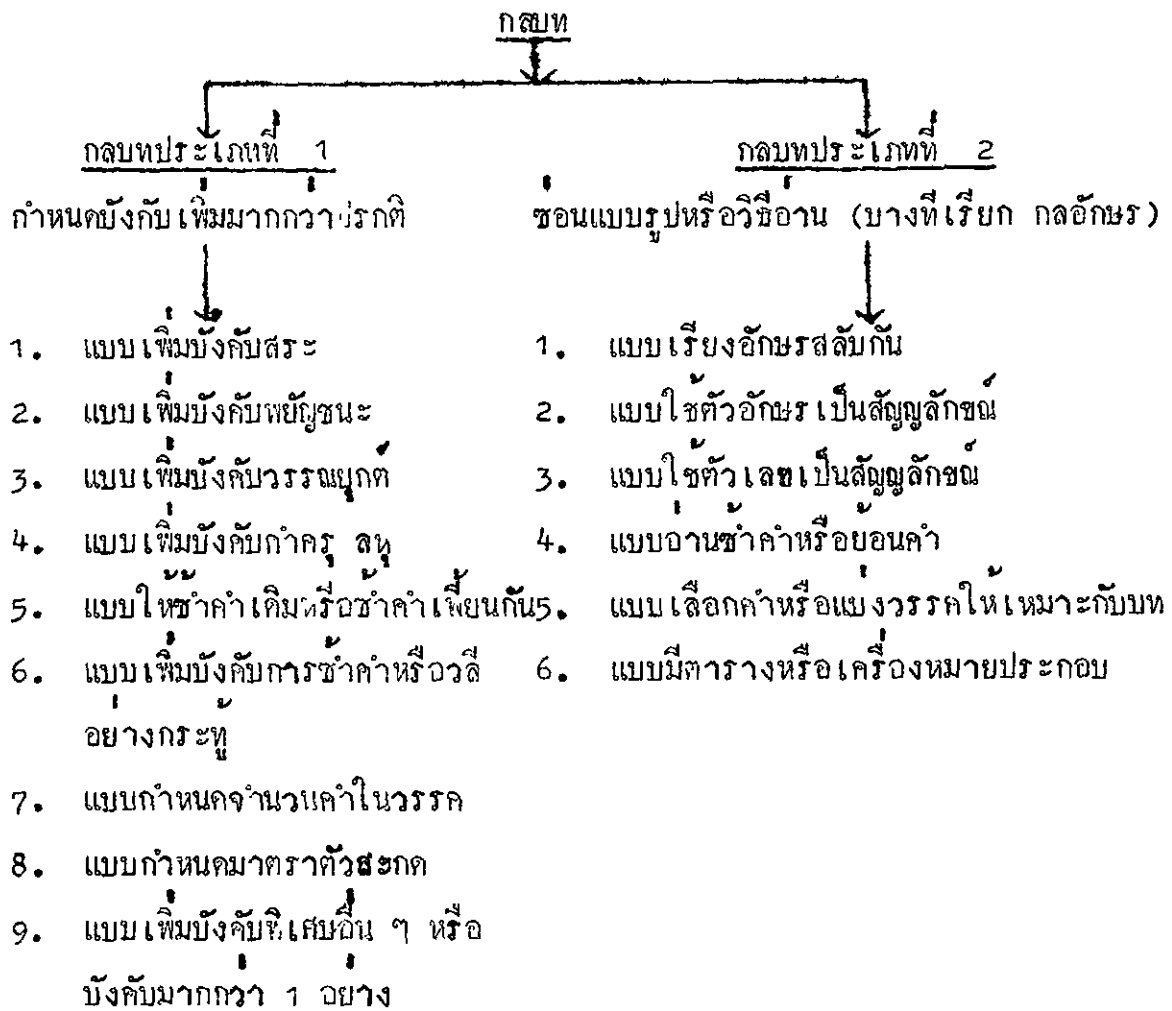
กลบทเป็นคำที่มีความหมายรวม หมายถึง เทคนิคของกวีในการแต่งบทกวีให้แปลกไปจากปกติ โดยเพิ่มบังคับพิเศษหรือมีการซ่อนเงื่อนบางอย่างไว้ และควยวิธีแต่งพลิกแพลงไปต่าง ๆ จึงเกิดกลบทแบบแปลก ๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งน่าสนใจและควรนำมาพิจารณารายละเอียดให้ชัดเจน

การวิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยตำราสำคัญ 3 เล่ม ซึ่งนับถือกันว่าเป็นตำราภาษาไทยรุ่นเก่าคือ จินตามณี ของพระโหราธิบดี กลบทกวีวิบูลกิตติ์ ของหลวงศรีปริษา (เซ่ง) และประชุมจารึกวัดพระเชตุพน ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตำราทั้ง 3 เล่มนี้รวบรวมกลบทไว้ 136 ชื่อและในจำนวนทั้งหมดนี้ เมื่อได้พิจารณาแล้วพบว่า สามารถนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ที่แน่นอนได้ โดยรวมกลุ่มกลบทที่มีแบบบังคับคล้ายคลึงกันเข้าไว้เป็นประเภทเดียวกัน ควยวิธีพิจารณาง่าย ๆ จึงจำแนกกลบทออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ประเภทกำหนดบังคับเพิ่มมากกว่าปกติ (แต่แบบรูปของกลอน หรือโคลงยังปรากฏให้เห็น)
2. ประเภทซ่อนแบบรูปหรือวิธีอ่าน (บางที่เรียกว่า กลอักษร)

ในแต่ละประเภทยังจำแนกเป็นแบบย่อยต่อไปอีก โดยถือเอาข้อบังคับที่ใกล้เคียงกันที่สุดเป็นแบบเดียวกัน อย่างเช่นประเภทที่ 1 จำแนกออกเป็นแบบเพิ่มบังคับสระ แบบเพิ่มบังคับพยัญชนะ แบบเพิ่มบังคับวรรณยุกต์ เป็นต้น และประเภทที่ 2 จำแนกออกเป็นแบบเรียงอักษรสลับกัน แบบใช้ตัวอักษรเป็นสัญลักษณ์ แบบใช้ตัวเลขเป็นสัญลักษณ์ เป็นต้น จากการพิจารณารายละเอียดของแต่ละแบบพบว่า กลบทแบบหนึ่ง ๆ มีชื่อกลบทอยู่หลายชื่อ ซึ่งกวีผู้คิดแบบเป็นผู้ตั้งชื่อไว้ บางชื่อเรียกต่างกันและลักษณะบังคับก็ต่างกัน บางชื่อแม้จะเรียกต่างกัน แต่ลักษณะบังคับก็คล้ายเหมือนกัน

สรุปได้ว่าการวิเคราะห์ประเภทและแบบของกลบทไทยจำแนกออกได้เป็น 2 ประเภทดังแผนภูมิข้างล่างนี้

ผู้วิจัยจะได้นำกลบทแต่ละประเภทมาอธิบายอย่างละเอียด โดยมีตัวอย่างประกอบดังต่อไปนี้

ประเภทที่ 1 กลบทกำหนดบังคับกับเพิ่มมากกว่าปกติ (แต่แบบรูปของกลอนหรือโคลงยังปรากฏให้เห็น)

กลบทประเภทนี้ หมายถึงกลบทที่วางแบบรูปกลอนหรือโคลงปรากฏให้เห็นอย่างพร้อมมูล เพียงแต่มีเงื่อนไขพิเศษทำให้การอ่านและการแต่งซับซ้อนเพิ่มขึ้นอีก เช่น ต้องใช้คำตายตลอดบท ต้องใช้คำกริยาในตำแหน่งต่าง ๆ ในวรรค เป็นต้น การกำหนดแบบบังคับเพิ่มมากกว่าปกติเช่นนี้ แบ่งเป็น 9 แบบ คือ

1.1 แบบเพิ่มบังคับสระ หมายถึงในวรรค ในบท หรือตลอดการแต่งจะกำหนดแบบการใช้สระเอาไว้ มีตัวอย่างดังนี้

กานตอดอก

: แสนกวิลเหวว่าอาวรวสมร

ทุกขระทมกรมทรวงกักรรอน
ตั้งแศพรากจากเจามวันนั้น
โอโณมงามงามเสงี่ยมสงวนนวล

จะนั่งนอนมีแศพรากำทรวลครวญ
ไม่ว่นวายคลายกระสันวันจวนหวน
พี่เจียมจิตรมีตรม่วนอารมณ์กรม

ประชุมจารีกวัดพระเชตุพน

ลักษณะนี้บังคับให้ใช้สระเดียวกัน 1 คู่ ณ ตำแหน่งท่ายวรรคของทุกวรรค

อักษรสังวาส

: โฉนใจเจ้าจึงไม่นิยมสม

มารารางหารรศภิรมยชม
เพราะเจ้าจะจังหวังจะฝากชีวิตมิตร
จะถนอมเป็นที่ชนดาหทัยใน

ที่นี้คมแฝงฝักหักใบใบ
เดิมเริ่มคิดมิไคแห่งน้ำใจโฉน
หวังยังไม่ตรีขึ้นยืนยองคง

ประชุมจารีกวัดพระเชตุพน

ลักษณะนี้บังคับให้ใช้สระซ้ำกัน 2 คำเป็นคู่ และต้องมีวรรคละ 2 คู่ อยู่ ณ ตำแหน่งท่ายวรรคกับท่ายวรรค

การบังคับให้ใช้สระเดียวกัน วรรคละ 2 คู่ เช่นนี้มีคล้ายกันมากอีก 3 ชื่อ คือ "เทพชุมนุม" "ช่างซุงวง" และ "สิ่งท้อโตะเลินทาง" เพียงแต่เปลี่ยนเงื่อนไข เลื่อนคำ ที่ใช้สระเดียวกัน 2 คู่นี้เข้ามาอยู่ภายในวรรค ดังตัวอย่าง

เทพชุมนุม

นิราไรไกลหนาพางเหงา

มาว่าเหวเอกราเรา
แสนรอนนอนเอนนอนเอนนอน
จุนจุนขึ้นก้นกวิลเหมือนกลืนนวล

มีแต่เศร้าเปล่าใจให้รัญจวน
รินรินกลืนคั้นขมลาขยรรนนวน
กลครันครวญป่วนป่วนกระสันพักตร์
ประชุมจารีกวัดพระเชตุพน

ข้างทุ่งรวง

บุตรบังคมกมเฝ้ารกราบกราบทูล
ว่าไม่ควรจวนพระองค์ลงชีพไ
แมนชีวิติจิตรวิญญาชาพระองค์
คงไม่ละพระบริตุรงคจงใจจน

สิงห์โตเล่นหาง

นอนกลางวันฉันถึงเจ้าเฝ้าเสมอ
สำคัญจิตรภิกขวนองของมาแฉ
นี้กสเห็นเขินคิดคิดแล้วเรา

มธุรสวาที

อติเตตแนนนันทานหลัง
ชื่อจัมบากหลากเลิศประเสริฐ
คำรงภทลเลิศประเสริฐโลกย์
อาณุภาพปราบเปรื่องกระเดื่องปรา

ตามเคามลสถอนักปราชญ์มาทพิไลสมย
ม้วยบรรไลใจพยาบาทมาทแทนคุณ
จะยืนยงจงใจคมีหมองหม่น
จักแทนคุณบุญไปจงปลงชีพวาย
กลบทศิริวิบุลภิกคิ

แสนรักหนักฤทัยใครจะเสมอ

ลิมเขยอเนตรเขม้นเห็นแต่เงา
เห็นวับแวมเคิรดูว่าเสา
สลคทรวงวงเหงาเศร้าโศกโศรม
ประชุมจาริกวัคพระเชตุพน

มีนครั้งหนึ่งกว้างสำอ่างศรี
เจ้าธานียศกิตติมัทสิรา
เปนจอมโจกจุลจักรอรรมหา
กฎเคชาเปนเกษนิเวศน์เวียง
กลบทศิริวิบุลภิกคิ

ลักษณะของ "มธุรสวาที" ให้วรรคที่หนึ่งมีสระเดียวกัน 2 คู่ วรรคที่สองมีสระ
เดียวกันหนึ่งคู่ วรรคที่สามสระเดียวกัน 2 คู่ วรรคที่สี่สระเดียวกันหนึ่งคู่ (ลักษณะกลอนมี
สัมผัสสระในวรรคเช่นนี้ได้จังหวะไพเราะมาก) เขียนแผนผังได้ คือ

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

ถาวรจิรา

จิกกล่าวถึงมเหสีที่อยู่ใน
อนาใจถึงองค์พระภักดา
พอเนื้อทองแดงใสสุดใจเอ๋ย
ให้แม่ทุกขทุเรศเทวทวอน

อรุญใหญ่องค์เคียวอนาธา
ให้โศกาถึงบุตรสุดอาวรณ์
มาละเลยแม่เสียในสิ่งขร
บอเห็นมิ่งดวงสมรมเธรนใจ
กลบททวิวิบุลยคติ

ลักษณะนี้บังคับให้ใช้ไม้ม้วนทุกรรค มิให้ใช้ไม้มลาย

โสภานุกูล

โอพระรมโพทองของน้องไฉน
ตั้งแต่ท้าวไปจากน้องนราองค์
เมื่อยามเสวยเสวยชลเนกรไหล
พระจอมไทเน จักรกลักลโลกา

ไม่เห็นไทกลัหลังตั้งประสงค์
อาไฉนทรงโศกเสราราวอรุ
ตั้งฟอนไฟไหมอกหมกมุนหา
คนาถาปากไรทั้งไพรพล
กลบททวิวิบุลยคติ

ลักษณะนี้บังคับให้ใช้ไม้มลายทุกรรค มิให้ใช้ไม้ม้วน

กลบทแบบเพิ่มบังคับสระในที่ต่าง ๆ คือ การบังคับให้มีสัมผัสสระในที่ ๆ กำหนด
ให้มันเอง คู่สระที่สัมผัสกันนั้นโยกย้ายตำแหน่งไปภายในวรรคเท่าที่จะพลิกแพลงได้

1.2 แบบเพิ่มบังคับพยัญชนะ หมายถึงในวรรค ในบท หรือตลอดการแต่งจะ
กำหนดแบบการใช้เสียงหรือรูปพยัญชนะไว้ ณ ตำแหน่งต่าง ๆ มีตัวอย่างดังนี้

อักษรลวน

จิกกล่าวถว้ ควา เกิ ค ก ค
สว่างแจ้งแสงศรี สุริย จรัส
สามมงกุฏสอดใส่ สอด อังก ศา
ทรงหนังเสือ เยื้อง ยาง ยั้ง ระ น คร

ครันสุริยะ ดอย เลื่อน ดอง สอง ส่ว สั สั
เลื่อน ดอย ลัด เขา แกว บุ คุณ ชร
นงนาคากรอง เรื่อ รุง รัง สร
เหี่ยวโคจร จ้อง จิตร ถึง นิ ตุ รา
กลบททวิวิบุลยคติ

อักษรลวนลักษณะนี้บังคับให้วรรคหนึ่งต้องมีพยัญชนะซ้ำ 3 เสียงเรียงอยู่ติดกันทั้งหมด

เบญจวรรณหาสี่

คนข้างเคียงเคยคอยเฝ้าคอยกลับกลาย
หลงละเลิงลมดินไม่กินแหนง
โนนนั้นนั้นแนะนำแล้วทำเมิน

ส ส ส ศ ส
แสนสุขโสภัสสารเห็นน่านหาย
อกเอ๋ยโอเอออายเพราะหมายเกิน
สายสนสือเสกแสวงช่วยเคิรเห็น
ซักชวนเชิญชวนโซไม่เหลียวแล
ประชุมจาริกวัคพระเชตุพน

ข้อบังคับคือ ในวรรคหนึ่งต้องมีพยัญชนะเรียงซ้ำกัน 5 เสียงอยู่ต้นวรรค

อักษรลวน

เจ็บจิตจริงเจ็บใจจะจำจาง
คิดคำเคืองแค้นคำคำมกค
โอดอกเอ๋ยออกโอโอดอกโอ

มม ม ม ม ม ม ม
มีมิตรไมเหมือนหมายมายหมาย
รักถารื้อแรมร้างเรศราโรย
เห็นหันเหียนเหียนหคให้หวนโห
ข้างชมไชยชายชวนชวนเชิงช
ประชุมจาริกวัคพระเชตุพน

ข้อบังคับของ "อักษรลวน" ลักษณะนี้ต้องใช้พยัญชนะเสียงเดียวกันทั้งวรรค

เลววางตรวจ

แสนสุขโสภค้วยโรครักแรมโรย
ตั้งแต่เต็งเบ็งเปื้อนชั่วเชื่อโชน
เมื่อไฉนแผกผิอคิดเขินกาง

ค คุ ค คุ ห ห
ขุนแคนคึกไซใจให้หวนโห
เคื้อคคินโคยหึงส่หวนในนวลนาง
ละเลิงโลมทาสเห็นเมินหมองหมาย
หึงทอดทางอาศัยใจจัจจริง
ประชุมจาริกวัคพระเชตุพน

ตำแหน่งที่บังคับคือ 3 คำต้นวรรคใช้พยัญชนะเสียงเดียวกัน และ 3 คำท้ายวรรคใช้พยัญชนะเสียงเดียวกันอีกชุดหนึ่ง

คำเนิรนางสร¹

พ พุ สุ ส วว
พักตร์มอง สองศรี ฉวีวรรณ
พมภ คึก เก็กี่เสน
บึงอย่าง นางใน จโรทร

ฉ ฉ พร พร สุ ส
โคมเจ็ก เพ็ชรพริ้ง ทุกอิงสมรท
พิศเพี้ยน เจียนจันทร์ บุหลันลอย
ชลับคลำ คำเคน ทุกเสนสอย
เรียบรอย ชอยชม นิมยนิ
 ประชุมจารีกัศพระเชตุพน

ลักษณะนี้วรรคหนึ่งมี 7 คำ แบ่งการซ้ำเสียงพยัญชนะเป็น 3 ช่วง แต่ละวรรคเขียนแบบใด คือ ก ก / ข ข / อ ค ค²

ถ้าเปลี่ยนแปลงให้ 3 คำท้ายมีพยัญชนะเสียงเดียวกันทั้งหมดจะกลายเป็น "ดวงเคื่อนประคัศคาร" ดังตัวอย่าง

ดวงเคื่อนประคัศคาร

เวียนวง หลงลม งมงงวย
โลมโลก โยกยาย อายอกเอย
เคื่อนกลาย พมายใหม่ ใจจึกจาง

จ จ ม ม ฐ ค ค
เจ็บจิตร มิตรหมาง คางเขินชวย
ฉาบฉวย รวยเรอ เชอญท่าง
ชวกเชย เลยลาม ความแขวนขวาง
เหินหาง วางเวน เลนเลยละเลิง
 ประชุมจารีกัศพระเชตุพน

วรรคหนึ่งให้ซ้ำเสียงพยัญชนะทั้ง 3 ช่วง เขียนแบบใดคือ

ก ก / ข ข / ค ค ค

ถ้าเปลี่ยนต่อไปให้มีวรรคละ 9 คำ แบ่งเป็น 3 ช่วง และให้มีการซ้ำเสียงพยัญชนะในลักษณะเดียวกัน จะกลายเป็น "อักษรสลับลวน"

¹ การเขียนชื่อกลมทลอคเล่มนี้เขียนสะกดการันต์ตามแบบเดิมที่ปรากฏในตำราของเกา

² สัญลักษณ์ ก ข ก ในที่นี้ หมายถึงเสียงพยัญชนะที่จะให้ซ้ำกัน

อักษรสลับฉวน

จำนใจ ให้โหยหิว รวงโรยแรง
เหลื่อรำก นิกนิมนวล หวานหายหอม
ลำลึกลอย ชอบเชิงชวน ยวนยั่วเบา

อ อ ค ค กู น น
โอดอกเอย เคยเคียงข้าง นางนายแห่ง
กลักลายแกล้ง แปลงเปลี่ยนเปลื้อง เรื่องรักเรา
กรีกครองครอง ยอมเป็นเหยียบ เงียบงวองเหงา
คลึงเคอนเคดา เจ้าจิ้งจาง หมางเม็กเมิน
ประชุมจารีกวัคพระเชตุพน

ลักษณะนี้แต่ละวรรคมีเสียงพยัญชนะซ้ำกัน ระยะละ 3 คำ เขียนแบบได้ คือ

ก ก ก / ข ข ข / ค ค ค

กบเตนตอยหอย

เทศมัวรัก หากไมรู้ กิจท่านอง
กตนิท คิดเสนห กนอมนัถ
แหวาซื่อ ถื่อวาสัจ ชัควริงเจียง

ค ข ส กู ข ส
คิกยั้งแสน คนยั้งศร เสียบทรวงหมอง
ไมหวังหมาย หมายวานอง น้ำใจเคี้ยว
ไมนักร้าง หมางโนรัก สักประเคี้ยว
นารูลึก นักรูเสียว ลีเสียวการ
ประชุมจารีกวัคพระเชตุพน

ลักษณะ "กบเตนตอยหอย" คล้ายกับ "ละลอกแกวกระหมผึ้ง" มากที่สุด

ละลอกแกวกระหมผึ้ง

แสวงมาก สวาทหมาย ไมวายคณิง
ข้างทุกขี ชาติขี เป็นคูคิถ
คังตกชด กุนทนาย เหมือนวายุเวียน

อ ส ร อ ส ร
โอแสนรัก โอศักคิเรา ไม่เท่าถึง
ลงนอนอิง แลวนิ่งอิง รำพึงเพียร
ก็เพราะมา กำพรามิตร คิดหันเหียน
แสนทพล สุทนเพียร เวียนตะกาย
ประชุมวารีกวัคพระเชตุพน

"ละลอกแกวกระหมผึ้ง" มีลักษณะต่างจาก "กบเตนตอยหอย" เล็กน้อยคือ "ละลอกแกวกระหมผึ้ง" จะมีสัมผัสสระคำที่ 3 กับคำที่ 5 ภายในวรรค แต่ "กบเตนตอยหอย" จะสัมผัสสระคำที่ 3 กับคำที่ 4 อยู่ชิดกัน

ทั้ง "กบเตนตอยหอย" และ "ละลอกแก้วกระหนับัง" มีลักษณะร่วมกันคือ ให้
มีวรรคละ 9 คำแบ่งเป็น 3 ช่วง 3 คำช่วงแรกต้องมีเสียงพยัญชนะซ้ำกับ 3 คำในช่วง
ที่ 2 โดยซ้ำกันในลักษณะคำต่อคำ เขียนแบบไคดังนี้

ก ข ก / ก ข ค / ๐ ๐ ๐

ถ้าเปลี่ยนได้ 5 คำหลังมีเสียงพยัญชนะซ้ำกับ 2 ช่วงแรกด้วยก็จะกลายเป็น
"กบเตนสลักเพชร"

กบเตนสลักเพชร

แรมไกลหน้า ราไกลนาง ร้างกลิ่นนวล
ไมควรถึง มิงชาคทาง นมางขอทุกข
ก่อนเราทำ กรรมเราแท้ แก่เราแทน

จ ร ุ จ ร ุ จ ร ห
เจ็บเรียมทาง จางรักให้ ใจเรียมหวาน
ละที่เคย เลยที่ควร ลวนที่แคน
ซอนอกสอง ของไอสุข ชุกไอแสน
โศกเหลือทนวง ทรวงเหลือแน แสนเลวนาง

ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

ข้อบังคับก็ ๐ วรรคละ 9 คำ แบ่งเป็น 3 ช่วง เขียนแบบไค คือ

ก ข ก / ก ข ค / ก ข ค

สุรางครฆ่า

จนทุกขลุ่ม ทุมซอน สทอนทรวง
เมื่อไรหนอ รอนัก มิงรักนง
ขรอยกรรม รำกอ ไหรอการ

ว ห ุ ว ห ุ ว ห ุ
แค้นเห็น เวนทาย ไมวายทวง
เพราะเหตุทรวง ทรวงเนน หางเห็นนาน
จนคิดน ขุนหมอง ทิ้งของสมาน
ควรรำคาญ ราญคิด สลดท้อคอย

ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

ลักษณะของ "สุรางครฆ่า" วรรคหนึ่งแบ่งเป็น 3 ช่วง โดยมีเสียงพยัญชนะ
ซ้ำกันวรรคละ 2 เสียง สลับกันไป เขียนเป็นแบบไค คือ

๐ ก ข / ก ข / ๐ ก ข

ลักษณะอย่างนี้ใกล้เคียงกับ "ตรียะมก" มาก จนเกือบเหมือนกัน

ลักษณะการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะสงฆามวรรคเช่นนี้มีอีก 3 ชื่อคือ "นาคราช
แดงฤทธิ์" "ช้างประสาธนา" และ "อักษรบริพันธ์" ทั้ง 3 ชื่อนี้ต่างจาก "งูกระหวัด
หาง" เฉพาะจำนวนพยัญชนะที่ต้องการให้เข้ามามวรรคเท่านั้น ดังตัวอย่าง

นาคราชแดงฤทธิ์

ก ร ก ร ก ร ก ร ก ร ก ร	ก ก จ จ จ จ
กรุงกระบัตริย์ภักดีพึ่ง <u>แคนคังจิตร</u>	<u>คิดแคนใจ</u> ไหวหวัดใน <u>จิตรฉนวน</u>
<u>จนจนายกาย</u> ใจใน <u>ใจอรอน</u>	<u>จนรารายการ</u> การ <u>ระมลจิตรวนเวียน</u>
<u>เจียรวนวายุ</u> บายภักตร์ให้ <u>หนักใจ</u>	<u>ให้น้อยจิตร</u> กึกไป <u>ใจหันเหียน</u>
<u>เจียรหวนหาว่า</u> ไว <u>ไม่สมเพียร</u>	<u>เมียนสุทภาค</u> ยาก <u>เจียรเวียนจิตรใน</u>
	กลบทอิริวิบูลกิตติ

ช้างประสาธนา

ก ก ก ก ก ก ก ก ก ก	ก ก ก ก ก ก ก ก ก ก
<u>ถึงสนน</u> คนสนั่น <u>อันอลวล</u>	<u>พอแควม</u> ลมชาย <u>ไปท่ายสนม</u>
<u>บาวสาวแก่</u> แดหลาม <u>ตามกลาค</u>	<u>ออกอวลเว</u> เคียรปน <u>เบียดเสียดกัน</u>
<u>มีของหลาย</u> ขาขาค <u>สารพรรณ</u>	<u>ตั้งตลอด</u> รันรณกร <u>ไม่ขาดหลั่น</u>
	<u>สำหรับแบ่ง</u> แต่งประชัน <u>ประชุมเรียง</u>
	ประชุมจาริกวัดพระเชตุพน

อักษรบริพันธ์

ก ก ก ก ก ก ก ก ก ก	ก ก ก ก ก ก ก ก ก ก
อัน <u>เรื่องท้าว</u> ศกิต <u>จอมอิกร</u>	<u>เจ้าอัมรา</u> <u>เรื่องเคชวง</u> <u>เจตสมาน</u>
<u>จิตรเสมอ</u> เหมือนมหา <u>สุชาธาร</u>	<u>สุดที่เทียบ</u> เปรียบปาน <u>พระทไทย</u>
<u>เพราะเหตุ</u> ท้าว <u>ปรากฏ</u> ใน <u>ทศมิตร</u>	<u>นอกทุกเมือง</u> <u>เรื่องฤทธิ์</u> <u>ไพสมย</u>
<u>มีพวกสมัค</u> <u>คณาพมา</u> <u>ไมย</u>	<u>พวกมอญ</u> <u>เทพเพท</u> <u>ไสย</u> <u>แจกไซ</u> <u>แซม</u>
	กลบทอิริวิบูลกิตติ

"นากราชแผลงฤทธิ์" "ช้างประสาธนา" และ "อักษรวิพันธุ์" มีลักษณะบังคับเหมือนกันคือ เสียงพยัญชนะท้ายวรรค 3 เสียง ต้องนำไปใช้เป็นเสียงขึ้นต้นของวรรคต่อไป เป็นอย่างนี้ตลอดการแต่ง เขียนแบบใด คือ

๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ก ข ค

ก ข ค ๐ ๐ ง จ ฉ

ง จ ฉ ๐ ๐ ช ซ ฌ

ช ซ ฌ ๐ ๐ ฎ ฏ ฐ

เจ้าเข็นเตนคำพูด

ค ฌ ฎ ฎ ฎ ฌ ฌ
คำสอนสอนสั่งช้างสิงคาว
ขอซึ่งข้าข้าไซใส่เขา
คำสัตย์คักเลียบคนเลียบคน

ส คุ ส คุ ส คุ ส
สูกแสนแสนคมสมเขาสรวล
ข้าขอสวน เขาแซงแซงชน
สเคาสูกแสนแสนซัดสน
ข้าชนไสขายสายคำซอน

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

ลักษณะนี้มีเงื่อนไขแปลก เพราะเล่นเสียงพยัญชนะ 2 เสียงสลับกันไปตลอดการแต่ง โดยให้วรรคละ 7 คำ จึงทำให้เสียงต้นกับท้ายวรรคลงจังหวะเป็นเสียงเดียวกันควย

ก ข ก ข ก ข ก

ข ก ข ก ข ก ข

ก ข ก ข ก ข ก

ข ก ข ก ข ก ข

กระจายนิยมผล

สมเด็จพร ะศิริวิบูลกิจคดี
คอยทรีกตรองฉลองคุณพร ะชเมา
คัมป ะคิควิจิตรบรรจง เจิก
แนวจำรัสผ่องศรีมณีนีรอง

กำจัดจากโสภวิโยคหา
ให้ เสนาจิตแจจแต่งโกษทอง
วิไลยเลิศล้วนลายไม่มีหมอง
กลอยฉลอง เครื่องประดัมร ะยับดา
กลบทศิริวิบูลกิจคดี

ขอบังคับคือ วรรคแรกให้ใช้อักษรสูงนำหน้าวรรค วรรคที่สองอักษรกลางนำหน้า วรรคที่สามอักษรต่ำนำหน้า วรรคที่สี่อักษรสูงนำหน้าใหม่อีกครั้ง วนเวียนไปเช่นนี้ตลอดการแต่ง

สุนทรโกศล

จักกล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราช
ครองสมบัติแสนสวัสดิสุนทร
พระองค์กับทรงฤทธิ์พระนิตรา
จะไปรับหม่อมราชสุริยาจน

กระเสมสานต์สรสิทธิสมกฤษ์สมร
พระยานาคเส็จจรยังบาคาล
คิดถึงนางชนนีในไพรสานต
ให้ค้นสุเชตรสถานสวารมย
กลบทสิริวิบุลกิติ

ขอมังคับคือ ให้ไห้แ ส มิให้ ค น

วิมลวาทิ

บ้างชมเชยศาสาแลคิงชร
ทั่วประเทศนามร เทิง เริงพระไทย
แลดวนวิเศศดาวรกษาติ
หมู่วิหคษ์คินกินราย

แงชงอนงามพิเศศนาพิไศมย
ข้างชันในชอกณาคิลาลาย
แมราชงามเอิศคุเจคณาย
ชาง เพริศพราย เพราจะพรอมลมอมนวล
กลบทสิริวิบุลกิติ

ขอมังคับคือ ให้ไห้แ ศ มิให้ น ส

อชิบิอิอิอิ

พระเษเกแมงกฎของลูกเย
เพราจะรักนุทร เลือรักจักทรมทรอม
เเ็นักษิจิบทนพฤกษา เรียง
เเียวประพณในปามหาวัน

พระไมเยราชรางหางบุทรณอม
จะชูบยอมรังษินวีรรณ
เเมิอนแม เคียงพระหัตถกอคประคองชวัญ
เเ็บพฤกษา พรอมลไม่ให้นุชา
กลบทสิริวิบุลกิติ

ขอมังคับคือ ให้ไห้แ น มิให้ ศ ส

กลบทแบบบังคับพยัญชนะในที่ต่าง ๆ มีอยู่หลายลักษณะดังตัวอย่างข้างต้น เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าความมุ่งหมายสำคัญของกลบทแบบนี้ต้องการให้มีสัมผัสเสียงพยัญชนะตลอดการแต่ง เพราะเสียงพยัญชนะเสียงเดียวกันมากระทบกระทั่งกัน ณ ตำแหน่งต่าง ๆ ในวรรคจะช่วยให้เกิดจังหวะในการอ่านออกเสียง ทั้งยังช่วยเพิ่มความเสนาะภายในวรรค หรือระหว่างวรรคไปในขณะเดียวกันด้วย

ตัวอย่างลักษณะที่ 2 มี 1 ข้อ คือ

อุปะโตโกวิวิลาศ

จักกล่าวถึงยอดยี่มิ่งกุมาร
มาถึงที่เขาวิบลบรรพตไพร
เสด็จควนจากที่มั่งคดคช
กอยคลาไคลลาลึกกับบาทบง

ให้ ยกริมพลทหารสท้านไหว
เห็นไรไรราวแควนภูกิจ
นอมประนตมนนัชนจ่านง
กขประจงนอมนบเคารพคุณ
กลบทศิริวิบุลภิกศ์

ข้อบังคับคือ ให้ใช้พินทุเอกรวรรคหนึ่ง พินทุให้อีกรวรรคหนึ่ง หมายความว่า เอก โท
อยู่คนละวรรคไม่ปนกัน

กลบทแบบเพิ่มมิ่งคัมภีร์วรรคหน้าจะมีความมุ่งหมายในการเล่นเสียงสูงต่ำของถ้อยคำ
เพื่อให้เกิดเสียงดนตรี เสียงวรรณยุกต์เป็นเรื่องเคาะมากในภาษาไทย เพราะธรรมชาติของภาษาไทย
นั้นคำเสียงเดียวกันถ้าระดับเสียงสูงต่ำไม่เท่ากัน ความหมายจะแตกต่างกันด้วย กวีจึงจับจุดสำคัญ
ข้อนี้เข้ามาประกอบการแต่งบทกวีนิพนธ์กลายเป็นกลบทแบบหนึ่งที่มีลักษณะแปลก เมื่ออ่านออกเสียง
จึงมีสำเนียงสูงต่ำน่าฟังมาก

1.4 แบบเพิ่มมิ่งคัมภีร์คำครุหลุ กลบทแบบนี้พบตัวอย่างอยู่ในจำพวกกลอนกลบท แบบ
มิ่งคัมภีร์ที่คิดขึ้นใหม่มาจากการแต่งฉันท เพราะมีการบังคับไว้คำครุหลุ หรือกำหนดคณะ โดยถือเอา
คณะทั้ง 8 ในตำราฉันทเป็นเกณฑ์

คำครุคือ คำเสียงหนัก ไข่เครื่องหมายรูปไม้ขีด (~)

คำหลุคือ คำเสียงเบา ไข่เครื่องหมายคั่นอุ (.)

คณะหนึ่งมี 3 คำ เรียกชื่อต่างกันทั้ง 8 คณะดังนี้

มะคณะ มีครุล้วน ~ ~ ~ นะคณะ มีหลุล้วน . . .

ภาคณะ มีครุหน้า ~ . . ยะคณะ มีหลุหน้า . ~ ~

ชะคณะ มีครุกลาง . ~ . ระคณะ มีหลุกลาง ~ . ~

สะคณะ มีครุหลัง . . ~ ทะคณะ มีหลุหลัง ~ ~ .

กลบทที่บังคับกับคำครุหลุ หรือคณะอย่างฉันทมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

บวรโศภก

ชลเนทรไหลนองร่ำรัก
 ชนนี้ห้ามบุตรสุดไม่ตาม
 ปิยบุตรสุดจากพระเมเจ้า
 ปิยโยคเหวศเคือกเบมเลื้อยคหนอง

ชลไนยไหลหนักถาวรถาวร
 ชลนانونำพระเนตรนอง
 ปิยัทไทยร้าวอารมณ์หมอง
 ปิยวิโยคทองพราจากจกร
 กลบทศิริวิบูลกิตติ์

ลักษณะนี้บังคับให้มี "สะคณะ" อยู่ต้นวรรคทั้งสี่ เมื่อเรานำ "สะคณะ" มาเขียน
 เรียงต่อกันจะเข้าแบบโศภกฉันท์ จึงตั้งชื่อกลบทนี้ว่า "บวรโศภก"

12
๕สะสะสะสะ

~ ~ ~

~ ~ ~

~ ~ ~

~ ~ ~

ช ล เนทร

ช ล ไนย

ช น นี

ช ล นา

วสันตคิลกาวตี

เหมือนแม่ลีเนหาในข้ามา
 ปิโยปิยาในบุตรสุดอวาร์ณ
 จันใจใจหวังถึงมารดา
 จากวาก็จะพระพหยัง

คังสุวราชแซกเศสโมสร
 จะราจะรอนไม่ไปให้ไกรรัง
 ปกป้องครองชาติวาหวัง
 จะเปรียบประคังจากพรากเมื่อจากจร
 กลบทศิริวิบูลกิตติ์

ลักษณะนี้บังคับให้ต้นวรรคแรกใช้ "ตะคณะ" วรรคที่สอง "พะคณะ" วรรคที่สามและสี่
 "ชะคณะ" วรรคที่ห้า ครุสองคำ เมื่อเรานำคณะทั้งหมดมาเขียนเรียงต่อกันจะเข้าแบบวสันตคิลกาวตี
 จึงตั้งชื่อกลบทนี้ว่า "วสันตคิลกาวตี"

14
๕ตะพะชะชะ

ครุสอง

~ ~ ~

~ ~ ~

~ ~ ~

~ ~ ~

~ ~ ~

เหมือนแม่ลี

คังสุว

ปิโยปิ

จะราจะ

จันใจ

มาลินีโสภิต

ปะทะปะทั่งวังบุตรจะมาถึง
ถึงตายเป็นเห็นนักรบพระมารดา
จะได้ใครให้พระอรหันต์
จะวิจะวังบุตรสุครำคาญ

จะวิจะวังลูกรักได้รักษา
จะปลื้มใจจนมาเมื่อกวายปราบ
จะพ่วงพ่วงพระองคนาสงสาร
เมื่อสังขารจักคิดถึงพิทุรงค์
กลบทศิริวิบูลิกิตติ์

ลักษณะบังคับคือ วรรคที่ 1 กับ 2 ขึ้นต้นวรรคด้วย "นะคณะ" วรรคที่ 3 ใช้ "มะคณะ" และวรรคที่ 4 กับ 5 ใช้ "ยะคณะ" เมื่อเรานำคณะทั้งหมดมาเขียนเรียงต่อกันจะเข้าแบบมาลินีฉันท จึงตั้งชื่อกลบทนี้ว่า "มาลินีโสภิต"

15

นะ	นะ	มะ	ยะ	ย
๑ ๑ ๑	๑ ๑ ๑	๑ ๑ ๑	๑ ๑ ๑	๑ ๑ ๑
ปะทะปะ	จะวิจะ	ถึงตายเป็น	จะปลื้มใจ	จะได้ใคร

วิกิฉกสทสา

บ้างจับเจ้าเหงาจ้อยพลอยสงสาร
ทวิเทวศเน รยอพระทวยทวย
ทั้งเทวศนุรุษรัตนนิมานไม
สารโสภทวิเทวศณนทุกองค์

อรุณมฤณรานระโทยทวย
ระงวยจับเจ้าเหงาเงื่องง
พลอยโทยละทวยให้กรรแสงสง
ทุกทิวเทพทางทรงโสการณ
กลบทศิริวิบูลิกิตติ์

ลักษณะบังคับคือ ให้เรียงคณะ มะ สะ ชะ สะ ตะ ตะ และครุหนึ่ง ไว้ต้นวรรคเป็นลำดับไป เมื่อเรานำคณะทั้งหมดมาเขียนเรียงต่อกันจะเข้าตามแบบสัทพุลลวิกิพิตะฉันท จึงตั้งชื่อกลบทนี้ว่า วิกิฉกสทสา

19

มะ	สะ	ชะ	สะ	ตะ	ตะ	ครุ
๑ ๑ ๑	๑ ๑ ๑	๑ ๑ ๑	๑ ๑ ๑	๑ ๑ ๑	๑ ๑ ๑	๑
บ้างจับเจ้า	อรุณม	ท วิ ท	ระงวย	ทั้งเทว	พลอยโทยละ	สาร

กลบทแบบเริ่มบังคับคำกรรณได้เล่าความกิดมาจากการแต่งฉันท์ แต่เนื่อง
จากไม่ต้องการให้กลอนเป็นฉันท์ จึงไม่บังคับให้ใช้คำกรรณตลอดทั้งวรรค คงบังคับแต่
เพียงต้นวรรคเท่านั้น

ข้อที่น่าสังเกตคือ การนำฉันท์แบบต่าง ๆ มาตั้งเป็นข้อกำหนดพิเศษขึ้นในกลอน
กลบท เราอาจจะเพิ่มกลบทขึ้นอีกก็ลักษณะก็ใกล้เคียงแต่จะนำฉันท์แบบใดมาใช้บังคับ
เท่านั้น
เอง

1.5 แบบเริ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิมหรือซ้ำคำเพี้ยนกัน กลบทแบบนี้ลักษณะเด่น
คือ มีการบังคับให้ซ้ำคำภายในวรรค เช่น โยโยโย โหวนหวน เป็นต้น ในวรรคหนึ่งอาจจะ
ให้มีคำซ้ำมากกว่าหนึ่งคู่ และแต่ละคู่ซ้ำจะให้อยู่ติดกันหรือแยกกันก็ได้ แล้วแต่ผู้วางแบบจะ
กำหนดขึ้น บางแบบให้ซ้ำเพียงคำที่ออกเสียงเพี้ยนกัน เช่น สมัครสมาน วาติครวาคาญ เป็นต้น
วิธีให้ซ้ำคำมีเงื่อนไขต่าง ๆ กัน กลบทแบบนี้หลักสำคัญจึงอยู่ที่การเล่นคำซ้ำ ซึ่งช่วยให้
ทำนองกลอนเกิดจังหวะ ทั้งยังช่วยให้เนื้อความหนักแน่นน่าฟังขึ้นอีกด้วย ดังตัวอย่าง :-

ขงนำรว

ฟังฟังก็เหมือนแกล้งแวงความอิง
กุกุกก็นาหัวตัวเต้นหยาง
จวิจจวิงาหนอที่ว้าสันอาดัย

* * *
กุกุกหน้าไม่เกอละเมอหึงส์
คิคคิคแล้วให้ซึ้งซุ่นเกื่องใจ
ซะซะนางซางเอาอายออกส่ายไส
นีนีใครให้สำนวนคุดวร เปน
ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

ลักษณะนี้ให้มีคำซ้ำ 1 คู่อยู่ต้นวรรคทุกวรรค

รักร้อย

ไม่เห็นรักรักเราเฝ้ารักรอด
ที่หวังใจใจจริงทุกสิ่งสัน
ทุกวันทุกซทุกซเหลืออันจะทนทาน

โอ้เจ้าใจใจจริงทุกสิ่งหนอ
กนแตกอกกอใช้ญเปนนิจกาล
ไม่ล่อลั่นลั่นลมคารมหวาน
ควรรถารานรานราวชาวรานเร
ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

ลักษณะนี้มีคำซ้ำหนึ่งคู่อยู่ติดกันภายในวรรค

ครอบจักรวาล

ความจริงใจนี้ ใจจึงแทนความ
ที่นางแกล้งแปลงเรื่องให้เคืองที่
จนจะขึ้นข้างมาคืนให้บุญจน

ข้ามจิตร์คิดขอมางระคางข้าม
ควรจะกามก็ไม่กามกันตามควร
สรวลขี้ก้นเสียได้ไม่ไต่สวน
ออสำนวนนี้นางอย่างนี้ออ

ประชุมจาริกวัดพระเชตุพน

ลักษณะนี้มีคำซ้ำอยู่ ๓ ตำแหน่งต้นวรรคกับท้ายวรรค คือ คำแรกกับคำสุดท้าย
เขียนเป็นแบบได้ คือ

1 0 0 0 0 0 0 1

2 0 0 0 0 0 0 2

สารีจักรด

ประมาณจิตร์นึกเพราะเชื่อเหลือประมาณ
สุจริตคิดว่าตรงคงสุจริต
กลับกลายเกลื่อนเงื่อนงามความกลับกลาย

สงสารกายหมายมิตรคิดสงสาร
เสียค่ายการที่คิดเปล่าเศร้าเสียค่าย
ไม่หมายจิตรเลี้ยวใจจะไม่หมาย
สัญญาไวโยไมอายศำสัญญา

ประชุมจาริกวัดพระเชตุพน

ลักษณะของ "สารีจักรด" ที่ยกตัวอย่างนี้มี 2 คำแรกกับ 2 คำท้ายวรรคเป็น
คำซ้ำกัน แต่ถ้าไปพิจารณาทุกข้อ "สารีจักรด" ในกลบทสิริวิมูลกัตติจะเห็นว่า มีลักษณะ
ต่างกันเล็กน้อย ถึงตัวอย่าง

สารีจักรด

สังเวชจิตรคิดคิดมานานาสังเวช
ต้องมัลลญกัจจองมัจจองมัลล
สงสารเอยคิคิดมานานาสงสาร
เป็นนัวแนวนัวในกายลายเป็นนัว

สาหัสเศษเศษสาแสนสาหัส
เป็นริ้วคัตหลังหลาหลาเป็นริ้ว
มองผิวพาลพาลแตกอนอ่อนมองผิว
เคิร์มมาหิวหิวหระเหินด้วยเคิร์มมา
กลบทสิริวิมูลกัตติ

"สารดิชักกรด" ในกลบทศิริวิบุลยคติที่เพิ่มคำซ้ำอีกคู่หนึ่งให้อยู่ภายในวรรค ซึ่งเป็นลักษณะบังคับเหมือนกับกลบทชื่อ "พระจันทร์ทรงกลด"

พระจันทร์ทรงกลด

คายนอยนอยหนอเนอเชอคายนศ
 แจงเจนไพรไพรพงจิตรแจงเจน
 หลายวันเคิรเคิรมาโคหลายวัน
 ระกำกายกายเลื่อยลามาระกำ

ผองเณรภักตรภักทรทรงกลดงามผองเณร
 ยามย่ำเย็นเย็นนอนไพรยามย่ำ
 อปถัมภ์นั้นไม่มีที่อุปถัมภ์
 ถึงแค้นจำจัมมากหนามาถึงแค้น
 กลบทศิริวิบุลยคติ

ลักษณะการซ้ำคำทวนวรรคกับท้ายวรรคเช่นนี้ ถ้าเป็นโคลงกลบทจะดูได้จากหนังสือจินตคามซึ่งเรียกชื่อไว้ว่า "สัถต์แคร์" มีตัวอย่าง คือ

สัถต์แคร์ ชื่อทวารจริงประคัย (เหมือนกลบทครอยจักรวาท)

เนตร คมสมลัถณเนอ	นิล เนตร
น่อง จะวอนวานเชษฐ	เหนียว น่อง
สอง ศรหอนถุกเกท	เรียบ สอง
มา สบจบจวบทอง	ทอเทววันมา
	จินตคาม

สัถต์แคร์ชื่อทวารประคัย

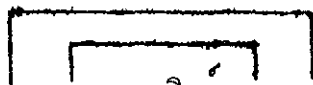
ล่างวัน พังขาวราย	วันล่าง
รอนยิง ไฟพอนต่าง	ยิงรอน
ขมสุด โสภไปวาง	สุดขม ขึ้นนา
กรรมภู ฉนโคสอณ	ชัตใหญ่กรรม
	จินตคาม

"สัถต์แคร์" ลักษณะนี้ 2 คำแรกกับ 2 คำสุดท้ายใช้ซ้ำกัน แต่ให้กลับกันเสีย คือ ล่างวัน กับ วันล่าง รอนยิง กับ ยิงรอน ขมสุด กับ สุดขม และกรรมภู กับ ภูกรรม

ลักษณะของสัทกัณฑ์ชื่อ "นวารประทับ" เทียบได้กับ "มังกรคาบแก้ว" และ "ฉัตรสามชั้น"
ดังตัวอย่าง

มังกรคาบแก้ว

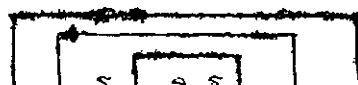
นาคคิ่ง เสน่หวนคิ่งนาค
โศกถวิลคิ่ง เทวถวิลโศก
ปีกาวาน ประมาณไวไวกาวาน

สารสงวนควรมิตรสงวนสาร
ทวิทุกข์ เหลือที่ทานทุกข์ทวิ
พินาง นองทองวิโยคควนหาง
แลสุดที่ พำนกันชนี่สุดแล
ประชุมจาริกวัดพระเชตุพน

ฉัตรสามชั้น

ควนคิ่ง คเนกคิ่งควน
เอยอก โอห้วงวิตกโอย
ไกลสถาน ที่สถิตยที่สถานไกล

หวนสวาท โทยถวิลโทยสวาทหวน
ใจเสรา โศกแสนกำสรวลโศกเสราใจ
โฉนถา นี้จึ่งเจนนีถาโฉน
แคนใจ เจ็บควยอาดี้เจ็บใจแคน
ประชุมจาริกวัดพระเชตุพน

ลักษณะการบังคับการซ้ำคำตนวรรคกับท้ายวรรค แตกต่างกันไปเสียเช่นนี้ ถ้า
พลิกเพลงต่อไปอีกเล็กน้อยจะได้ลักษณะที่เรียกว่า "กระแตไต่ไม้"

กระแตไต่ไม้

เสรา หมองทรงบุพผิง ทรงหมองเสรา
ครน ครันหวังทั้งบุตรแสนสุดครน
สุดจิต รทามสามจนจิตสุด
ใจเกรง คึกจิตระเวง คึกเกรงใจ

พูน พูนเจ้าสุดแคนแสนพูนพูน
ใจใน แคนแสนพูนแคนในใจ
โฉน บุตรสุดคึกน้าจิตโฉน
พรอวย ไชโยบุตรสุดอวยพร
กลบทสิริวิบูลย์

เงื่อนไขที่เสมอคือ ซ้ำคำตนวรรคกับท้ายวรรค ในลักษณะกลับตำแหน่งของคำ

(1) วรรคที่ 1 ซ้ำ 3 คำตนวรรค กับ 3 คำท้ายวรรค

(2) วรรคที่ 2 ซ้ำ 2 คำตนวรรค กับ 2 คำท้ายวรรค

- (3) วรรคที่ 3 ซ้ำ 1 คำต้นวรรค กับ 1 คำท้ายวรรค
 (4) วรรคที่ 4 เริ่มนับซ้ำ 3 คำต้นวรรค กับ 3 คำท้ายวรรคใหม่อีก

รอบหนึ่ง

วัวพันหลัก

หวน โหยาทุกดิว่าทวิครวณ

นาน เน้นเกินขวบปีไม่มีของ

สมาน มีตรัสนิพน้องชว ครงการ

แต่วันเห็นมิได้เว้น ถวิลหวน

ครวณ ถึงนเวลานนี้กลึงนาน

ของ ขวรับประทับประคองสมรสมาน

การ เห็นนานตามเดือนก็เปื้อน ไป

ประชุมจารีกวัคพระเชตุพน

ลักษณะนี้เป็นการใช้คำซ้ำข้ามวรรคคือ คำท้ายวรรคต้นจะต้องซ้ำกับคำต้นวรรคถัดไป เป็นเช่นนี้ตลอดการแต่ง เขียนแบบได้ดังนี้

0 0 0 0 0 0 0 1 1 0 0 0 0 0 0 2

มาเทียมมรด

คิดถึงวันประสพ ทักเห็นรัก ทรึง

อำความ เคื่องเรื่องรณ อะไรเจ้า

วอน ตามชักนักก็เกรง พงางาม

แสนอาว รมนอนนั่งตั้ง คิดถึง

พิศ ทรึงอึ้งอีกเอื้อน เปนอำ ความ

อะ ไรเจ้า ที่เฝ้า ให้วอน ตาม

พวง งามจะว่า ตามเฝ้า รมกวน

ประชุมจารีกวัคพระเชตุพน

ลักษณะ "มาเทียมมรด" คล้าย "วัวพันหลัก" มาก ต่างกันตรงที่ต้องมีคำซ้ำข้ามวรรคกันเป็นจำนวน 2 คำ เขียนแบบได้ดังนี้

0 0 0 0 0 0 1 2 1 2 0 0 0 0 0 0

การโยนคำซ้ำข้ามวรรคอย่างนี้

ถ้าเพิ่มขยั้งคัอีกจะเป็นกลบท "สร้อยสน"

สร้อยสน

ถวิลหวังหวังสวาทบุษบา

อวรณ์หวังหวังจะฝากไมตรีจิตร

สมรหมายหมายมุ่งพางอน

สารศรีศรีสวัสดิ์ศิวารณถวิล

ยุพินพิพินจินตนาวรณ์

จิตรจงจงบิตรสมัครสมร

พางามงามอรไมเอออวย

ประชุมจารีกวีพระเชตุพน

ลักษณะของ "สร้อยสน" นี้จะเป็นการเพิ่มคำซ้ำอีก 1 คู่เข้าภายในวรรค โดยที่การโยนคำซ้ำข้ามวรรคยังคงบังคับอยู่

นาคเกี้ยวกระหวัด

พระบิตุรงค์ตั้งบุตร เห็นสุดห้าม

ห้ามสุดความคิดบุตร เห็นสุดหาญ

หาญสุดไม่หยุดยั้งจะร้างราญ

บุตรเวทนาถึงพอกก็คลอเนตร

สุดแสนแสนแค้นใจดังไ่จุก

ราญร้างนานแนวเนตรสังเวชบุตร

เนตรคลอเวทนาแนกแสนสุด

จุดไฟรทใจรอนคั่งกรรราน

กลบททวิวิบุลยิตถ์

ลักษณะนี้ให้ 2 คำท้ายวรรคต้น ซ้ำกับ 2 คำต้นวรรคถัดไป แต่ให้กลับคำกันเสีย อย่างเช่น สุดห้ามเป็นห้ามสุด สุดหาญเป็นหาญสุด เป็นต้น ถ้าเทียบกับโคลงในจินกามณีจะตรงกับ "นาคพันช่อ สนิธอลงกฎ"

นาคพันช่อ สนิธอลงกฎ

ฝนตกนกรอกรำ

คราวครวญถึงนวลนาง

เสราโศกรำแต่ปาง

จากไปเรียมโฉนเจ้า

คราวครวญ

โศกเสรา

ไปจาก

ที่เพียงตรอมตาย

จินกามณี

นาคบริพัทธ์

กรุงกระษัตริย์ชก้าไทรทำนาย
 อาไลยเสียวเหลียวหลังให้กัณ
 กวยควงจอมสุดาโหราทนาย
 พระไทยหวังสัง เกศสังเวชครัน

ไทรทำนนทูลหมายอาไลยสุ
 ให้กัณแคนแนนพุนควยควงจันทร์
 โหราทวารายพระไทยทวน
 สังเวชครันจิตรมันเอาขันตี
 กลบทสิริวิบูลกิตติ

ลักษณะการซ้ำคำซ้ำวรรคอย่างนี้มีไต่บังคับให้ใช้คำเดียวกันซ้ำกัน แต่ให้เป็น
 คำที่มีเสียงเพี้ยนกัน อย่างเช่นไทรทำนายกับไทรทำนน อาไลยสุกับอาไลยเสียว เป็นต้น

สัคตสัง

ทรวงสทอนถอนจิตรว่ากรำคำ
 ทรกะกองเกยเซยโคมประโคมประเลา
 จะจากจรอนอารมณ์เสียคนเสียกาย

จะเห็นทางร่างรักสมครสมาน
 แสนสงสารสุดสวาทจะคลาภจะคลาย
 บึงโศกเศร้าทรวงระทวยระทวยระหาย
 สงสารสายสมรมึงยังนิ่งยังนอน
 ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

ลักษณะนี้บังคับให้ 4 คำท้ายวรรค เล่นเสียงสัคตสังล็อกกัน ทำให้เกิดจังหวะ
 กระพกระพขึ้นท่ายวรรคทวนวรรค ลักษณะเสียงที่เรียงกันคือ เบา หนัก เบา หนัก
 (๑ - ๑ -) แตกไม่ตายตัวทีเดียว

ถ้าหากย้ายลักษณะบังคับนี้จากท้ายวรรคมาไว้ต้นวรรคจะกลายเป็น "อักษร
 โกลล"

อักษรโกลล

ราชาราชังนั่งนิกัง
 เพ็ชฌมาเพ็ชฌมาภูมาตเมียงมุล
 คังงคังงอกคนกันตี
 ไพลอยไพละขวางชาญแรง

วาทวาหังสังเสียสูญ
 โกรขนลโกรขนตรเคือคุดแคง
 กริ้วทกริ้วทันทไทแสง
 ขัมมันขัมมันแห่งทันท
 กลบทสิริวิบูลกิตติ

ลักษณะ "อักษรโกศล" คือ ย้ายข้อบังคับของ "สัทสัท" มาไว้ตนวรรค
เท่านั้น และถ้าหากรวมข้อบังคับของ "สัทสัท" และ "อักษรโกศล" เข้าด้วยกันจะ
กลายเป็นกลบทชื่อ "วิสูตรสองไข"

ลักษณะของ "วิสูตรสองไข" จึงมีทั้งบังคับตนวรรคและท้ายวรรค ดังตัวอย่าง

วิสูตรสองไข

ไม่วุ่นไม่วายหมายถวิลประกินประคอง
แต่ปางแต่ไปไกลตานีรานีราท
ให้เห็นให้หวงทรวงประคองจะทรุดจะโทรม

หงส์คาบพวงแก้ว

เจ้างามโฉมโฉมชื่นจิตรจิตรเจียนปลิว
จะหาไหนไหนจะเหมือนเหมือนโฉมสมร
มารยาทยาตรเยื้องย่างอย่างกนิริน

แสงสว่างทมาคิมิตรสนทนอง
สมานสมักรักนองประลองประโลม
ก็ค่างก็ชาคฤคิ์เชยชิกเชยโฉม
เพราะททุกเพราะโหม่นสถึงคณิงคเน
ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

โดยด้นองนงนวลพักตร์พักตร์นงนิว
คู่คั่งดิวลิวลอยเลื่อนเลื่อนลงดิน
จรีทองนงอนงามเนคเนคโฉมฉิน
พี่แต่คินคินโคยรักรักกริ่งใจ
ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

ลักษณะนี้ข้อบังคับคือ ในวรรคหนึ่งให้มีคำซ้ำกัน 2 คู่อยู่ภายในวรรค

มยุราพ่อนาง

นิคนิคทำจำเป้นพักแต่เปรยเปรย
อยู่อยู่หนอยก็ทำเงาเอาจอกจอก
ฟังฟังคำกับคุหาหวงพิที่

คุดชื่นเชิงมิตร์คิ์คิ์เฉยเฉย
ชันชันจ่านเจียวเอาจเอยเมือคิ์
ไปไปหนอยก็ออกจอกเจียวจี้
เคียงเคียงซ่อนข้างจะรีไปเชื่อนเชื่อน

ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

ลักษณะนี้ข้อบังคับคือ ในวรรคหนึ่งให้มีคำซ้ำกัน 2 คู่อยู่ตนวรรคหนึ่งคู่และท้าย
วรรคอีกหนึ่งคู่

พวงแกวักัน

คนที่อยู่ในน้ำใจคอ

จะคุมวับล่ำคร่ำแทน

คนที่คุมวับล่ำคร่ำแทน

จะรักใคร่ใคร่ใคร่ไหน

คนที่พอใจรักจักอยากดู

ดูเจ้าเซ็นจิวหนังยังไม่

ดูไม่สุดซึ้งซึ้งใจ

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

ลักษณะของ "พวงแกวักัน" บังคับให้เล่นคำซ้ำคำเดียวตลอดการแต่งทุกวรรค ต้องมีคำซ้ำ โดยไม่บังคับว่าต้องมีคำ และไม่บังคับว่าต้องวางคำซ้ำไว้ ณ ตำแหน่งใด ตามตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่า เล่นคำ "ดู" ตลอดทุกวรรค

กลบทแบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิม หรือซ้ำคำเพี้ยนกันนี้ สรุปลักษณะสำคัญได้ เป็น 4 ลักษณะคือ อาจเป็นลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังนี้

1. บังกับการซ้ำคำเดิมภายในวรรค
2. บังกับการซ้ำคำเดิมข้ามวรรค
3. บังกับการซ้ำคำเดิมทุกวรรคตลอดการแต่ง
4. บังกับการซ้ำคำที่ออกเสียงเพี้ยนกันเล็กน้อย

ทุกลักษณะมีความมุ่งหมายในการเล่นสัมผัสคำ เพื่อให้เกิดคำซ้ำกันเป็นจังหวะ ช่วยให้คำซ้ำนั้นออกเสียงเด่น และความหมายของคำที่ซ้ำนั้นย่อมเด่นขึ้นมาด้วย

1.6 แบบเพิ่มบังคับการซ้ำคำ หรือวลีเหมือนกระทู้

กลบทแบบนี้อาศัยวิธีแต่งเหมือนการวางกระทู้ในการแต่งโคลงคือ วางแบบบังคับคำ หรือวลีที่ใช้ขึ้นต้นบาททุกบาท อาจบังคับให้ใช้คำเดียวกันขึ้นต้นทุกบาท หรือจะวางถ้อยคำสลับกันอย่างไร สุดแต่กระทู้ที่กำหนดขึ้นมา ลักษณะของโคลงกระทู้มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมราชาธิบายในการประพันธ์

ลักษณะที่ 1 กระหู่คำเดียวตลอดทุกพยางค์เรียกว่า "กระหู่ขึ้น" เช่น กระหู่คำว่า "เสีย"

<u>เสีย</u> สิ้นสงวนศักดิ์ไว้	วงศ์หงส์
<u>เสีย</u> ตักคัสประสงค	สิ่งรู้
<u>เสีย</u> ฐเรงคำรง	ความสัคย ไวนา
<u>เสีย</u> ลัศยคยวเสียสุ	จีพมวนมรณา
	โคลงโลกนิติ

ลักษณะที่ 2 กระหู่เป็นวลี หรือประโยคให้มีบาทละหนึ่งคำเรียกว่า "กระหู่พันซ์" เช่น กระหู่ "รู้จักรักตัว"

<u>รู้</u> คีจงอยาเวน	ทำดี
<u>จัก</u> ประพศิชั่วมี	แทชอง
<u>รัก</u> คนจุงรักศรี	สงวนศักดิ์
<u>ตัว</u> แทะจ่าจักทอง	ชมแคนใจตัว
	พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ลักษณะที่ 3 กระหู่เป็นวลี หรือประโยคให้มีบาทละ 2 คำเรียกว่า "กระหู่ทวิพันซ์" เช่น กระหู่ "ข้างสาร งูเห่า ขาเกา เมียรัก"

<u>ข้างสาร</u> หกตอกไซ	เสียดงา
<u>งูเห่า</u> กลายแปนปลา	อย่าทอง
<u>ขาเกา</u> เก็กแทตา	ตนปู้ กี้ดี
<u>เมียรัก</u> อยรวมทอง	อย่าไว้วางใจ
	โคลงโลกนิติ

ลักษณะที่ 4 กระหู่เป็นวลี หรือประโยคให้มีบาทละ 3 คำ เช่น กระหู่ "ป่าฝั่งเสือ เรือฝั่งพาย นายฝั่งขาว เจ้าฝั่งชา"

<u>ป่าฝั่งเสือ</u> หมูไม่	มากมุล
<u>เรือฝั่งพาย</u> พายูร	ขาดรเทา
<u>นายฝั่งขาว</u> บริบูรณ์	บริ วารแด
<u>เจ้าฝั่งชา</u> คำชา	ช่วยสิ้นเส็จงาน

ลักษณะที่ 5 กระจุกเป็นวลี หรือประโยคให้มีบาทละ 4 คำ เช่น กระจุก "ฝนตกแดดออก
นกกระจอกเขารัง แม่นายไล่เสือ สากกระเบือเห็นหลัง"

ฝนตกแดดออกจา	แจ่มแสง
นกกระจอกเขารังแฝง	ไผ่เรน
แม่นายไล่เสือ แดง	คุณาค
สากกระเบือเห็นหลังเด่น	ทอดยลลอกฝน

จากแนวคิดในการแต่งโคลงกระจุก เมื่อนำแบบแผนมาใช้ในการแต่งกลอนจึง
ทำให้เกิดกลอนาถมพจน์หลายชื่อ มีตัวอย่างดังนี้

บุษบงแย้มผกา

พระกฤษณ์กรรทองทำนองปราชญ์	พระจอมราชเจ้าคิณำจิตร เถลิง
พระหนอนอมคอมบังคมภิรมย์เริง	พระเอี่ยมเอิงแอมองค์ประจกกร
พระกราบลาวาชาแด่แม่เจ้า	พระคุณเอ๋ยลูกนี้เล่าจะลาสมร
พระคุณจงอำนวยช่วยอวยพร	พระคุณเจ้าฉันจะจรตามบิตุรา
	กลบทศิริวิบุลยสิทธิ์

ลักษณะนี้เทียบได้กับกระทู้นี้ เพราะใช้คำ "พระ" คำเดียวอยู่ต้นวรรคตลอด
การแต่ง

บัวบานกลีบขยาย

เจ้างามเนตรประหนึ่งนัยนาทราย	เจ้างามพักตร์ผ่องเพียงบุหลันฉาย
เจ้างามนาสายลင့်กลซอ	เจ้างามขนงงดะมัยคันศรทรง
เจ้างามกรรมกลกลีบบุษบง	เจ้างามคิ้วเหมือนคอสุวรรณหงส์
	เจ้างามวงวิลาสเรียบระเบียบไร
	ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

ลักษณะนี้เป็นกระทู้นี้ แต่ไต่ขึ้น 2 คำ คือ "เจ้างาม" อยู่ต้นวรรคทุกวรรค

ทศประวัติ

โอดกเอยท้าวหงจะวังเวง
โอดกเอยสงสารพระมารดา
โอดกเอยอาตมาในครานี้
โอดกเอยครั้นไม่ลามารการ

โอดกเอยครั้นเกรงจะครวญหา
โอดกเอยอนิจจาจะอาวรณ์
โอดกเอยเอ๋ยในไพรสณฑ์
โอดกเอยพระบิทรจะมรณา
กลบทศิริวิบูลกิตติ์

ลักษณะนี้เป็นกระทุ้น แต่ให้ขึ้น 3 คำ อยู่ต้นวรรคทุกวรรค กล่าวได้ว่า
กลบทชื่อ "บุษบงแยมยกา" "บัวบานกลีบขยาย" และ "ทศประวัติ" จัดเป็นกลบทชุด
เดียวกันคือ มีกระทุ้นตลอดการแต่ง

จตุรงคประทับ

พระเนนไทยไต่สับแสงกิจ
พระหนอกรีกนกคะเนะนั่งความ
ไมควรรุณแสงสวัสดิ์หวัง
ไมควรรเจยเลยสละสัดใจ

พระหนอคึกจิรวาบรรหาวบหาว
พระหนอนามแจ้งกระจัดกระจางใจ
ไมควรรนั่งนั่งตะลึงตะเลิงไหล
ไมควรรไทยจะซ้างซ้างวาย
กลบทศิริวิบูลกิตติ์

ลักษณะชื่อ "จตุรงคประทับ" มีกระทุ้นเฉพาะ 4 วรรค หรือหนึ่งบทกลอน
เมื่อขึ้นบทใหม่จะเปลี่ยนกระทุ้นใหม่ทุกย เป็นอย่างนี้ทุกบทไป

ภุมรินเซยทราบเกษร

ว่าพระคุณทูลเกล้าจกเฝ้าไท่ก
พระเจ้าพองจะทรงพิราไลย
โอพระองค์ทรงเกล้าของลูกเอย
พระปิ่นเกษรอยู่ในปามหาบถกษ

ว่าพระคุณจุลโลภจะดับไศล
พระเจ้าพองจะพึงใครโฉนนิก
โอพระองค์ไม่เคยในการศึก
พระปิ่นเกษรท้าวสีกไม่คริกตรอง
กลบทศิริวิบูลกิตติ์

ลักษณะนี้มีบังคับให้ซ้ำวลีต้นวรรคเฉพาะ 2 วรรคคือ "ว่าพระคุณ" พอขึ้น 2
วรรคใหม่ เปลี่ยนวลีใหม่เป็น "พระเจ้าพอ" เมื่อขึ้น 2 วรรคใหม่ก็เปลี่ยนวลีใหม่อีก
เป็นเช่นนี้ตลอดการแต่ง

หงส์ทองลีลา

ลูกเอ๋ยแมจะเล่าให้เจ้าฟัง
 ลูกเอ๋ยเมื่อแรกเริ่มเดิมแรกก่อน
 ลูกเอ๋ยพระบิคุรงคบุตรทรงฤทธิ์
 ลูกเอ๋ยครองจัมบากพระเวียงไชย

พ่อเอ๋ยแมจะตั้งอุทานรณ
 พ่อเอ๋ยยังไม่จรมายูไพร
 พ่อเอ๋ยเรื่องมหิทธิศักดิ์ใหญ่
 พ่อเอ๋ยเลื่องภาไปทุกภพ
 กลบทสิริวิบูลกิตติ

ลักษณะนี้บังคับให้เล่นกระทุ้งเพียง 2 จังหวะ "ลูกเอ๋ย" กับ "พ่อเอ๋ย" สลับกัน
 ไปตลอดการแต่ง เขียนแบบใด คือ

1 1 0 0 0 0 0 0

2 2 0 0 0 0 0 0

1 1 0 0 0 0 0 0

2 2 0 0 0 0 0 0

กลบทแบบเต็มบังคับการซ้ำคำหรือวลีเหมือนกระทุ้งจะมีความมุ่งหมายเช่นเดียว
 กันกับกลบทบังคับการซ้ำคำ (แบบที่ 5) คือ มุ่งเล่นคำซ้ำ เพราะต้องการให้เกิดจังหวะใน
 การอ่าน ต้องการย้ำเพื่อความใ้มีน้ำหนักน่าฟังขึ้น อย่างเช่น "บัวบานกลีบขยาย" ใจกระทุ้ง
 ยืนยันว่า "เงางาม" การซ้ำคำนี้ทุกวรรคช่วยเสริมน้ำหนักของความงามให้ฟังหนักแน่นยิ่งกว่า
 ประการนี้ ในกลบทชื่อ "บทประวัติ" ดังกระทุ้งว่า "โอ้ออกเอ๋ย" กระทุ้งซ้ำไปทุกวรรค ฉะนั้น
 จึงสร้างความรู้สึกน่าสงสาร น่าเห็นใจให้เกิดแก่ผู้อ่าน

1.7 แบบกำหนดจำนวนคำในวรรค

กลบทแบบนี้ใช้กับโคลง ฉันท์ กาพย์ และกลอนไม่ได้ เพราะบังคับจำนวน
 คำให้ใช้เพียงวรรคละ 5 คำ หรือ 5 คำ ทำให้ลักษณะทั่ว ๆ ไปคล้ายการแต่งรวมมากกว่า
 จุดสำคัญอยู่ที่การกำหนดจำนวนคำในวรรค และให้มีการส่งสัมผัสระหว่างวรรคต่อกันไปเรื่อย ๆ
 แต่งไปยาวก็วรรคใดก็ได้ไม่กำหนด มีตัวอย่างอยู่ในกลบทสิริวิบูลกิตติเพียง 2 ชื่อ คือ

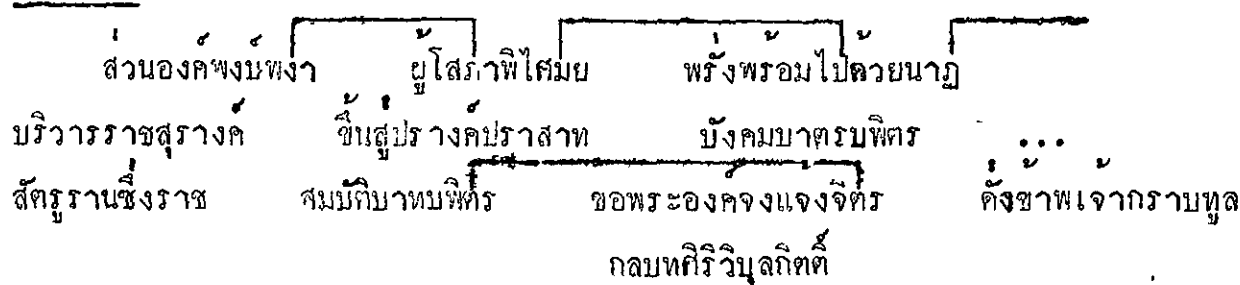
คุณบท

เดชกุศลผล คนหาแปด แดคำกร หิชาฎก
 ยกจากอรรค จักบัญชาส ชาติโพธิสัตว์

กลบทสิริวิบูลกิตติ

ลักษณะบังคับคือ ให้มีวรรคละ 3 คำ คำสุดท้ายของวรรคต้องส่งสัมผัสไปยัง
 คำแรกของวรรคถัดไป เป็นอย่างนี้ตลอดการแต่ง

กลอนลิลิต

"กลอนลิลิต" บังคับวรรคละ 5 คำ คำท้ายวรรคให้ส่งสัมผัสไปยังคำที่ 3 ของวรรคต่อไป ซึ่งเขาได้ยกตัวอย่างสุภาพนั้นเอง แต่แตกต่างกันตรงที่กลอนลิลิตไม่บังคับให้จบด้วยโคลงสองอย่างสุภาพ

ลักษณะการแต่งโดยบังคับจำนวนคำในวรรคเช่นนี้กล่าวได้ว่า ไม่มีความพลิกแพลงหรือซ่อนเงื่อนในนาสนใจแต่อย่างใด เพราะคล้ายรายมาที่สุด

1.8 แบบกำหนดมาตราตัวสะกด

การกำหนดมาตราตัวสะกด หมายถึง ถอยคำในแต่ละวรรคต้องใช้คำที่อยู่ในมาตราตัวสะกดตามข้อบังคับที่วางไว้เท่านั้น

มาตราตัวสะกดในที่นี้ คือ แม่ ก. กา กง กน กม เกย เกอว กก กค กม มาตราตัวสะกดเหล่านี้ก็นำมาใช้บังคับในการแต่งกลบท มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

บังคับให้ใช้เฉพาะแม่ ก. กา (แม่ ก. กา หมายถึงคำที่ไม่มีตัวสะกดทั้งหมด)

พระฤๅณีนีกำนวาท
ไม่มีผู้ตอกอกำเริบ
ที่ปิ่นมิ่งที่อยู่ไพร
แต่อยู่ในไพรศรีนันทมา

ว่าชาน้อยมาในป่าใหญ่
นิราไทยโรคีไม้พาท
ไม่ทำไคอยู่ตมศึกษา
นี้เวลาเขาค่ายาราศรี
กลบททวิวิบุลยคติ

บังคับให้ใช้เฉพาะแม่ ก. กา กน

เจ้าพรานเห็นดีมีใจหาญ
แสนสำราญบานชื่นรื่นในใจ
อยู่มาไคไม่ซากุลจรร
ในพรานไปปิ่นเกล้าเจ้าธานี

ที่รำคาญแต่ก่อนถอนใจใหญ่
ก็เข้าไปกินหาผลามี
พระฤๅณรัชชนันทบศรี
มีว่าที่วาคูชำนาน
กลบททวิวิบุลยคติ

บังคับให้เฉพาะแม่ ก. กา กน. กง

พลึงคามมหาสดาน
ไหวอยู่เหมือนใบอุบลที่รณัน
อันตั้งอยู่ในใบอุบลนี้
พอไคยคนนั่งटना

สันดานพรานหมิพมถันหวน
น้ำใจนั้นไหวอยู่เหมือนอุทะกา
ไหวรินรสีนวันไม่กังขา
วราชาเจ้าธานีที่หนีไป
กลบทศิริวิมลภักดี

บังคับให้เฉพาะแม่ ก. กา กน. กง กด

กรุงกระษัตริย์ทรงเงื้อมงัดขา
ขอปราบชาเจ้าเตาจรไป
ถึงเจ็ดวันจึงขาดจากร
สัจจดังดั่งนั้นเป็นนัย

จึงตรัสว่ามัทนี้อยู่ที่โน
โคอาไทรยอยู่ที่นี่
ไกลถึงขรป่าใหญ่ไพรระดัง
ปราบจนเหมือนชาแฉงจามัลย์
กลบทศิริวิมลภักดี

บังคับให้เฉพาะแม่ ก. กา กน. กง กด กก

โอระอาอกชากรานี้
สมรแม่แจะรำรำอวรวณ
รำพึงคิดคิดถึงพี่จากเจ้า
คณิงถิ่นที่สถิตยจิตรคณิง

เห็นสุคติที่จะคิดคิดถึงสมร
อวรวณรอนรอนรำรำรำพึง
นี้จากใจใจที่เศร้าคณิงถึง
จิตรคเนแต่อาอ้งให้ฮึงใจ
กลบทศิริวิมลภักดี

บังคับให้เฉพาะแม่ ก. กา กน. กง กด กก กข

พระนางสลับนางวันนำจิตรหวัด
จึงหลอกลงหลอกลงที่สาคร
จักจากนองจากนางไปทางไหน
พระทอบนางปลอมนางผดุงพาที

นำจิตรคิดใจแค้นดังแสนสร
ว่าภูษณเมศนเรศรศรี
สุดอาไโดยประไลยกลางไพรสี
ว่านี่วันนี่จักนิรา
กลบทศิริวิมลภักดี

อักษรกลอนตาย

เทวนักรักจะหลุดสุดจะปีก
พิโรธรักจะยกยอกจกโลกกลับ
นิคัมมอศิพณะเพราะงงงู

เจ็บจิตระคิควิกถักอศอกือค
คิดเคียดชัคชัคคิฉัพระพฤติม
เถิดจะลัมมิดเชือกคคคเคือคค
กัปปิตกรุทราภยากวิมาคชัค
ประชุมจารีกวัคพระเชตุพน

ลักษณะ "อักษรกลอนตาย" บังคับให้ใช้แต่คำตายเพียงอย่างเดียว คำตายตามความหมายในหลักภาษาไทย หมายถึง คำที่ประสมด้วยสระเสียงสั้นและคำที่ตัวสะกดอยู่ในมาตราแม่กก กค กข เท่านั้น

กลบทแบบกำหนดมาตราตัวสะกดนี้ ผู้แต่งคงต้องการแสดงความรู้เกี่ยวกับมาตราตัวสะกดตามอักษรวิธีในตำราภาษาไทยมากกว่ามุ่งหมายเป็นอย่างอื่น เพราะการบังคับมาตราตัวสะกดไม่ได้ช่วยให้บทกลอนไพเราะหรือมีคุณภาพพิเศษเพิ่มขึ้นเลย จะเห็นว่ากลบทแบบนี้ไม่มีสิ่งใดแปลกใหม่ ลักษณะทั่วไปเป็นกลอนสุภาพธรรมดา ดังนั้นในการแต่งจึงต้องมีการซ้ำคำ ซ้ำอักษร ซ้ำเสียงลงไป เพื่อให้มีศิลปะมากกว่ากลอนสุภาพทั่วไป

อย่างไรก็ตามกลบทชื่อ "อักษรกลอนตาย" ยังมีข้อที่นาสังเกตอยู่บ้างคือ การใช้คำตายตลอดการแต่งช่วยสร้างความรู้สึกอึดอัด คุดัน กระแทกกระแทนจิตใจ หรือบางครั้งให้ความรู้สึกคล้ายกับจะมีเหตุการณ์ถูกละทุกเกิดขึ้นในทันทีทันใด การสร้างความรู้สึกดังกล่าวให้เกิดขึ้นกับผู้อ่านด้วยการใช้คำตายจึงน่าจะเหมาะสมมาก

1.9 แบบเพิ่มบังคับพิเศษอื่น ๆ หรือบังคับมากกว่าหนึ่งอย่าง

กลบทแบบนี้มีเงื่อนไขเป็นพิเศษ นอกเหนือไปจาก 8 แบบที่กล่าวมาแล้ว เพราะบางลักษณะมีเงื่อนไขบังคับไว้ถึง 2 อย่าง จึงทำให้ลักษณะการแต่งซับซ้อนขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งมีตัวอย่างคือ

กบเตนสามตอน (มันตกคค)

ล ข ล ข ล ข
หลงเชย เลยชม ลมชวย
แสนแง แสนงอน ขอนเงื่อน
ภาวอน หลอนแหว แลวาว

จ ค จ ค จ ค
เจ็บคำ จำคค จิตรชวย
ถูรวย ควยรวน ควนราว
มักกลาย หมายเกลื่อน เหมือนกลาว
รฐาว ราวหลง รongคำรณ
ประชุมจารีกวัคพระเชตุพน

- ลักษณะนี้เงื่อนไขคือ 1. วรคหนึ่งมี 6 คำ อ่าน 3 จังหวะ ๆ ละ 2 คำ
2. ให้ใช้พยัญชนะ 2 เสียงสลับกัน

เขียนเป็นแบบใด คือ

ก ข / ก ข / ก ข ก ง / ก ง / ก ง

กบเตนกลางสระบัว

น ร ุ ร
นางรอง นองรำ เดิศจำนาง
เกลี้ยงสมกลมแสงแจ่มแจ้งเกลี้ยง
ขามคำยำของนางรองขาม
ใจว่องจ่องแววเสียงแจวใจ

ส ร ส, ร,
เสียงรอง สองราง สำอางเสียง
ไพรเราะเพราะเรียงสำเนียงไพร
ใส่ทองสองตามักตร้งามใส
จิตรเนียบเจือปนน้ำใจจิตร

กลบทศิริวิบูลย์คดี

- ลักษณะนี้เงื่อนไขคือ 1. วรคหนึ่งมี 7 คำ อ่าน 3 จังหวะ 2 / 2 / 3
2. ในวรคเดียวกัน คำแรกกับคำสุดท้าย ใช้ซ้ำกัน
3. 4 คำแรกทองเลนเสียงพยัญชนะ 2 เสียงสลับกัน

ดูตามตัวอย่าง นางรอง นองรำ เดิศจำนาง

แบ่งจังหวะใด นางรอง/ นองรำ/ เดิศจำนาง

คำแรกกับคำสุดท้ายใช้ "นาง" ซ้ำกัน และ 4 คำแรกใช้พยัญชนะ น ร สลับกัน

พิกพันรำน

ม ข ม ช ม ช ม
มิตรเขื่อนเหมือนโซ่ไม่วេมิตร
หนักทรวงหน่วงสารน่านสื่อนัก
เพื่อนใจไปเจ้าเฝ้าเจื่อนเพื่อน

จ น จ น จ น จ
จิตรแห่งแจ้งในใจหนักจิตร
เป็นจิตรมิตรจากมากใจเป็น
เหมือนจิตรมิตรจักมักจืดเหมือน
ช่ายเตือนเขื่อนทอชมชมแตกาย
ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

ลักษณะนี้เป็นแนวเดียวกับ "กบเตนกลางสระบัว" ทางกันตรงที่ "พิกพันรำน" เล่น
พยัญชนะ 2 เสียงสลับกันไปตลอดทั้งวรรค

พิณประสานสาย

กระเจิงเหยิง กระจายลาย กระจ่างลาง
ฉะลมขม ฉะเลนเขน ฉะลมแซม
กระบิตหนัก กระบอยหนอย กระบวนนวล

ร ค ม ร ค ม ร ค ม
ระกายหมาย ระคนหมน ระคางหมาย
จะหางวาง จะโหยโหย จะหวนรวน
ท่าเยมแซม ท่าโยชน ท่ายวนสรวล
ประมัญจวน ประเมินเกิน ประมาณการ
ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

- ลักษณะนี้เงื่อนไข คือ 1. วรรคหนึ่งมี 9 คำแบ่งเป็น 3 จังหวะ ๆ ละ 3 คำ
 ให้ขึ้นต้นจังหวะด้วยการซ้ำคำเดิมทั้ง 3 จังหวะ ดังตัวอย่าง
ระกายหมาย / ระคนหมน / ระคางหมาย
 2. เล่นเสียงพยัญชนะเพียง 3 เสียง ซ้ำกันทั้ง 3 จังหวะ
 ร ค ม / ร ค ม / ร ค ม
 3. 2 คำหลังทั้ง 3 จังหวะ ใช้เสียงสระเดียวกัน
ระกายหมาย / ระคนหมน / ระคางหมาย

เงื่อนไขของ "พิณประสานสาย" นี้ ถ้านำไปเทียบกับ "นารายณ์ประลองศิลป์" จะ
 เห็นว่า คล้ายคลึงกันมากที่สุด

นารายณ์ประลองศิลป์

ทำร่อพอ ทำฤทธิพิณ ทำรานพาล
เจลิยวเลี้ยวขลอลอฉะลมแซม
ฉะนางซางไฉนไฉฉะนนวนชวน

สำเนียงเสียง สำนวนสรวล สำเนาสาร
ประเมินเกิน ประมาณการ ประมัญจวน
ท่าแนมแซมท่านองของทำนาสรวล
กระบวนทวนกระบอยถอยกระบิตท่า
ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

ลักษณะของ "นารายณ์ประลองศิลป์" ต่างจาก "พิณประสานสาย" คือ 2 คำท้ายวรรค
 ของ "นารายณ์ประลองศิลป์" ไม่เคร่งบังคับเรื่องการใช้คำสัมผัสสระกัน

กินรว่า

ปะผุ ักตร จะหักทหาย ชะมายเมิน
สมรเหมือนจะเคลื่อนกลาฟ่อนนากัก
ระทดถึงคณิงนางจะวางวาย

ลหุ จ จ ลหุ น น ลหุ ก ก
ชะจิตรใจ ไฉนนาง ระคางเขิน
ละเลิงเหลือ จะเชื้อเชิญ พะเอนอวย
ชะชอบเชิงละเลิงรักสมัครหมาย
จะทางเหเสนหนายสลายเลือน

ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

ลักษณะนี้เงื่อนไขคือ 1. วรคหนึ่งแบ่งเป็น 3 จังหวะ ๆ ละ 3 คำ ขึ้นตน
ควยคำลหุทั้ง 3 จังหวะ

ลหุ ๐ ๐ / ลหุ ๐ ๐ / ลหุ ๐ ๐

2. ส่วนที่เหลืออีกจังหวะละ 2 คำนั้นให้ใช้เสียงพยัญชนะ
ซ้ำกันเป็นคู่

ลหุ ก ก / ลหุ ข ข / ลหุ ก ก

ปะผุพัคตร / จะหักทหาย / ชะมายเมิน

จตุรงกนายนก

จักกรีกจกกรายจกยายจกยง
งามเนื่องามนิมงามยิมงามยาง
กั้งควากั้งเคอนกั้งจะเลือนกั้งจะลอย
ขวางปลอดขวางเปลืองขวางเรืองขวางรุ่ง

ไม่เมินไม่มองไม่หมองไม่หมาง
คูควคูคางคูปรางคูปรุง
พิศแซมพิศชอยพิศสรอยพิศสูง
ทรงแดงทรงคุงทรงรุ่งทรงแวว
กลมทพิริวิบุลิกิตี

เงื่อนไขคือ 1. วรคหนึ่งแบ่งเป็น 4 จังหวะ ๆ ละ 2 คำ

๐ ๐ / ๐ ๐ / ๐ ๐ / ๐ ๐

2. คำเริ่มต้นของทุกจังหวะใช้คำเดียวกันซ้ำตลอด

1 ๐ / 1 ๐ / 1 ๐ / 1 ๐

3. คำที่ 2 กับ 4 ใช้เสียงพยัญชนะเดียวกัน และคำที่ 6 กับ
8 ใช้เสียงพยัญชนะเดียวกัน

๑ ก / ๑ ก / ๑ ข / ๑ ช

จักกริต / จักกราย / จักยาย / จักยง

ยติภังค์

วคนขรสรส ประทับเหมือนกลิ่น ยาว

จวนใจ ใจจวนจวน พิศ

เนตร ไม่ ว้ายว้าย ทุก ทวันกรร

รื่นรื่น รวย ริน หอม กลิ่น เสา

ยพา พิ พิ แผ กร ะ สัน รัณ

ศวง หวัง หวัง คิด ประ คอง ชวน

แสง สวาท ทวาค ทวัน กมล โถม

ประทุม จาริ กวัค พระ เชตุพน

- เงื่อนไขคือ 1. ภายในวรรคให้ใช้คำซ้ำหนึ่งคู่อยู่ติดกัน เช่น รื่น รื่น รสรส
เป็นคน
2. ตำแหน่งท้ายวรรคของทุกวรรคให้เป็นคำที่มียติภังค์คือ คำ
ที่จะต้องอ่านติดต่อกับคำต้นของวรรคต่อไป

สิงหพาวท

มี โองการ ว่า ดู พฐนาฏ

ปุต เต ซึ่ง พระ ราช กุมาร รา

ยา อิตถิ หญิง ไค แม่ ไส สุด

สา อิตถิ หญิง นั้น เป็น มัน คง

ตม เท ทาน จง ปราร ณ นา ทา

รัก ชิ ตา จัก ไค ร อง สน อง วงษ์

ไค ซึ่ง บุ ตร ชา บ ห มา ย ประ สง ค

ให้ เลื้อ น อง ค ย ก ย ิง เป็น ม ิง วัง

กล บ ท ท วิ วิ บุ ล ก ิต ี

ลักษณะบังคับกับพิเศษคือ ให้ใช้คำบาลีประกอบการแต่ง

จตุรงคยมก

ตะรวะนะกะทะเณ
 สิ่งสถิตยอยู่ในปาวนาราม
 เชิดชมชรูยุดงไพร่พงหลวง
 ลวนดำเลิศภาในแคนไพเราะ

เคหะวัฏุมทิสเขตเต
 จักณันันสุดที่จะพิไร

ตะรวะเนเทเวศไมเช็ดขาม
 สุกแสนตามถึงฤทธิมธิศรา
 โขที่ชัศขวงหลวงฤทธิทุกทิสรา
 เลื่องภากลาเลิศจบพิภพใน
เคหะเวเทวาอสงไชย
 จรนาวิในเกหารายนานัน
 กลบททวิวิบุลยิกทัก

ลักษณะบังคับกับนิเษคือ คำแห่งวรรคสดับให้ไพเราะมาลีทั้งวรรคทุก ๆ 2 บท

กลบทแบบที่ ๑ นี้มีลักษณะเด่นเสียงพยัญชนะ เสียงสระ และการซ้ำคำปนกันไป
 จัดว่าเป็นการนำลักษณะบังคับหลาย ๆ แบบมาประสมกัน เพื่อให้เกิดความแปลกและดูซับซ้อน
 เพิ่มขึ้น

ประเภทที่ 2 กลบทซ่อนแบบรูปหรือวิธีอ่าน

กลบทประเภทนี้บางที่เรียกว่า "กลอักษร" ลักษณะการแต่งมีความสลับซับซ้อน
 มากกว่าประเภทที่ 1 เพราะใช้วิธีนำตัวอักษรมาวางไว้เป็นกลพรางตา ซ่อนวิธีอ่านเอา
 ไว้ให้อ่านคึกหาวิธีอ่านเอง เมื่ออ่านไคแล้วจึงจะรู้ว่คำประพันธ์ที่อ่านนั้นเป็นโคลง
 หรือกลอนและมีเนื้อความว่าอย่างไร กลบทประเภทนี้บางลักษณะวางแบบรูปไว้ให้รู้ว่าเป็น
 โคลงหรือกลอน แต่ซ่อนวิธีอ่านไว้ บางลักษณะซ่อนทั้งแบบรูปและวิธีอ่าน โดยจะวางอักษรไว้
 ในรูปที่เขียนขึ้น เช่น รูปวงผึ้ง รูปตาข่าย รูปสี่เหลี่ยม เป็นต้น กลบทประเภทที่ 2
 นี้จำแนกออกได้เป็น 6 แบบ คือ

2.1 แบบเรียงอักษรสลับกัน

กลบทแบบนี้หมายถึง อักษรวิธีของคำจะถูกเรียงสลับกันหมด เช่น ผิด
 จะเขียนเรียงว่า คผิ เป็นต้น หรืออาจจะใช้วิธีเรียงอักษรสลับกันอย่างมีระเบียบ การอ่าน
 จึงต้องพยายามกลับอักษรคืนที่เดิมจึงจะได้เนื้อความตามต้องการ มีตัวอย่างดังนี้ :-

ถาปีแปลงสาร

ลิตชิตอิกรเทไ
งงผืนนวถวสารสา
รรมคาทุกรเสนดา
อ้ามตยถศรณจพจาเ

ณลบา
มนุหนาทเ
งงยลึงถียลเ
นนีเซาอพีเคไ
จินคามฉี

ดอกคำอ่าน

ลิตชิตอิกรเทไ
ฟงงำถวนถวสาร
มรรคาทุเรศสถาน
อ้ามถศรณจพจนเจา

นฤบาล
ทนม เทนา
ยงยลึงเลบ
เนนธาเพื่อโค

ลักษณะ "ถาปีแปลงสาร" นี้เรียงอักษรกลับกันคือ กลับตัวหลังมาไว้เป็นตัวหน้า และกลับตัวหน้าไปไว้หลัง

ไทนับ 3

เรขเออสยเคศูเงภถสาอัคระคงสถ
รนมอคำภูกณรวัศรคพพจง
บโไกศทกยนิระเบหฬลลศศ
เลเรินปงเนรป้อนนงแรวาขทิเขงหม

จินคามฉี

ดอกคำอ่าน

ขอแกลงแฉดงสาระสรอย
มธุศพจนคำพรัก
ไทนับลัษฏกระหัท
เปนนันเทิงเริงรอง

ศุภอัคร
พรอกพรอง
โทยเลศ
ร่าเหลนเปนเขม

ไไทยนับ 5

รกวขฉัวม โบกณคณลไยร
 ชัสปทเนรณลลชวเนทอนสแย
 ท้าวรรล่ำสำนนวนำเรณ
 กตยณลัทธิยากยถูกกณณกอ พณา

จินคามณี

ถอดคำอ่าน

อักษรวรรลัณณไว	โคยชนวร
เลทเหลนเปนเสสรวน	ชันชอย
ลำนนำท่ำสำรวน	เรนชรอน
ลัษฏกตฤกทริถอย	ยากพนคณนา

การอ่านกสพท "ไไทยนับ" ใช้วิธีเดียวกันคือ ชื่อกลบทกำหนดให้นับเท่าไรก็ตาม
 ของนับอักษรไปคราวละเท่า นั้น แล้วยกอักษรแต่ละตัวออกมาเขียนเรียงต่อกันใหม่ ภายใน
 วรรคหนึ่งนั้นจะต้องนับย้อนกลับไปมาจนกว่าจะถอดคำออกมาได้ครบวรรคหรือบาท

2.2 แบบไรตัวอักษร เป็นสัญลักษณ์

กลบทแบบนี้มีความยอดเยี่ยมตรงที่เขียนมาเป็นตัวอักษรก็จริง แต่ต้อง
 ถอดตัวอักษรเป็นคำอ่านอีกชั้นหนึ่งคือ เปลี่ยนตัวอักษรเป็นตัวอักษร แบบนี้จึงต้องมีสูตรเป็น
 คู่มือไว้ให้ถอดถอดคำ มีตัวอย่างกลบทชื่อ "ไไทยหลง" ถาจะอ่าน "ไไทยหลง" ต้องรู้สูตร
 ต่อไปนี้¹

ก	เป็น	ง	ง	เป็น	ก	ช	เป็น	ค	ค	เป็น	ช
ช	เป็น	ค	ค	เป็น	ช	ฆ	เป็น	ฉ	ฉ	เป็น	ฆ
จ	เป็น	ย	ย	เป็น	จ	ฉ	เป็น	ช	ช	เป็น	ฉ
ช	เป็น	พ	พ	เป็น	ช	ญ	เป็น	ท	ท	เป็น	ญ

¹ หลวงธรรมมาภิรักษ์ (ดิ๊ก จิตรกรดิ๊ก) ประชุมลำนนำประวลดตำรา กลอน
กานต์ โคลง ฉันท์ หน้า 8.

ฎ เป็น ฐ ฐ เป็น ฏ ฏ เป็น ฌ ฌ เป็น ฏ
 ค เป็น ก ก เป็น ค ค เป็น น น เป็น ค
 ท เป็น บ บ เป็น ท ฑ เป็น ฝ ฝ เป็น ฑ
 ป เป็น ม ม เป็น ป ผ เป็น พ พ เป็น ผ
 ฟ เป็น ฮ ฮ เป็น ฟ ภ เป็น พ พ เป็น ภ
 ร เป็น ล ล เป็น ร ว เป็น ส ส เป็น ว
 ห เป็น อ อ เป็น ห

ไทยหลง

คสาจรลสทาทนฬ
 โททททวลีลาลาก
 ฌุฌุฌุฌุฌุฌุฌุ
 มงอปลปเงวเฉา

กอดคำอ่าน

ถวายกรวรบาทนอม
 โอนออนสรีรากราน
 พุทธคุณออกุศลปาน
 ปกทรมเกสเชา

งฎากาล
 งลาทเงว
 วลลเฉา
 ชำเผ็จลคียงาร
 จินคามณี

กฤษการ
 กราบเกลา
 สรรเพช
 คำเพียรนิจกาล

2.3 แบบใช้ตัวเลขเป็นสัญลักษณ์

กลมทแบบนี้ใช้ตัวเลขเป็นสัญลักษณ์ในการแต่ง ตัวเลขจะเป็นเพียง
 เครื่องหมายแทนสระและพยัญชนะ ผู้อ่านจะต้องถอดตัวเลขเป็นสระและพยัญชนะ แบบนี้
 จึงต้องมีสูตรเป็นคู่มือไว้ให้ สูตรมีดังนี้¹

¹ หลวงธรรมาภิรมย์ (ตึก จิตรกตึก) ประชุมลำนำประมวลตำรา กลอน
กานต์ โคดง ฉันท หน้า 11.

ฐ	ฑ	ฒ	ณ	ด	ต	ถ	ท	ธ	น	บ	ป	ผ	ฝ	พ
4	4	4	4	4	5	5	5	5	5	6	6	6	6	6
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

ฟ	ภ	ม	ย	ร	ล	ว	ศ	ษ	ส	ห	ฬ	อ	ธ
7	7	7	7	7	8	8	8	8	8	9	9	9	9
๑	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4

ยกตัวอย่างเช่น ๒ หมายถึงความว่า วรรคที่ ๑ ตัวที่ ๒ คือ ข เมื่อรู้สัญลักษณ์
 อย่างนี้แล้วสามารถนำไปอ่านกลบทชื่อ "แผนเส้นหา" ได้

แผนเส้นหา (หรือเจียงกุ่มกาม)

5 9 7 6 5	3 3 8 5 9 9	3 3 2 2	2 2 2 9
5 3 3 5	5 5 1	3 2	3 2 3
3 8 1 5 9 2	5 9 1 8 7 8 9	3 9 5 7 4 6 8	
1 2 1 2	3 1 4 5 5	1 5 4 1 2	
8 7 4 8 7 7 4 7 5 1 9	9 5 4 3 8 1	9 8 9 1 3 3 9	
5 5 2 5 5 4 4 1 1	1 4 5 1 2	1 1 1 4	
3 3 6 6 6 9 1 6 3 3 5 6 9	3 7 2 7 4	5 7 9 2	
1 1 1 3 1 1 3 3 1 1	5 2 5 5	1 5 3 2	
	2 2		

ถอดคำอ่าน

นามแผนเส้นหาแจ้ง	จงจำ
เลขทางอักษรสำ	เพี้ยนยกไว้
สระวรรณยุกต์กำ	หนดเลข หลากแฮ
แบบนอกบัญญัติให้	เร่งรู้คุณครอง

นอกจากกลบทชื่อ "อักษรเลข" และ "แผนเส้นหา" แล้ว ยังพบกลที่ไขตัวเลข
 เป็นสัญลักษณ์อีกลักษณะหนึ่ง ดูตัวอย่างข้างล่างนี้

ไม่มีชื่อ (ของเดิมไม่ไค้ตั้งชื่อไว้)

อยุธยาขึงคาร
สรรพสิ่งสมบัติพิง
เขา 0 } ละ 1 2
พรหมพิตรชาดคาคา

กาวคิงษ
เพียบหลา
7
4 5 + 1
6
ปฐมมาลา

ถอดคำอ่าน

อยุธยาขึงคาร
สรรพสิ่งสมบัติพิง
เขาเกี่ยวละตาลึง
พรหมพิตรชาดคาคา

กาวคิงษ
เพียบหลา
สองบาท
สี่หาหกสึง

2.4 แบบอ่านซ้ำคำหรือยอนคำ กลบทแบบนี้มี 2 ลักษณะ

ลักษณะที่ 1 ผู้แต่งจะให้จำนวนคำมาไม่ครบวรรค อย่างที่เขียนมา
จะไม่เป็นโคลงหรือกลอน จำเป็นต้องอาศัยอ่านซ้ำคำเดิมในวรรค เพื่อให้โคลงครบวรรค
หรือครบบาท ลักษณะที่ 2 แม่จะให้คำมาครบวรรคแต่ก็ไม่สามารถถอดคำอ่านออกมาให้
ครบบทได้ แบบนี้ต้องใช้วิธีอ่านยอนคำในวรรค ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างลักษณะที่ 1 การอ่านซ้ำคำ

คมในคัก

ช่างหนึ่งทรงอลงกรณ
มาหนึ่งพยศลบหลบอง

วงงามงอนงาวิญญูของ
วงทำนองไวพิไชยบุษ
กลมทศิวิวิญญูลิกทศิ

ลักษณะนี้คำที่ 4 ในวรรคหายไป 1 คำ ดังนั้นวิธีอ่านจึงต้องนำคำต้นวรรคไป
ใช้ซ้ำเป็นคำที่ 4 เพื่อจะได้ความออกมาครบจำนวนคำในวรรคพอดี

ถอดคำอ่าน

ข้างที่^๑ข้าง^๒ทรง^๓ลง^๔กรณ^๕
มา^๖ที่^๗นี้^๘มา^๙พย^{๑๐}ส^{๑๑}ล^{๑๒}ม^{๑๓}ท^{๑๔}ม^{๑๕}อ^{๑๖}ง

วง^๑ง^๒ม^๓ง^๔น^๕ง^๖ง^๗า^๘นิ^๙ว^{๑๐}ค^{๑๑}ณ^{๑๒}ง^{๑๓}
ว^{๑๔}ง^{๑๕}ท^{๑๖}า^{๑๗}น^{๑๘}ง^{๑๙}ว^{๒๐}ง^{๒๑}ไ^{๒๒}ว^{๒๓}พิ^{๒๔}ไ^{๒๕}ชน^{๒๖}น^{๒๗}ุ^{๒๘}ท^{๒๙}

นกกางปีก

สอง^๑กร^๒ะ^๓มี^๔ท^๕ริ^๖ย^๗ะ^๘ค^๙ล^{๑๐}ย^{๑๑}ให้^{๑๒}ร^{๑๓}ั^{๑๔}น^{๑๕}ท^{๑๖}ค^{๑๗}
ท^{๑๘}าง^{๑๙}อ^{๒๐}ง^{๒๑}ค^{๒๒}ท^{๒๓}ร^{๒๔}ง^{๒๕}โ^{๒๖}ศ^{๒๗}ก^{๒๘}า^{๒๙}ไ^{๓๐}ล^{๓๑}ย^{๓๒}

ส^๑แ^๒น^๓ก^๔ำ^๕ส^๖ด^๗ส^๘ุ^๙ค^{๑๐}ค^{๑๑}ิ^{๑๒}ค^{๑๓}ิ^{๑๔}พิ^{๑๕}ไ^{๑๖}สม^{๑๗}ย^{๑๘}
พ^{๑๙}ร^{๒๐}ะ^{๒๑}ก^{๒๒}ว^{๒๓}ไ^{๒๔}น^{๒๕}ย^{๒๖}น^{๒๗}า^{๒๘}ร^{๒๙}ด^{๓๐}ไ^{๓๑}ห^{๓๒}ว^{๓๓}า^{๓๔}ค^{๓๕}ท^{๓๖}ร^{๓๗}ว^{๓๘}
ก^{๓๙}ล^{๔๐}ม^{๔๑}ท^{๔๒}ล^{๔๓}ิ^{๔๔}วิ^{๔๕}ว^{๔๖}ิ^{๔๗}น^{๔๘}ุ^{๔๙}ล^{๕๐}ก^{๕๑}ิ^{๕๒}ค^{๕๓}ค^{๕๔}

ลักษณะ "นกกางปีก" มีวิธีถอดคำอ่านแนวเดียวกับคนในฝันนั่นเอง

ถอดคำอ่าน

สอง^๑กร^๒ะ^๓มี^๔ท^๕ริ^๖ย^๗ะ^๘ค^๙ล^{๑๐}ย^{๑๑}ให้^{๑๒}ร^{๑๓}ั^{๑๔}น^{๑๕}ท^{๑๖}ค^{๑๗}
ท^{๑๘}าง^{๑๙}อ^{๒๐}ง^{๒๑}ค^{๒๒}ท^{๒๓}ร^{๒๔}ง^{๒๕}โ^{๒๖}ศ^{๒๗}ก^{๒๘}า^{๒๙}ไ^{๓๐}ล^{๓๑}ย^{๓๒}

ส^๑แ^๒น^๓ก^๔ำ^๕ส^๖ด^๗ส^๘ุ^๙ค^{๑๐}ค^{๑๑}ิ^{๑๒}ค^{๑๓}ิ^{๑๔}พิ^{๑๕}ไ^{๑๖}สม^{๑๗}ย^{๑๘}
พ^{๑๙}ร^{๒๐}ะ^{๒๑}ก^{๒๒}ว^{๒๓}ไ^{๒๔}น^{๒๕}ย^{๒๖}น^{๒๗}ว^{๒๘}น^{๒๙}ว^{๓๐}ร^{๓๑}ก^{๓๒}ไ^{๓๓}ห^{๓๔}ว^{๓๕}า^{๓๖}ค^{๓๗}ท^{๓๘}ร^{๓๙}ว^{๔๐}

งูกลิ้นทาง

กระ^๑ไร^๒เล^๓ย^๔ระ^๕ก^๖ำ^๗ไ^๘จ^๙

โ^๑อ^๒อ^๓ก^๔เ^๕ย^๖แ^๗ส^๘น^๙วิ^{๑๐}ท^{๑๑}ก^{๑๒}
จ^{๑๓}ะ^{๑๔}จ^{๑๕}า^{๑๖}ก^{๑๗}ไ^{๑๘}ด^{๑๙}ไ^{๒๐}เ^{๒๑}ย^{๒๒}
ป^{๒๓}ระ^{๒๔}ท^{๒๕}ม^{๒๖}จ^{๒๗}า^{๒๘}ริ^{๒๙}ก^{๓๐}วั^{๓๑}ค^{๓๒}พ^{๓๓}ระ^{๓๔}เช^{๓๕}ต^{๓๖}ุ^{๓๗}พ^{๓๘}

จะเห็นว่าลักษณะนี้คำหายวรรคหายไป 3 คำคือ "โ^๑อ^๒อ^๓ก^๔เ^๕ย^๖ แ^๗ส^๘น^๙วิ^{๑๐}ท^{๑๑}ก^{๑๒} ๐ ๐ ๐"
วิธีอ่านในหน้า 3 คำต้นวรรคไปใช้เป็น 3 คำหายวรรคด้วย จึงจะสำเร็จรูปออกมาเป็น
วรรค "โ^๑อ^๒อ^๓ก^๔เ^๕ย^๖ แ^๗ส^๘น^๙วิ^{๑๐}ท^{๑๑}ก^{๑๒} โ^{๑๓}อ^{๑๔}อ^{๑๕}ก^{๑๖}เ^{๑๗}ย^{๑๘}" ครบจำนวนคำตามต้องการ

ถอดคำอ่าน

กระ^๑ไร^๒เล^๓ย^๔ระ^๕ก^๖ำ^๗ไ^๘จ^๙กระ^{๑๐}ไร^{๑๑}เล^{๑๒}ย^{๑๓}ระ^{๑๔}ก^{๑๕}ำ^{๑๖}ไ^{๑๗}จ^{๑๘}

โ^๑อ^๒อ^๓ก^๔เ^๕ย^๖แ^๗ส^๘น^๙วิ^{๑๐}ท^{๑๑}ก^{๑๒}โ^{๑๓}อ^{๑๔}อ^{๑๕}ก^{๑๖}เ^{๑๗}ย^{๑๘}
จ^{๑๙}ะ^{๒๐}จ^{๒๑}า^{๒๒}ก^{๒๓}ไ^{๒๔}ด^{๒๕}ไ^{๒๖}เ^{๒๗}ย^{๒๘}จ^{๒๙}ะ^{๓๐}จ^{๓๑}า^{๓๒}ก^{๓๓}ไ^{๓๔}ด^{๓๕}ไ^{๓๖}เ^{๓๗}ย^{๓๘}

สารดีรักรถ

แจ้งคำถามขาว
ยากยิ่งสู่ศความ

ถอดคำอ่าน

แจ้งคำถามขาวแจ้ง

ตามแต่รูปอกตาม
ยากยิ่งสู่ศความยาก
แพชรมาสู่สู่

ตามแต่รูปอก
แพชรมาสู่สู่ ๗
จินตคามนี้

คำถาม

แต่
ยิ่งสู่
สู่แพชรมา

วิธีอ่าน "สารดีรักรถ" เหมือน "งูกลืนหาง" คือ นำ 3 คำตนวรรคมาอ่านซ้ำ
เป็น 3 คำท้ายกวย

อักษรคอกไม้พวงพรวบ

(1)

นิจาเอยกะไร

เลยไม่เคยเห็น
นานาตากกระเด็น
เป็นไคเซนนี้

(2)

แก่นใจเจ็บใจ

งมหลงลมลอ
หนอไม่พอที่
เหลือเพราะเชื่อคี่
กระจับคี่ใจ
ประชุมจารึกวัคพระเชตุพน

ลักษณะวิธีอ่านท่องซ้ำกระตุยขึ้นที่อยู่ข้างหน้าทุวรรค

ถอดคำอ่าน

นิจาเอยกะไรนานาตากกระเด็น
แก่นใจเจ็บใจงมหลงลมลอ
แก่นใจเจ็บใจเหลือเพราะเชื่อคี่

นิจาเอยกะไรเลยไม่เคยเห็น
นิจาเอยกะไรเป็นไคเซนนี้
แก่นใจเจ็บใจหนอไม่พอที่
แก่นใจเจ็บใจกระจับคี่ใจ

ลักษณะของ "ฉักรรคอกไม้พวงพุ่ม" นี้ในกลบททศิวิบูลิกตติ์ เรียกว่า "คอกไม้พวงค่านอง" มีบังคับวิธีอ่านเหมือนกันทุกประการ ดังตัวอย่าง

คอกไม้พวงค่านอง

(1)

หมูนั้กสนมว้า

แมรมโพนทองทิพย์
จะลิบครรรไลสگان
แมรมโพนาทนนาน
ลมกาลประหารพัก

(2)

ตางตางองคตาง

ทรงคอนทรวงโถก
วิโยคแสนสาหัส
ทรงซึ่งโหมนัถิ
อัครันอุรา
กลบททศิวิบูลิกตติ์

ถอดคำอ่าน

หมูนั้กสนมว้าแมรมโพนทองทิพย์
หมูนั้กสนมว้าแมรมโพนาทนนาน
ตางตางองคตางทรงคอนทรวงโถก
ตางตางองคตางทรงซึ่งโหมนัถิ

หมูนั้กสนมว้าจะลิบครรรไลสگان
หมูนั้กสนมว้าลมกาลประหารพัก
ตางตางองคตางวิโยคแสนสาหัส
ตางตางองคตางอัครันอุรา

กลาซอนลูก

ไม่ควร เปนไ้เก้เช่นนี้

พี่รักเจ้า นอยถาเจ้า เฝ้าหมายหนึ
ไมพ้อที่ท่ามารยา
ประทุมจารีกวักพระเชตุพน

ลักษณะนี้มีเงื่อนไขวิธีอ่านอยู่ที่วรรคเริ่มต้น เพราะตำแหน่ง 3 คำที่อยู่กลางวรรค จะเป็นแนวให้อ่านวรรคอื่น ๆ ไ้โดยอาศัยหลักอันเดียวกัน

ถอดคำอ่าน

ไม่ควร เป็นนอยถา เป็นไคเซนนี้

เมฆลาโยนแกว

รานถอยคำทำดังเล

ที่รัก เจาวยถา เจาเฝ้าหมายหนี
ไม่พอ ที่นอยถา ที่ท่ามารยา

โอแสนแสนเหตักรักหักเห

เทศิบายบายเปียงกร ชวน

ประชุมจารีกวัดพระเชตุพน

ลักษณะนี้เงื่อนไขว้ชื่ออ่านคือ ให้นำ 2 คำท้ายวรรคไปเพิ่มเป็น 2 คำต้นวรรค
ของวรรคถัดไปเสมอ

ถอดคำอ่าน

หักเห รานถอยคำทำดังเล

โอแสนแสนเหตักรักหักเห

ดังเล เทศิบายบายเปียงกร ชวน

ตัวอย่างลักษณะที่ 2 การอ่านย้อนคำ

กมในฝัก

สองใจเป็นทองหมองเมิน

ปางเริ่มรักจะหางเหิน

เขินขามคึกสเหินอาย

ประชุมจารีกวัดพระเชตุพน

จากกลบทชื่อ "กมในฝัก" จะเห็นว่าในแต่ละวรรคมีคำขาดหายไป 3 ตำแหน่ง
เช่น "ปางเริ่มรัก ๐ ๐ ๐ จะหางเหิน" ดังนั้นจึงให้อ่านย้อนคำมายังต้นวรรคเป็น "ปาง
เริ่มรัก รัก เริ่ม ปาง จะหางเหิน"

ถอดคำอ่าน

สองใจเป็น เป็นใจสองทองหมองเมิน

ปางเริ่มรักรักเริ่มปางจะหางเหิน

เขินขามคึกคึกขาม เขินสเหินอาย

มาลำพอง

แคน เคื่องคิฉิจิตรี เจบ

แสน โสภทรวงหน่วงหนัก

นางทศแทนแมนหมาย

ประชุมจาริกวัคพระเชตุพน

ลักษณะนี้กำหนดให้วรรคหนึ่งมี 5 คำ จึงต้องอ่านย้อนกลับมามีอีก 4 คำ เพื่อ
ให้ครบ 9 คำ

คำที่กำหนดให้ : 1 2 3 4 5

วิธีอ่าน : 1 2 3 4 5 4 3 2 1

ถอดคำอ่าน

แคน เคื่องคิฉิจิตรี เจบ จิตรีคิฉิ เคื่องแคน

แสน โสภทรวงหน่วงหนักหน่วงทรวง โสภแสน

นางทศแทนแมนหมายแมนแทนทศนาง

กลมกลืนกลอน

นกบินมารารอนแล้ว
อยู่แห่งใดจรแรงไม่

บุรุษสมรนาฏพระ
สกุณรอนราปีกแล้ว
กลบทศิรีวิบุลยศักดิ์

วิธีอ่านลักษณะนี้ให้อ่านไปสู่วรรค แล้วถอยหลังกลับคืนมา 2 คำ

ถอดคำอ่าน

นกบินมารารอนแล้วรอนรา
อยู่แห่งใดจรแรงไม่แรงจร

บุรุษสมรนาฏพระนาฏสมร
สกุณรอนราปีกแล้วปีกรา

ถ้าดู "กลมกลืนกลอน" ในประชุมจาริกวัคพระเชตุพน จะเห็นว่ามีความพิเศษ
น่าสนใจขึ้นคือ เพิ่มให้แต่ละบทมีกระพือขึ้นช่วยให้อ่านแล้วไต่จังหวะดีขึ้น ดูตัวอย่าง

แสนเสียดายกรายนางกรายนางกราย

คิฉิถึงเหลือเมื่อครั้งสุขครั้งเมื่อ

คิฉิถึงเคยนอนแนบนางแนบนอน

แสนเสียดายหายหางโอตางหาย

แสนเสียดายจอนงามเจางามจอน

คิฉิถึงเนื้ออ่อนเนื้ออุ่นเนื้ออ่อน

คิฉิถึงจระจำใจจากใจจำ

ประชุมจาริกวัคพระเชตุพน

บทสังขยา

ใจจงรักเจ้า
ห่างจากไปไกล

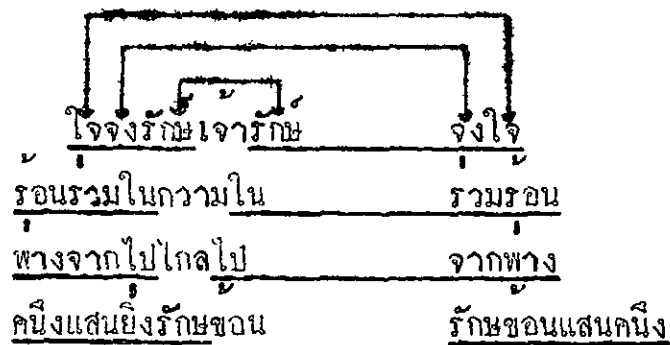
รอนร่วมในความ
คั่นแค้นยิ่งรักซ่อน ๑

จินตคามณี

ลักษณะนี้วิธีอ่านให้อ่านไปสู่ศวรรคแล้วถอยหลังกลับมา 3 คำ คล้ายกลอนที่ชื่อ

"กลมกลืนกลอน"

ถอดคำอ่าน

นาครโสมทิก

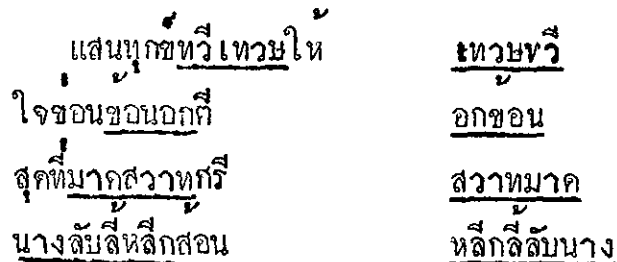
แสนทุกข์ทวิ เทวให้
สุดที่มากสวาทศรี

ใจซ่อนซ่อนอกคี่
นางลับลี้ลี้ลึกล่อน ๑

ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

ลักษณะนี้วิธีอ่านให้อ่านสู่ศวรรคแล้วถอยหลังกลับมา 2 คำ เหมือน "กลมกลืนกลอน"

ถอดคำอ่าน

ตอบนกกลางหาว

ตาเดหรักระลึก
ตอบนกชกยนต์คัก

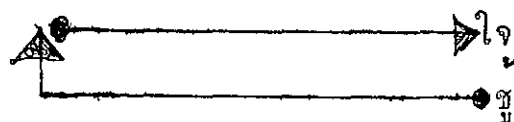
ว่าเจ้าหวังใจ
กระดาช ๑

ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

ลักษณะนี้วิธีอ่านให้เริ่มคนที่คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 แล้วย้อนลงไปจนสุดวรรคติด
 ว่างจะได้ 2 บาท

สำหรับอีก 2 บาทให้อ่านย้อนกลับขึ้นมาข้างบนตามแนวเดิม

ถอดคำอ่าน

ใจหวังเจ้าวรา
 ทลบนกชกยนต์จัก
 ชูกระคากคักยนต์จัก
 ฤาเลห์รักระลึก

ระลึกรัก เลห์ฤา
 กระคากชู
 นกตลบ
 วาเจ้าหวังใจ

โคลงประคิษฐ์นักปราชญ์ชำนาญกลอน

ต่อโกตังคีปิก
 ปาโกหลิกลีเคียงเคียงบ่วงแสด

ชั้นอีกเอื้อยแจ้ว
 ชั้นเอกแล้วลอคเลี้ยวเปรี้ยวปรอ ่า
 ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

ลักษณะนี้จะท่องอ่านซ้ำ 2 คำตนวรรคทุกวรรค

ถอดคำอ่าน

ต่อโกโกตัง
 ชั้นอีกอีกชั้นอีก
 ปาโกโกปาหลิกลี
 ชั้นเอกเอกชั้นแล้ว

คีปิก
 เอื้อยแจ้ว
 เคียงเคียง บ่วงแสด
 ลอคเลี้ยวเปรี้ยวปรอ

ถอยหลัง เขาคลอง

โพยมแจ่มจันทร์ เปรียบพอเทียบพัน
 ถ้ายับโถมโถมเกราะประเลาประโลม

เจ้างามสรรพสารพางค์กึ่งนางสวรรค์
 โฉมชอนอัสพรทรงเสมอสมร

ประชุมจาริกวัคพระเชตุพน

ลักษณะนี้วิธีอ่านจะต้องมีการย้อนคำตั้งแต่วรรคที่ 2 เป็นต้นไป เมื่ออ่านไปสู่
 วรรคแล้วให้อ่านย้อนกลับกันมาจนถึงวรรค เพื่อให้ได้วรรคใหม่เพิ่มอีกวรรคหนึ่งเสมอ
 ถอดคำอ่าน

โพยมแจ่มจันทร์ เปรียบพอเทียบพัน
 โฉมชอนอัสพรทรงเสมอสมร
 ถ้ายับโถมโถมเกราะประเลาประโลม

เจ้างามสรรพสารพางค์กึ่งนางสวรรค์
 พันเทียบพอเปรียบจันทร์แจ่มโพยม
 สมรเสมอทรงอัสพรชอนโฉม
 ประโลมประเลาเสราโถมโถมถ้ายับ

ศรีพจนบท

คัดแปลงเปลี่ยนแปลง
 รอยเรียบรสเรียงจัก
 ที่ควรพิศมกพจน
 สามคามชอนเสกสรอย

กลบท
 แจกถอย
 ยันยอน
 อ่านซ้ำสอบดู
 ประชุมจาริกวัคพระเชตุพน

กลบทที่เรียกว่า ศรีพจนบทนี้หมายถึง โคลงหนึ่งบทสามารถนำมาอ่านเป็น
 โคลงได้ใหม่อีก 3 บท อ่านครั้งที่หนึ่งคือ อ่านถอยหลังทุกบาทจะได้โคลงเพิ่ม 1 บท
 อ่านครั้งที่ 2 คือ อ่านบาทที่ 1 กับบาทที่ 3 คงเดิม และบาทที่ 2 กับบาทที่ 4 อ่านขวา
 มาซ้ายจะได้โคลงอีก 1 บท อ่านครั้งที่ 3 คือ อ่านบาทที่ 1 กับ 3 จากขวามาซ้าย ส่วน
 บาทที่ 2 กับ 4 คงเดิมไว้จะได้โคลงอีก 1 บท รวมเป็น 3 บท

ลักษณะนี้วิธีอ่านกาจะเลือกใช้คำข้างบนหรือข้างล่างก็ต้องเลือกเหมือนกันตลอด
แนวตั้งแต่ต้นจนจบ การอ่าน "ลันตะกวด" จึงอ่านได้ 2 วิธี คือ

(1) ถ้าเลือกข้างบน อ่านได้ :

จะมาเย้ายัวใจให้เรรวน

ไคทราบสารเสนหานาเสรวล
เห็นเลหฺลวนลวงลของใจ

(2) ถ้าเลือกข้างล่าง อ่านได้ :

จะมาเย้ายัวใจให้รวนเร

ไคทราบสารเสนหานาสรวลเส
เห็นรวนเลหฺลวงลของใจจง

ในกมลพิริวิบุลยิตติ์เรียกลักษณะนี้ว่า "ลันตะกวดคณอง" มีลักษณะขบับังคับ
เหมือนกันทุกอย่าง จึงไม่จำเป็นต้องยกตัวอย่างซ้ำอีก

กลบทนกนำฝูง

สำ	จตุ	บาย	จรัส	ลาสนธ
	บาท			
	หวิ	ศรี	สลาบพรอย	
๐ ขม				
	โษษ	ฉี	สนานเปี่ยม	เจนิยนนา
เรเปียบ	ชร			
	กิ	ยอย	ยอกเง้อมงำโพยม ๑ ¹	
		ปฐมมาลา		

¹ กรมศิลปากร ประถม ก.กา ประถม ก.กา หัดอ่าน ปฐมมาลา อักษรนิติ
แบบเรียนหนังสือไทย หน้า 140.

ไม่มีชื่อ (ในประชุมจารึกวัดพระเชตุพนไม้โกดังชื่อไว้)

ไปกจากชาบาทโค	กินตัว
สมเ็จอยู่หัวแกง	คูกรีน
หญิงโค ฟอหลอก	เหลวแหลก
ยัว	ยัว ๆ
ใครแม่ ปลอกปลิน	แหลกลำ
	ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

ถอดคำอ่าน

ไปกจากชาบาทโค	กินตัว
สมเ็จอยู่หัวแกง	คูกรีน
หญิงโคฟอหลอกยัว	เหลวแหลก
ใครเมื่อยัวปลอกปลิน	แหลกลำยัว ๆ

ไม่มีชื่อ (ในประชุมจารึกวัดพระเชตุพนไม้โกดังชื่อไว้)

อุบลบงกชสอย	ส่วยสค
หอม	รินเรา
หมู	ล่องอาบ
ผิงทราบเสาวรสเคลา	คลำคอบ ๆ
	ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

ถอดคำอ่าน

อุบลบงกชสอย	ส่วยสค
หอมอุบลบงกช	รินเรา
หมูผิงทราบเสาวรส	ล่องอาบ
ผิงทราบเสาวรสเคลา	คลำคอบ ๆ

ไม่มีชื่อ (ในประชุมจารึกวัดพระเชตุพนไม้โคตงชื่อไว้)

เรา	รวมถวาย พระฤา
เคยเก็บดอกไม้ หมาย	รวมตน
จึงจากไฟน วาย	สวาทพี
นุช	พีเพียงวายตาม
	ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

ถอดคำอ่าน

เราเคยเก็บดอกไม้	รวมถวาย พระฤา
เคยเก็บดอกไม้หมาย	รวมตน
จึงจากไฟนวาย	สวาทพี
นุชจึงจากไฟน	พีเพียงวายตาม

ไม่มีชื่อ (ในประชุมจารึกวัดพระเชตุพนไม้โคตงชื่อไว้)

กา	ยาพิณ
กิด	กคจาว
คำปราชญ์วาทยา	
ชิต	กนชั่ว
ทาว	หักเหียนหายคม
	ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

ถอดคำอ่าน

คำปราชญ์วาทยา	ยาพิณ
คำปราชญ์วาทยาคิด	กคจาว
คำปราชญ์วาทยาชิต	กนชั่ว
คำปราชญ์วาทยาทาว	หักเหียนหายคม

โคลงประคัมภีร์จำเริญ

เจ้าพวงกระษัตริย์หนึ่งพริ้งเพราสรับ
 ฟ้าจะแขวนไว้กับกิ่งฟ้า
 จะโจงถึงนิจฉัยกับสรวบ
 ขางไม่เห็นแกหนาเป็นบางเลยหนอ

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

ลักษณะนี้ที่บอกอยู่ในตัวว่าเป็นโคลง แต่นำมาเขียนรวบไว้ในวรรคเดียวกัน
 หมด วิธีอ่านจึงเพียงแต่แยกวรรคเพื่อให้ได้ลักษณะของโคลงที่สวยงาม

ถอดคำอ่าน

เจ้าพวงกระษัตริย์หนึ่งพริ้ง	เพราสรับ
ฟ้าจะแขวนไว้กับ	กิ่งฟ้า
จะโจงถึงนิจฉัย	กับสรวบ
ขางไม่เห็นแกหนา	เป็นบางเลยหนอ

โคลงฉันท์โลงลิลิต

กาภิเษกนอภยาน	เนื้อหอมปลาดเลศนาง
สุรางค์จอมกระษัตริย์สิน	ประดินใจเบียมถนอม
ออมเสนหะเสนะแม่	ระวีเร่แรกิน
ควนเตาตามครุฑ ฯ	

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

โคลงฉันท์โลงลิลิตมีลักษณะทั่วไปเหมือนโคลงประคัมภีร์จำเริญคือ ที่บอกอยู่แล้ว
 ว่าเป็นโคลง แต่วิธีเขียนนำมาแบ่งวรรคเสียใหม่ทำให้หลง ผู้อ่านจะต้องอ่านแบ่งวรรค
 เพื่อให้ได้ลักษณะของโคลงที่สวยงาม

ถอดคำอ่าน

กา ^{กั} แก ^ง น ^น อย ^ย นา ^า อ ^อ	เน ^เ ื่อ ^อ ห ^อ อม
ป ^ป ลา ^ล ค ^ค เล ^ล ็ก ^ก น ^น าง ^ง สุ ^ส ร ^ร าง ^ง ก ^ก จ ^จ อม	ก ^ก ระ ^ร ษ ^ษ ัต ^ต ริ ^ร ย ^ย สิ ^ส น
ป ^ป ระ ^ร ดิ ^ด น ^น ไ ^ไ จ ^จ บ ^บ เจ ^{เจ} ียม ^ม ถ ^ถ น ^น อม	อ ^อ อม ^ม เส ^ส น ^น ท ^ท เล ^ล ย ^ย น ^น ะ ^ะ เม ^เ
ระ ^ร วี ^ว ร ^ร แ ^แ ค ^ค ค ^ค ิน	ค ^ค ว ^ว น ^น เท ^ท า ^า ต ^ต า ^า ม ^ม ค ^ค ร ^ร ุ [ุ] ท

เลื้อยขออนเล็บ

ค ^ค ำ ^ำ โ ^โ ก ^ก ลง ^ง เ ^เ ห ^ห มา ^า ะ ^ะ ม ^ม ท ^ท สิ ^ส ค ^ค	ใ ^ใ
ห ^ห ม ^ม อ ^อ น ^น ส ^ส าร ^ร ศ ^ศ รี ^{รี} เส ^ส นา ^า ะ ^ะ แ ^แ ท ^ท ง	ค ^ค ู
พ ^พ ร ^ร อม ^ม ไ ^ไ พร ^ร ด ^ด อย ^ย ด ^ด ิ [ิ] ก ^ก ลา ^า ว ^ว ร ^ร าว	ร ^ร ู
เพ ^{เพ} ร ^ร า ^า ะ ^ะ ร ^ร ะ ^ะ ง ^ง ั [ั] ง ^ง ิ [ิ] น ^น ทุ ^{ทุ} ไ ^ไ ค ^ค เ ^เ ร ^ร ื่อง	เ ^เ ร ^ร ื่อง ^ง ำ
	จ ^จ ิน ^น ค ^ค า ^า ม ^ม ณ ^ณ

ถอดคำอ่าน * มัดดรัม

ค ^ค ำ ^ำ โ ^โ ก ^ก ลง ^ง สิ ^ส บ ^บ ท ^ท ร ^ร ู	เ ^เ ห ^ห มา ^า ะ ^ะ ค ^ค
ห ^ห ม ^ม อ ^อ น ^น ส ^ส าร ^ร ศ ^ศ รี ^{รี}	เส ^ส นา ^า ะ ^ะ ใ ^ใ
พ ^พ ร ^ร อม ^ม ไ ^ไ พร ^ร ด ^ด อย ^ย ด ^ด ิ [ิ]	ร ^ร าว ^ว ก ^ก ลา ^า ว
เพ ^{เพ} ร ^ร า ^า ะ ^ะ ร ^ร ะ ^ะ ง ^ง ั [ั] ง ^ง ิ [ิ] น ^น ทุ ^{ทุ} ไ ^ไ ค ^ค	เ ^เ ร ^ร ื่อง ^ง เ ^เ ร ^ร ื่อง ^ง แ ^แ ต ^ต ง ^ง ิ [ิ] น ^น ทุ ^{ทุ}

ไม่มีชื่อ (ในประชุมจารีกัณฑ์พระเชตุพนไม้ไคตั้งชื่อไว้)

เค ^{เค} ย	ช ^ช ัน	ร ^ร ัน	ร ^ร ส	น ^น อง	น ^น ิ [ิ] ก ^ก ก ^ก ระ ^{ระ} สัน
แ ^แ ย	อ ^อ ระ	ร ^ร วม	ภ ^ภ ิ [ิ] ร ^ร ม ^ม ย	ถ ^ถ า	ห ^ห าง
แ ^แ ย	ส ^ส นิ ^{นิ} ท	ส ^ส ม	ส ^ส ู	ห ^ห อง	
ช ^ช ิด	เช ^{เช} ื่อ	เช ^{เช} ย	ช ^ช ม ำ		

ประชุมจารีกัณฑ์พระเชตุพน

กลัณณะนี้มีกาวางไว้ให้ 21 คำ ผู้อ่านต้องคิดหาวิธีอ่านโดยพิจารณาว่า จะอ่านให้เป็นคำประพันธ์ชนิดใด และจะอ่านลำดับคำอย่างไร ความสนุกในการอ่านจึงอยู่ที่ ผู้อ่านต้องพยายามพลิกแพลงหลาย ๆ วิธีจึงจะอ่านได้

ถอดคำอ่าน

เกยแฉะแนบชิดเชื้อ	เชยชม
เกยแฉะแนบสนิทสม	สุทอง
เกยแฉะอุระรวมภิรมย์	ถาทาง
เจยชนวันรสทอง	ทางนองนี้กระสัน

กระทู้พันตัวสี่

พิ	พบ	รัก	ชู	ช่าง	วิงวอน	
เยาว	สวาทิ	คราว	คณิง	นอน	แนบนอง	
เจ้า	คลา	ป่วน	ถึง	สมร	เสมอหนึ่ง	เรียนนา
หลบ	ภัก	อยู่	นาง	ของ	คิ่งแคน	ตาใจ

จินตคามณี

กระทู้พันตัวสี่ หมายถึงกระทู้จำนวน 20 คำ วิธีอ่านทำได้ 2 วิธีคือ อ่านกระทู้ตามแนวนอนจะใดเป็นโคลงสี่สุภาพ ถ้าอ่านกระทู้ตามแนวตั้งลงมาจะใดวรรคละ 4 คำ คลองจองกัน

อ่านวิธีที่ 1

พิพบรักชูช่าง	วิงวอน
เยาวสวาทิคราวคณิงนอน	แนบนอง
เจ้ากลางป่วนถึงสมร	เสมอหนึ่ง เรียนนา
หลบภักอยู่นางของ	คิ่งแคนตาใจ

อ่านวิธีที่ 2

พิเยาวเจ้าหลบ	พบสวาทิคลาภัก
รักคราวป่วนอยู่	ชูคณิงถึงนาง
ช่างนอนสมรของ	วิงวอนแนบนอง
เสมอหนึ่งคิ่งแคน	ตาใจ ๗

โคลงโคลงศร เนตร แผลง

เบ็	ทุ้ง	พราย	นา	สาคร	กาย	เบ็	
เจ็	รุง	สาย	ฮา	บาค	อาย	เอ็	
นุช	ชาย	สวาสดี	แ	คอย	เม็	งา	โย
สุค	หมาย	นาฏ	แ	มอย	เง็	ชา	ไณ

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

กลลักษณะนี้กำหนดคำมาให้ 30 คำ วิธีอ่านซับซ้อนมาก มีข้อสังเกตที่ควรพิจารณาโดยลำดับ คือ

- (1) คำที่ให้มีเสียงสระซ้ำกันเป็นคู่ ๆ

เบ็	}	ทุ้ง	}	---
เจ็		รุง		

นุช	}	ชาย	}	---
สุค		หมาย		

- (2) จำนวนคำทั้งหมด 30 คำ ครบจำนวนโคลงสี่สุภาพพอดี แต่มีคำที่ต้องใช้เป็นสร้อยเสีย 4 คำคือ นา ฮา แล แอ ดังนั้นจึงต้องหาคำอื่นมาใช้อีก 4 คำจึงจะครบบท

- (3) ชื่อกล "โคลง ศร เนตร แผลง" มีครบ 4 คำพอดี นำมาใช้เป็นกระทู้ต้นบทได้

ถอดคำอ่าน

โคลง	เบ็	เจ็	ทุ้ง	รุง	พราย	สาย	นา	ฮา
ศร	สาคร	บาค	กาย	อาย	เม็	เอ็		
เนตร	นุช	สุค	ชาย	หมาย	สวาสดี	นาฏ	แ	แ
แผลง	คอย	มอย	เม็	เง็	งา	ชา	โย	ไณ

2.6 แบบมีตาราง หรือเครื่องหมายประกอบ

กลบทแบบนี้กลยาวไกว ซับซ้อนมากกว่าทุกแบบที่ยกตัวอย่างในตอนต้นทั้งหมด เพราะมีการประคัมรูปภาพตารางหรือเครื่องหมายต่าง ๆ แล้วบรรจุถ้อยคำลงในเครื่องหมาย

เหล่านั้น ในบทหนึ่งมีเงื่อนไขการอ่านยอกย้อนมาก หากจะเปรียบเทียบแล้วเหมือนกับการ
เล่นซ่อนหา โดยผู้แต่งเป็นผู้ซ่อนคือ ซ่อนคำ วิธีอ่าน และแบบรูป กุศลคุณมมังกุษา
ผู้อ่านจะต้องสังเกตระเบียบการอ่านให้ดีจึงจะค้นหาทักที่ถูกต้องออกมาได้

สำหรับตัวอย่างกลบทที่ยกมาให้ดูต่อไปนี้จะไม่อธิบายวิธีอ่าน แต่จะถอดคำอ่าน
ไว้ให้เห็น เมื่อรู้คำอ่านเรียบร้อยแล้วผู้อ่านก็จะรู้เงื่อนไขการอ่านได้เอง วิธีอ่านควรสังเกต
เครื่องหมาย * ซึ่งแสดงว่าถองอ่านคำนั้นเป็นคำแรกของบท

กลโคลงแยกทาง

* โฉน	} จัก	} {	ควนไคจุหวัง
คำ			จริงยังเยี่ยงพรอง
ควร			คอยฟังคำพี่เทอญแม่
ไซ			ดวงนงอย่าไคคณิงแห่ง ฯ

ประชุมจารีกวีคัพระเชตุน

วิธีอ่าน ดูตามเครื่องหมายปีกกาที่เขียนให้แนวทางไว้

ถอดคำอ่าน

โฉนจักควนไค	จุหวัง
คำพี่จักจริงยัง	เยี่ยงพรอง
ควรมิตรจักคอยฟัง	คำพี่ เทอญแม่
ไซมิตรจักดวงนง	อย่าไคคณิงแห่ง

จองกนก

กลีตร	จรแจมเรือง	แกล
	กลางอัมพร	
กษาว	ประคัมสลดน	แกล
	จันทราแพรว	

เครื่องหมาย * หมายถึงให้อ่านตำแหน่งนี้เป็นคำแรกของบท

ถอดคำอ่าน

ศศิธรจรแจ่มเรือง	ศศิธร
แมงมองกลางฉัตร	มองแมง
คาวการประคับสลอน	คาวคาน
ลอมแวงจันทราแพรว	แวงลอมศศิธร

วลสมุท

* เทวะ	ฤทธิ	เรืองรอนฟ้า	เดช
ราช		รุ่งสากล	
สิทธิ		ดัดลองหน	
บุญ		อาจอคราว	
			ผล
			ทาว
			เวท
			กรรรม

ประชุมจาริกวัคพระเชตุพน

ถอดคำอ่าน

เทวะฤทธิเรืองรอนฟ้า	เดชผล
ราชฤทธิรุ่งสากล	เดชทาว
สิทธิฤทธิดัดลองหน	เดชเวท
บุญฤทธิอาจอคราว	เดชกรรรม

ไม่มีชื่อ (ในประชุมจาริกวัคพระเชตุพนไม่ได้ตั้งชื่อไว้)

* เสือ	แสวง	โค	เสือ
โจม	จับ	เคี้ยว	ชุม
กระ	หยับ	ขบ	คอย
เสือ	ยอน	ยอง	เสือ

ประชุมจาริกวัคพระเชตุพน

ถอดคำอ่าน

เสื่อ แสงโกเคี้ยวขบ หยับจับ
 เสื่อ ขมคอบขบหยับ จับเคี้ยว
 เสื่อ ยองยอบหยับจับ เคี้ยวขบ
 เสื่อ กระโจมจับเคี้ยว ขบหยับจับเคี้ยว

พรางขบวน

เพ็ญ	มองพักตร *	จันทร์
ศร	เนตรกม	บาคซ่า
งอน	แงงาม	มารยาท
ล่ำ	คักกิงาม	เลศ

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

ถอดคำอ่าน

พักตรมองมองพักตรเพ็ญ จันทร์
 คมเนตร เนตรคมศร บาคซ่า
 งามแงแงงามงอน มารยาท
 งามคักคักกิงามล่ำ เลศล่ำคักกิงาม

จารุทิศ

			เรา			
		วัน	รส	รวบ		
	มด		กนข		ฉน	
บุท	*โก	เมศ	กนอม	นุช	รัก	นาง
			เรียม			
	แก้ว		ออน		กต	
		แอม	ออน	อิง		
			เคลา			

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

ถอดคำอ่าน

โกมุทโกเมศแก้ว
รสรินรสรวกนช
รักนุชรักนางกอด
ออนแอมออนดิ่งเงา

โกมล
รสเรา
รักชีพ
ออนซอนเรียมกนอม

ตารางประสานงา

แพทศรัญ	รัก รอน	ทุก ทน	ทุรนรณ
มณฑนุช	สัง สาร	มิตร มิ่ง	สมรยาซอนนอกโอ

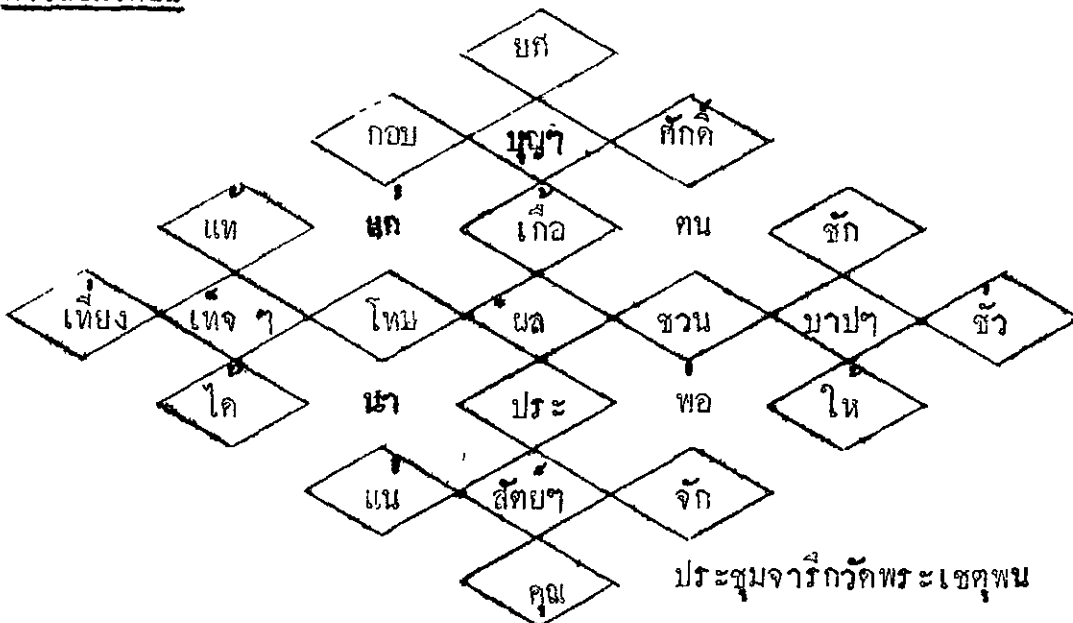
ประชุมจารีกวีวัดพระเชตุพน

ถอดคำอ่าน

รอนรักรัญทกแท
ทนทุกทุรนรณ
สารสังนุชนกมล
มิ่งมิตรสรวยาซอน

ทุกทน
รักรอน
มิตรมิ่ง
นอกโอสังสาร

การล้อมเคียน

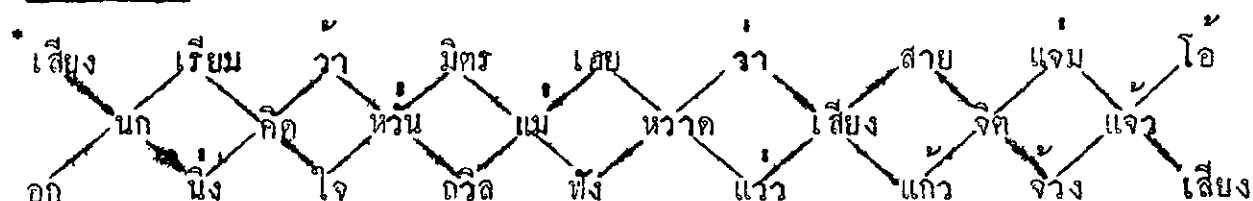

ถอดคำอ่าน

ผลบุญบุญกอบ เกอ
ผลบาปบาปทรนรัก
ผลสัตย์สัตย์ประจักษ์
ผลเท็จเท็จโทษโค

ขศศักดิ์
ชั่วให้
คุณแน นนาพอ
เพียงแพแก่ทน

ตารางเพชร¹

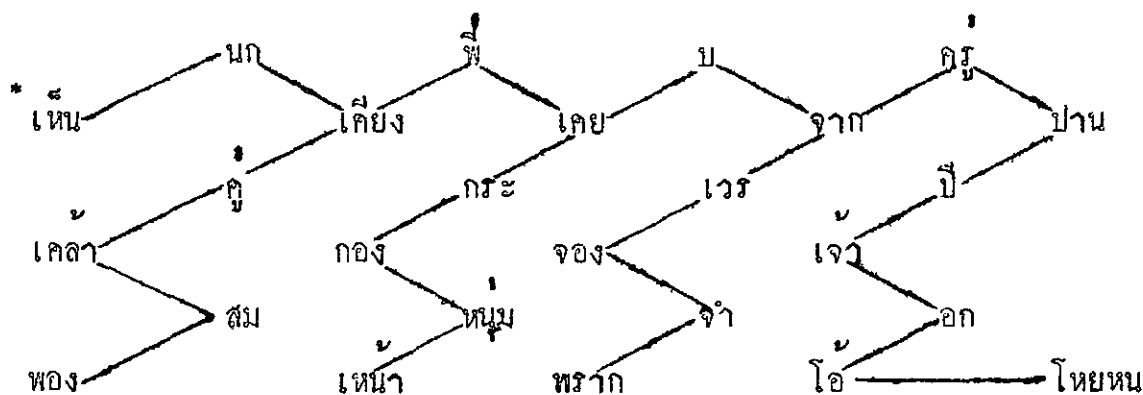
ประชุมจารีกวีคพระเชตุพน

ถอดคำอ่าน

เสียงนกเรียมกิดว่า
หวาดว่าเสียงสายจิต
โอออกนนิ่งคิด
พังหวาดแว เสียงแก้ว

หวันมิตร แม่เสด
แจมแจว
ใจหวัน ถวิลแม่
จิตจวงแจว เสียง

เรียงนกระจาบ

ประชุมจารีกวีคพระเชตุพน

¹ การวางรูปเป็นตารางอย่างนี้เหมือนกับคำประพันธ์แบบจิตรข้อ โคมุฏริกาพนธ
ในอสังการศาสตร์ฉบับของวาคัญ.

ถอดคำอ่าน

เห็นนกเคียงคู่เคลา	สมพอง
เคียงพี่เคียงกระกอง	หนุ่มหนา
เคยบจากเวรจอง	จำพราก
จากครุฑานปีเจ้า	อกโอโหยหน

รวบเรียง

เรียบ	รัก	โถม	นาฏ	เพียง	จิตร	ชาย	แม่	เอิบ
แสน	แสน	หนุ	ทาง	วาย	ชีพ	ร		
ความ	โศก	สุด	สวาท	หมาย	มวค	มอ	รัก	นา
ใจ	พิ	หวัง	หยิ่ง	ร	จิตร	เจ้า	จริง	ใจ

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน

ลักษณะนี้อ่านได้ทั้งตามแนวนอนและตามแนวเส้นที่ลากขึ้นลงนำทางไว้

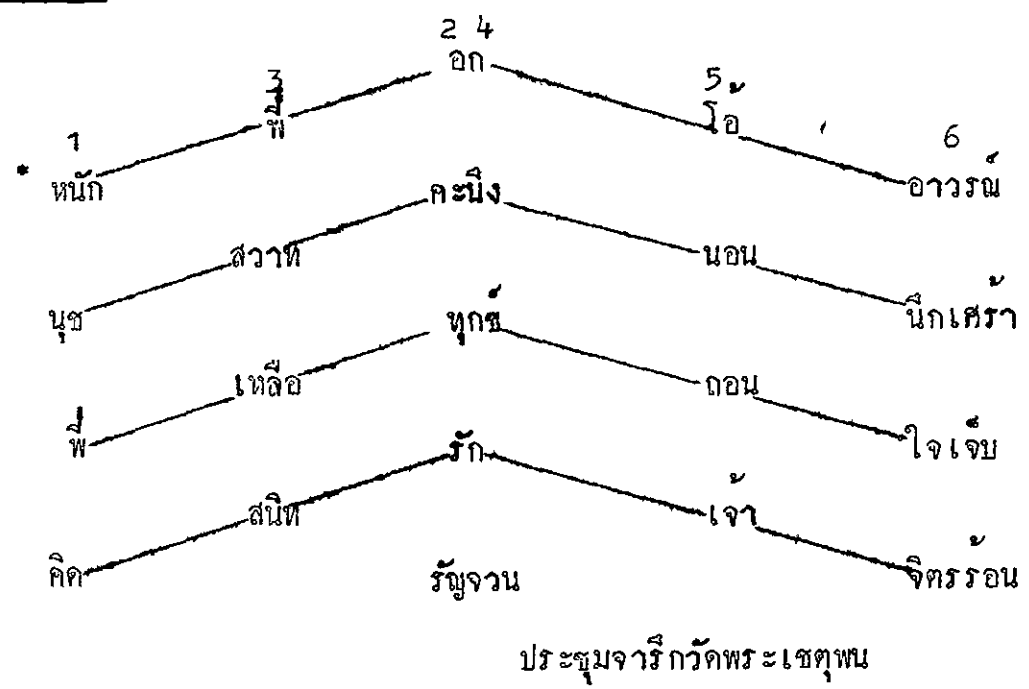
ถอดคำอ่านแบบที่ 1 อ่านตามแนวนอน

เรียบรักโถมนาฏเพียง	จิตรชาย แม่เอิบ
แสนแสนหนุทางวาย	ชีพร
ความโศกสุดสวาทหมาย	มวคมอ รักนา
ใจพิหวังหยิ่งร	จิตรเจ้าจริงใจ

ถอดคำอ่านแบบที่ 2 อ่านตามแนวเส้นที่ลากขึ้นลง

เรียบแสนโถมทางเพียง	ชีพชาย รักเอิบ
แสนรักหนุชนาฏวาย	จิตรร
ความพิสุดหยิ่งหมาย	จิตรมอ จจริงนา
ใจโศกหวังสวาทร	มวคเจ้ารักใจ

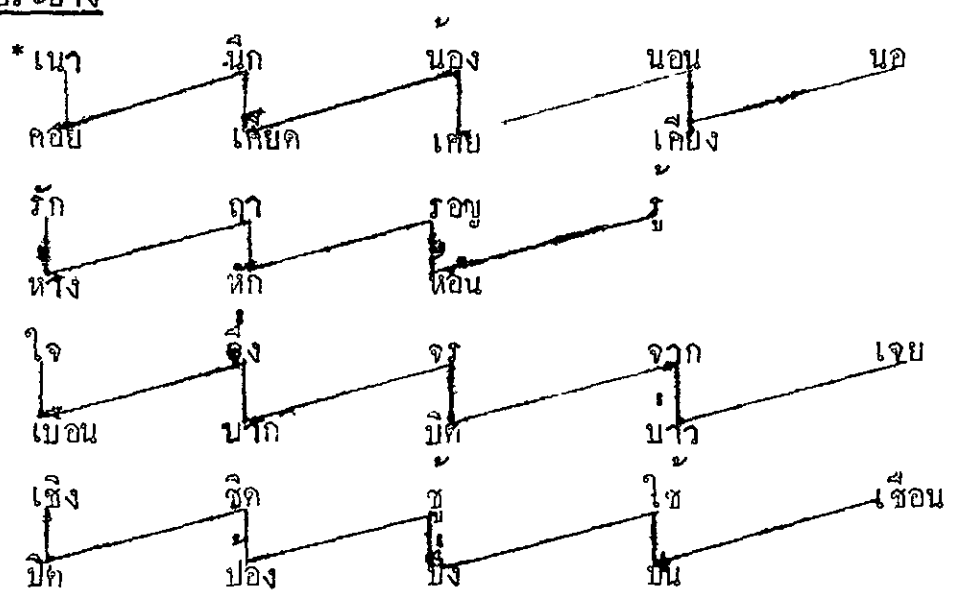
กาโกโคโนยน์

ถอดคำอ่าน

หน้าอกฟอกโอ	อวรณ์
นุชกะนึ่งสวาทกะนึ่งนอน	นิกเศรา
ฟทุกซ์เหลือทุกซ์ถอน	ใจเจ็บ
คิดรักสนธิรักเจ้า	จิตรรอนรัฐจวน

กบ เทนทายระบาง

ประชุมจาริกวัดพระเชตุพน

ลักษณะวิธีอ่านดูตามแนวเส้นที่นำทางไว้ เมื่ออ่านสำเร็จจะเห็นลักษณะของ
"กนก" คือ แต่ละบาทเลขพยัญชนะสลับกัน 2 เสียง

ถอดคำอ่าน

<u>เนาคอยนิก</u> <u>เคียนอง</u>	<u>เกยนอน</u> <u>เคียนอง</u>
รักทางดาหิกรอญ	ทอนรู
ใจ เบือนจึงบากจร	บิตจาก บาวเจย
เชิงบิตชิกปองชู	ปึงไซปนเชือน

จากตัวอย่างกลบทแบบมีตารางและเครื่องหมายประกอบ เหล่านี้อาจจะสรุปได้ว่า
ผู้คิดแบบประสงคจะเปิดสนามการประลองความคิด แข่งขันเขว่นปัญญาระหว่างผู้แต่งกับผู้อ่าน
การเขียนตารางหรือเครื่องหมายใด ๆ มุ่งจะให้เกิดความงดงาม สร้างความแปลกตาและ
แปลกใจ ทั้งยังใช้เครื่องหมายนั้น ๆ สำหรับบอกเคล็ดวิธีอ่านไปในตัว อย่างไรก็ตามการ
มีตารางหรือเครื่องหมายประกอบนี้ว่าสร้างความยุ่งยากซับซ้อนแก่การแต่งและการอ่าน
จนเป็นอุปสรรคอย่างสำคัญที่ทำให้ไม่มีกวีท่านใดนำวิธีแบบนี้ไปใช้เขียนในวรรณกรรมที่เขียน
เป็นเรื่องยาว ๆ กลบทแบบนี้จึงเหมาะสำหรับประพันธ์ขึ้นพอเป็นตัวอย่างประพจน์ความคิด
กันเท่านั้นเอง

ข้อสังเกต

การวิเคราะห์ประเภทและแบบของกลบทไทยเท่าที่อธิบายและยกตัวอย่างมาทั้งหมด
นี้เมื่อพิจารณาลักษณะบังคับและรายละเอียดต่าง ๆ ของกลบททุกแบบแล้วมีข้อสังเกตดังนี้

1. การนำกลบทมาจัดเป็นแบบ ใดคำนึงถึงลักษณะบังคับในการแต่ง เป็นเกณฑ์
กลบททุกแบบมีกฎบังคับตายตัว และเงื่อนไขที่วางบังคับไว้นั้นต้องรักษาแนวไปตลอดการแต่ง
การวางขอบังคับไว้แล้วแต่ผู้แต่งจะวางกฎเองก็ทำตามไม่ได้ กลบทแบบนี้ย่อมไม่อาจนับถือเป็น
แบบแผนที่ได้

2. ลักษณะบังคับในกลบทที่มีมาอย่างไร ปัญหาข้อนี้มีคำตอบอยู่แล้วอย่างพร้อม
มูลในกลบททวิวิบุลยคติ ซึ่งมีเนื้อความตอนหนึ่งในกลบทข้อคุณพบว่า

	เลขกุศลผล	ทนชาแปล	แก้คำภีร์	ที่ชาฏก	ยกจากอรรถ
จัดปัญญาส	ชาติโพธิสัตว์	กัฏประจง	ลงเป็นกลอน	ก่อนจากอรรถ	จัดเป็นไทย
ใส่ควยบท	<u>จดลิลิต</u>	<u>กึกเป็นฉันท</u>	<u>ฉันทเป็นโคลง</u>	<u>โยงเป็นกาพย์</u>	อาบคุณบท
หมคมัวสุ่ม	ชุมชุมกลอน	<u>ซอนบ่าฟิ</u>	มีคำไทย	ใส่ประกอบ	สอยตำรา
หาคำภีร์	อสีติชาตุ	ราชฤกษ์	เบิกพยากรณ์	ผอนเซาหมค	จดหาผล
ชนหญิงชาย	หมายเป็นแบบ	แอบอ้างอรรถ	จัดเซาสิน	จินคานูนี้	มีเสร็จสุก
สมุดเล่มหนึ่ง	ถึงเล่มสอง	ทองเล่มสาม	ตามเล่มสี่	มีเล่มหา	ซาประสงค์ ๙

กลบททวิวิบุลยคติ

เนื้อหานี้เป็นหลักฐานว่า ผู้คิดแบบกลบทอาศัยแนวคิดส่วนหนึ่งมาจากการแต่งโคลง ฉันท กาพย์ และร่าย โดยนำลักษณะบังคับบางประการมาสร้างแบบกลบทขึ้น อย่างเช่นการแต่งฉันทมีบังคับเรื่องคำครุฑ การแต่งโคลงมีบังคับกับเอกโท กวีก็นำเรื่องคำครุฑและเอกโทมาบังคับเป็นพิเศษบางจึงเกิดเป็นกลบทหลายแบบขึ้น ลักษณะการนำวิธีการที่ใช้กับสิ่งหนึ่งมาใช้กับอีกสิ่งหนึ่งอย่างใดผลก็เช่นนี้ กล่าวได้ว่าเป็นความคิดสร้างสรรค์ของกวีไทยที่น่าชมเชยอย่างยิ่ง

3. การเดินเสียงและเล่นคำในกลบทบางแบบ มีข้อบังคับเรื่องการใช้เสียงพยัญชนะและรูปพยัญชนะประกอบการแต่ง ข้อบังคับเรื่องเสียงกับรูปพยัญชนะนี้ ผู้สร้างแบบกลบทแยกไว้เป็น 2 อย่างไม่ปะปนกัน แสดงว่าผู้สร้างแบบมีความเข้าใจความแตกต่างระหว่างเสียงพยัญชนะกับรูปพยัญชนะเป็นอย่างดีดังกล่าวก็คือ ท่านถือว่าเสียงกับรูปพยัญชนะของพิจารณาแยกเป็นคนละประเด็น เพราะมีพยัญชนะบางรูปออกเสียงเหมือนกัน เช่น ศ ษ ส ข และ หร (ในบางคำ) เป็นเสียง / ซ / เหมือนกัน ดังนั้นจึงสามารถนำมาใช้เป็นเสียงสัมผัสอักษรใดทุกตัว เช่น หรศโทรมชาบซึ่งสวยสดดีว่า ออกเสียง / ซ / เหมือนกันทั้งหมด และในกรณีที่มีการบังคับให้ใช้คำซ้ำ ท่านก็ถือว่าไม่จำเป็นต้องใช้คำที่มีรูปเขียนเหมือนกัน แต่จะยึดเอาเสียงของคำที่ซ้ำกันเป็นหลักสำคัญ อย่างเช่น มารยาทยาตร์เยื้องบาท กับ บาทร ไรเป็นคำซ้ำได้ ลักษณะอย่างนี้กล่าวได้ว่าตรงตามหลักภาษาศาสตร์ เพราะหลักภาษาศาสตร์ถือว่าเสียงที่ไคยีนเป็นสิ่งสำคัญมาก แบบบังคับของกลบทในกวีนิพนธ์ไทยก็ยึดเอาเสียงที่ไคยีนเป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกัน

4. กสพไทยเท่าที่รวบรวมได้มี 136 ชื่อ แต่เมื่อจัดเป็นหมวดหมู่แล้วปรากฏว่าแยกประเภทและจัดแบบใดเพียง 2 ประเภท 15 แบบเท่านั้น เหตุที่มีน้อยแบบเช่นนี้ เพราะกสพบางลักษณะแม้จะมีชื่อต่างกันแต่ใช้ขอมบังคับเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ ตัวอย่าง เช่น "นาคราชแดงฤทธิ์" "ช้างประสาธนา" และ "อักษรบริพันธ์" สามชื่อนี้แท้จริงเป็นชุดเดียวกัน บางทีกสพชื่อหนึ่งเมื่อแต่งพลิกแพลงอีกเล็กน้อยจะกลายเป็นกสพชื่ออื่นใด เช่น "กสพสมบัติสืบ" กายาขอมบังคับบางส่วนจะเรียกใหม่ว่า "อักขระโกศล" และถารวมขอมบังคับของ "สมบัติสืบ" กับ "อักขระโกศล" เข้าด้วยกันแล้ว จะกลายเป็น "วิสูตรส่องไซ" เป็นต้น ควบวิธีดัดแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ ดังกล่าวนี้นี้จึงทำให้เกิดกสพชื่อต่าง ๆ ไคมากมาย

5. การแต่งกสพมีกฎเกณฑ์แน่นอนตายตัว ผู้แต่งไม่มีเสรีภาพเหมือนกับการแต่งบทกวีทั่ว ๆ ไป ฉะนั้นการแต่งให้ไพเราะทั้งคำและเนื้อความจึงทำได้ยากมาก แต่กวีก็สามารถเอาชนะอุปสรรคข้อนี้ได้ มีกสพหลายแบบที่เหมาะสมทั้งการเลือกใช้ถ้อยคำ เนื้อความ และแสดงอารมณ์ได้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเช่น กสพแบบซ้ำคำจะให้ความรู้สึกหนักแน่น เห็นจริงเห็นจัง กระแทกกระทั้นอารมณ์ การซ้ำคำใดมีผลให้คำนั้นเด่น พึงสะกดหู ดังตัวอย่าง

	จิใจจะใจกระไรสมร
หวังสวาทปลิดสวาทบาราศจร	ตัดอาลัยอาวรณ์ในนอนเดียว
	ประชุมจารีกวัดพระเชตุพน
	โอ้เจ็บใจจริงทุกสิ่งหนอ
ไม่เห็นรักรักเราเฝ้ารักรอ	กนแตกกอกอเชยเป็นนิจกาล
	ประชุมจารีกวัดพระเชตุพน

"กสพทวารวดีเรดง" เล่นคำว่า เอย ทุกวรรค ทำให้บังเกิดเสียงทอดยาวให้ความรู้สึกนุ่มนวล ละมุนละไม นาทะนุถนอม หรือน่าเสียดาย อย่างเช่น

ลูกเอยมแม่จะจักเอนกแกว
 ยุงเอยมมาเป็นเพื่อนพอนอยจร
 นกเอยนามชื่อว่านกโนรี
 กระเหวเอยแอมกระเวียนกระเวนรวน

นกเอยบินมาแล้วมาเลี้ยงสมร
 ยางเอยมมาเปี่ยมรอนที่เรียบครวญ
 เรวเอยเรียบมานี้มาแนบสงวน
 นกเอยช่างขุนวลนาชวนชม
 กลบทสิริวิบูลกิตติ์

"กลบทอภัยรทอนตาย" บังคับให้ใช้คำตายทุกคำตลอดการแต่ง คุณสมบัติของคำตายคือ มีลักษณะเสียงหนัก สั้น ห้วน เสียงเช่นนี้สร้างความรู้สึกอึดอัด ให้อารมณ์ถึงเครียด บีบคั้น ไม่ปลอดโปร่งใจ กลบทลักษณะนี้เหมาะสำหรับเนื้อความที่เกี่ยวกับความไม่สบายใจ ความทุกข์ยาก อย่างเช่น

สุดคิดจิตรวิตกกอกจะทรุด
 นุชเหวศเกษชกตบอภนาฏ
 เจ็บจิตร เจ็บอกวิตกหนัก
 คิดเคียดคักชคอกวิตกแพน

ทุกข์เพราะรักหนักคูกุจีพจักชาด
 แพบจะวาฬพิพวอดคองอดแงบ
 จักจากรักจากราชนาฏหอบแพ
 จิตรวอบแวบวาววิบจะลิบลับ
 กลบทสิริวิบูลกิตติ์

"กลบทตะเข็บไคซอน" เล่นคำหนักเบาสลับกัน อ่านแล้วเกิดจังหวะกระทบกระทั่งกันเหมาะสำหรับเนื้อความที่เกี่ยวกับการเดินทาง การแสดงความรวดเร็วและการกระทำที่มีอุปสรรค ตัวอย่างเช่น

สละสลกระทกระหวายระหวายระหาย
 จะแลจะเหลียวก็เบียดวกมคักจกจกจาง

จะย่างจะกรายจะยืนจะหยุดก็สุดจะหมาย
 จะแจะจะวางก็หวาดก็หวั่นไหวพริ้วไหวพริ้ง
 กลบทสิริวิบูลกิตติ์

กลบทแบบบังคับเสียงวรรณยุกต์ทำให้สำเนียงเสนาะ เหมาะสำหรับเนื้อความที่ต้องการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ "กลบทตรีเพ็ชรพวง" เป็นตัวอย่างที่ดีมากในเรื่องนี้ เช่น

จับปิ้งหรีดปิ้งเพราะเพรียง
จะเขกรักคึดเรงเหงเหงเหง
ขอแทนแทนแทนจ้หวะจะโคน

มโนรีรีรักคึดเสียบง
ของสำเนียงเต่งเต่งเต่งตึงเหนงโยน
เสียบงเหนงเหนงเหนงระนาคอกอผาคโยน
เสียบงทับโตนโง้งตึงตึงตึงเลย

ประชุมจารีกวักพระเชตุพน

ความพยายามของกวีที่จะแต่งบทกวีให้มีด้อยคำและเนื้อความเหมาะสมกับกฎข้อบังคับ
เช่นนี้ แม้จะทำให้เพียงบางแบบก็ถือว่าเป็นความสามารถของกวีที่น่าทึ่งเชยอย่างยิ่ง

6. ถ้าจะพิจารณาความยากง่ายของกลบททั้ง 2 ประเภทแล้ว กลบทประเภท
ที่ 1 น่าจะแต่งและอ่านง่ายกว่าประเภทที่ 2 เพราะประเภทที่ 1 วิธีแต่งวางแบบรูปเป็น
กลอนหรือโคลงไว้ให้เหวอย่างครบถ้วน เพียงแต่มีบังคับพิเศษเพิ่มเติม และบังคับพิเศษนี้
บางอย่างนิยมแต่งกันโดยทั่วไปอยู่แล้ว เช่น สัมผัสสระ สัมผัสพยางค์ และการซ้ำคำ เป็นต้น
ส่วนประเภทที่ 2 มีเงื่อนไขที่ซับซ้อนมากกว่า เพราะนอกจากจะซ่อนฉันทลักษณ์ไว้แล้ว ยังปิด
บังเงื่อนไขวิธีอ่านไว้อีก ทำให้เกิดความสับสนต่อใจความคิดอย่างหนักทั้งแก่ผู้แต่งและผู้อ่าน
แต่ถ้าจะคำนึงถึงด้านความน่าสนใจและความเร้าใจแล้วประเภทที่ 2 ย่อมชวนฉงนและ
ขบถายผู้อ่านได้มากกว่า

เนื่องจากกลบทประเภทที่ 2 มีความซับซ้อนดังกล่าว จึงไม่เหมาะสำหรับนำไป
แต่งเป็นเรื่องติดต่อกันอย่างยืดยาว กวีนิยมประดิษฐ์ขึ้นเพื่ออวดความคิดให้เห็นพอกับตัวอย่าง
เท่านั้น ส่วนกลบทประเภทที่ 1 มีลักษณะรักษาแบบรูปของกลอน หรือโคลงไว้อย่างเรียบร้อย
จึงสามารถนำไปแต่งเป็นเรื่องยาว หรือแต่งสอแตกไว้นานที่ต่าง ๆ ได้ง่าย

การศึกษาวรรณคดีไทยแต่ละสมัยจะช่วยให้เข้าใจว่า กวีนิยมกลบทแบบใด ลักษณะ
ใด และเลือกเทคนิคกลบทไปใช้ประกอบการแต่งใดมาจนอยแคไหน สารสำคัญที่จะนำมา
เสนอในบทต่อไปนั้นจึงเป็นเรื่องของการพิจารณาลักษณะกลบทซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย
บางเรื่อง ตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษามา

ลักษณะการปรากฏของกลบทในวรรณคดีไทยบางเรื่อง

การพิจารณาว่ากวีส่วนใหญ่นิยมใช้เทคนิคกลบทประเภทใดและแต่งสอดแทรกไว้ในเนื้อเรื่องตอนไหน ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงลักษณะการปรากฏของกลบทจากวรรณคดีไทยบางเรื่องในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยแยกพิจารณาเป็น 3 สมัย คือ

สมัยที่ 1 สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 1893-2231)

สมัยที่ 2 สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2231-2310)

สมัยที่ 3 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2325-2453)

ผลจากการศึกษาพบว่า เทคนิคกลบทที่กวีใช้แต่งในบทกวีนิพนธ์มี 2 วิธี คือ

วิธีที่ 1 กวีใช้เทคนิคกลบทสำหรับแต่งแทรก วิธีนี้หมายถึงกวีไม่ได้ใช้กลบทแต่งทั้งเรื่อง แต่นำมาแทรกเข้าในเรื่องเพียงบางบทบางตอน ลักษณะของการแต่งแทรกจะมีทั้งที่ถูกตรงตามแบบแผนกลบทและมีที่ผิดเพี้ยนไปจากแบบแผนบ้าง แต่ก็ยังพอสังเกตเห็นได้ว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับกลบทแบบใดแบบหนึ่งอยู่

วรรณคดีบางเรื่องที่พบว่า มีลักษณะของกลบทแทรกอยู่ในบางตอนมีดังนี้

สมัยที่ 1 ลิลิตโองการแช่งน้ำ

มหาชาติคำหลวง

ลิลิตยวนพ่าย

ลิลิตพระลอ

กำพรวดกริยาราชญ์

อนิรุทธคำฉันท์

คำฉันท์คุณหญิงแว่นกล่อมช้าง

สมุทโฆษคำฉันท์

จินตามณี (หนังสือแบบเรียนซึ่งคัดเอาตัวอย่างบทกวีมาจากที่อื่น)
กาพย์ห่อโคลงของพระศรีมโหสถ

สมัยที่ 2 รุกพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร
บุณโณวาทคำฉันท์

สมัยที่ 3 รุกบทนิพนธ์ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)
รูกบทนิพนธ์ของพระสุนทรโวหาร (ภู่)
รูกพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน
บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ
โคลงโลกนิติ

รูกบทนิพนธ์ของหลวงธรรมมาภิรมย์ (ถึก จิตรกรถึก)

วิธีที่ 2 กวีใช้เทคนิคกลบทแต่งทั้งเรื่อง วิธีนี้หมายถึงกวีใช้กลบทแต่งตลอด
ทั้งเรื่อง มีทั้งที่ใช้กลบทแบบเดียวและที่ใช้กลบทหลาย ๆ แบบรวมอยู่ในเรื่องเดียวกัน วิธีที่ 2
นี้พบในวรรณคดีไทยเพียง 4 เรื่อง คือ

สมัยที่ 1 โคลงอักษรสามหมู่ ของ พระศรีมโหสถ

สมัยที่ 2 กลบทกวีวิบูลกิตติ ของ หลวงศรีปริษา (เซ่ง)

สมัยที่ 3 โคลงฉันท์เรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน พระนิพนธ์ของสมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และเรื่องกลบทสุภาษิต ของ หลวงธรรมมาภิรมย์
(ถึก จิตรกรถึก)

ลักษณะการปรากฏของกลบทเท่าที่พบในวรรณคดีไทยบางเรื่องทั้ง 3 สมัยดังกล่าว
นี้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ :-

สมัยที่ 1 สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 1893-
2231)

ระยะเวลาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นจนถึงสมัยอยุธยาตอนกลางคือ สิ้น
รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ช่วงนี้มีเวลา 338 ปี ตามประวัติวรรณคดีไทยกล่าวถึง

วรรณคดีประเภทร้อยกรองไวหลายเรื่อง ถ้าพิจารณาวรรณคดีที่แต่งก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจะเห็นว่ามีการใช้เทคนิคด้านองเดียวกับการกลบทเกิดขึ้นแล้ว มาถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงได้มีการนำที่กล่าวถึงการแต่งกลบทบางแบบอย่าง เป็นหลักฐานคือหนังสือจินตคามณีของพระโหราธิบดี

ลักษณะการปรากฏของกลบทในสมัยที่ 1 นี้มีตัวอย่างจากวรรณคดีบางเรื่องซึ่งจะนำมากล่าวเป็นลำดับไป และจะได้อธิบายกลบทซึ่งอธิบายไว้แล้วในบทที่ 3 มาเปรียบเทียบกับลักษณะกลบทที่พบในวรรณคดี เพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นแนวนิยมของกวีส่วนใหญ่ว่านิยมใช้กลบทแบบใด

ลิลิตโองการแช่งน้ำ

วรรณคดีเรื่องนี้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "ประกาศแช่งน้ำโคลงห้า" เป็นหนังสือเรื่องเดียวในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ปีที่ 1 ที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ กล่าวได้ว่าเป็นหนังสือกาพย์กลอนเรื่องแรกที่สุดที่ยังคงมีต้นฉบับอยู่¹

ลักษณะคำประพันธ์มีราวกับโคลง สำหรับโคลงเป็นโคลงโบราณถ้อยคำขาดพร่องไป พิจารณาตามพระบรมราชวินิจฉัยในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานข้อสันนิษฐานไว้ว่า บางบทกลอนคำมีโคขาดหายไปไหน แต่เป็นรูปโคลงคันที่เรียกว่า "จิตรลดากลบท" ทรงเขียนรูปโคลงเดิมเทียบกับรูปที่เรียงคำเป็นกลบทแล้วดังตัวอย่าง²

<u>รูปเดิม</u>	<u>รูปใหม่</u>	
กล่าวถึงน้ำฟ้าฟาดเฝ้าหวา	กล่าวถึงน้ำฟ้าฟาด	<u>ฟองหวา</u>
ดับเคโชน้ำหลา	<u>ฟองหวา</u> ดับเคโ	<u>น้ำหลา</u>
ปลาฉินคาวเคื่อนแอ่น	<u>น้ำหลา</u> ปลาฉินคาว	<u>เคื่อนแอ่น</u>
ล็กลาปวนปัยมา	<u>เคื่อนแอ่น</u> ลมกลาปวน	<u>ไปมา</u>

¹ เปลื้อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา หน้า 44.

² ม.จ. จันทบุรีราย รัชนี้ กำสรวลศรีปราชญ์-นิราศนรินทร์ พ.ศ. ประมวลมรดก (นามแฝง) หน้า 487.

รูปเดิม
 แลเปนแผนเมืองอินทร
 เมืองธาวาแรกทอง
 ชุนแผนแรกเอาคินกูที
 กุกยงงฟากอกัน
 แลเปนสี่ปองคิน
 เปนเซาอินทรจำหลา
 เปนเรือนอินทรดาเกือก
 เปนสรอยฟ้าจึงบาน

รูปใหม่
 ไปมาแลเป็นแผน เมืองอินทร
เมืองอินทรเมืองธาวา แรกทอง
 ชุนแผนแรกเอาคิน กุก
กุกกุกยงงฟ้า กอกัน
กอกันเลงเป็นสี่ ปวงคิน
คินเป็นเซาอินทร จำหลา
จำหลาเป็นเรือนอินทร ดาเกือก
กาเกือกเป็นสรอยฟ้า จึงบาน

วิธีเรียงคำให้เป็นรูปกลบทอย่างนี้มีแทรกอยู่เพียงบางบทเท่านั้น เมื่อนำไปเทียบกับแบบแผนของกลบทจะตรงกับแบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิมชื่อ "กลบทมาเทียบมรด" คุณลักษณะการแต่งได้จากบทที่ 3 ซึ่งอธิบายมาแล้ว

ตอนท้ายเรื่องโองการแข่งนำมีการเล่นคำที่น่าสังเกตอยู่อีกตอนหนึ่ง คือ
 ... ใครชื่อเจ้าเทม นาง ใครชื่อรางควายทอง
ใครชื่อปาสองขาว เรงยิน ใครชื่อสินเพตรา
ใครชื่อใครรักเจ้ายศยง ฯ

ลักษณะนี้เทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับการซ้ำคำหรือวลีอย่างกระทู้ชื่อ "กลบทบัวบานกลีบขยาย"

ลีลาของโองการแข่งนำแม้จะเป็นเรื่องขนาดสั้น แต่กล่าวได้ว่ามีลักษณะของเทคนิคกลบทปรากฏขึ้นแล้ว

มหาวาทีคำหลวง

วรรณคดีเรื่องนี้เกิดขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991-2031) ลักษณะที่น่าสนใจของหนังสือเรื่องนี้คือ แต่งด้วยร้อยโคลง และฉันท์ เทียบกับคาถาภาษาวาตีไว้มาก 13 กัณฑ์ บางตอนมีลักษณะการแต่งคล้ายกลบทแทรกอยู่ อย่างเช่นโคลงใน "ทวนกัณฑ์" บทหนึ่งมีลักษณะดังนี้ :-

ข้าง <u>แตรง</u> มา <u>แตรง</u> เร <u>อ</u> ง	ร <u>ร</u> ค <u>ค</u> บ <u>บ</u> แ <u>แ</u> ต <u>ต</u> ง <u>ง</u> แ <u>แ</u>
นาง <u>แ</u> ต <u>ต</u> นาง <u>ก</u> ร <u>ร</u> ม <u>ม</u> เ <u>เ</u> ก <u>ก</u> ร <u>ร</u> ส <u>ส</u> พ <u>พ</u>	แ <u>แ</u> ต <u>ต</u> ง <u>ง</u> ไ <u>ไ</u> ว <u>ว</u>
ว <u>ว</u> ว <u>ว</u> ด <u>ด</u> น <u>น</u> น <u>น</u> า <u>า</u> ว <u>ว</u> ส <u>ส</u> า <u>า</u> ว <u>ว</u> ก <u>ก</u> บ <u>บ</u>	ท <u>ท</u> า <u>า</u> ษ <u>ษ</u> บ <u>บ</u> า <u>า</u> ว <u>ว</u> เ <u>เ</u> ด <u>ด</u> า <u>า</u> น <u>น</u> า <u>า</u>
เ <u>เ</u> จ <u>จ</u> เ <u>เ</u> จ <u>จ</u> ร <u>ร</u> ว <u>ว</u> ย <u>ย</u> ฐ <u>ฐ</u> ไ <u>ไ</u> ห <u>ห</u>	ร <u>ร</u> อ <u>อ</u> ไ <u>ไ</u> ห <u>ห</u> ส <u>ส</u> บ <u>บ</u> ค <u>ค</u> ส <u>ส</u> ก <u>ก</u> อ <u>อ</u> น <u>น</u> เ <u>เ</u> ล <u>ล</u> อ <u>อ</u> ศ <u>ศ</u> แ <u>แ</u> ล ¹

ลักษณะบทหนึ่งมีคำซ้ำหนึ่งคู่อย่างนี้เทียบได้กับกลบทแบบ เพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิม
ชื่อ "กลบทกินร เกบบัว"

ตัวอย่างใน "กัณฑ์มหาพน" อีกตอนหนึ่ง เป็นตอนที่เนื้อความเกี่ยวกับการชมป่า
ชมนก

<u>พ</u> น <u>ค</u> ณ <u>น</u> ก <u>ท</u> ก <u>ท</u> า <u>ว</u> า	ร <u>ร</u> อ <u>อ</u> น <u>น</u> ร <u>ร</u> อ <u>อ</u> ง <u>ง</u> โ <u>โ</u> ก <u>ก</u> ย <u>ย</u> ก <u>ก</u> า	ส <u>ส</u> ะ <u>เซ</u> า <u>า</u> ช <u>ช</u> ร <u>ร</u> เ <u>เ</u> ล <u>ล</u> ี <u>ย</u> ง <u>ง</u> เ <u>เ</u> ี <u>ย</u> ง <u>ง</u> ค <u>ค</u> ึ <u>น</u>
<u>พ</u> น <u>ค</u> ณ <u>น</u> ก <u>ท</u> ค <u>ค</u> ม <u>ม</u> ี <u>ห</u> เ <u>เ</u> น <u>น</u>	บ <u>บ</u> ม <u>ม</u> ี <u>ไ</u> ห <u>ห</u> จ <u>จ</u> ม <u>ม</u> ย <u>ย</u> เ <u>เ</u> น <u>น</u>	ต <u>ต</u> ร <u>ร</u> ศ <u>ศ</u> ก <u>ก</u> ต <u>ต</u> ร <u>ร</u> ส <u>ส</u> ย <u>ย</u> ก <u>ก</u> พ <u>พ</u> ร <u>ร</u> ช <u>ช</u> ก <u>ก</u> ไ <u>ไ</u> พ <u>พ</u>
<u>พ</u> น <u>ค</u> ณ <u>น</u> ก <u>ท</u> ค <u>ค</u> น <u>น</u> า <u>า</u> ว <u>ว</u> ไ <u>ไ</u> ล <u>ล</u>	ค <u>ค</u> าง <u>ก</u> ต <u>ต</u> าง <u>ก</u> ก <u>ก</u> น <u>น</u> ไ <u>ไ</u> ก <u>ก</u> ว <u>ว</u>	ค <u>ค</u> ู <u>ร</u> จ <u>จ</u> ำ <u>จ</u> ร <u>ร</u> ย <u>ย</u> ง <u>ง</u> ส <u>ส</u> ย <u>ย</u> ง <u>ง</u> ห <u>ห</u> า <u>า</u> น <u>น</u>
<u>พ</u> น <u>ค</u> ณ <u>น</u> ก <u>ท</u> ค <u>ค</u> ุ <u>ค</u> ุ <u>ค</u> ระ <u>ร</u> ก <u>ก</u> าร <u>ร</u>	ร <u>ร</u> อ <u>อ</u> ง <u>ก</u> อ <u>อ</u> ง <u>ก</u> เ <u>เ</u> ล <u>ล</u> ี <u>ย</u> ง <u>ง</u> ส <u>ส</u> าร <u>ร</u>	ส <u>ส</u> ร <u>ร</u> เ <u>เ</u> น <u>น</u> า <u>า</u> ะ <u>จ</u> สุ <u>สุ</u> ร <u>ร</u> โน <u>น</u> ค <u>ค</u> เ <u>เ</u> า <u>า</u> ไ <u>ไ</u> จ <u>จ</u> ค <u>ค</u> น <u>น</u>
<u>พ</u> น <u>ค</u> ณ <u>น</u> ก <u>ท</u> ค <u>ค</u> า <u>า</u> ษ <u>ษ</u> ก <u>ก</u> ล <u>ล</u>	ส <u>ส</u> อ <u>อ</u> ง <u>ก</u> า <u>า</u> ง <u>ก</u> ส <u>ส</u> ร <u>ร</u> ะ <u>ล</u> ล <u>ล</u>	อ <u>อ</u> เ <u>เ</u> น <u>น</u> ก <u>ก</u> เ <u>เ</u> อ <u>อ</u> ม <u>ม</u> ุ <u>จ</u> ล <u>ล</u> ิน <u>น</u> ท <u>ท</u> ร <u>ร</u>
<u>พ</u> น <u>ค</u> ณ <u>น</u> ก <u>ท</u> ค <u>ค</u> โ <u>โ</u> ย <u>ย</u> บ <u>บ</u> ิน <u>น</u>	ไ <u>ไ</u> ป <u>ป</u> มา <u>า</u> ห <u>ห</u> า <u>า</u> ก <u>ก</u> ิ <u>น</u>	ค <u>ค</u> ิ <u>น</u> เ <u>เ</u> ช <u>ช</u> ล <u>ล</u> า <u>า</u> ม <u>ม</u> พ <u>พ</u> ุ <u>ช</u> ส <u>ส</u> ถ <u>ถ</u> ล <u>ล</u>
<u>พ</u> น <u>ค</u> ณ <u>น</u> ก <u>ท</u> ค <u>ค</u> ห <u>ห</u> ล <u>ล</u> า <u>า</u> ย <u>ย</u> ก <u>ก</u> ล <u>ล</u>	ห <u>ห</u> เ <u>เ</u> ย <u>ย</u> สุ <u>สุ</u> ร <u>ร</u> า <u>า</u> น <u>น</u> ท <u>ท</u>	ฟ <u>ฟ</u> ง <u>ก</u> ล <u>ล</u> ัน <u>น</u> ด <u>ด</u> ุ <u>ง</u> ด <u>ด</u> า <u>า</u> น <u>น</u> ไ <u>ไ</u> จ <u>จ</u>
<u>พ</u> น <u>ค</u> ณ <u>น</u> ก <u>ท</u> ค <u>ค</u> ร <u>ร</u> ม <u>ม</u> ไ <u>ไ</u> ช <u>ช</u>	ด <u>ด</u> ุ <u>ก</u> เ <u>เ</u> ม <u>ม</u> ี <u>ย</u> น <u>น</u> อ <u>อ</u> น <u>น</u> ไ <u>ไ</u>	พ <u>พ</u> น <u>า</u> ด <u>ด</u> ี <u>ก</u> า <u>า</u> ร <u>ร</u> ง <u>ก</u> ง <u>ก</u> พ <u>พ</u> น <u>น</u>
<u>พ</u> น <u>ค</u> ณ <u>น</u> ก <u>ท</u> ค <u>ค</u> อ <u>อ</u> ค <u>ค</u> ุ <u>ค</u> ม <u>ม</u>	ด <u>ด</u> อ <u>อ</u> ด <u>ด</u> อ <u>อ</u> ย <u>ย</u> ร <u>ร</u> ย <u>ย</u> ง <u>ก</u>	ร <u>ร</u> ร <u>ร</u> ก <u>ก</u> ร <u>ร</u> ไ <u>ไ</u> ป <u>ป</u> มา <u>า</u>
<u>พ</u> น <u>ค</u> ณ <u>น</u> ก <u>ท</u> ค <u>ค</u> ร <u>ร</u> า <u>า</u> ว <u>ว</u> า	ก <u>ก</u> ร <u>ร</u> ว <u>ว</u> ิ <u>ก</u> ก <u>ก</u> า <u>า</u> ภ <u>ภ</u> า	พ <u>พ</u> ิ <u>จ</u> ิ <u>ต</u> ร <u>ร</u> ป <u>ป</u> ิ <u>ก</u> ป <u>ป</u> า <u>า</u> น <u>น</u> ช <u>ช</u> ย <u>ย</u> น <u>น</u>
<u>พ</u> น <u>ค</u> ณ <u>น</u> ก <u>ท</u> ค <u>ค</u> อ <u>อ</u> า <u>า</u> ก <u>ก</u> ย <u>ย</u> ร <u>ร</u> ณ <u>น</u>	เ <u>เ</u> ก <u>ก</u> ร <u>ร</u> ี <u>ย</u> ง <u>ก</u>	ท <u>ท</u> เ <u>เ</u> ค <u>ค</u> ไ <u>ไ</u> น <u>น</u> อ <u>อ</u> น <u>น</u> แ <u>แ</u> ร <u>ร</u> ม <u>ม</u>
<u>พ</u> น <u>ค</u> ณ <u>น</u> ก <u>ท</u> ค <u>ค</u> ก <u>ก</u> า <u>า</u> น <u>น</u> แ <u>แ</u> ก <u>ก</u> ม <u>ม</u>	ป <u>ป</u> ิ <u>ก</u> ห <u>ห</u> า <u>า</u> ง <u>ก</u>	น <u>น</u> น <u>น</u> ว <u>ว</u> น <u>น</u> เ <u>เ</u> น <u>น</u> ี <u>ย</u> ร <u>ร</u> อ <u>อ</u> ง <u>ก</u>
<u>พ</u> น <u>ค</u> ณ <u>น</u> ก <u>ท</u> ค <u>ค</u> ห <u>ห</u> า <u>า</u> ก <u>ก</u> ิ <u>น</u>	ส <u>ส</u> อ <u>อ</u> ง <u>ก</u>	จ <u>จ</u> ับ <u>บ</u> ก <u>ก</u> ู <u>ร</u> เ <u>เ</u> ร <u>ร</u> ี <u>ย</u> ง <u>ก</u>

¹ หอสมุดแห่งชาติ มหาชาติคำหลวง หน้า 67.

² ก. หน้า 186-187.

จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่าข้อดี "พนกณนทก" ทนวรรคของทุกบทโคลงก็ยังคงกับ
กลบทแบบเพิ่มบังคับกับการซ้ำวลีอย่างกระทู้ (แต่ตามตัวอย่างนี้ไม่ใช่กระทู้ เพราะว่าเป็นกระทู้
จะต้องมีคำซ้ำอยู่ทนวรรคทุกวรรค)

มีการเล่นคำอีกลักษณะหนึ่งอยู่ในกัณฑ์สักรบรรพ และมหาราช เนื้อความใน
กัณฑ์สักรบรรพเกี่ยวกับการชมไม้มะปราง คือ

อาทาย เวฬุ หนุ ใทะไมผากไมไผ่ เพียบชุมไข่มุมขวิด
ทรงอัคนีใหม่อัคนีบุตร ชรรณสาส์นลาคำเนอมาคุดมฉาแล
ไกลดูจไกลเพียงพางในกอเห็นคงนี้ ฮ มาพบมาพาง ไกลน้ำอ่างน้ำอบอมอยู่นี้
เรอญ ฮ ชำรชำรช กล้วยน้ำอ่างน้ำอบองคนี้ หมายหวดแลหมายหาด
ลูกพลับคานพลองคงมากแล ลูกชางลูกของแมว ม่วงขอแนวม่วงไข
แกงกวาไรแกงแกวมากโสก ลูกไมเอมไมออย เจื่อมผิงนอยผิงนิ่มนนั้น
ลูกไมองอนไมองม เรอญกีณอมกีนถนัคจงอิมเทอญ¹

เนื้อความในกัณฑ์มหาราชเกี่ยวกับการจัดทัพ คือ

แลทวยหาญเจ้าจอมจักรนบนโสดหลายสำ เล็งคูลำดับินลบนน
คุดรหมนตรมัน ภูรีนัยักษ์ คูลชักขึ้น คูลปืนดปาน ยอมพลลานพลเอือก
ยอมพลล็กเงือกสักง หนาหลงงคูลไหลคาช อาจรรวคาวครวรอบ
ยอมพลชอบพลขันว ยอมพลสรนพลสระ ยอมพลสระพลเชรอก
ยอมพลเชคพลฉาน ยอมพลชานพลชว ยอมพลรยวพลแรง
ยอมพลแขงพลเชม ยอมพลเดมพลเหลา ยอมพลเกลาพลแกว
ยอมพลแฉวพลผา ยอมพลกวาพลแกวน ยอมพลแลนพลล่ำ...²

จากตัวอย่างทั้ง 2 ตอนที่ยกมานี้จะเห็นลักษณะการเล่นคำเป็นคู่กันคือ ไมผาก
ไมไผ่ ชุมไข่มุมขวิด เป็นต้น ลักษณะนี้เทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำคำชื่อ "กลบท
สับคัสบิง"

¹ หอสมุดแห่งชาติ มหาชาติคำหลวง หน้า 289.

² ค. หน้า 325.

ลิลิตยวนพ่าย

วรรณคดีเรื่องนี้เกิดขึ้นในยุคกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ลักษณะคำประพันธ์มีโคลงต้น 296 บท ราชัน 2 บท สังเกตถ้อยคำภาษาเก๋ามาก อ่านเข้าใจยาก แต่ศิลปะการแต่ง จังหวะที่เปรียบไคยาก โดยเฉพาะโคลงที่มีเนื้อความสรรเสริญพระเกียรติยศของพระ มหากษัตริย์ในตอนต้นเรื่อง กวีใช้เทคนิคทำนองเดียวกับกลบทเป็นส่วนใหญ่ ยกตัวอย่างเช่น

<u>พระมา</u> แมน <u>สาธุ</u> สง	<u>ถวาย</u> พร <u>เพิ่ม</u> แ
<u>มา</u> สำ <u>แกง</u> รช <u>ชา</u> ญ	<u>ช</u> ยว <u>แก</u> ลว
<u>พระ</u> มา <u>ร</u> มา <u>ด</u> ม <u>ร</u>	<u>ทุ</u> ก <u>ท</u> วี <u>ป</u> <u>ไ</u> ส <u>แ</u>
<u>มา</u> สำ <u>แก</u> ง <u>ก</u> ท <u>ธิ</u> แ <u>ว</u>	<u>แ</u> น <u>ด</u> ิน <u>ฯ</u> ¹

ลักษณะอย่างนี้มีกระทู้ 2 วลีสลับกันต้นวรรคคือ "พระมา มาสำแกง พระมา มาสำแกง" หรือบทที่ไหวสลับกับอีก เช่น

<u>ด</u> าง <u>ส</u> ำ <u>จ</u> ร <u>าง</u> ม <u>เ</u> ง <u>ว</u> น <u>แ</u> ล <u>ง</u>	<u>เก</u> ล <u>า</u> ห <u>เ</u> ล <u>า</u> <u>ห</u> ล <u>อ</u> แ
<u>ด</u> าง <u>ส</u> ำ <u>จ</u> ร <u>าง</u> ม <u>น</u> น <u>ณ</u>	<u>ม</u> าย <u>มา</u>
<u>ด</u> าง <u>ส</u> ำ <u>จ</u> ร <u>า</u> จ <u>เ</u> า <u>ธ</u> าร	<u>ช</u> า <u>ญ</u> ช <u>ว</u>
<u>ด</u> าง <u>ส</u> ำ <u>แก</u> ล <u>ว</u> ก <u>ด</u> า <u>บ</u> า	<u>ช</u> ัน <u>ค</u> า <u>ฯ</u> ²

กระทู้ลักษณะนี้เทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับการซ้ำคำหรือวลีอย่างกระทู้ชื่อ "กลบทหงส์ทองลีลา"

<u>ไ</u> ทร <u>ค</u> ร <u>ั</u> ส <u>ไ</u> ทร <u>เท</u> พ <u>เร</u> ื่อ <u>ง</u>	<u>ไ</u> ทร <u>ร</u> ั <u>ท</u> น
<u>ไ</u> ทร <u>โ</u> ล <u>ก</u> ย <u>ไ</u> ทร <u>ไ</u> ทร <u>ภ</u> พ	<u>ท</u> ว <u>ว</u> แ <u>ท</u>
<u>ไ</u> ทร <u>ไ</u> ทร <u>ภ</u> ิ <u>ฏ</u> ก <u>ค</u> ร <u>ั</u> ส	<u>ไ</u> ทร <u>เท</u> พ
<u>ไ</u> ทร <u>ท</u> ว <u>ว</u> <u>ไ</u> ทร <u>พิ</u> ธ <u>แ</u> ป <u>ด</u>	<u>ป</u> ล <u>ง</u> ช <u>า</u> ญ <u>ฯ</u> ³

¹ กรมศิลปากร ลิลิตยวนพ่ายฉบับหอสมุดแห่งชาติ หน้า 3.

² ค. หน้า 52.

³ ค. หน้า 5.

ตัวอย่างนี้ชื่อว่า "ไตร" ตลอดทุกวรรค เทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำ
คำเดิมชื่อ "กลบทหวงแกวกุณัณ"

ดวง <u>หยา</u> หยา <u>หยา</u> ก <u>ว</u> า <u>ว</u>	<u>หยา</u> หยา <u>หยา</u> <u>ว</u> า <u>ว</u>
<u>ว</u> ิ <u>ย</u> ิง <u>ว</u> ิ <u>ค</u> น <u>ว</u> ิ	<u>ว</u> ิ <u>ย</u> ิง <u>ว</u>
ดวง <u>ก</u> ล <u>ไ</u> ส <u>ก</u> ล <u>เห</u> น <u>เ</u>	<u>ก</u> ล <u>แ</u> ว <u>น</u> <u>ก</u> ล <u>แ</u> ย
<u>ว</u> ิ <u>ย</u> ิง <u>ว</u> ร <u>ว</u> า <u>ว</u>	<u>ร</u> เ <u>อ</u> ง <u>ก</u> ล ๑ ¹

ตัวอย่างนี้มีการซ้ำคำเดิมบาทละ 3 ครั้งทุกบาท เทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับ
ให้ซ้ำคำเดิมชื่อ "กลบทตรีพิศพรรณ"

ส <u>ว</u> ก <u>พ</u> ล <u>ก</u> ล <u>า</u> ก <u>ล</u> า <u>ก</u> ล <u>า</u> ค	<u>ไป</u> ห <u>น</u> า <u>ห</u> น <u>น</u> น <u>แ</u> ย
หยา <u>ห</u> ม <u>เ</u> ร <u>า</u> ะ <u>ก</u> ร <u>า</u> ย <u>ก</u> ร <u>า</u> ย	<u>ก</u> อน <u>มา</u>
<u>ป</u> ระ <u>ค</u> ิ <u>บ</u> ป <u>ระ</u> ค <u>า</u> ค <u>า</u>	<u>แ</u> น <u>แ</u> <u>พ</u> ระ <u>น</u> า
<u>แ</u> ด <u>เ</u> ร <u>อ</u> ง <u>แ</u> ด <u>ค</u> น <u>า</u> ห <u>น</u> า	<u>ไ</u> ก <u>ร</u> ช <u>ม</u> ๒ ²

ตัวอย่างนี้มีการซ้ำคำเดิมอยู่ติดกันหนึ่งคู่ทุกบาท เทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิม
ชื่อ "กลบทกรรช"

<u>พ</u> ระ <u>ภ</u> ณ <u>น</u> ร <u>ะ</u> ค <u>ร</u> ช <u>น</u> ฟ <u>า</u>	<u>ค</u> ิน <u>ช</u> า <u>ม</u>
<u>พ</u> ระ <u>เ</u> ร <u>ี</u> ย <u>ก</u> ิ <u>พ</u> ระ <u>ไ</u> ก <u>ร</u> แ <u>น</u>	<u>ฉ</u> า <u>น</u> ฟ <u>า</u>
<u>พ</u> ระ <u>ภ</u> ท <u>ิ</u> ช <u>า</u> ง <u>พ</u> ระ <u>ร</u> า <u>ม</u>	<u>ร</u> อน <u>ร</u> า <u>พ</u> <u>ส</u> ไ <u>ส</u> แ <u>ย</u>
<u>พ</u> ระ <u>ก</u> อ <u>พ</u> ระ <u>เ</u> ก <u>อ</u> ห <u>ล</u> า	<u>ห</u> ล <u>า</u> ก <u>ส</u> ว <u>ร</u> ร <u>ค</u> ๓ ³

¹ กรมศิลปากร ลิลิตยวนพ่ายฉบับหอสมุดแห่งชาติ หน้า 13.

² ด. หน้า 57.

³ ด. หน้า 12.

<u>รมิณรมยบทา</u>	เบาราม
<u>รบอบรมบยล</u>	ยิงยู
<u>รบนรมบการย</u>	เกลากาพย กัด
<u>รเบอครบคร</u>	รชสรพ ๑ ¹
<u>ทุกของทุกนนวน</u>	แกวใน นอกแอ
<u>พลชอบเลชนนชชน</u>	เชนกลา
<u>ทรงทรเนองใจ</u>	เจียรภา
<u>คาความคาทางดา</u>	ถงงโคย ๒ ²

ลักษณะการเดินคำซ้ำ 4 คำต้นวรรคเช่นนี้เทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำ
คำเดิมชื่อ "กลบทักขระโกศล"

วรรคก็เรื่องลิลิตยวนพ่ายมีลักษณะเด่นมากทั้งในคำที่เป็นวรรคคือเฉลิมพระเกียรติ
ฉบับแรก และในคำวิธีใช้เทคนิคการร้อยกรอง ตัวอย่างที่ยกมาข้างบนเป็นเพียงบางส่วน
เท่านั้น ถ้าได้ศึกษาจากฉบับเต็มจะพบลักษณะเดียวกันนี้อีกหลายบท

ลิลิตพระลอ

วรรคก็เรื่องนี้แม้ว่าเรื่องราวเกี่ยวกับยูแดงและตำนานการแต่งจะคลุมเครือ
แต่ถ้าวรรคก็ส่วนใหญ่ยอมรับว่าเป็นวรรคคือในยุคกรุงศรีอยุธยาสมัยที่หนึ่งนี้ ลักษณะ-
คำประพันธ์มีคล้องกับรายสลับกัน ลักษณะสำนวนโวหารบางบทเป็นปรัชญาเกี่ยวกับชีวิตที่เสียด
และถ้าจะพิจารณาในคำวิธีร้อยกรองจะเห็นว่า โคลงสี่สุภาพและรายบางบทมีลักษณะเด่นคำ
และเล่นกระหูกบาง เที่ยบได้กับเทคนิคกลบทบางแบบ ยกตัวอย่างเช่น :-

¹ กรมศิลปากร ลิลิตยวนพ่ายฉบับหอสมุดแห่งชาติ หน้า 14.

² ก. หน้า 56.

<u>เสียง</u> ภา <u>เสียง</u> เจ้า <u>อ้าง</u>	อัน <u>ไค</u> <u>ี่</u> เ <u>อย</u>
<u>เสียง</u> ยอม <u>ยอ</u> ย <u>ศ</u> ไ <u>คร</u>	ท้าว <u>หลา</u>
<u>สอง</u> เชิ <u>อ</u> ห <u>ี</u> ห <u>ี</u> ห <u>ี</u> ไ <u>หล</u>	ลิม <u>ค</u> น <u>ภา</u> ฟ <u>ี</u>
<u>สอง</u> ฟ <u>ี</u> ค <u>ิ</u> ค <u>ิ</u> เ <u>อ</u> ง <u>อา</u>	อ <u>ยา</u> ไ <u>ค</u> ถ <u>า</u> ม <u>เ</u> ื่อ ¹

โคลงบทนี้ไขกระจู "เสียง เสียง สอง สอง" เทียบไคกับกลบทแบบเพิ่มบังคับ
การซ้ำคำหรือวลีอย่างกระจูชื่อ "กลบทภูมิรินเชยทราบเกษร"

<u>ขอ</u> ดู <u>สม</u> ส <u>บ</u> ส <u>ร</u> ว <u>ย</u>	ส <u>อง</u> น <u>าง</u>
<u>ขอ</u> ย <u>า</u> ดู <u>เจ</u> ห <u>า</u> ง	ส <u>เ</u> น <u>ห</u> น <u>น</u>
<u>ขอ</u> ก <u>ิ</u> ล <u>อ</u> ย <u>า</u> ไ <u>จ</u> า <u>ง</u>	ค <u>ำ</u> แม่ <u>ส</u> อน <u>นา</u>
<u>ขอ</u> พ <u>อ</u> ร <u>เ</u> ว <u>ค</u> ิ <u>น</u> ก <u>ัน</u>	ช <u>อ</u> บ <u>แ</u> ว <u>น</u> ไ <u>กร</u> ก <u>ร</u> ง ²

ลักษณะนี้เป็นกระจูขึ้นเทียบไคกับกลบทชื่อ "กลบทบุษบงแย้มผกา"

<u>เจ้า</u> ไป <u>แ</u> ว <u>เจ้า</u> จ <u>ัก</u>	ค <u>ิ</u> น <u>เ</u> ื่อ <u>ล</u> ูก <u>เ</u> ย
<u>เ</u> ื่อ <u>ส</u> ู <u>เ</u> ื่อ <u>ภา</u> เ <u>ื่อ</u>	จ <u>ัก</u> ไ <u>ว</u>
<u>พ</u> ัง <u>ค</u> ำ <u>พ</u> อ <u>ค</u> ิ <u>ค</u> เ <u>ล</u> ือ <u>อ</u>	<u>เ</u> ล <u>ือ</u> ที่ <u>ค</u> ิ <u>ค</u> น <u>า</u>
<u>ค</u> ิ <u>ค</u> ย <u>ไ</u> ด <u>อ</u> ว <u>น</u> ไ <u>ค</u>	แ <u>ท</u> ร <u>อ</u> น <u>ภา</u> ส <u>เ</u> ม <u>ย</u> ³

โคลงบทนี้มีคำซ้ำหนึ่งคู่ทุกบาทเทียบไคกับกลบทแบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเกินชื่อ
"กลบทกนิร เกนบัว"

<u>กา</u> จ <u>ับ</u> ภา <u>ฝ</u> า <u>ก</u> ท <u>น</u>	ท <u>ม</u> ก <u>า</u>
<u>ภา</u> ล <u>อ</u> ค <u>ภา</u> ล <u>า</u> ก <u>า</u>	ร <u>อ</u> น <u>ร</u> อ <u>ง</u>
<u>เพ</u> ก <u>า</u> ห <u>ม</u> ก <u>า</u> มา	จ <u>ับ</u> อ <u>ย</u>
<u>กา</u> มา <u>ย</u> ม <u>ัก</u> ก <u>า</u> ช <u>ร</u> ว <u>ง</u>	ก <u>ิ</u> ง <u>กา</u> น <u>ภา</u> ห <u>ง</u> ⁴

¹ กรมศิลปากร ลิลิตพระลอ หน้า 9.

² ด. หน้า 56.

³ ด. หน้า 48.

⁴ ด. หน้า 71.

ดางลึงลึงดอคไม

ดางลึง

แลลึงลึงดงวิง

ลึงไม

ลึงดมไดมกิง

ลึงโลก หนึนา

แลลึงลึงดางไล

ลือกเลี้ยวดางลึง ๑¹

จากตัวอย่างนี้โคลงบทแรกซ้ำคำว่า "กา" โคลงบทหลังซ้ำคำว่า "ลึง" ทั้ง 2 บทนี้เทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิมชื่อ "กลบทพวงแถวคู่กัน"

หรวกเหียงหาคแนนหัน จันทนจวงจันทนจางจิก

ปริงปรงปริกปรปราง คยแควางคอเคจ / หมไมเพลคมไพลอง หมไมพองมไไฟ

มไมไไฟมไไฟ มไทะโกตะกุ มไลำพลำพง หมไมแงมไคน

มไสมพันสารกิ มไนนทริทรฐน...²

จากรายข้างบนนี้ 4 วรรคแรกเทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับพยัญชนะชื่อ "กลบทอักษรลวน" ส่วนอีก 8 วรรคที่เหลือมีลักษณะซ้ำคำว่า "ไม" จึงเทียบได้กับกลบทชื่อ "พวงแถวคู่กัน"

ในลิลิตพระลอทวิไชยเทคนิคการ เล่นคำที่ไพเราะมากอยู่อีกบางตอน ซึ่งแม้จะจัดเขาแบบกลบทไมได้ครบถ้วน แต่พอจะอนุโลมให้เขาลักษณะการเล่นคำซ้ำได้ ยกตัวอย่างดังนี้

กรเกี้ยวกรกอกเกอ

เนื่อแนนเนื่อไอเนื่อ

ออนเนื่อเอาใจ

พักทราไสไมทมา

ทนาแนทนาไอทนา

หนมทนาสรสม

¹ กรมศิลปากร ลิลิตพระลอ หน้า 72.

² ดู.

นมแนมนมกัณเณง

ทองแนมทองโอทอง

ออนทองทรวงสมร

สมเสนหอนใหม่หมัว

กัณเณงกัณเณง

เกลสกล่าสงสาร

นุชบานกัณเณง

สรอยแอสรายซอนสรอย

เสียดสรอยสระศรี¹

ลักษณะการซ้ำเสียงพยัญชนะและว้าคำเช่นนี้ ปรากฏอยู่ในเนื้อความที่เกี่ยวกับ
บทความความงามและบทกวีเป็น เทคนิคที่ เคนมากในวรรณคดีเรื่องนี้

กำทรวดศรีปราชญ์

โคลงกำทรวดศรีปราชญ์เป็นวรรณคดีอีกเรื่องหนึ่งที่จัดอยู่ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยา
ตอนต้นถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ลักษณะเนื้อเรื่องเป็นนิราศกล่าวถึงความทุกข์
ที่ทองจากนางอันเป็นที่รัก พบเห็นสิ่งใดจะนำมาเปรียบเทียบกับความรู้สึกโศกเศร้าของนาง
เอง

วรรณคดีเรื่องนี้แต่งควยโคลงคันพิจารณาจากการใช้ถ้อยคำบางคำเป็นภาษาไทย
รุ่นเก่าเขาใจยาก แต่กาพิจารณาค้นเทคนิคการแต่งแล้วโคลงบางบทแม้จะเข้าใจยากก็
ยังมีลักษณะที่สังเกตได้วากวิภาษยามใช้เทคนิคใกล้เคียงกับกลบท ดังตัวอย่างต่อไปนี้ :-

เขจาก เขจาก เขจาก

อกเรือ

เขจาก เขจาก เขจาก

เคลื่อนคืบ

เขจาก เขจาก เขจาก

อกออน พนม

อกออนอกเฝ้าปิ่น

เปล้าใจ ๑²

¹ กรมศิลปากร ลิลิตพระลอ หน้า 136-137.

² กรมศิลปากร ประวัติและโคลงกำทรวดศรีปราชญ์ หน้า 69.

โอมแม่น้ำกานน้ำ

อรรณพ แลภา

ยวนวาคเชยชอก

พิใหม่

โอมแม่ม่าฟิงจบ

จอมสวาสติ กุเอย

โอมแมไกรสงวนโค

เทาเจ้าสงวนเอง ฯ¹

โคลงทั้ง 2 บทนี้มีการซ้ำคำเดิมตนบาททำนองเดียวกับกระทู้นั้น แม่จะไม่ครบ
ถวนทุกบาท แต่พอจะจัดให้เทียบไค้กับกลบทแบบเพิ่มยังกับการซ้ำคำหรือวลีอย่างกระทู
ชื่อ "บัวบานกลีบขยาย"

สาขายาววาววาวเกลี้ยง

จักมา

สาวส่งงอยามาววน

สุนอง

สาขายกรรแสงกลา

สองสู กมนนา

สาวขาวอยู่ในทอง

รยกคั่นหาคั่น ฯ²

ลักษณะนี้เป็นกระทู้นบาทสลับกันคือ "สาขาย สาว สาขาย สาว" เทียบไค้กับ
กลบทแบบเพิ่มยังกับการซ้ำคำหรือวลีอย่างกระทูชื่อ "กลบทหงส์ทองสีลา"

โอมแมจักฝากฟ้า

เกรงอินทร หยอกนา

อินทรทวนเทอกโอมเอา

สุฟ้า

โอมแมจักฝากดิน

กินทาน แลวแฮ

กินทานขี้คเจ้าหลา

สูสสองสู ฯ³

จากบาสำหนนลง

ลชนอน

ชนอนถือเลยละ

พิแคลว

จากมากำจรจนนพ

จรงกลิน

จรงกลินแกมนองแกว

ไปวาย ฯ⁴

¹ กรมศิลปากร ประวัติดะโคลงกำสรวลศรีปราชญ์ หน้า 28.

² ก. หน้า 27.

³ ก. หน้า 28.

⁴ ก. หน้า 30.

จากมาวณานน้ำ	นองงาม
งามกระเวนแรมรศ	รองใส
จากนาราชครามคราม	อกกำ
อกกำเระฐไ	ตีนตี ๑

โคลง 3 บทวางบนนี้มีลักษณะการใช้คำแบบเดียวกันคือ นำคำสุดท้ายของบาท มาใช้เป็นคำต้นบาทของบาทต่อไป แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าทำไมโคลงลอก ถ้าโคลงลอก ทุกบาทจะตรงกับกลบทแบบเดิมยังคัมไพหว่าคำเดิมชื่อ "กลบทหัวพันหลัก"

จากตัวอย่างโคลงบางบทซึ่งแทรกอยู่ใน "กำศรวลศรีปราชญ์" เท่าที่อธิบายมานี้ จะเห็นว่าแม้จะไม่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของกลบทอย่างสมบูรณ์ แต่พิจารณาวิธีการที่แสดงออก กงอนุโณมเขาแนว เกี่ยวกับเทคนิคกลบทนั่นเอง ทั้งนี้เพราะกวีในอดีตกาลไม่เกรงครัดใน เรื่องรูปแบบมากนัก

อนิรุทธคำฉันท์

วรรณคดีคำฉันท์เรื่องนี้จัดอยู่ในแผนดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ลักษณะ คำประพันธ์แต่งควยฉันท์กับกาพย์ เช่นเดียวกับคำฉันท์เรื่องอื่น ๆ แต่เทคนิคของการร้อย กรองกลาวใดว่าไม่ถ้อยกว่าคำฉันท์ในยุคเดียวกัน และถ้าพิจารณาเฉพาะเทคนิคที่พอจะเทียบ เคียงกับเทคนิคกลบทแล้ว จะเห็นว่ามีสอดแทรกอยู่หลายบททั้งในฉันท์และกาพย์ ยกตัวอย่าง เช่น

๑๑	๑๑
๐ ฏจักรปาณี	บมีจักรคาลฉงน
ฏพรหมใบกล	พรหมพัศตรหลากหลาย
ฏเพ็ชรปาณี	บมีเพชรเหมือนหมาย
ฏนาคกลัมกลาย	มาเปนองคราราชา
ฏกมพรระฉิ	วรเฝ้าอย่าสงก
ฏเทพเทพา	สุรรูปแปรแปน ^๒

^๑ กรมศิลปากร ประวัติดและโคลงกำศรวลศรีปราชญ์ หน้า 31.

^๒ กรมศิลปากร อนิรุทธคำฉันท์ หน้า 34.

การแต่งลักษณะนี้เทียบไ้กับกระทุ้ยนคำเดียวตลอดชื่อ "กอบทพูนบงแยมผกา"

๑๑	๑ <u>ควรวางบำเรอรัก</u>	นพระบาทนฤมล
	ดูมไลสุภาคน	ข ลอลอยองค์
	<u>ควรวางตระกองเอา</u>	อรรแกงแทบบริวรมทรง
	สมเสนพาทบง	กชัทกตรพิมพทอง
	<u>ควรวางตระโอมโอม</u>	ฤติกามเกรี้ยวกรอง
	ประสพสมดงกสอง	สุขเสวมนโนรมย์ ¹

ลักษณะนี้ไ้ใกล้เคียงกับกระทุ้ยน 2 คำ จึงเทียบไ้กับ "กอบทพูนบานกลีบชยาย"

๑๕	๑ <u>พลกชกขเบวบัน</u>	บุกจรีชร	ค โคมร
	<u>พลกชกขสายสมร</u>	ภูษนาภรณ์	ประดับคาน
	<u>พลกชกขนฤนาท</u>	สรพประดับนาศ	ศแต่งตน
	<u>พลกชกขราชูรช</u>	แดนกแดนชน	กชนชนะ
	<u>พลกชกขสอศสนะ</u>	รานคระรง	ค เชี่ยวชาญ
			
	<u>พลกชกขเรื่องเคช</u>	พรณรายเพรศ	กรกักค
	<u>พลกชกขไกวกัก</u>	แดนกแดนชัก	กักค
	<u>พลกชกขราชูรช</u>	เลศนิยรรยง	ในนะระ ²
			
	<u>พลกชกขรฐแวง</u>	นายก่าแห่งแวง	ทระมันง
	<u>พลกชกขทองชง</u>	เบญจรงครัต	นเพริศพราย
	<u>พลกชกขเจ็ดฉาย</u>	ชงฟ ายนาย	กษัตริย์ ³
			

¹ กรมศิลปากร อนิรุทธคำฉันท์ หน้า 33.

² ก. หน้า 11.

³ ก. หน้า 13.

ลักษณะนี้ใกล้เคียงกับกระทู้นี้ 3 คำจึงเทียบได้กับ "กลบททศประวัติ"

11

๑) <u>สองทิดสองเฝ้ารภากย์</u>	<u>สองเสวยมลากสองเสวยมย์</u>
<u>สองทาวสองแพนชม</u>	<u>ชมเชยชิดคือกรังทรา</u>
<u>สองเมียงสองมายเมียง</u>	<u>สองประเอียงประอรกา</u>
<u>มาเสพยกกรีก</u>	<u>สุขเสวยสุขไศรย</u>
<u>สองตัวสิดสองสวาท</u>	<u>สองสองราชทฤหรัษ</u>
<u>สองเสพสองกัลย</u>	<u>กันนาสองประสมสอง</u>
<u>สองสุกสองเสนท</u>	<u>สองดองเลทองดอง</u>
<u>ขวลใจอุคี่วอง</u>	<u>จิตโมหหลงไหล¹</u>

จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่าคำซ้ำคำเดียวตลอด ลักษณะนี้เทียบได้กับกลบทแบบ
เพิ่มบังคับให้คำซ้ำคำเดิมชื่อ "กลบททศวงแถวกุกัน"

28

๑) <u>สองสมสมพาส</u>	<u>ลาเพพิลาส</u>	<u>เล่าโลมโลมใจ</u>
<u>ชชิดชิดเรย</u>	<u>กระหวนหวนใน</u>	<u>ฤคี่ใจ</u>
	<u>ระวักรักสนิท</u>	<u>เชยชมชมชิด</u>
<u>ประสสสกัน</u>	<u>ประสสสภาร</u>	<u>ตฤบรสาชาขาร</u>
	<u>ชมมายชายโรย</u>	<u>ฤคี่โคย</u>
<u>พิลาสพิลย์</u>	<u>จิตยัยไสยา</u>	<u>ปานบนบนบา</u>
	<u>ประปานปานแค</u>	<u>ผาคณงวยงวยแฉง</u>
<u>บแบมแบมขวล</u>	<u>สองสรวลสรวขหรร</u>	<u>บาสาใจบัน</u>
	<u>กระเลาเลาทอง</u>	<u>สสสลง</u>
<u>ตรอรอรองก</u>	<u>กระกองกามา</u>	<u>มานชกรีกา</u>
	<u>กรไชยไชยเวย</u>	<u>กรีสลาสาเสวย</u>
<u>เนนเนนเนนสาย</u>	<u>สวาทสาสาส</u>	<u>รทกรทก</u>
		<u>ฤคี่กล²</u>

¹ กรมศิลปากร อนิรุทธคำฉันท์ หน้า 41.

² ก. หน้า 42.

จากตัวอย่างการเขียนสร้างคณางค์นี้ ลักษณะเด่นคือ กวีพยายามใช้คำซ้ำ 1 คู่
 ในยัติกัณฑ์ในวรรค แม้จะทำไมไคครบทุกวรรคก็ยังไม่พอจะเทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับ
 ในห้าคำเดิมชื่อ "กลบทกรณย"

๑๑	ประ <u>สัง</u> ก <u>สง</u> สาร	ดู <u>ระ</u> การ <u>ระ</u> การ <u>ก</u> ด
กามา <u>ก</u> ม <u>ล</u> ม <u>ล</u>	ม <u>ท</u> ค <u>ิ</u> ก <u>คำ</u> บ <u>ร</u> ร <u>พ</u> ร <u>พ</u>	ม <u>ท</u> ค <u>ิ</u> ก <u>คำ</u> บ <u>ร</u> ร <u>พ</u> ร <u>พ</u>
พ <u>ัก</u> ท <u>รา</u> เท <u>ร</u> เ <u>น</u> พ <u>ัก</u> ท <u>รา</u>	อ <u>ร</u> อ <u>ภา</u> ก <u>ิ</u> อ <u>พ</u> ม <u>พ</u> จ <u>ัน</u> ท <u>ร</u>	อ <u>ร</u> อ <u>ภา</u> ก <u>ิ</u> อ <u>พ</u> ม <u>พ</u> จ <u>ัน</u> ท <u>ร</u>
ก <u>ำ</u> บ <u>อ</u> ด <u>ก</u> ำ <u>บ</u> อ <u>ด</u> ส <u>ร</u>	ค <u>ป</u> ร <u>ะ</u> ส <u>ม</u> ป <u>ระ</u> ส <u>าน</u> ส <u>ร</u> ๑	ค <u>ป</u> ร <u>ะ</u> ส <u>ม</u> ป <u>ระ</u> ส <u>าน</u> ส <u>ร</u> ๑
ท <u>า</u> ศ <u>รี</u> ส <u>อง</u> ท <u>า</u> ส <u>ม</u> ร	โ <u>ส</u> ม <u>น</u> ส <u>ค</u> ุ <u>ก</u> ว <u>ร</u>	โ <u>ส</u> ม <u>น</u> ส <u>ค</u> ุ <u>ก</u> ว <u>ร</u>
ส <u>อง</u> ย <u>ร</u> ร <u>ส</u> อง <u>ย</u> ร <u>ย</u> ว <u>น</u>	ท <u>ถ</u> บ <u>ท</u> ถ <u>บ</u> ร <u>ส</u> ท <u>ริง</u> ท <u>ร</u> า	ท <u>ถ</u> บ <u>ท</u> ถ <u>บ</u> ร <u>ส</u> ท <u>ริง</u> ท <u>ร</u> า
น <u>า</u> ส <u>า</u> เ <u>ส</u> ย <u>ว</u> น <u>า</u> ส <u>า</u>	ท <u>ร</u> า <u>บ</u> ก <u>น</u> อ <u>า</u> ส <u>ก</u> น <u>า</u>	ท <u>ร</u> า <u>บ</u> ก <u>น</u> อ <u>า</u> ส <u>ก</u> น <u>า</u>
จ <u>ิว</u> ห <u>า</u> แ <u>ละ</u> จ <u>ิว</u> ห <u>า</u>	ส <u>เ</u> ว <u>ย</u> ร <u>ส</u> าร <u>ส</u> า <u>ส</u> ม <u>ร</u>	ส <u>เ</u> ว <u>ย</u> ร <u>ส</u> าร <u>ส</u> า <u>ส</u> ม <u>ร</u>
พ <u>ระ</u> โ <u>บ</u> ร <u>พ</u> ร <u>ะ</u> โ <u>บ</u> ร <u>พ</u>	อ <u>ัน</u> ป <u>เ</u> ร <u>ม</u> ป <u>รี</u> ค <u>ิ</u> เ <u>มา</u> ม <u>ร</u>	อ <u>ัน</u> ป <u>เ</u> ร <u>ม</u> ป <u>รี</u> ค <u>ิ</u> เ <u>มา</u> ม <u>ร</u>
ก <u>ัม</u> ร <u>า</u> ก <u>ัม</u> ร <u>า</u> ว <u>ร</u>	ก <u>ร</u> ก <u>ร</u> ะ <u>ห</u> ว <u>ัก</u> ก <u>ร</u> ะ <u>ห</u> ว <u>ัก</u> เ <u>ก</u> ล <u>ี</u> ย <u>ว</u>	ก <u>ร</u> ก <u>ร</u> ะ <u>ห</u> ว <u>ัก</u> ก <u>ร</u> ะ <u>ห</u> ว <u>ัก</u> เ <u>ก</u> ล <u>ี</u> ย <u>ว</u>
ท <u>แ</u> บ <u>ท</u> ร <u>ว</u> ง <u>เ</u> ท <u>ิ</u> ย <u>บ</u> ท <u>ร</u> ว <u>ง</u> ท <u>แ</u> บ	น <u>เ</u> น <u>น</u> เ <u>น</u> บ <u>เ</u> น <u>บ</u> ส <u>ำ</u> ร <u>า</u> ญ <u>เ</u> ส <u>ี</u> ย <u>ว</u>	น <u>เ</u> น <u>น</u> เ <u>น</u> บ <u>เ</u> น <u>บ</u> ส <u>ำ</u> ร <u>า</u> ญ <u>เ</u> ส <u>ี</u> ย <u>ว</u>
ก <u>ว</u> ง <u>ค</u> ิ <u>อ</u> ก <u>ิ</u> อ <u>ก</u> ว <u>ง</u> เ <u>ค</u> ิ <u>ย</u> ว	อ <u>ร</u> อ <u>า</u> ด <u>ิ</u> ง <u>ค</u> ด <u>ิ</u> ง <u>ล</u> อ <u>ง</u>	อ <u>ร</u> อ <u>า</u> ด <u>ิ</u> ง <u>ค</u> ด <u>ิ</u> ง <u>ล</u> อ <u>ง</u>
อ <u>ร</u> อ <u>า</u> ว <u>ิ</u> ท <u>อ</u>	ก <u>ร</u> ก <u>ร</u> ะ <u>ห</u> ว <u>ัก</u> ก <u>ิ</u> อ <u>ว</u> ิ <u>ท</u> อ <u>ง</u>	ก <u>ร</u> ก <u>ร</u> ะ <u>ห</u> ว <u>ัก</u> ก <u>ิ</u> อ <u>ว</u> ิ <u>ท</u> อ <u>ง</u>
ก <u>ล</u> ม <u>เ</u> ก <u>ล</u> ี <u>ย</u> ว <u>ค</u> ิ <u>อ</u> เ <u>ก</u> ล <u>ี</u> ย <u>ว</u> ร <u>อ</u> ง	ส <u>บ</u> ล <u>บ</u> อ <u>ง</u> ล <u>เ</u> ง <u>ก</u> า <u>ม</u> ¹	ส <u>บ</u> ล <u>บ</u> อ <u>ง</u> ล <u>เ</u> ง <u>ก</u> า <u>ม</u> ¹

ฉันทยักตัวอย่างมานี้พิจารณาลักษณะส่วนใหญ่จะเห็นว่ามีการซ้ำวรรคละ 1 คู่อยู่
 แยกต่างกัน เทียบไคกับกลบทแบบบังคับในห้าคำเดิมชื่อ "กลบทกัณเฑาะว์"

¹ กรมศิลปากร อธิบายว่าฉันท หน้า 43.

16

๑๖ บัวชุมตักช้ำบังใบ	บังใบทาวไท	ว่าเท่าสุคาควงมาลัย
ควงมาลัยมงกช เบิกบาน	เบิกบานเปรมปาน	ประกาศยพัคตรพิมล
พิชิต เลงนิโลตบถ	นิโลตบถยล	ว่าเนตรพิศพิสัย
คิณีย์แฉฉาวทกไทย	ทกไทยทาวไท	ว่าแกวกัโรคาถฉงน
กาถฉงนงกสนีจกกล	จกกลรสคน	ธรรมาสุชาติพรส
พิชิตรวคเรณานนธ	นธานชลาตค	กัลหยาถกัลโทยโทยใจ
โทยใจถักวกลินบัวใส	บัวใสรายไสย	วานวดกำโบลเปรมปราง
เปรมปรางอวยพูนครำกราง	ครำกรางใจพลาง	ว่าลึกสุคาไสกริ ¹

...

พลหลวงลอบลอมพระไป	บัคคลพระ ไทร	ทรสมุทสรสายสาชา
สาชาแงงามโสภา	โสภาพลญา	พันภักพันภาพิงชม
พิงชมกึ่งกาบยอดสม	ยอดสมสุขรมย์	ชรอ้อชรอำมพร
อัมพรบังแสงทินกร	ทินกร เซจร	รรอนกเอารากจรค
จรคโตโมไทรปรากฏ	ปรากฏพระ ยศ	ยรรยงในมูมณิ
มณิผุสนุนหาไสสี	ไสสีรัศมี	จุมิจแปมเวหา
เวหาสูงสงทิสา	ทิสาสงกา	ว่าสุริยเนาเนนาน ²

กาพย์ฉันทิยมาเป็นตัวอย่างข้างบนทั้ง 2 ตอนนี้ใช้เทคนิคการแต่งแนวเดียวกัน
คือ ใช้สองคำสุดท้ายของวรรกเป็นคำขึ้นต้นของวรรกถัดไป ถ้าทำได้อย่างนี้ตลอดการแต่ง
ก็จะเทียบได้กับกลบทแบบใหม่บังคับให้ซ้ำคำเดิมชื่อ "กลบทมาเทียบมรด"

เทคนิคการร้อยกรองเรื่องอนิรุทธคำฉันท์มีข้อที่น่าสังเกตคือ แม่การแต่งฉันทิยจะมี
ข้อบังคับเกี่ยวกับคำกรวดห้อยอยู่แล้ว กวียังสามารถสอดแทรกเทคนิคกลบทลงไปได้อีก นับ
เป็นการแสดงทั้งความรู้และความคิดที่นาสนใจอย่างยิ่ง

¹ กรมศิลปากร อนิรุทธคำฉันท์ หน้า 27.

² ก. หน้า 30.

คำฉันท์คุณภูสีสังเวยกดอมขวาง

คำฉันท์เรื่องนี้ขุนเทพกระวีเป็นผู้ร่ายกรองขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นฉันท์สำหรับใช้สวดในงานพิธีสมโภชพระยาขางซึ่งเป็นประเพณีสืบมาแต่โบราณ คำฉันท์ของขุนเทพกระวีฉบับนี้มีคำศัพท์ภาษาเขมรปนอยู่เป็นจำนวนมากจนเกือบจะกลายเป็นคำฉันท์ภาษาเขมรทั้งฉบับ มีบทที่แสดงเทคนิคการร่ายกรองอยู่น้อยมากที่พอจะเห็นชัดคือ บทสลุกี่ขอขาง ดังตัวอย่าง

<u>สรวมสิทธิสรวมบวรศักดิ์</u>	ดิประเสริฐกิจสรวมพร
<u>สรวมคชกฤษรบรร</u>	ประเสริฐดิลักษมี
<u>สรวมเฟวตคคสุกฉัก</u>	ษณประเสริฐกิจูจี
<u>สรวมอิทธิคชกรินี</u>	คละือลักษณไอบรา
<u>สรวมบุณทริกกมุตโรจน</u>	บรบรรรณโสภา
<u>สรวมลักษณอัญชนมหา</u>	บุษปพันตไพรงพราย
<u>สรวมสารโภมสุภิม</u>	ฐกรินทรโณมฉาย
<u>สรวมสังขัตตพิพรรณราย</u>	นุมหาคชาธาร
<u>สรวมสีหขงมสอสดอ</u>	จิตรมาตรเลี่ยมสาร
<u>สรวมลักษณโคบุตรณันดาล</u>	และบันโดยนุอิจฉา ¹

การแต่งลักษณะนี้เห็นได้กับการใช้กร่อนคำเดียวตลอดบทจึงคล้ายกับ "กลบทบุษบงแยมณฑกา"

ถ้าจะนำคำฉันท์ของขุนเทพกระวีไปเปรียบเทียบกับคำฉันท์คุณภูสีสังเวยกดอมขวางอีกสำนวนหนึ่งในยุคเดียวกัน (แต่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง) จะเห็นว่าสำนวนที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่งอ่านเข้าใจง่ายกว่า ส่วนเทคนิคการร่ายกรองจัดว่าอยู่ในแนวเดียวกัน ดังตัวอย่าง

¹ หอพระสมุดวชิรญาณ คำฉันท์คุณภูสีสังเวยกดอมขวางของเกา หน้า 15.

อาพอยยาคึกพนสนุกนิ
 อาพอยยาคึกสุขในบวร
 อาพอยยาคึกสุขในปง
 อาพอยยาคึกแกบริพาร

สุขเลนหนาววัน
 พทหายจทิ้งธาร
 กในป่าพฤษาสาร
 อันเป็นเพื่อนในไพรพนม¹

....

จขมเห็นธารน้ำไหล	คล้ายคล้ายแสงใส	แลออกแต่เง้อมเงา
จขมบึงบางเราระเรา	ที่ธารทางเทา	แต่เที่ยวมาจวบจบกัน
จขมพุดบานลายสรพร	คนเรียบเรียงวัน	แลรมช้อไบ้ม
จขมคอกโคกรั่วหึ่ง	ป่าปรีไพรกรัง	สนุกนิเร่งเชยชม ²

การแต่งลักษณะนี้คงใช้แนวใกล้เคียงกับวิธีแต่งอย่างมีกระทุ้น ซึ่งเป็นเทคนิคที่พบเสมอในวรรณคดีไทย

สมุทโฆษก้านท์ตอนต้นและตอนกลาง

คำฉันท์เรื่องนี้แต่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระมหาราชครูแต่งตอนต้นเรื่อง สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงพระราชนิพนธ์กลางเรื่อง และค้างอยู่จนถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงนิพนธ์ต่อตอนท้าย จึงนับว่าคำฉันท์เรื่องนี้มาจบในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

เนื่องจากลักษณะคำประพันธ์เป็นคำฉันท์จึงยากต่อการใช้เทคนิคแบบกลบทเข้าไปสอดแทรกในเรื่อง แต่ถึงกระนั้นก็ยังสามารถแสดงความสามารถในการชำคำและสัมผัสอักษรเท่าที่โอกาสจะอำนวย ในสมุทโฆษก้านท์ตอนต้นและตอนกลางไม่มีลักษณะการแต่งที่เป็นกลบทโดยตรง มีแต่บางบทที่พอจะใกล้เคียงอยู่บ้าง ดังตัวอย่าง เช่น :-

¹ หอพระสมุดวชิรญาณ คำฉันท์คุณภักดิ์สวैयाกล่อมช้างของเก่า หน้า 27.

² ฎ. หน้า 36.

<u>เสียงรถขสารสำเหียร</u>	หัยพิพพันเหียน	แลเสียงทหารโทหรรษ์
<u>เสียงอัมภาวณันกัน</u>	คาลประแปนควัน	แลเวียนเลวเงเวหาส
<u>เสียงเทพอวยอาภิรพาท</u>	กำธรรอาท	ภาเลวเงไชยไทย
<u>เสียงสินธพกองเกวียนไกว</u>	เสียงคชยายไย	ชราระลอกภาตะคิง ¹

...

<u>ลางคือโคบุตรทรายพรรณ</u>	<u>ลางสารสำคัญ</u>	คือสี่หรงษาควร
<u>ลางงาจนขวาเนงนวล</u>	<u>ลางเลียบบริวาร</u>	ณ ควรชานิพระองค์
<u>ลางการเทพาพาไทผจง</u>	<u>ลางทอกโทนคง</u>	แลตรุตระหมั่นเมามัน ²

ภาพยังที่ยกมาใหญ่ทั้ง 2 ตอนนี้ ตอนที่หนึ่งพูดถึงการจัดทัพ ตอนที่สองพูดถึง
ช้างชนิดต่าง ๆ ลักษณะการแต่งหน้าสิ่งเกิดคือ มีการซ้ำคำเดิมทบทบ แม้จะไม่ใช่วรรณ
แต่ก็จะจัดให้เทียบไ้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับการซ้ำคำอย่างกระทู้ชื่อ "กลบทของแบบมณกา"

<u>คล้ายคล้ายหล่นายเนืองนอง</u>	<u>เลื่อมเลื่อมหมวกทอง</u>	แลตรุควยแสงคชาศาว
<u>เคลือบเคลือบคชสารพระนาว</u>	งาจนเงยหา	แลหางพะฟาคแกว่งไกว
<u>คล้ายคล้ายคชกลาคราไร</u>	<u>เพรียกเพรียกเสียงไอ</u>	แลพลปะทะพะพง
<u>แควงแควงแสงหางบูงบง</u>	<u>ยบายบายแคนคง</u>	แลแพนพรวนรายรองรอง ³

จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่า กวีพยายามใช้คำซ้ำเป็นคู่วางไว้นวนวรรค แต่ทำไม่ได้
ตลอด ถ้าทำใดตลอดทวนวรรคจะเทียบไ้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิมชื่อ "กลบทของ
นำริ้ว"

สำหรับเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ตอนปลาย กวีใช้เทคนิคการแต่งใกล้เคียงกับกลบท
เช่นกัน แต่เนื่องจากเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
จึงจะยกไปกล่าวไว้ในวรรณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนตน

¹ กรมศิลปากร สมุทรโฆษคำฉันท์ หน้า 35.

² ค. หน้า 48.

³ ค. หน้า 36.

จินตคามณี

หนังสือเล่มนี้เห็นว่า เป็นแบบเรียนและตำราวิชาภาษาไทยเล่มแรก พระโหราธิบดี เป็นผู้แต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เนื้อเรื่องเป็นหลักของการใช้ตัวอักษรไทย แต่สำคัญของหนังสือเล่มนี้คือมีคำอธิบายวิธีแต่งบทร้อยกรองและกลบทบางแบบ ซึ่งใช้เป็นหลักยึดถือกันมาจนถึงปัจจุบัน

ท่านผู้แต่งเขียนคำอธิบายบางตอนเป็นร้อยแก้ว บางตอนเป็นร้อยกรอง และเมื่อกล่าวถึงวิธีแต่งคำประพันธ์จะยกตัวอย่างประกอบไว้อย่างพอควร ตัวอย่างที่ยกมาขอมคัดเลือกมาแล้ว เป็นอย่างที่ดีคือ ถูกต้องทั้งฉันทลักษณ์และมีเทคนิคการใช้อย่างน่าสนใจด้วย พิจารณาจากตัวอย่างฉันทบางบทมีลักษณะการแต่งเทียบได้กับเทคนิคกลบทบางแบบ ดังจะเทียบให้ดูต่อไปนี้

15		
๑	<u>นิกรวิหค</u> มัวมน	รวงจะแจจจรรุ่งใจ
	<u>นิกรวิหค</u> สนไสมย	รวงระวังไพรวนัศถาน
	<u>นิกรวิหค</u> ชนบาน	ชมพระสมภารเสด็จจร
	<u>นิกรวิหค</u> ปรเอียงอร	บิน ฃ อัมพรกรอนเรียง
	<u>นิกรวิหค</u> เมิดเมียง	ศัพท์จำเรียงขราดล ๑ ¹

จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่าชาวฉันทบท ใกล้เคียงกับกลบทแบบเพิ่มบังคับการซ้ำดี อย่างกระทู้ชื่อ "กลบททศประวิติ"

¹ กรมศิลปากร จินตคามณี เล่ม 1-2 หน้า 55.

๑๖	ปางพระศาสดาจอมไตร	เสด็จประคัมภีรฐานใน	ดุสิตมิ่งแมนสวรรค์
	แมนสวัสดิ์สมบัติอนันต์	อเนกแจจรร	พิพิชโกโคสรว
	โกโคสรวรยามาณุด	มากมายเพิ่มภูด	อนันต์เนื่องบริพาร
	บริโลกประคัมภีรมาลย์	นฤมลแกมกาณจน	ปัทมเพรอสพรายพรรณ
	พรายเพริศรัยมีจรัสจรัญ	จรัสแจ่มส่าวสวรรค์	โฉมประภาพาพิมล
	หิมาณฑองเพียรทิพย์โสภณ	โสภาคูย์ไทรญ	มณีประคัมภีรชวาล
	จักรวาลประคัมภีรกาณจน	แกมแกวพิศดาร	วิมลมาศคำเกอง
	คำกลึงเพี้ยนเทอ	บันทางสำเริง	สำราญสำฤทธิสมบุรณ์
	สมมิตวิจิตรเพียบภูด	เพียบเพ็ญไพบูลย์	โชติเสวยสุขสานต์
	ภูชเกษมสมแสนศฤงคาร	สังคีตระการ	ดุริยดนตรีบำเรอ
	บารัณยัชชีโรรมเยอ	รมเยศสุขเลอ	ฉกามเทพนิปาน
	บมิมันกุสุมวิมาน	พิมลโอฬาร	ทิเรกพนพรรณา
	พรรณฉัตรฉันทา	ฉันทเพียบอักษรา	เปเนบพนาคบริพันธ์ ^๑

จากตัวอย่างนี้จะเห็นลักษณะการใช้คำใกล้เคียงกับกลบทแบบ เพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิม หรือคำเพี้ยนกันชื่อ "กลบทพนาคบริพันธ์"

กาพย์ห่อโคลงของพระศรีมโหสถ

พระศรีมโหสถเป็นกวีท่านหนึ่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้แต่งกาพย์ห่อโคลงขึ้นเป็นเรื่องแรกในประวัติศาสตร์ของไทย เนื้อเรื่องเป็นท่านองเลาชีวิตของชาวพระนครในสมัยนั้นตอนหนึ่ง และเป็นบทโต้ตอบระหว่างชายกับหญิงอีกตอนหนึ่ง เนื้อเรื่องทั้งหมดจะมีขนาดสั้น แต่ลักษณะการร้อยกรองโคลงและกาพย์บางบทมีการใช้เทคนิคกลบท สอดแทรกไว้อย่าง คึงตัวอย่าง

^๑ กรมศิลปากร จินตนิพนธ์ เล่ม ๑-๒ หน้า 64-66.

ฉันทรรณยุกต์สามเสียง เช่น กุญกุ ทองทองทอง สันสันสัน เป็นต้น โดยให้มีทุกบาทตลอดการแต่ง คู่ตัวอย่างดังนี้ :-

พลทณชจนจนจน	ทวนทิว
เห็นโทโยชากริว	กริวกริว
พัวพองพองพองปัว	เปลววาว
โอโอโออาหารแล้ว	ลีล้าภายาย ¹
เสนาสุสุสุ	ศรแสง
ยิงคายทลายเมืองแยง	แยงแยง
รุกรนรนรนแรง	ฤทธิรบ
ลวงลวงลวงวังแวง	รวบเราเอามา
ขุนหารหันหันหัน	โอนเอา
อิงเฮยเวยชาวเรา	เราเรา
จรีสันสันสันเบา	ลิวโลก
ลางลางลางเมืองเขา	หุมทุกรูไป ²

การใช้เทคนิคกลบทลักษณะนี้ตรงกับกลบทแบบเพิ่มบังคับวรรณยุกต์เรียกว่า "กลบทตรีเพ็ชรประดับ" หรือ "ตรีเพ็ชรพวง"

โคลงอักษรสามหมู่แต่งด้วยเทคนิคกลบทตรีเพ็ชรประดับตลอดเรื่องมีจำนวนโคลงอยู่เพียง 29 บท ซึ่งแต่เดิมอาจจะมีมากกว่านี้แต่คงสูญหายไปเสียแล้ว อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ดีเราขอยกย่องใครว่าโคลงเรื่องนี้เป็นบทกวีนิพนธ์ที่แต่งด้วยกลบทตลอดเรื่องเพียงเล่มเดียวในสมัยที่ 1 นี้ และเป็นเรื่องแรกของประวัติศาสตร์กวีไทย

จากการพิจารณาการใช้เทคนิคกลบทในบทกวีนิพนธ์ตลอดสมัยที่ 1 นี้สรุปได้ว่า แนวนิยมส่วนใหญ่จะเลือกใช้กลบทแบบซ้ำคำและกระตุลซ้ำที่แต่งแทรกลงในบทนิพนธ์ ซึ่ง

¹ พระศรีมโหสถ บทกวีนิพนธ์ของพระศรีมโหสถ หน้า 53.

² ก.

ตรงกับกลบทประเภทที่ 1 แบบที่ 5 และ 6 กลบทดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในเนื้อความที่เกี่ยวข้องกับการชมธรรมชาติ ความงาม ความรัก การจัดทัพ และเนื้อความที่ตอ้งการความซึ้ง ความรักดีลึกลับ

สำหรับเรื่อง "โคลงอักษรสามหมู่" เป็นบทกวีนิพนธ์เรื่องเกี่ยวกับที่มีลักษณะต่างจากเรื่องอื่น ๆ ในยุคเดียวกัน 2 ประการ คือ

1. ใช้เทคนิคกลบทแต่งตลอดเรื่อง
2. ใช้กลบทประเภทที่ 1 แบบที่ 3 คือ แบบเล่นเสียงวรรณยุกต์ ซึ่งไม่พบในวรรณคดีเรื่องอื่น

สมัยที่ 2 สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย (พ.ศ. 2231-2310)

สมัยนี้นับเวลาตั้งแต่สิ้นสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นต้นมาจนถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 พ.ศ. 2310 รวมระยะเวลา 79 ปี ช่วงสมัยนี้วรรณคดีรุ่งเรืองมากในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีกวีที่สำคัญคือ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร พระมหานาควัดท่าทราย หลวงศรีปริชา (เซ่ง) กวียังคงนิยมการใช้เทคนิคกลบทแทรกลงในบทกวีนิพนธ์ดังจะนำมากล่าวเป็นลำดับไป

ชุดพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

บทกวีนิพนธ์ที่เป็นบทพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรมีหลายเรื่อง แต่ในที่นี้พิจารณาเฉพาะเรื่องที่มีเทคนิคกลบทแทรกอยู่ และจะยกตัวอย่างเฉพาะตอนที่ปรากฏลักษณะของกลบทอย่างเด่นชัดเท่านั้น

กาพย์เห่เรือ

รอนรอนสุริยไค	อัสถังค
เร่ยเร่ยลัมเมรุลง	คำแลว
รอนรอนจิตจำนง	นุชพิ เพียงแม่
เร่ยเร่ยเรียมคอยแคว	คลับคล้ายเรียมเหลียว ¹

¹ กรมศิลปากร เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรพระประวัติและพระนิพนธ์ทรงย่อยกรอง หน้า 30.

ลักษณะการแต่งแบบนี้ใช้รหัสลับกันคือ "รอนรอน เรือยเรือย รอนรอน เรือยเรือย" อยู่จนมาพบ เทียบไต่กับกลบทแบบเพิ่มบังคับการซ้ำคำหรือวลีอย่างรหัสชื่อ "กลบทหงส์ทองดีสง่า"

บทเหเรือ่งกาเกี

สองสุขสองสังวาส
สองสนิทธิพรารมณ

แสนสุขสวาทสองสุขสม
กลมเกลียวสุขสมสอง¹

จากการพยายามนี้พบที่จะเห็นว่ามีลักษณะเทคนิค 2 อย่างประสมกันคือ สัมผัสอักษร ส.เสื่อ และซ้ำคำว่า "สอง" ถึง 5 ครั้ง

บทเหสังวาสและเหกรวณ

รอนรอนสุริยคสอย
เรือยเรือยเรือแสงจันทร์

สายัณห์
สองฟ้า

รอนรอนจิตกระสัน
เรือยเรือยเรือมคอบตา

เสียวสวาท แม่เอย
ทนนั่นทนเห็น²

โคลงบทนี้มีรหัสเหมือนที่ปรากฏอยู่ในกาพย์เหเรือ ซึ่งอธิบายมานานมาแล้ว

เสียงสรวลระรืน
เสียงนุทไฟฤาไกร
เสียงสรวลเสียงทราวม้วย
เสียงบังอรสมรณ
เสียงสรวลระรืน
เสียงสรวลเสียงทราวม้วย

เสียงโค
ไกรร
นุทไฟ มาแม่
อันนั้นถามี
เสียงแกวไฟฤาเสียงโค
สกลสายใจพิศตามมา³

¹ กรมศิลปากร เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรพระประวักีและพระนิพนธ์พระอัยการอง หน้า 38.

² ค. หน้า 42.

³ ค. หน้า 44.

โคลงและกาพย์ที่ยกมานี้มีกระตุ้นคำว่า "เสียง" อยู่คนบาทและคนวรรคเทียบ
ไค้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับกับการซ้ำคำหรือวลีอย่างกระตุ้นชื่อ "กลบทบุษบงแถมผกา"

กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก

สองชมสองสมพาส	สองสุกสวาทสองเรียงสอง
สองกรสองตระกอง	สองคลั่งเคลาเฝ้าชมกัน
สองชมสมพาสสรอย	ศรีสมร
สองสมพาสสองเสมอนอน	ครนเคลา
สองกรกายสองกร	รับรช
สองนิทรสองเสนทเหนา	แนบนองชมเชย ¹

ลักษณะการแต่งแบบนี้ใช้เทคนิคแบบเดียวกับที่ยกตัวอย่างมาแล้วในบทเห่เรื่อง
กากีคือ เล่นสัมผัสเสียง "ส" และซ้ำคำว่า "สอง" ตลอดบท

หมากทองทองเนตรเดียว	พลางพลาง นึกนา
ผาผาหมากสุกนาง	พยุคยัง
ปลิวปลิวไผ่บางบาง	ของของ
รางรางถูกกึ่ง	ใครเห็นยอนยอน ²

จากตัวอย่างโคลงบทนี้จะเห็นว่าในบาทหนึ่งมีคำซ้ำเป็นคู่อยู่ชิดกัน แต่มีจำนวน
คู่ซ้ำไม่แน่นอน บาทที่หนึ่งมี 2 คู่ บาทที่สองมี 1 คู่ บาทที่สามมี 2 คู่ และบาทที่สี่มี
3 คู่ การมีจำนวนคู่ซ้ำที่ไม่แน่นอนเช่นนี้จึงต้องกลาวรวม ๆ ไปว่าคล้ายกลบทแบบเพิ่มบังคับ
ให้ซ้ำคำเดิม

กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง

กาพย์ห่อโคลงเรื่องนี้มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับการชมบ่า มีกาพย์และโคลงที่ใช้เทคนิค
การแต่งน่าสนใจอยู่บางตอน อย่างเช่น

¹ กรมศิลปากร เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรพระประวักีและพระนิพนธ์ทรอยกรอง หน้า 49.

² ก. หน้า 91.

กฤษณสร	งสุกฤษณสร
ทงสุกฤษณ	รปทงทงมท
กฤษณสร	พรพร
ทงสุกฤษณ	สุกฤษ
งสุกฤษณ	งอญ
ทงสุกฤษ	รปทง ¹

ภาพและโคลงลักษณะนี้เรียกว่า "บาทเลื่อนลา" คือ ใจคำที่มีสระรูปเดียวตลอดการแต่ง ตามท้าวอย่างนี้ใจสระอู (มีคำว่า "สุก" ใจสระอูอยู่เพียงคำเดียว) เทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มยังกับสระ แต่ลักษณะ "บาทเลื่อนลา" นี้ไม่ตรงกับกลบทข้อใด ๆ ในตำรากลบท จึงจัดไว้เป็นวิธีร้อยกรองแนวแปลกของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

ชมรมไมไทรไทร	เรไรไพรแวงแวงเดียว
เรื้อยเนือยอ่าเนียงเพียง	ปรีเสนาะเพราะเพลงเกรง
เคิรเพลินชมรมไม	ไทรไทร
สคัมภีรเรไรไพร	แวงแวง
ระกาดำไยไย	เลื่อนเลื่อน
มังกุลมฤตแวงแวง	กมกมทรมวงมวง ²

ภาพและโคลงลักษณะนี้เรียกว่า "ทัณฑ์บท" มีสัมผัสสระเป็นคู่ติดกันอยู่ในวรรค เทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มยังกับสระชื่อ "ขวางงูวง"

¹ การใช้สระอย่างนี้ตลอดบทเช่นนี้เหมือนกับคำประพันธ์แบบจิตรชื่อ เอกสุวรรน ในอสังการศาสตร์ฉบับของ วาสุภ.

² กรมศิลปากร เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร พระประวัติและพระนิพนธ์ร้อยกรอง
หน้า 135.

พระมาลัยคำหลวง

... จำนน นัยควยจิต จำนน นิจควยเพียร จำนน เขียนลิต

จำนอง ลิลิตกลดลอน ประคิณ อุกษรระเรียบ ประคิ บะเบียบอักษร ประคา เพี้ยนจน บะขัด
ประสงค ซึ่งอร รตามณ บ ประสา นศัพท์ ไห นค ประเส ริฐ ใน นค ิ โดย บร รพ
ประเส ริฐ ร ท ร ม อ ม ก ย ประ ก อ บ ประ พ ก ติ พ จ น ประ คิ ณ ส า ร า ส ัม ก ท ธิ
ประ ล ิ ท ธิ วิ จิ ต ร บ ริ น ร า ...¹

ภาพที่ขียนมาโดยขุนทนายเรื่องพระมาลัยคำหลวง ลักษณะที่น่าสังเกตคือ การใช้คำทวนวรรค แม้จะไม่ใช่วรรณคดีคำเดียวกันตลอด แต่ก็มีลักษณะสัมผัสเสียงเข้าหูกัน คือ "จำนน จำนน จำนอง" และ "ประคิณ ประคิ บะเบียบ ประคา ประสงค ประสา ประเสริฐ ประกอบ ประลิต" พิจารณาคูเลาจะเทียบได้กับกลบทชื่อ "กลบทบัวบาน กลีบขยาย"

เค ช ะ ชา ก ลา ว แ ด ง

ศุภสาร

เค ช ะ แ ด ง นิ ห า น

เทียบไว

เค ช ะ เ เ ีย ร เ ีย ร ก า ล

จนเสร็จ

เค ช ะ ม ณ แ ก ง ไ

พบไททรงธรรม²

โคลงบทนี้เป็นก้าอิมฐานท้ายเรื่อง ลักษณะการร่ายกรองใจกระทู้นี้ คำว่า "เคชะ" ทั้ง 4 บาท เทียบได้กับกลบทแบบในคำอย่างกระทู้อีก "กลบทบัวบานกลีบขยาย"

บทนิพนธ์ของพระมหานาควัดท่าทราย

พระมหานาคเป็นกวีอีกท่านหนึ่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ตามเนื้อเรื่องในบทนิพนธ์คำฉันท์แสดงว่าพระมหานาคได้เฝ้าพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ และท่านคงจะเกิดความสนใจในความงามของพระพุทธรูป ตลอดจนความสนุกสนานในงามสมโภชครั้งนั้น

¹ กรมศิลปากร เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรพระประวัติและพระนิพนธ์ร่ายกรอง

หน้า 292.

² ดู หน้า 293.

จึงแต่งคำฉันท์เรื่องนี้ไว้อย่างละเอียดลออ พิจารณาเฉพาะเทคนิคการร้อยกรองมีฉันทบาง
บทเขาแบบกลบทอยู่บ้าง ถึงฉันทในตอนเกริ่นนำเรื่อง

14

๑๔ หนึ่งซากนบบรมจักร

กฤษณราชกฤษดา

ทรงกรวาทาหนวรา

ฤทธิเรืองรเห็จโพยม

หนึ่งซากนบระทมเสศ

จตุรพักตรพิมลโฉม

เสด็จทรงสพาทนภโจอม

จรรจน ณ อัมพรา

หนึ่งซากนบสหัสเนตร

ธิปไตยถึงษา

อัยเรกตรีเศียรเปนพา

หนนาถพเนจร

หนึ่งซากนบสทสแสง

ศศิสองทศิศากร

ทรงวรกร เวียบกัศัวจร

จรัลรอบพระเมรุ

หนึ่งซากนบนิกรเทพ

สถิตย์ทั่วทิภาณดู

ขอจงเจริญยักวาทู

นฤราศพาธา

หนึ่งซากนบวรบง

กษมาทกรษัตรา

ยูเฉลิมอยุธยาภิรมยา

ยศโยคกรุงไกร¹

...

ลักษณะการแต่งแบบนี้ปรากฏอีกแห่งหนึ่งในเนื้อความที่เกี่ยวกับการจักระบวนพล

15

๑๕ พลคชกรแรงโรม

โจอมรงค์คง

อาวุธสรรพ

พลคชกรเร็วรับ

จับอรินทรราชฟาด

ขจัดจร

พลคชกรฤทธิรอน

เบญจลึงคช

ถลึงงา

พลคชกรกึกกา

วางอนชอยสอย

เอาดวงดาว

พลอัศวอัศวฉาฉาว

จับทุกแดนควา

สยบสยบอง

พลอัศวอัศวลำยอง

ทวนมาศลำยอง

จามรี

พลอัศวอัศวสำลี

ทรงภูทกพิ

คำเล็งสาย

พลอัศวอัศวผาดผาย

ทรงธนูสาย

ประลองศักดิ์

¹ พระมหานาถวิฑาหาราย บุนนาคคำฉันท์ หน้า 1-2.

<u>มรดกรถเจวียนจวัก</u>	เรียบแปรกรัต	นปลายชง
<u>มรดกรถกองกง</u>	เวียนระเห็จหงส์	คือกังหัน
<u>มรดกรถพรายพรวณ</u>	สรรประคับกาญจน์	มณีแสง
<u>มรดกรถคำแหง</u>	ปรปักษ์แสง	สยบมรณ ¹

...

จากตัวอย่างทั้ง 2 ตอนนี้จะเห็นว่าการซ้ำวลีต้นบทแนวเกี่ยวกับกลบทแบบเพิ่ม
บังคับการซ้ำวลีอย่างกระตือรือร้น "กลบททศประวัติ"

กลบทกวีวิบูลจิตต์

หลวงศรีปริชา (เซ่ง) เป็นผู้รวบรวมและคิดเขียนกลอนกลบทต่าง ๆ รวมไว้
เป็นหลักฐานในหนังสือกวีวิบูลจิตต์ ลักษณะเรื่องเป็นนิทานชาดก การดำเนินเรื่องมีบท
พรรณนาความงาม ความรัก ความอาลัยเช่นเดียวกับนิทานกำลังกลอนอื่น ๆ จุดเด่นของบท
กวีนิพนธ์เรื่องนี้คือการใช้เทคนิคกลบทตลอดเรื่องมีกลอนกลบททั้งหมด 85 ข้อ เริ่มต้นเป็น
คำไหว้ครูใช้กลอนกลบทชื่อ "กบเตนคอยหอย" กับ "คุณบท" แล้วจึงดำเนินเรื่องควยกลบท
ชื่อต่าง ๆ บางตอนไ้ไ้เราะและโคกความดี แ่บางตอนกลอนไม่ราบรื่น การส่งสัมผัสฉีกแบบ
แผนของกลอนสุภาพก็มีหลายบท

ตัวอย่างสำนวนที่ไ้ไ้เราะและโคกเนื้อความดี เช่น กลบทชื่อ "กบเตนคอยหอย"

น้ำใจรักนี้กิจตรรองทางทองเหียน
ยุคสมัยยังบูชาพระกาสดา
เคารพธรรมคำรพีโมลีธรรม

ยกให้ถนอมยอมให้ตนนั่งขึ้นตั้งเกียรติ
แจ่มจ่านองจองจำเนียรบังคมคิด
เป็นเทวินทร์ปิ่นท้าวโลกาสรรพ
สองดวงใจไ้คั่งจันทรแจ่มอัมพร²

¹พระมณานากวักทาพราย บุณโฆวาทกัจฉัต หน้า 18.

²หอพระสมุดวชิรญาณ ชุมนุมคารากลอนฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ หน้า 181.

จากกลบทชื่อ "บัวบานกลีบ" ข้างล่างนี้เป็นตัวอย่างของการใช้ความเปรียบ
 ที่น่าฟัง เช่น

เสียดายภักตร์ผ่องเพียงเพิงไผ่ดูดย	เสียดายประยูรยอคนัศตรียมหาศาล
เสียดายเนตรคุจนิลมณีค้ำพาน	เสียดายขนงกงสมานคันัศรทรง
เสียดายนาสาสุดคั่งแสงขอ	เสียดายสอเปรียบสร้อยศิวาหงษ์
เสียดายกรรมพันธุ์คัลลีงสัตว์ขง	เสียดายทรงสงักรวีระวีวรณ ¹

ตัวอย่างสำนวนที่พลาตลัง เรื่องการสัมผัสกลอนทำให้กลอนไม่ราบเรียบ เช่น
 กลบทชื่อ "กวางเคิร์ดง"

กะตัวเอ๋ย เชนตัวเคียวกะตอยกะตอย	นกเอ๋ยเหมือนลูกนอยใจหวามหวาม
กะตายเอ๋ยมา เชนอญกะตายกะตาย	กะเตเอ๋ยโตไมงามกะตอนกะตอน
ลูกเอ๋ยแมแลแลลิวโลกลิวโลก	สัทวเอ๋ยซางสันโคขโลกยอนโลกโคณ
เจ้าแม่เอ๋ยโยเจ้าแม่ไมจรรไมจรร	ลูกเอ๋ยไมลืมนานอนชะเงะเง ²

แม้ว่าสำนวนกลอนในกลบทศิริวิมุลลิตก็จะมีข้อบกพร่องทางคานอรรถรสและ
 จินตลักษณ์อยู่มาก แต่สิ่งสำคัญที่ควรยกย่องคือ เป็นวรรณคดีเล่มเดียวในสมัยกรุงศรีอยุธยา
 ตอนปลายที่ร้อยกรองควยเทคนิคกลบทตลอดเรื่อง ก็สามารรวบรวมแบบกลบทไว้มากที่สุด
 มีกลบทประเภทที่ 1 ทุกแบบและกลบทประเภทที่ 2 มี 2 แบบคือ แบบทองอาณชาคำ ณ
 ตำแหน่งต่าง ๆ และแบบเลือกคำแบ่งวรรคให้เหมาะกะบทย กลบทเรื่องนี้จึงเป็นทั้งนิทาน
 และตำรากลบทไปในขณะเดียวกัน

จากการพิจารณาวรรณคดีบาง เรื่องสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายดังตัวอย่างที่
 แสดงมาแล้ว สรุปได้ว่ากวีนิยมแทรกเทคนิคกลบทลงในบทกวีนิพนธ์ ลักษณะการปรากฏยัง
 คงรักษาแนวของสมัยที่ 1 คือ นิยมกลบทประเภทที่ 1 แบบที่ 5 และ 6 คือ แบบซ้ำคำ
 และใช้กรรหุ มีแบบเสนสัมผัสสระและพยัญชนะอย่างในบทพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร

¹ หอพระสมุดวชิรญาณ ชุมนุมตำรากลอนฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ หน้า 268.

² ก. หน้า 220.

ซึ่งเรียกว่า "บาทเดือนลา" "ทัพพิท" และ "อรรธอักษร"

เทคนิคกลบทในสมัยที่ 2 นี้ปรากฏอยู่ในเนื้อความเกี่ยวกับการชมธรรมชาติ ความสวยงาม การจัดกระบวนทัพ และในบทเกริ่นเรื่องหรือเทโวครุ วรรณคดีเล่มพิเศษที่แต่งควยเทคนิคกลบทโดยตรงคือ 'กลบทศิริวิมุลกิต์' จัดเป็นบทกวีนิพนธ์เรื่องเดียวในสมัยที่ 2 นี้ที่รวบรวมกลบทไว้ถึง 85 ชื่อ จึงนับถือกันเป็นตำรากลบทมาจนปัจจุบัน

สมัยที่ 3 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
(พ.ศ. 2325-2453)

ช่วงสมัยนี้นับเวลาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมเวลา 100 ปีเศษ วรรณคดีไทยมีความคลี่คลายขยายตัวกว้างขวางมากขึ้นกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาทั้งจำนวนกวีและจำนวนวรรณคดี พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นกวีและสนับสนุนวงการกวีอย่างดี ดังนั้นจึงมีกวีเคน ๆ เกิดขึ้นหลายท่าน ตลอดจนมีหนังสือทั้งฝ่ายร้อยแก้วและร้อยกรองหลายเรื่องที่ได้รับการยกย่องว่าแต่งดีถึงขนาด

กล่าวเฉพาะกวีที่มีชื่อเสียงทางด้านกาพย์ประพันธ์ฝ่ายร้อยกรอง นอกจากพระมหากษัตริย์แล้ว กวีที่มีผลงานควรแก่การศึกษาอีกหลายท่าน ยกตัวอย่างเช่น เจ้าพระยาพระคลัง (หน) พระสุนทรโวหาร (ภู่) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส นายรินทรธิเบทร์ (อิน) สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๕ หลวงธรรมภักดี (ถึก จิตรกรถึก) เป็นต้น กวีที่กล่าวนามมาทั้งหมดจึกรวมอยู่ในช่วง 5 รัชกาลนี้ ผู้วิจัยจะไม่แยกเด็ดขาดลงไปว่าท่านเป็นกวีประจำรัชกาลใด เพราะชีวิตประวัติของกวีแต่ละท่านปรากฏว่ามีชีวิตคาบเกี่ยวหลายรัชกาล เช่น เจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีชีวิตตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีมาสิ้นชีวิตในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระสุนทรโวหาร (ภู่) มีชีวิตตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมาสิ้นชีวิตในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลวงธรรมภักดี (ถึก จิตรกรถึก) มีชีวิตตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาสิ้นชีวิตในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น ดังนั้นการศึกษาลักษณะการปรากฏของเทคนิคกลบทในผลงานของกวีจึงจะกล่าวรวมทั้ง

5 รัชกาล และใช้วิธีเลือกพิจารณา
ไทย โดยยกตัวอย่างให้เห็นเป็นเรื่อง ๆ ไปตามลำดับดังต่อไปนี้

อุกยพนธ์ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน)

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นกวีที่มีชีวิตสืบเนื่องมาจากสมัยกรุงธนบุรี ใน
ที่นี้จึงนำผลงานของท่านมาถว้รวมไว้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เรื่องที่จะกล่าวถึง
คือ กากีกลอนสุภาพ ลิลิตเพ็ชรมงกุฎ ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง ลิลิตพระศรีวิไชยชาคก
และอิเหนาคำฉันท์

กากีกลอนสุภาพ

ส่วนวนกลอนที่เข้าลักษณะกลอนหกคือ ตอนท้าวพรหมหัตถ์คร่ำกรวญถึงกากี

นิเวศน์วังตั้งเพี้ยาตลบจบ มิไคพบนิมนองสนองหนา

ถาอิศเรศประเวศทรงอุสุภา ลักสุคาเห็นเหาะไปหิมพานต์

ถาจักรกฤษณฤทธิรงค์ทรงครุฑ มาลักนุชที่ไปร่วมภิรมย์สมาน

ถาชาคาทรงมหาหงส์ทะยาน ลักสมรไปสมานพิมานพรหม

ถาอินทรวงกทรงพระยาไอยเรศ ลักดวงเนตรที่ไปควาถึงสัสสม

ถาสूरียงทรงรถอันลอยลม มาดอบชมกลิ่นแกวแกวพาจร

ถาพระเวียงฤทธิรงค์ทรงแรด มาเวียนแวงพานองไปสมสมร

ถาพระผายชายทรงอัสดร มาอุ้มบังอรแอบอุราไป

ถาครุฑวาทสุกรีวิหยาต มาโถมดวงดวงเนตรไปภาไฉน

เสียคายเอยมิไคเกยระกายใจ เวรไคจึงฉลาดที่เผลาคลึง¹

...

จากตัวอย่างนี้ใกล้เคียงกับลักษณะการใช้กริยาที่ 2 คำสลับกันคือ คำว่า "ถา"
และ "มา" เทียบไคกับกมลแบบเพิ่มบังคับการซ้ำคำหรือวลีอย่างกริยาที่ 3 "กลอนหงส์ทอง
ลิลิต"

¹ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) หน้า 11.

อีกตอนหนึ่ง เป็นบทกวีจรรยาระหว่างพญากุฎกับกาก็ คือ

แมลงภูติพริบรอนมาเอาชาว	อาบระอองทองทั่วทุกชุมชน
สองสุซสองเกษมเปรมสกันธ	สองกมลสองสวาทไมคลากัน
ครุฑลีมลง เเดนโนคาต	วรรณาลีมมิงมไหศวรรย์
กรุฑลีมลง เเดนสัทภัก	สุดาจันทรลีมพัศทรพระภัสศา
ครุฑลีมรอน เเดนโคมมบน	นฤมลลีมสนมสนิทนา
ครุฑลีมไลกายนากา	กัลยาลีมเลนอุทยาน
ครุฑหลงชมทรงสมรชน	นางหลงวันรสถิปปักษาศาล
ครุฑละเลิงหลง เชิงบุพาพาน	เขาวมาลย์หลง เล่ห์ประหลาดโลม
ครุฑหลงกลืนแถวขจรวัน	นางหลงขึ้นรสถิพนันเจ็ดโคม
ครุฑหลงกร ะบวนชวนตระโบม	นางหลงโสมนัสในสุกษา ¹

...

และตอนคนธรรพ์ขับพิน

ว่ากลางขับกรวณกร ะบวนพิน	โกลันการักพิฬามัน
เสียดายหักกรับพัศทรพิฬะมัยมมัน	เสียดายกรรณวัชรสพจน
เสียดายชนงกหักกร เมื่อยักยวน	เสียดายเนตรนำชวนเสนหา
เสียดายปรางข้างเบือนกร ะบวนมา	ไหนาสาธุบรสรัญจวนใจ
เสียดายโอรุออนคำไท์กำหนด	เสียดายกรกอดครัดกระหวัดไผ
เสียดายเตาเกลารันอุราใน	เสียดายใจนำใจทุกสิ่งอัน ²

จากตัวอย่างทั้ง 2 ตอนที่ยกมานี้ ลักษณะการร้อยกรองมีกระทู้ขึ้น 2 คำต้นวรรค
เทียบได้กับกลบทชื่อ "กลบทบัวบานกลีบขยาย"

¹ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) หน้า 8.

² ก. หน้า 28.

ลิลิตเพ็ชรมงกุฏ

สำนวนโคลงที่เข้าลักษณะกลบอยู่ในบทมปลา

กระแห ^๑ ทองทองทอง	ชลธาร
ทง ^๑ เหง ^๑ เหง ^๑ หาญ	ปากกลา
แขวง ^๑ แวง ^๑ แวง ^๑ พาล	ฉีก ^๑ เพื่อน
รา ^๑ ห ^๑ ห ^๑ ห ^๑ นา	เพร ^๑ เพียงอสุรินทร ^๑

โคลงลักษณะนี้มีแทรกอยู่เพียงบทเดียวในลิลิตเพ็ชรมงกุฏ ตรงกับกลบทแบบเพิ่ม
บังคับวรรณยุกต์ชื่อ "กลบทตรีเพ็ชรประดับ" หรือ "ตรีเพ็ชรพวง" หรือ "โคลงอักษรสามหมู่"
นั่นเอง

ชัย ^๑ เขว ^๑ เรก ^๑ เรื่อง	ชร ^๑ ณ
ชัย ^๑ สิทธิ ^๑ ฤทธิ	ท้าว ^๑ หลา
ชัย ^๑ สุข ^๑ สวัสดิ ^๑ ศรี	สุนทร ^๑ ลาก
ชัย ^๑ เยก ^๑ เกษ ^๑ เือง ^๑ ฟ้า	ไพ ^๑ ร ^๑ ฟ้า ^๑ สุ ^๑ ชม ^๑ ม ^๑ ๒

ตัวอย่างนี้คือ กระตุ้นคำเกี่ยวตลอดบท ตรงกับกลบทแบบเพิ่มบังคับการซ้ำคำ
หรือวลีอย่างกระทู้ชื่อ "กลบทพูนขงแถมณกา"

ลิลิตพยุหยาตราเพชรพวง

โคลงที่มีลักษณะการแต่งพอจะเทียบกับเทคนิคกลบทใดบ้างมีอยู่ในบทมกร ะบวนเรือ
และกร ะบวนมา กังตัวอย่าง

^๑ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) หน้า 101.

^๒ ๒. หน้า 142.

คชสีห์ยงใหญ่หยิ่ง	ยทมี
กรมกระลาโหมลี-	ลาคเตา
เรือเก็บรางวัลหกรี่	เสมอมาศ
นายมหาคไทยเคลา	คุคลอยคลอคลา ¹
อ้งหะลุกลหลังฉวน	พลพาย
ขุนอินทรนาวันาย	นั่งนั้น
หม่อมงโทะหิวคลาย	คลาวคลาค
กระทุมเสียงโทะหลัน	กีกกองกทุมทาง ²

ตัวอย่างสำนวนชมกระบวนเรือทั้ง 2 บทนี้พิจารณาเทคนิคการแต่งพบว่า มีลักษณะสัมผัสอักษรซ้ำกัน 3 เสียงในแต่ละบาท ซึ่งเทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับพยัญชนะชื่อ "กลบทอักษรฉวน" ชนิดที่บังคับให้วรรคหนึ่งต้องมีอักษรซ้ำกัน 3 เสียง

ขุนหาชีชาติเบื่อง	ขวาเคียง
ขุนราชศึกก็เวียง	เรียบหนา
ขุนราชอาสาเฉวียง	เป็นคู่
ขุนอาชาไนยมา	คู่ควยสคำเคิน ³

ตัวอย่างสำนวนชมกระบวนมาบนั้นมีลักษณะกระทุ้นคำเดียวเทียบได้กับกลบทชื่อ "บุบงแบมผกา"

ลิลิตพระศรีวิไชยชาคก

พิจารณาเทคนิคการแต่งในลิลิตเรื่องนี้มีลักษณะการใช้เทคนิคกลบทแทรกอยู่เล็กน้อยตอนที่เกี่ยวกับความรัก คือ

¹ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) หน้า 155.

² ก. หน้า 156.

³ ก. หน้า 190.

ฝ่ายอนงกนาเรศ ชายเนตรคูชกร ยอกระพุ่มกรชวลิต
 พิศุภพิตรพิทวง ทรงยิงทรงเทเวศ เนตรยิงเนตรลูกทราย
 ขายนี่ขายชาญปราชญ์ ชาติไชชาติแพศยพราหมณ์ ...¹

รายที่ยกตัวอย่างมานี้จะเห็นว่า มีการใช้คำซ้ำ 1 คู่อยู่ในวรรค ลักษณะนี้
 เทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิมชื่อ "กลบทกินรเก็บบัว"

สองสมบรมสุขล้ำ	เปรียบสอง
สองเกษมสมปอง	เกลือกเคลา
สองกรสองตระกอง	องค์แอบ กันนา
สองถาญกัญชาเยา	ยิงเขายวนสม ²

ตัวอย่างลักษณะนี้คือ การใช้กระพุ่มคำเดียวเทียบได้กับ "กลบทขุนนางแย้มผกา"

อิเหนาคำฉันท์

คำฉันท์เรื่องนี้ท่านผู้แต่งแทรกลักษณะของกลบทไว้ชัดเจนมาก แทรกทั้งในส่วน
 ที่แต่งควยกาพย์และฉันท์

เนื้อความตอนหนึ่งเป็นบทร่ำระหว่างอิเหนากับมยุรมา ผู้แต่งใช้เทคนิคกลบทดังนี้

๒๘ สองดื่มสมพาส สดุดสังวาส จมบทบถละบอง

บัววาววายทุกซ์ สุขไซไซคลอง สวาทรมรมสอง เปรมปริคีปริคา

แซมฉันทันชีวี รุสรสรีรี เสน่ห์เสนาหา

ไหลหลงหลงกาม กลहरรรหรรษา หักลิ้มลิ้มชา- นีราขราชฐาน

ดื่มสมสมมิตี ดื่มสองสองกระษัตริย์ ดื่มสุขสุขสานต์

เริ่มแรกแรกรัก ประจักษ์จักปาน เสวยทิพพิมาน รังสฤษดิ์รังษี³

¹ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) หน้า 224.

² ก. หน้า 231.

³ ค. หน้า 254.

ภาพยสุรางคนางคหิยกมานี้มีการใช้คำซ้ำ 1 อยู่ยุดักันภายในวรรคทุกวรรค
ลักษณะนี้เทียบได้กับกลบทชื่อ "กลบทกรรอย"

เนื้อความตอนที่สองเป็นบทกร่ำครวญของจรรยา ผู้แต่งซ้ำคำว่า "อาแม่" ทุกบท
ตัวอย่างเช่น :

๑๙ อาแม่ปานฉะนี้สุคาจะสุชอุโสภ โอเริยมล่ำโถมอาตม์ รทม
อาแม่เคยสุชเสวยส่วสัดคิบุญริรมย์ ปรางค์มาสมณิลม บพาน
อาแม่เคยเสวยสุริยวงศสุรางคศฤงคาร จำเริยมลสานเสียง ระงม
อาแม่ปานฉะนี้สิริจะวิมลฉนม วิธมรวิธม พะพัคตร
อาแม่เคยนิทรแทนมณิทิพยตระศักดิ์ ปางนี้จะนิทรลักษณ ปรคณ
อาแม่ปานนี้จะลัดกับศัพทสุกษะชาติ ฝัโป่งทวาคชวัญ จะเทริน
อาแม่จรวนไค้มาเก็คณะพิเชฐ หนายเค็นกัเทริน ลิลา¹

ลักษณะนี้เทียบได้กับกลบทแบบบังคับกับการซ้ำคำอย่างกระทู้ชื่อ "กลบทบัวบาน"
กลีบขยาย"

เนื้อความตอนที่สามเป็นบทกร่ำครวญอโศกกับบุษบา มีลักษณะการร่ายกรอง
ดังนี้

๑๔ <u>อาแม่</u> อย่าหวังแกชนกา	ชนนี้ ณ กรุงไกร
<u>อาแม่</u> อย่าหวังแกชไน	นคเรศเรือนทอง
<u>อาแม่</u> อย่าหวังแกมคี่หวิ	บริพารทั้งผอง
<u>อาแม่</u> อย่าหวังสมบัตินอง	แลนิเวศนมนเทียร
<u>อาแม่</u> อย่าหวังสุขแต่หลัง	แลเป็นสุขพาเหียร
<u>อาแม่</u> แต่นี้สุขจะเนียร	ทุกข์แท้ทิวาการ ²

...

¹ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) หน้า 271.

² ๒. หน้า 272.

ขวัญเมื่อยาหลงจรในบรร-	พตทองพระหิมพานต์
ขวัญเมื่อยาหลงจรในธาร	ชรทิ้งชรทางเทา
ขวัญเมื่อยาหลงจรในโป่ง	แลในป่าทุกลำเนา
ขวัญเมื่อยาหลงจรในเหล่า	ละแวกหอนกุหาหงส์
ขวัญเมื่อยาหลงจรในหมู่	กิริณอำนวยพงศ์
ขวัญเมื่อยาชมมฤคยง	คณะของอันตถุบเกลี้ยง
ขวัญเมื่อยาชมมหันตกา	สรกากำเลาะจะเน่เสียง
ขวัญเมื่อยาชมพักษะเปียง	ผายผยของระเห็จหาญ
ขวัญเมื่อยาชมคณะชนะ	กัฬรongsำนวนหวาน
ขวัญเมื่อยาชมคานรพาล	ละโลกเลณดกาวัลย์

ลักษณะที่มีกระหน้ชาคนวรรคอย่างนี้เทียบได้กับกลบทชื่อ "กลบททศประวัติ"

ชุดบทนิพนธ์ของพระสุนทรโวหาร (ภู่)

พระสุนทรโวหาร (ภู่) เรียกนามกันเป็นสามัญว่า "สุนทรภู่" ท่านเป็นกวีที่มีชีวิตอยู่ระหว่างรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกถึงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว งานนิพนธ์ส่วนใหญ่ที่มีชื่อเสียงคือ กลอนสุภาพ ส่วนโคลงและกาพย์ยังไม่ดีถึงขนาด สำนวนกลอนของสุนทรภู่มิลักษณะสังเกตได้ง่าย เพราะมีสัมผัสสระในวรรคตรงกับกลบทชื่อ "มธุรสวาที" ยกตัวอย่าง เช่น

กลอนสุนทรภู่ :

ฝ่ายพระทนต์อรนาคไสยาศหลับ	สะอื้นวับหวาดคนพื้นผวา
ประทีปทองส่องสว่างกระจ่างตา	เห็นนางหนานวลแนบนอนแอบองค์
ลูกไม้ขึ้นมั่งคั่งทะลึ่งคึก	ประหลาดจริงนิจพิณจิตสว่าง
เมื่อราตรีชีวิตจะปลิดปลง	กลับคำแรงแรงร้นคอยชใจ ²

¹ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) หน้า 273.

² ม.จ. จันทน์จิรายุ รัชนี้ รวมนิทานคำกลอนสุนทรภู่ พ.ณ. ประมวลุมารค (นามแฝง) หน้า 150.

กลอนกลบทขอมขุรสาวาที่ :

อติเตตตานานิทานหลัง
ชื่อจันบากหลากเลิศประเสริฐก็
คำรณภพสมบัติประเสริฐโลกย์
อาณภาพปราบเปรี๊ญกระเคื่องปรา

มีนักรังหนึ่งกว้างสำอางศรี
เจ้าธานียศกิตติมหัสตรา
เปนจอมโจกจุลจักรอรรคมหา
กฎเคชาเปนเกษนิเวศน์เวียง¹

จากการนำลักษณะกลอนของสุนทรภู่มาเปรียบเทียบกับกลอนกลบท "มขุรสาวาที่" นี้ จะเห็นว่าวิธีแต่งกลอนทั้ง 2 ล้วนมีสัมผัสสระภายในวรรคเข้าลักษณะเดียวกัน การร้อยกรองนิทานคำกลอนและนิราศของสุนทรภู่ทุกเรื่องจะรักษาระเบียบการสัมผัสสระภายในวรรคเช่นนี้อย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นถ้าจะกล่าวโดยสรุปก็คือสุนทรภู่ใช้เทคนิคกลบทแบบเพิ่มบังคับสระชื่อ "กลบทมขุรสาวาที่" ในคำกลอนทุกเรื่อง

นอกจากนี้บทกวีนิพนธ์ของสุนทรภู่ยังมีลักษณะกลบทแบบอื่นแทรกอยู่ในกลอนและโคลงอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีปรากฏแทรกอยู่ในนิทานคำกลอนเรื่อง "ลักษณะวงศ์" และ "โคลงนิราศสุพรรณ" ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลักษณะวงศ์

จงตรึกตรองน้องนี้ผู้มีนิว
จงรอรังยังจิตคิดรำพึง
นางลืมเกรงทรงฤทธิ์พิศุเรศ
นางลืมเหลาสาวสรรกก้านัดอนงค์

จะเกลือกกิ้วเวลานั้นมาถึง
จะตรากรังบาปกรรมไปทำไม²
พระทรงเคชลืมเมืองเรืองระหง
พระลืมองค์เกสรสุมาลย์³

¹ หอพระสมุดวชิรญาณ ชุมนุมตำรากลอนฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ หน้า 184.

² ม.จ. จันทบุรีรายุ รัชนี้ รวมนิทานคำกลอนสุนทรภู่ พ.ณ. ประมวลมารค (นามแฝง) หน้า 334.

³ ค. หน้า 483.

ลักษณะนี้ในวรรคหนึ่งมีคำซ้ำอีกกันหนึ่งคู่ เขาแบบกลบทชื่อ "กลบทรักร้อย"

ไค่ถกษณัฒันของถึงสามหน

พราย อากาศ คาคโค พอมพะยับ พราย

ครีกครีน เครงโครม ประโคมกรีก

เพียงพิภพ สิงขร จะออนเอียง

ของพระ แกลเทพ แลอยู่ทุก ของ

มาร แหโห้ ทั่วทุก ตัวมาร

นุกต้น แตกพร ทุกหมูนุก

พลมาร กลมกลำ หังอำ เพ

ราง ที่ นั่ง ดอย เล็ก ประ เสริ ราง

งา จะ ชอน คาว ตก หัง หงา

กร ษัตรี ย ทรง องค เล็ก ประ เสริ กร ษัตรี

ควง พร ะ พัก ตร อง เหมือน กับ เคื่อน ควง

รณ ณีส สี สว่าง กร จะ าง รณ

ยุ พิน ทรง เอ ก อง ค พร ะ ยุ พิน

ขยาย พล กษ ะ เื้อน เคื่อน ขยาย

เรียง ร ร าย ท าย ร ระ คะ เรียง

เสียง พิ ลิก เื้อน ลัน สนัน เสียง

พิม าน เพียง พล าค ทับ กับ วิ มาน

ประ สาน เสียง กร ี คร อง ของ ประ สาน

ช ล ธาร เป็น ละ ล อก กร ะ ด อก ช ล

ณ ก ต ก ฟ า ค ล ุม ชะ อุม ณ

คว า ล าน ล น แ ว ง ค า บ อ อก ป ลา บ คว

ห น า ส ล าง ค ง า ม หัง สาม ห น า

ง ว ง จะ คว า เค ื่อ น ง า ม หัง สาม ง ว ง

ช ว ง ว ัก ส แ ง เก ร ื่อ ง ค ู เร ื่อ ง ช ว ง

อ ิน ท ร ไ ม ด ว ง เล ย ท า ว เม ื่อ เท ียบ อ ิน ท ร

นิ ม จ ะ อ อน ง อน ช ค ค เ จ ค ณ

น าง อ ัก ษ ร หัง ล ิน ไ เก ็น น าง¹

ลักษณะนี้มีคำทวนวรรคกับคำท้ายวรรคเป็นคำเดียวกัน ตรงกับกลบทชื่อ "กลบท

ครอบจักรวาล"

คัง ทอง ทิ พ หิ บ ว าง ไ ว ก ด าง แ ทน

ส เ ม อ ศ ัก ค ี่ แ ว ไ เ ย บ ม ร ู ป ท อง

ด ะ ไ ม ท น า น า ร ัก พ ร ะ พัก ตร อง

พ ร ะ เก ศ แ ส แ ง แ ม ง ทั บ ร ะ ย ั บ น ิด

ไ ช น ง เน ต ร ส อง ป ร าง อ ย า ง จะ ย อ ย

หัง ศ รี แ ง แ ส ง ซำ ค ุ ส ำ อ าง

ก ิ่ง แ ล ง ท ำ ก ไ ม แ ม น ส เ ม อ ส อง

ม ร ู ป ท ิ พ ล อย ด อง ด ง มา ค ิ น

พ ร ะ พัก ตร นิ ว แ ส ง ส อง พ ร ะ เก ศ ิ น

ร ะ ย ั บ น ว ด ม ร ิ น ไ ช น ง น าง

อ ย า ง จะ แ ม แ ม ช อย หัง ส อง ช า ง

ค ุ แ ส ง โ ม ร สุ ก อ ย า ง ว า ค รี บ ท อง

คุกคายคายคองหงสที่ทรงคอง
ดอเปลงเครงพมประหมทอง
แกมมณีนกรองลงทองสอก
เป็นรวิงามตามริมเนินมนวล
แมโถมสงวนควนจะโลมโสมนัส
กระษัตริย์แสนเมืองมิ่งจะชิงชม

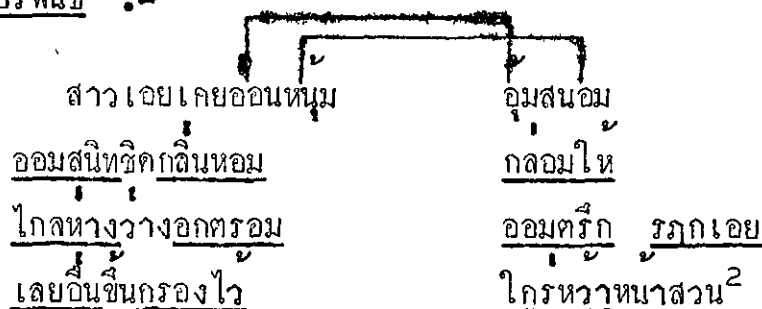
ประสานสมกลมคอดอปลอง
ประหมเทียบเปรียบดองกัหมองนวล
ลงทองสอกแลดลอคทรวงสงวน
คูนมนินนาจะชวนให้มื่อชม
สุดมนษย์ศุกระษัตริย์ไม่เปรียบสม
จะชิงชัยกว่าจะดมชีว่าลา¹

จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่าการส่งสัมผัสข้ามวรรคโดยใช้คำซ้ำเสียงเพี้ยนกัน 2 หรือ 3 เสียงทาบวรรคหน้าให้สัมผัสกับเสียงพยัญชนะ 2 หรือ 3 เสียงตนวรรคถัดไป เช่น เสมอสอง-เสมอศักดิ์ แม่รูปทอง-แม่รูปทิพ เป็นต้น ลักษณะส่งคำสัมผัสแบบนี้เทียบได้กับ กลบทแบบเพิ่มบังคับใช้ซ้ำคำเดิมหรือคำเพี้ยนกันชื่อ "กลบทนาครวิพันธุ์"

โคลงนิราศสุพรรณ

โคลงนิราศเรื่องนี้สุนทรภู่แต่งถวายโคลงสี่สุภาพตลอดเรื่อง มีบางบทเป็นโคลงกลบทแทรกอยู่ ลักษณะของกลบทที่ปรากฏถูกต้องตามกฎเกณฑ์ทุกประการ กลบทที่แทรกอยู่ทั้งหมด 6 ชื่อดังนี้

กลบทอักษรวิพันธุ์ :-

¹ ม.จ. จันทบุรีรายุ รัชนี้ รวมนิทานคำกลอนสุนทรภู่ พ.ณ. ประมวลมารค (นามแฝง) หน้า 481.

² สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ชีวิตและงานของสุนทรภู่ หน้า 267.

เคราะห์ทำจำหางนอง

หวนนี้กึกกแววอน

กึกไวไม่ทางจร

หากจิตรมีหลายหนา

ทองนอน

คอนหวา

หลอนจาก

ลานองหมองหมาง¹

ลักษณะนี้มีสัมผัสอักษร 2 คำทาวรรคสองสัมผัสข้ามวรรคไปยัง 2 คำตวรรค
ต่อไปเป็นอย่างนี้ตลอดบท

กมลทอักษรลวน

แจ้วแจ้วจักกระจันจา

หรีงหรีงเรื่อยเรไร

แซงแซวสงเดี่ยวไส

แหงนึ่งนึ่งกนุขนอง

เขาเขี้ยวโศกคุ่มขึ้น

รมรันรุกรวังเวียง

โหมหัดหิงหายเื่อง

ยางใหญ่ยอคย่นยอย

จับใจ

ร่ำรอง

ทราบโสด

นิมนื่อนวลนาง²

เคียงเคียง

เรียบรอย

หันหาค แหวแฮ

โยกโยโยนเย็น³

กมลทวิ เพชรประดับหรือศรีเพชรพวง

เสียงซอออออ

จับปีเตรงเตงเตง

คลยทรยทรยทรยเหง

ฆองหนองหนองหนอง

เอื้อยเพลง

เื่องทอง

เหงเหง รนาคแฮ

มรั้งพรั้งพรั้งตโพน⁴

¹ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระประชวรด้วยโรคพระคางทูม พุทธศักราช 2111 ปรากฏใน ชีวิตและงานของสุนทรภู่ หน้า 268.

² ก. หน้า 307.

³ ก. หน้า 353.

⁴ ก. หน้า 340.

สุรางค์ระบำ

บนโศกยามเศร้ายิ่ง	ทรวงเย็น
คิดสุดซัดแสนเขน	โศกไซ
หวนหนาวคาบนักเหน	หนาแหง นองแอ
ดวงจิตเกิดจากไค	จึงคืนจำโดย
เสลาสลอกลลับสลา	สลัดไค
สือกสอะสอมสไอ	สอากสอาน
มแผ่มพาบมเพื่องมไฟ	มแผ่มผ่อ พอเอย
ตขบตขบตเคียนตกราน	ตครอตไครตเคราตครอง ¹

ตัวอย่างทั้ง 2 บทนี้เข้าลักษณะเดินเสียงพยัญชนะ 2 เสียงสลับกันตลอดในแต่ละบาท กลบหลักขณะนี้ถ้าพิจารณาตามประชุมจารึกวัดพระเชตุพนเรียกชื่อไว้ว่า "สุรางค์ระบำ" ในโคลงกันเรื่องปฏิสังขรวัดพระเชตุพนซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เรียกว่า "กลอักษรสลับ" แต่ในเรื่องโคลงนิราศสุพรรณกลับเรียกชื่อว่า "ราชสีห์เหี่ยมรด" อย่างไรก็ตามก็ขอกลบทอาจจะต่างกันไค แต่ลักษณะบังคับยังคงตรงกัน จึงตรงตามแบบของกลบทแบบเพิ่มบังคับพยัญชนะ

สัปดาห์

หนาวลมหมผผาหอน	หายหนาว
ฟ้าพรำน้ำค้างพร่า	พร่างฟ้า
เคนเคื่อนเกลื่อนกลาสดาว	ดวงเกน
ใจเปลวเสราขบหนา	นิกนองหมองใจ ²

ลักษณะซ้ำกัาแบบนี้ในจินตมานิเรียกว่า "สัปดาห์ชื่อทว่าตริงประทับ" แต่ในประชุมจารึกวัดพระเชตุพน และกลบทอิริวิมลิกทที่เรียก "ครอนจักรวาท"

¹ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ชีวิตและงานของสุนทรภู่ หน้า 355.

² ด. หน้า 356.

... หนูตระแบกตระบาก มากกระเบากระเบียน
 ตะขบตะเคียนคุนแด สมอสมี่แสมม่วงโมก ทรากทริกโลกสนลัก
 รวกรกรกรังรง ปริกปริงปรังปรางปรู ลำแพนลำภูลำพัน
 จิกแจงจันหันพันจำ เกดระกำกอกกุ่ม กระทุมกระถินพิมาน
 เหลาเสดาลานโลกเลียบ เพียบพันแผนแคนไพร หมูมะไฟมะผ่อ
 หมูมะกอมะกัก กระลำลักกระลำถอ ยูงยางยอกำยาน
 แหวคุมทาดตาดทอง ซองแมวโหมงมูกมัน หาดเหียงหันกันเกรา
 สะเคาคุกเคือคก ...¹

จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่า ถ้อยคำในแต่ละวรรคมีลักษณะเด่นเสียงพยัญชนะเสียงเดียวกันตลอดวรรค บางวรรคทำได้ไม่ครบทุกคำ แต่ลักษณะส่วนใหญ่ก็เห็นชัดว่ากวีมีเจตนาจะเล่นสัมผัสอักษรภายในวรรคทุกวรรค จึงพอจะเทียบได้กับกลบทชื่อ "อักษรวน"

กระเต็นกระตัวตน	แตกคน
ยูงยองยอกยุงยด	โยกยาย
นกเป่ลานกปลีปน	ปลอมแปลก กันนา
คล่ำคล่ำคิงโคลงคลาย	คู่เคลาคลอเคลีย ²

โคลงสี่สุภาพนี้เข้าลักษณะ "กลบทอักษรวน" แต่ที่เป็นอักษรวนจริง ๆ นั้นคือ บาทที่ 2 และบาทที่ 4

เอนปรางเปรียบนางนง	นวลปราง
รักดังรักนุชพาง	พมว
ของนางเฉกของนาง	คล้ายคลี ลงดา
โศกพี่โศกสมควย	คังไมนามมี

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ลิลิตตะเลงพ่าย หน้า 35.

² ดู หน้า 44.

อบเชยอบชันร

เฉอสม ญาภา

อบวออรอบรม

รินเรา

อบเชยพิเชยชม

กลั่นอบ เฉอนา

อบก้งอบองคเจ้า

จักให้เรียมเชย¹

ตัวอย่างโคลงบทนี้กวีใช้คำว่า "อบ" ชำในความหมายต่าง ๆ การชำคำ
เดียวกันลักษณะนี้ตรงกับกลบทชื่อ "พวงแก้วกุดั่น"

สรรพสิทธิ์คำฉันท์

ลักษณะการปรากฏของกลบทในคำฉันท์เรื่องนี้ไม่ชัดเจนนักที่พอจะนำมาเทียบกับ
เทคนิคกลบทใดบางมีบางบท เช่น

ลาดงเลอยแหลงมณทรี

ทรวงสามกษัตริย์

คือหางอันเปลือไฟฟ้อน²

กุมกฐชบชบกัน

ทางแขงชานชั้น

สรชรองสำเนียงเสียงใส³

จากตัวอย่างทั้ง 2 ตอนนี้จะเห็นว่า แต่ละวรรคมีสัมผัสอักษรซ้ำกัน 3 เสียง
เทียบกับกลบทแบบเพิ่มบังคับพยัญชนะชื่อ "กลบทอักษรล้วน" ชนิดที่บังคับให้มีเสียงพยัญชนะ
ซ้ำกัน 3 เสียงอยู่ในวรรคเดียวกัน

28

๑

ทาง

แซก

ทาง

ชาย

จำ

แนก

จำ

หน่าย

ทุก

ทาง

ทุก

หน

ทางสอศุกลักษณ

วงคอรรคนฤมล

ตระการตระกล

ทรุใจทรุตา⁴

...

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ลิลิตตะเลงพ่าย หน้า 38.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สรรพสิทธิ์คำฉันท์
หน้า 16.

³ ฎ. หน้า 33.

⁴ ฎ. หน้า 27.

ตัวอย่างกาพย์สุรางคนางค์บทนี้มีลักษณะใช้คำซ้ำหนึ่งคู่ภายในวรรค เทียบได้
กับกลบทแบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิมชื่อ "กลบทกนิร เกี้ยว" ลักษณะอย่างนี้มีเพียงแห่งเดียว
ในสรรพสิทธิ์คำฉันท์ แต่จะพบมากในลิลิตตะเลงพ่าย ซึ่งยกตัวอย่างมาแล้ว

15

๑) <u>กฤษรพย</u> เรืองแรง	ทวนจำทวยแวมง	ฉม็ดมือ
<u>กฤษรพย</u> เลอภภา	โถมรทวยถื่อ	กระดิ่งกร
<u>กฤษรพย</u> หสมรรณสมร	เทอดธำรงกร	ศิขานล
<u>กฤษรพย</u> ชาญชน	เชียวชำนินณ	อริรนาศ
<u>กฤษรพย</u> หาคาม	สรรพอาอาคม	ประกลการ
<u>กฤษรพย</u> หคำแหงหาญ	หมอลแควาญกุม	อังกษไกร
<u>อัครวพย</u> เกรอกไกร	แลนถ้วนไว	คือวายุพิศ
<u>อัครวพย</u> หนามชนัค	หอกทั้งสองหัตถ์	คระวัคคระแวง
<u>อัครวพย</u> ทรแสง	นาวาญญแสง	ฉมวดยหมาย
<u>อัครวพย</u> หกทัพพ่าย	คางประดองสาย	อุสุศาสตร
<u>อัครวพย</u> โยนผงาค	งามทงทวนมาศ	อันไกรกวัก
<u>อัครวพย</u> เือกสมรรณ	อาภรณ์จรัส	มลังเมลีอง ¹

ลักษณะนี้พบเกี่ยวกับการแต่งอย่างมีกระทุยขึ้น จึงเทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับ
การซ้ำคำหรือวลีอย่างกระทุยชื่อ "กลบททศประวัติ"

กฤษณาสอนน้องคำฉันท์

คำฉันท์เรื่องนี้เป็นบทพระนิพนธ์ขนาดสั้นของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ-
ปรมานุชิตชิโนรส ลักษณะการร้อยกรองมีตอนที่พอจะเทียบได้กับกลบทชื่อ "ทศประวัติ"
อยู่เพียงตอนเดียว ก็

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สรรพสิทธิ์คำฉันท์

15 ๑๕	<u>มทรพจนร่ำพัน</u>	พื้นพิเศษสรรพ	สถาพร
	<u>มทรพจนสารสอน</u>	เชิญวิมลสมร	บำรุงองค์
	<u>มทรพจนยรรยง</u>	สรรพสิ่งมง	คลาเลิศ
	<u>มทรพจนกอบเกิด</u>	วัฒนธรรมประเสริฐ	สวัสดิ์
	<u>มทรพจนสารศรี</u>	ธรรมวาที	สุภาสิต
	<u>มทรพจนโสภิต</u>	นุชนาฏพนิต	บำเพ็ญเพียร ¹

สมุทโฆษคำฉันท์ตอนปลาย

บทกวีนิพนธ์เรื่องนี้แต่งมาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสจึงทรงนิพนธ์ต่อเพื่อให้จบบริบูรณ์ ลักษณะการร้อยกรองเห็นได้ว่าพยายามรักษาภาษาสำนวนแนวเดิมไว้และในขณะเดียวกันก็ทรงแทรกเทคนิคการแต่งที่เป็นแนวเฉพาะของพระองค์เองเข้าไว้ด้วย สังเกตได้จากบทพรรณนาเกี่ยวกับความรัก หรือการจัดกระบวนทัพจะมีลักษณะใช้คำซ้ำอย่างกระหู่ ดังตัวอย่าง

15 ๑๖	<u>พลกษณะคาชคา</u>	ชาญชนงา	ส่งาขาม
	<u>พลกษณะแงงาม</u>	เคยผจญสงคราม	บำบัตบร
	<u>พลกษณะโรมรอน</u>	รงค์คัสกร	ระนับระนาต
	<u>พลกษณะสามารถ</u>	ราญริปูปลาท	กลาญหัก
	<u>พลกษณะหาญหัก</u>	เกรนทรปัก	ปราบประลัย
	<u>พลกษณะเกิกกษัย</u>	เชี่ยวชาญสมรรถชัย	ชำนาญรณ
	<u>พลกษณะโจษจด</u>	อาภรณค้ำกล	ค้ำเกิงกาญจน
	<u>พลกษณะเหี้ยมหาญ</u>	นายหัตถการจارب	จำทนายชอ
	<u>พลกษณะเมิดหมอ</u>	หมอประจำคอ	ทั้งความทนาย

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส กฤษณาสอนน้องคำฉันท์

พลคชณะผาควาย	ความนียหาย	จำทวยทวน
พลคชณะยีนขบวร	โคมรหังมวล	กนัคมือ
พลคชณะเทือกถ่อ	แพนกงงานกระพื่อ	ยรรยงยาบ ¹

...
ลักษณะการใช้กระทุ้งทำตนบทดังตัวอย่างนี้พอจะเทียบได้กับกลบทชื่อ "ทศประวัติ"

14 ๑ <u>อาพอ</u> <u>เรื่องฤทธิชำระ</u>	เปียรองคนเรนทรราม
<u>อาแม่</u> <u>เลืลลิกณะงาม</u>	เส้งยมเงื่อนสีกาสุดา
<u>อาพอ</u> <u>เคชคุลยวี</u>	วรรณสว่างในเวหา
<u>อาแม่</u> <u>เสมอกีประภา</u>	อันเพ็ญมองอัมพรไผ
<u>อาพอ</u> <u>ทรงคักคักวัง</u>	ชิรหัตถสหัสในย
<u>อาแม่</u> <u>อันมานมุขประไพ</u>	ประกาศปางสุรางค์สวรรค์
<u>อาพอ</u> <u>คือจอมจตุรภุช</u>	บุทรงครุฑเขจรจรัส
<u>อาแม่</u> <u>คืออัปสรสุพร-</u>	ณพิลาสลักขมิ
<u>อาพอ</u> <u>คือองค์อัครมเห-</u>	ศรเทพยตรีศูดี
<u>อาแม่</u> <u>คือเทวภคินี</u>	นุขมิ่งอุมาสมร ²

วสันตคิลกณัฑ์บทนี้ใช้คำว่า "อาพอ อาแม่" สลับกันทุก 2 วรรคเทียบได้กับ
กลบทแบบเพิ่มยังกับการซ้ำคำหรือวลีอย่างกระทุ้งชื่อ "กลบทหงส์ทองลีลา"

¹ กรมศิลปากร สมุดโฆษณาคำนท์ หน้า 239.

² ก. หน้า 178.

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาราช

ในหนังสืออ่านกวีนิพนธ์เรื่องมหาเวสสันดรชาดกฉบับของกระทรวงธรรมการ คณะกรรมการคัดเลือกมหากาพย์ยาวสำนวนต่าง ๆ มารวมไว้ครบ 13 กัณฑ์ เฉพาะ กัณฑ์ที่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งได้รับการ คัดเลือกมาไว้ในหนังสือฉบับนี้คือ กัณฑ์ศุภพร กัณฑ์พิมพานต์ กัณฑ์มหาราช กัณฑ์กษัตริย์ กัณฑ์นครกัณฑ์ เฉพาะพระนิพนธ์ "กัณฑ์มหาราช" มีเทคนิคการร้อยกรองตรงกับแบบกลบท อย่างเด่นชัดแทรกอยู่ ถึงจะยกตัวอย่างต่อไปนี้ :-

กลบทยติภังค์

หมู่สหชาติโยคีมีประมาณหมื่น- หกพันสรรพทางคัพพันแต่ไสสวณ-
 เลื่อนหมวกเหมาะเกราะนวมคู่ต่าง ๆ- สีสรรพพรรณสีย่างควรจะพึงพิศ-
 วงมัจฉพิชิตจรูญเจริญ- เนตรวิเศษโสมนเพลีนบางจำพวกนร-
 เทืองเหลืองเล่ห์สุวรรณพรหมชมพู- นพนพคุณคชวามงามเพริศ-
 เพราเหล่าหนึ่งฉาดเจิดเล่ห์หลากสี- แดงกำลั้วรัศมีอรุณทิพา- กร เรืองจำรัส
 เวหาเห็นประไพพรรณ- ร่ายลางบางสีสรรพพรรณนิลา-
 ภาเพียงไพทูลยประภาพิสุทธีสด- ไสเสมอมรกคอันแซมเขียว-
 ขำจำพวกหนึ่งเหลือบเหลือวเล่ห์โกลาส- กิริยี่ชาวบริสุทธีตะอาคอุฬารตะการตา¹

วิธีอ่านกลบทชื่อ "ยติภังค์" ควรอ่านคำหรือพยางค์ที่ถูกแยกไว้ตรงวรรคหน้า
 ขำอีกครั้งหนึ่ง เมื่อจะอ่านวรรคถัดไปคือ ควรอ่านว่า
 "หมู่สหชาติโยคีมีประมาณหมื่น หมื่นหกพันสรรพทางคัพพันแต่ไสสวณ
 สวมเลื่อนหมวกเหมาะเกราะนวมคู่ต่าง ๆ ..."

¹ กระทรวงธรรมการ มหาเวสสันดรชาดก หน้า 348.

กลบทกบ เตนสลักเพชร

สรณแห่หาญสารทวิเทียม

เทียมข้างมารทานข้างหมื่น

พื้นโถมศึกปีกหนกร รอนงาสาयरายเงยเคียร เรียนเชิงสุรชนสาร รานบาแทงแรงบดอย
 รอยครหนี่รขึ้นหนา ขาศึกษณชนสยอง รอนบั้นเทิงเริงบุกทัพ สรรพอลังการสารอลงกต
 บทจรคลาบาทจรคลา คาพยุหะย่นคินพยุหุทช คุจพสุธาพิงคังพสุธาพก
 ยกครผายบายคัพล คนทัวหมอขอคิคมือ ถือหัตถงาทาเหินงาม
 ตามทำนองทองธรรมเนียม เตรียมทุกหมวคตรวจทุกหม คุอยู่เรียงเคียงอยู่เรียบ
 เพียบครย่นพื้นคชยาน สารทัวกลันสรทัวกลา นาพันลิกนิกพันลาย
 ทายคชงาทาขอเงื่อ เชื้อคนหาญชาญคำแหง แข่งศึกกลาซาตีกักลัว
 ทัวกลางซางตางกลอกเชิด เทิดกระบี่ที่กระบวน ทวนหอกรำท่าหันรอน
 ... ตางแถวสรทัวกลันสรท แลนโจมทัพไลจับทัน จูเซาพันจับกันฟาค
 ลมกลิงคางลงกลากัน พุนมาพันขุนหมื่นพัน ทัวล้าสันตางลันสร
 ตั้งมือรอนโตมรรำ เสือแดงกำสิดำแกม หมายลูกแปมมวงแซมปน
 หมูปหลมาพลหาญ กวบรุกตานเซารานคอ ไมรุทอมิรอดอย
 ศีกใหญ่อยเสี่ยอยหนี แดกหนาที่ต้นหนัทัพ ไมกลารับมิกลัรบ
 วิ่งหนีหลบไวนบสน เลือกขุนพลดวนคนญ ซาญศึกูเริงสุรบ
 แมรอยทัพมารับทัน เรงจักสรพลดินชพ ครบจำนวนกระบวนพยุหยาตรา¹

...

ตัวอย่างรายบที่มีสัมผัสอักษรภายในวรรคคือ คำที่ 1 กับ 4 2 กับ 5 และ
 3 กับ 6 เช่น สรณแห่หาญสารทวิเทียมคือ ส ต ห ส ต ห ลักษณะอย่างนี้เขาแบบของ
 "กบ เตนสลักเพชร" และ "กบ เตนคอยหอย" คือ กลบทแบบเพิ่มบังคับพยัญชนะ

¹ กระทรวงธรรมการ มหาเวสสันดรชาดก หน้า 349.

กลบทนาควิพันธ์

แล้ว เสวริจกัศรพรธราหมันสี่พัน พื้นพิจิตรรังสรรค์สุวรรณรัตน์
สุวรรณรตจำรัสอรามเรือง อรามรุ่งบรรเทืองอัมพรเพริศ อัมพรพรายทองชายเจ็ดเฉลิมมง
เฉลิมงามสงครามสยอนไมศอดิ ไมศอดานทานฤทธิเชารกราณ เชารกรับยับแตกฉาน -
พังประลาต พายุประลัยลงกันกาฬพัลลภา สะเทือนดินอรินทรสถานทั่วทุกคว
ทั่วทุกแดนสัคัมชาวักยาเยง กยอหยอนออนเกรงไมรอนราญ ...¹

จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่าคำท่ายวรรคกับคำตนวรรคถัดไปมีลักษณะสัมผัสคำเสียง
 เพี้ยนกัน อย่างเช่น สุวรรณรัตน์ กับ สุวรรณรต อรามเรือง กับ อรามรุ่ง เป็นต้น ลักษณะ
 นี้เหมือนกับกลบทแบบเพิมบังคับให้หาคำเดิมหรือคำเพี้ยนกันชื่อ "กลบทนาควิพันธ์"

กลโคลงวิวิธมาลีเรื่องการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน

กลโคลงเรื่องนี้เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส
 ทรงนิพนธ์ขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว คราวที่โปรดฯ ให้ปฏิสังขรณ์
 วัดพระเชตุพน เนื้อเรื่องของกลโคลงฉบับนี้กล่าวถึงการปฏิสังขรณ์วัดโดยละเอียด ลักษณะ
 คำประพันธ์เป็นโคลงต้นวิวิธมาลีตลอดเรื่อง แต่จบด้วยร่ายมีเนื้อความเกี่ยวกับประวัติการ
 แต่งเรื่องนี้ และบอกรายนามบูรรมแต่งบทกวีในคราวนั้น

กลโคลงวิวิธมาลีเรื่องนี้มีลักษณะพิเศษอยู่ที่เทคนิคการร้อยกรองกล่าวคือ ใช้
 เทคนิคกลบทแต่งตลอดเรื่อง มีกลบทถึง 10 ชื่อและแต่งอย่างถูกต้องตามแบบแผนทุกประการ
 พระนิพนธ์เรื่องนี้จึงเป็นเรื่องเดียวในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่แต่งด้วยเทคนิคกลบทตลอด
 เรื่อง แต่ถ้านับต่อมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยา เรื่องนี้นับเป็นเรื่องที่สาม เพราะสมัยกรุงศรี-
 อยุธยาเมื่ออยู่แล้ว 2 เรื่องคือ โคลงอักษรสามหมู่ และกลบทศิริวิบูลกิตติ

โคลงกลบทจำนวน 10 ชื่อ ซึ่งปรากฏอยู่ในกลโคลงวิวิธมาลีเรื่องนี้จะยกตัวอย่าง
 เพียงข้อละ 1 บท ก็อ

¹ กระพรวงธรรมการ มหาเวสสันดรชาดก หน้า 350.

กลบทอักษรสลับ

ผ่ายสารพจน์สำสนญ	สำผอง มาตย์แอ
เรงเตรียบ เรงเตรียมริ	ทริริน
ทกกิจทกกองท่ำ	กอปั่ว สถานเฮย
แบกแบบนูนเบื่องพน	เปียงฉัน ฯ ¹

กลบทลักษณะนี้ใช้เสียงพยัญชนะ 2 เสียงสลับกันตลอดในแต่ละบาทในประชุม
จารีกวีคพระเชษฐพน เรียกว่า "สุรางค์ระบ่า"

กลบทกนิร เก็บบัว

เช็กหน้าบานหน้าวาค	วิจิตร อุไรฤา
แทยแบกแพนแบกพู	เปียงดา
ทุนเทพรูปเทพสถิต	ทายเทิด ชรรค์เฮย
มชบอคมชเนาทอง	แห่งละสอง ฯ ²

ลักษณะนี้มีคำซ้ำ 1 คู่ภายในวรรคถูกต้องตามแบบแผนของ "กนิร เก็บบัว"

กลบทว้าวพันหลัก

ตึกกิลาจารีกขอ	คำโคลง ไ่วเฮย
โคลงบอกเรื่องเลขา	คักแจง
แจงอรรตวันจรโลง	ลักษณะทก หดังแอ
ทกแห่งทั่วทองแสรง	สามประกกล ฯ ³

ลักษณะนี้ใช้คำสุดท้ายของบาทมาเป็นคำแรกของบาทต่อไปถูกต้องตามแบบแผน
ของ "ว้าวพันหลัก"

๒

¹ คณะเจ้าพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส กลโคลงวิวิธมาลี หน้า 1.

² ดู หน้า 4.

³ ดู หน้า 8.

กลบทรางประสานงา

เสาโคติลาปักขัน	<u>เซตต์สกล</u> กระแพงเออย
<u>เชื่อนสัคปราคกรวิธิ</u>	<u>ที่ไว</u>
<u>ทกหวาง</u> เพ็จจรค	<u>โดยหวาง</u> นั้นนา
<u>เคิรววก</u> เวียนไหววน	<u>ทั่วแคน</u> ๑ ¹

ลักษณะนี้ใช้เสียงพยัญชนะ ๒ คำสุดท้ายของบาทมาเป็น ๒ เสียงต้นบาทของ
บาทต่อไป ถูกตอตามแบบแผนกลบท "รางประสานงา"

กลบทนาคบริพันช

คว่ำลหนดแหงทอง	<u>หอธรรม</u> นั้นแอ
<u>หอเทศน์</u> สดานการ เปริยญ	<u>แรกสร้าง</u>
<u>แรกใส่</u> ขดานสรรก	<u>สบทั่ว</u> ฟั้นพอ
<u>สบที่</u> รวรุคร้อมลาง	<u>มละบุรพ</u> ๑ ²

ลักษณะนี้เป็นการซ้ำคำเพี้ยนระหว่าง ๒ คำท้ายบาทกับ ๒ คำต้นบาทต่อไปคือ
"หอธรรม กับ หอเทศน์ แรกสร้าง กับ แรกใส่ สบทั่ว กับ สบที่" ถูกตอตามแบบแผน
"นาคบริพันช"

กลบทครอบจักรวาล

<u>กำแพง</u> แกวมุขนน	<u>แนวกำ</u> แพงนา
<u>กระเบื่อง</u> ปรุ เค็ลือบคองคาม	<u>คางกระเบื่อง</u>
<u>ที่ทาง</u> จะคำเนิร	<u>ในที่</u> มุขฤา
<u>เกย</u> กอยอช้นเขื่อง	<u>เขื่อง</u> เกย ๑ ³

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส กลโคลงวิวิธมาลี

² ก. หน้า 16.

³ ก. หน้า 20.

ลักษณะนี้มีค่าเท่ากับค่าตายบาทซ้ำกัน 1 คูณถูกต้องตามแบบแผน "ครอบจักรวาล"

กลบทกานตอคอก

พระที่นั่งทรงสร้างใหม่	<u>เหมือนเรือน</u> แรกๆ
ในอุดรลานเตลิ่ง	<u>หลั่นนั้น</u>
การประคัมสรพสรพเหมือน	<u>มีที่</u> เพรงพอ
สถานสถิตนอกชั้นหัน	<u>แหงกระแพง</u> ๑ ¹

ลักษณะนี้มีค่าที่ 6 และ 7 ซึ่งอยู่ตายบาทเป็นคำสัมผัสสระหนึ่งถูกต้องตามแบบแผน "กานตอคอก"

กลบทโศเลนหาง

ประทุสาม <u>แหงแสรง</u>	สกุฏิกอ ชุมนา
ทรงตีกจิ่น <u>แปรแซ</u>	เซนไซ
หลังคาก <u>กอสอ</u>	สมทรวค เกงเฮย
รูป <u>ลันตันไหโล</u>	เลขบาน ๑ ²

ลักษณะนี้มีสัมผัสสระภายในบทจำนวน 2 คำให้อยู่ติดกันเรียกชื่อว่า "โศเลนหาง" แต่ตามแบบแผนแล้วกลบทชื่อ "สิ่งทโศเลนหาง" จะมีคำสัมผัสสระจำนวน 2 คู่ไม่ใช่มีเพียงคู่เดียวอย่าง "โศเลนหาง" นี้

กลบทสารถิชัยรด

<u>แถวเซตค</u> ตระวันตกขาง	<u>เซตค</u> แถว น่านา
<u>นำขวง</u> หน้าวิศาข	<u>ขวง</u> นำ
<u>กอนวน</u> เนื่องเนินแนว	<u>ณวน</u> กอ อีฐเฮย
<u>คูลิว</u> ตระลอกหน้าดำ	<u>ลิว</u> ๑ ³

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส กลโคลวิวิธมาลี หน้า 24.

² ก. หน้า 28.

³ ก. หน้า 36.

"กลบทสารถัษักรด" แบบที่ยกตัวอย่างมานี้ ถ้าฟังเพียงชื่อจะสับสนได้ เพราะไปพ้องกับ "กลบทสารถัษักรด" แต่พิจารณาลักษณะบังคับแล้วตามตัวอย่างนี้กลับไปเหมือนกลบทแบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิมชื่อ "กลบทมังกรคาบแก้ว"

กลบทนุชนาวารักรอย

มีรูปเหลี่ยม ๆ ตั้ง	ตามไตร มุขนา
ทกที่มุม ๆ ของ	เขตตนัน
ปานลมจับ ๆ ไสว	แสงเหยื่อ เยี่ยงเฮย
กระเบื้องประดับ ๆ ถวยไสร	สบรรพ์ ๆ ¹

กลบทลักษณะนี้มีคำซ้ำภายในบาทจำนวน 2 คำอยู่ชิดกันเป็นคู่ตามแบบแผนเรียกว่า "กลบทรกรอย"

สรุปแล้วโคลงกลบททั้ง 10 ชื่อในกลโคลงวิวิธมาลีเรื่องนี้ใช้เทคนิคกลบทประเภทที่ 1 เพียง 3 แบบคือ แบบสัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะ และการซ้ำคำ

ประมุขจาริกวัดพระเชตุพน

การจาริกวัดพระเชตุพนเป็นเหตุการณ์ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามประวัติกล่าวว่า "รัชกาลที่ 3 โคตรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนเมื่อ พ.ศ. 2379 โดยมีพระราชประสงค์จะให้เป็นที่เกิดแห่งวิทยาการ จึงโปรดให้ผู้มีความรู้ในวิชาการต่าง ๆ รวบรวมความรู้ให้เป็นที่ถูกต้องแน่นอน แล้วจารึกไวบนแผ่นศิลาติดไว้ตามระเบียบและผนังภายในบริเวณวัด... คำราแบ่งได้เป็น 2 แบบคือ เวทศาสตร์และวรรณคดี ในส่วนวรรณคดีนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ โปรดฯ ให้ช่วยกันแต่งกาพย์กลอนไว้เป็นแบบฉบับ เช่น กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส กรมหลวงวงศาธิราชสนิท กรมหมื่นไกรวิจิตร หลวงนายชาญญเบศร์ พระมหามนตรี (ทรัพย์) ขุนสนธิ์"²

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส กลโคลงวิวิธมาลี
หน้า 38.

² เปื้อง ฅ นกร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา หน้า 391.

การจารึกวัดพระเชตุพนมีสาระส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกลบทโดยตรงคือ เป็น
 ที่รวมตัวอย่างกลบทประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 ไว้เกือบทุกแบบ สำหรับกลบทประเภท
 ที่ 1 แต่งตัวอย่างไว้เป็นกลอนเพลงยาวทั้งหมด ซึ่งกลบทมีทั้งซ้ำและไม่ซ้ำกับกลบทศิริวิบุลยคติ
 ส่วนกลบทประเภทที่ 2 หรือที่เรียกว่ากลอักษรโคกคัลลิกเอาตัวอย่างส่วนหนึ่งมาจากจินตนา
 แต่ตัวอย่างกลโคลงที่เขียนเป็นรูปตารางต่าง ๆ เป็นส่วนที่ช่วยกันคิดเพิ่มเติมแล้วจารึกไว้

กลบทแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในประชุมจารึกวัดพระเชตุพนได้นำมาบอกเป็น
 ตัวอย่างไว้ในบทที่ 3 จึงไม่ขอกล่าวซ้ำอีก แต่จะนำกลบทชื่อ "อักษรลวน" ซึ่งเป็น
 บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 3 มาเป็นตัวอย่างโดยไม่คัดลอก

เจบจิตรจริงเจี๋ยวจาจะจำจาง
 คิคคำเคื่องแคนคำคำคมก
 โอออกเอ่ยออกโอออกโอ
 คุเค็ดควงแคกิ้นไคโคยควน
 ท้าพทวนเทียมเทียมท้วงที
 งามงอนงอนงามงำเงื่อน
 จับจิตรเจิมใจจงเจ้าเจียนจันทร
 แบบบัวแบงบานแบะบุ้งเบี่ยนบอน
 หลอนเลยเหลิงละเลิงหลงแลวลาคเลา
 ฉะโฉมฉายเจ็ดฉากเจียกฉาวโฉ
 คิคคำคนคอนแคนควรแคนเคื่อง
 เสียดักยเสียดสิ่งสือสารสือสวน
 เราริรางรำเรื่องเรื่องรักษเรน

มีมิตรไมเหมือนหมายมายมายม
 รัชหาร้อแรมรางเรศราโรย
 เหน้นเห็นเห็นเห็นหคไหวหโรย
 ชางชมโซยช่ายเชื่อนเชนเชิงซี
 ลินลือสวนสิ่งสงไสลิลีไล
 กับเกษแก้วกาก็กลกัน
 ยามยิมแย้มแย้มเยื่อนแยบเยยหยัน
 กล่ากลืนกลั่นกลบกลัวกลืนเกลี้ยงเกล้า
 จักเจรจจักจีใจเจี๋ยวจา
 เหมือนมัวเมามังมีมิตรมีเมือง
 ไหแห่งหนเหโหหับหุเหื่อง
 กระคี่กระเคียมกระดางกระเคื่องกระดากกระคั้น
 ใหหิวโหยโหยหาหรรเหนหางเหน
 ไวเป็นเชนอักษรลวนควรคฺอเอย¹

¹ ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน เล่ม 2 หน้า 254.

บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ

บทละครเรื่องนี้ก็วิหิงษ์ชื่อ คุณสุวรรณ เป็นผู้แต่ง ลักษณะคำประพันธ์เป็นกลอน บทละครตลอดเรื่อง ส่วนนวนภาษาในเรื่องมีลักษณะแปลกกว่าบทกวีเรื่องอื่น ๆ เพราะใช้คำไม่มีความหมายเขาช่วยประกอบการแต่ง เช่น มะโหลโต กะลันโป มะโยตัน เป็นต้น เสียงของคำเหล่านี้จึงแล้วแปลกหู บางครั้งก็เกิดจังหวะสนุกและบางตอนชวนขบขัน อย่างไรก็ตามก็ถือว่ามิได้ไร้อรรถาธิบายเสียทีเดียว เพราะเมื่อพิจารณาให้ละเอียดจะพบว่า การใช้เสียงสระและพยัญชนะในบางตอนมีการแทรกเทคนิคคล้ายกลบทไว้อย่าง ยกตัวอย่าง เช่น

ตอนพระมะเหลเถไถลาพระราชบิดาออกประพาสป่า :

ราย	กรันถึงจึง	เข้าทะ	หุดคุด	กม	เกล้า	เคาคุด	กะหลาคา
๑	กรันถึงจึง	เข้าทะ	หุดคุด	กม	เกล้า	เคาคุด	กะหลาคา
มะเหลเถไถ	กราบไหว้	ทั้งสอง	รา	จึง	แจ้ง	กิจ	จามะเลาเตา
กวย	บัคนี้	ตัว	ขามะเหลเถ	ไม	สยาย	ถาย	เทกะเหงาเกา
จะ	ขอ	ลา	สอง	รา	นา	เงา	เคา
				เทีย	วมะ	ไล	ไปป่า
							พานาวัน ¹

กลอนลักษณะนี้พบมากในบทละครเรื่องนี้ ลักษณะพิเศษคือ คำท้ายวรรค 2 คำ สัมผัสสระกัน ถ้าทำสมาธิเสมอกันทุกวรรคจะตรงกับกลบทแบบเพิ่มบังคับสระชื่อ "กลบทกานทอดอก"

¹คุณสุวรรณ บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ หน้า 12.

ตอนพระมะเหลเถไถชมกง

พระชมเขานาเนนกะทรกก

ม ล ค ก ล ป
มะวตัน สาระพัน กะลันโป
มะโยติง ปริง ปราง ลางสา
มะลันปี่ เสียบ ประ เหยียบ กัน
มาลี ควง พวง ขอมะ ลวช
มะริน จิง จิง จอม มะ ยอ ตา
มะกา ลึง บิง ปุม กะ ทุม ทอน
มลิ วัน มัน โม กะ โหล กโก
กา หลง ชง โค มะ โย แป
มะ โล ย ฉา ว สา ว หุ กะ ม ะ ด ก ลี
พระ ชม ปัก ษา กะ ลา ว อน
กะ ลึง เจ็ ย บ เหย็ ย บ แ ว เค า ม า ว โม
พะ ว า ติ บ จิ บ จา บ ค า บ ไ
กะ ลา โ ม โ จ ม จ ับ มา รับ กา
กะ สา เล น เบ ญ จ วัน มะ ลัน ปี่
มะ ลา โ ส น โ ญ จา กะ ทา ท ม
มะ ลา บิ ง ค ล ิง โค ล ง อี่ โล ง แล น
กะ เว็ น ฉา บ ค า บ คั น มะ วัน นา
มะ ลา ช ค ล ี ท ว า กะ สา สูง
กะ ร อ ก ฉ ว ย ก ฉ ว ย ไม ค ไ ว แ ว
ระ เว ง แ ว แ ว แ ว เจ็ ย ระ เร็ ย ร อ ง
มะ เล็ ย บ กั ง ทึ ง ก อน มะ ล อน กั ง
มา โ ช ค เท น เม น หมี ชะ เน า ง
กะ แ ท น เก ย เส ย แ ท ง ทะ แ ย ง โย
ท ลา ย ป น ก ล น เก ล อ น ทะ เล็ น เท า

ม ล ทุ

รุก ชา ติ คา ช ค ก ม ะ โ หล โ โต
ก ล ป
กะ ลา ปี่ โย มะ โย ตัน
ลาง สา ค ห า ค ห า บ มะ หลัน บัน
ประ ย ง ค แ ก ว แ ก ว พ ัน มะ ลัน คา
มา ลี ชา ค มา ค ช อน มะ ร อน ฉา
มะ บ ม เท ม เ ม เ ม ลา มะ กา โล
กะ ทึ ง ก ล น ช ร มะ ล อน โ ว
ก ห ลา บ แ ก ม แ น ม โย ท กา ลี
มะ โย ป ม น ม แ ว มะ เล ว ฉี
ม ล ิ ลา สา ร กั ม ะ ลี โซ
กะ ลา ฉ น บิ น ว อน กะ ล อน โ ฉ
เค า เม ง ห มี น ฉ น โย พะ ว อ คา
ชา บ เค็ ย ง เช า ไฟ โ ฉ ล ฉา
รับ กัน จำ พ ัน จา กะ สา ด ม
มะ ลัน โป โพ รี มะ ลี ส ม
กะ ทา เท็ ง เ็ ง อง ม มะ ด ม ป า
อี่ ด ม ลี อี่ แ น กะ แ ร น ฉา
มา ร อน บิ น ก ิน ห ว า มะ ลา แ ง
กะ ระ แ ล ี ย ง เ็ ย ง กะ ร ุง แ ง
ค ุ เห ว า ห ว า น ชา น แ ง ระ แ ว ง ว ัง
ระ เร็ ย รี ม ี ก อง มะ ล อง กั ง
มะ เล น กั ง ช ิ ง ร ัง มะ ด ัง โ ท
ชะ น ี แบ ค แ ก ต าง กะ ง าง โก
ห ยา น โย ก โ ศ ก โ ส ทะ โล เป
ก ลา โ ฉ ม ก ส ม เท า ทะ เล า เส

ถันส่าถั่วสวระยวเบ

มะไลโทโคถึกมรีกกี

มาลบเชื้อเสื้อสิ่งห่มะหิงมจร

ระย่ายับทับเหมะเลทอง

มรีกคาพาซิมะหลอนฉอน

มหาใจไกรสมะลอนชา¹

๗ 28 คำ ๗ เชิด

กลอนลักษณะนี้เข้าแบบสัมผัสเสียงพยัญชนะซ้ำวรรคคือ เสียงพยัญชนะ 3 เสียง ทยาวรรคเหมือนกับเสียงพยัญชนะ 3 เสียงตนวรรคถัดไป เป็นอย่างนี้สม่ำเสมอตลอดการแต่ง ลักษณะนี้เทียบได้กับ กลบทแบบเพิ่มบังคับพยัญชนะชื่อ "ซ่างประสานงา" และ "อักษรบริพัทธ์"

โคลงโลกนิติ

สมเด็จพระมหาเจษฎาธิศรทรงนิพนธ์คำโคลงเรื่องนี้โดยอาศัยข้อความจาก ภาษาบาลีเป็นหลัก ความจริงโคลงโลกนิติของเรามีผู้แต่งเทียบกับบาลีไว้แล้ว แต่สมเด็จพระมหาเจษฎาธิศรทรงนำมาปรับปรุงรอยกรองเสียใหม่ให้อ่านง่ายและใช้ภาษารักกุ่มขึ้น เนื้อหาของโคลงแต่ละบทกล่าวถึงความรู้สึกนึกคิดของคน พุทธภานิก และที่เป็นคติเตือนใจ ก็มี สำหรับวิธีร้อยกรองนั้นก็พยายามแทรกเทคนิคการแต่งไว้ในโคลงบางบท ยกตัวอย่าง เช่น

<u>จนับสัปปะนุรุ</u>	<u>บุญกรรม</u>
<u>จงละหลักพาอัน</u>	<u>ชั่วร้าย</u>
<u>จงสร้างสืบบุญธรรม</u>	<u>ทุกเมื่อ</u>
<u>จนิกนิตยชีทคลาย</u>	<u>คฤกวยพองชล²</u>
<u>หามเพ็งไวอย่าให้</u>	<u>มีควัน</u>
<u>หามสุริยแสงจันทร์</u>	<u>สองไซ</u>
<u>หามอายุให้พัน</u>	<u>คินเลา</u>
<u>หามคังนี้ไวไค</u>	<u>จึงทามนินทา³</u>

¹คุณสุวรรณ บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ หน้า 15-18.

²กรมศิลปากร ประชุมโคลงโลกนิติ หน้า 14.

³ดู หน้า 28.

จากตัวอย่างนี้มีลักษณะการแต่งแบบไขว้กันคำคำเดียวทุกบาท เทียบได้กับ
กลบทชื่อ "บุษบงแบมผกา"

วัดช้างเผือกบาทรู	จักสาร
วัดอุทกชัฏกมุลมาลย	แมนรู
คุดรูสกับโหวหาร	สอนกษย
คุดระกุดเฒ่ายู	เพือควบเจรจา ¹

ลักษณะอย่างนี้มีกรกฎบาทละหนึ่งคำ คือ "วัด วัด คู คู" ใกล้เคียงกับลักษณะ
กรกฎกลบทชื่อ "กุ่มรินเซยทรายเกษร"

ไกรท่าโทยโทยนั้น	แทนทด
ไกรคิจิตคคคค	ทอบาง
ไกรจริงจิงจริงจรก	รักก่อ กัณนา
ไกรไกรรางเรงราง	รักรางแรมไกล ²

โคลงบทนี้ใช้ลักษณะของกลบท 2 อย่างประกอบกัน คือ

(1) ไขว้กันคำคำเดียวทุกบาทคือ คำว่า "ไกร" ซึ่งใกล้เคียงกับลักษณะ
กรกฎกลบทชื่อ "กุ่มรินเซยทรายเกษร"

(2) แต่ละบาทมีคำซ้ำจำนวน 2 คำคือ โทยโทย คคคค จริงจริง
รางราง ลักษณะนี้เทียบได้กับกลบทชื่อ "กัณรเก็บบัว"

เสียวทรัพย์ครองอย่าใด	เสียวยศ
ยศศักดิ์เสียวอย่างค	ฝ่ายรู
ฝ่ายรนาศอยาลค	เสียวอาทม
เสียวอาทมครองรู	อย่าให้เสียวธรรม ³

¹ กรมศิลปากร ประชุมโคลงโลกนิติ หน้า 44.

² ดู หน้า 47.

³ ดู หน้า 41.

ลักษณะโคลงบทนี้ใช้คำสุดท้ายของบาทมาเป็นคำแรกของบาทต่อไป เทียบได้
กับกลบทชื่อ "ว่วพันหลัก"

ชุดบทนิพนธ์ของหลวงธรรมาภิมณฑ์ (ดึก จิตรกถึก)

หลวงธรรมาภิมณฑ์เป็นกวีอีกท่านหนึ่งที่มีชีวิตคาบเกี่ยวตั้งแต่รัชกาลพระบาท-
สมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาสิ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพะปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
งานกวีนิพนธ์ของท่านเริ่มเมื่อปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อกับ
ต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพะมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น เรื่องวินิจวานิชคำฉันท โคลง-
นิราศวัชรวก ฉันทคุณภู่สังเวย คำกลอนสามกตกอนนางเที่ยวเลี่ยน หนังสือประชุมลำนนำ-
ประมวลคำรำ กลอน กานต์ โคลง ฉันท์ กลบทสุภาสิต เป็นต้น หนังสือเหล่านี้ไม่สูงจะ
มีชื่อเสียงนัก แต่ถึงอย่างไรก็ตามบทนิพนธ์บางเล่มนับว่ามีประโยชน์การศึกษา ในที่นี้ได
เลือกบางเรื่องมายกตัวอย่างเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคกลบทคือ เรื่องต่อไปนี้

ประชุมลำนนำประมวลคำรำกลอน กานต์ โคลง ฉันท์

หนังสือเล่มนี้เป็นคำรำ ตอนต้นเรื่องผู้แต่งอ้างถึงหนังสือจินตคามซึ่ง เป็นหนังสือ
อธิบายวิธีร้อยกรองคำประพันธ์ไทย แล้วจึงนำกลบทในจินตคามมาแสดงวิธีอ่านคือ ถิ่น-
แปลงสาร ไทยหลง ไทยนับสาม ไทยนับห้า อักษรเลข และแผนแสนหา
ตัวอย่างกลบทในจินตคามซึ่งหลวงธรรมาภิมณฑ์นำมาอ่านแสดงไว้ เช่น

กลบทถาปีแปลงสาร

กัษรขวเขมกลันวล	งลพเลพา
อสิฤบิงดปแระสา	บสี่วไ
คลัณนยี่เเนยลึปเเนอดกรกา	ยลากบลัก
นสททเหอเบตหิไ	นอานลทเนปเเมะกะ

ถอดคำอ่าน

อักษรวรรลัษณลวน
 ช่อฤวีแปลงสาร
 ผลิตเพี้ยนเปลี่ยนกลอนการ
 สนเพเลหลิให้

เพลงพาด
 สืบไว
 กลายกลับ
 อานเหลนเป็นเกษม¹

กลบทไทยหลง

หังวลสรวาลวลห
 สติศาตาลีสันต
 จุทรงรโชรกณลิต
 ชีหไบอรกทยกใจ

วิวส่วดี
 แนกโส
 เป็จตนิ
 หายหากเมตพร

ถอดคำอ่าน

อักษรวรรสารสรอย
 วนิคานาริรัตน
 ยบุลกลโคลงพริค
 คือไทหลงผจงให้
 (คู่คำอธิบายวิธีอ่านได้จากบทที่ 3)

สี่ส่วสค์
 แดงไว
 เพี้ยนคิ
 อาจอาจเป็นผล²

โคลงนิราศวัชรวก

โคลงนิราศเรื่องนี้หลวงธรรมาภิรมย์แต่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
 เจ้าอยู่หัวพินิจพิจารณาค้นถ้อยคำส่วนหนึ่งที่ใช้ในโคลงยังไม่มีคีย์เกณฑ์ แต่ตามเทคนิคที่ใช้อยู่กรอง
 บางบทมีลักษณะเป็นกระทู้และซ้ำคำดังตัวอย่าง

¹หลวงธรรมาภิรมย์ (ดึก จิตรกรดึก) ประชุมลำนำประมวลตำรา กลอน
กานต์ โคลง ฉันท หน้า 7.

²ค. หน้า 8.

เรื่องพระเกียรติรุ่งเรา

กินบน

พระยศพระจอมสด

เกริกฟั่น

พระคุณพระแผ้วผล

แผ้วชู้ เกมมแฮ

พระเดชพระเฟื่องฟั่น

ฟ่องฟุ้งฟูจจร¹

รำเริ่มพจนพรอง

พรชอ

รำพระคุณฤาพอ

ผอนบาง

รำทั่วทุกเทพยขอ

กรยก ไหวแฮ

รำโศกเริ่มเสราราง

เร็กไรรัญจวน²

ลักษณะนี้เป็นการใช้กระทุ้งขึ้นซ้ำคำเดียวทบบาท ไกลเคียงกับลักษณะกระทุ้งกลบท
ชื่อ "บุษบงแยมผกา"

ไชยไชยรัตนแผ้ว

เพ็ญภูล เพิ่มแฮ

เคชเคชชิตยกูร

คัมรอน

คุณคุณบึงคุณปุ่น

โคเปรียบ เสมอตา

ศุขยิงศุข เพิ่มชอน

สวัสคิพุนพรวณา³

โคลงบทนี้มีคำซ้ำอยู่ทบบาททุกบาท เทียบได้กับกลบทแบบเพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิม
ชื่อ "กลบทธงนำริ้ว"

กลบทสุภาสิต

กลบทเรื่องนี้มีเนื้อความเป็นสุภาสิตตลอดเรื่อง หลวงธรรมมาภิรมย์เขียนไว้ใน
คำนำว่า "สุภาสิตเรื่องนี้ ชาวเจ้าแกลงเมื่อ พ.ศ. 2454 เรียบเรียงไว้ทั้งกลอนกลบท

¹ม.จ.จันทบุรีราย รัชนี้ ประชุมนิราศคำโคลง พ.ณ.ประมาณมารค
(นามแฝง) หน้า 380.

²ก. หน้า 381.

³ก.

แลกลอนสุภาพรวม 72 ขอเป็นธรรมเนียมบรรณาการสนองพระเดชพระคุณพระคัมภีร์พระนามมี
เฉลิมพระเกียรติยศพระนามสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันนี้ ขอให้ทรง
พระเจริญในศิริราชสมบัติตลอดกาลนานเทอญ"¹

ลักษณะการร้อยกรองกลอนฉบับนี้ใช้กลอนกลบททั้งหมด 58 ซึ่งเป็นกลบท
ประเภทที่ 1 49 ชื่อ และเป็นกลบทประเภทที่ 2 แบบที่ 4 จำนวน 9 ชื่อ กลอน
ทุกชื่อแต่งอย่างรักษากฎเกณฑ์ไว้ครบถ้วนทุกประการ

ตัวอย่างสำนวนกลอนในกลบทสุภาพนิค

กลอนทศกวีพันธุ

กมลพาลชาลยชลาสาครเรศ
สำนักสถอยประจักษ์ยาราวัง
จะวายชญาทนายกลาที่กวาดลอน
ไซเหตุเมื่อเจือจานป่วยการกล

สาครวิทรทินประเทศสำนังสิ่ง
อยารำพรรณขึ้นซึ่งจะวายชล
ดีกว่าสิ่งพึงก่อนไซเหตุยล
ป่วยการกอบชอบแต่ยลลทาทาง²

กลอนนารายณ์ประลองศิลป์

สำเนาเขาสำนวนการสำเนียงกลิต
คณิงคิงทนต์คัคคเนเคา
รวินลินรบายลายระเบียบเลศ
ประจบนบประจักษ์นักประจงนาม

ประกิตชิตประกอบชอบประกันเงา
มิเสราเหงามีสอนงอนมิสินงาม
นิเทศเหตุนี้หัตถ์คณิทานทาม
จะซานตามจะเสริมเติมจะเลื่อนตน³

¹ หอพระสมุดวชิรญาณ กลบทเพลงยาว ตอนที่ 3 หน้าค่านำ.

² ดู ตอนที่ 3 หน้า 5.

³ ดู ตอนที่ 3 หน้า 14.

กลบทบท เสนอสามตอน

ใ้ช้การชาญกอบชอบกิจ
ชอกลาวชาวกล่ำคำกลาย
ตรีจตรงจองตรงแฉง
เหล็กเคาเลาจวนลวนคี่

เพงมองผองมิตรพิทหมาย
เหมือนแทนแมนทายหมายที่
เบื่องนายยายแห่งแ่งหนี
ทาหมายทางมีที่มา¹

ลักษณะการใจเทคนิคกลบทใน "กลบทสุภาษิต" เรื่องนี้เป็นเพียงการแต่งตามแบบแผนดั้งเดิมเท่านั้น ไม่มีกลบทแบบใดแปลกใหม่เพิ่มขึ้น ข้อดีของกลบทฉบับนี้ก็คือ เป็นบทกวีนิพนธ์อีกเล่มหนึ่งที่ใจเทคนิคกลบทแต่งตลอดเรื่องจัดเป็นกลบทเล่มที่ 4 นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา

จากการศึกษาลักษณะการปรากฏของกลบทในกวีนิพนธ์ไทยช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เท่าที่อาจวรรณคดีบางเรื่องมานี้ นับว่าเป็นแนวทางให้เข้าใจแนวนิยมของกวีได้เป็นอย่างดี และสามารถสรุปลักษณะรวมของกวีได้ดังต่อไปนี้

1. กวีส่วนใหญ่นิยมใช้เทคนิคการร้อยกรองใกล้เคียงกับกลบท ส่วนที่จะแต่งโดยรักษาแบบตามกฎเกณฑ์ไว้ทุกประการมีน้อยมาก นอกจากเรื่องที่กวีเจตนาจะใช้กลบทโดยตรงจึงจะรักษาข้อบังคับไว้อย่างครบถ้วน (ซึ่งพบว่ามีเพียง 4 เรื่องคือ โคลงอักษรสามหมู่ กลบทกวีวิบุลยกิจ กุลโคลงวิวิธมาลี และกลบทสุภาษิต)
2. กวีใช้เทคนิคกลบทแต่งแทรกไว้ในคำประพันธ์ทุกประเภทคือ พบทั้งในโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และราย
3. เทคนิคกลบทที่ปรากฏแทรกอยู่ในบทกวีนิพนธ์ทั้ง 3 สมัยคือ กลบทประเภทที่ 1 แบบเพิ่มบังคับสัมผัสสระ สัมผัสพยัญชนะ การซ้ำคำ และการใช้กริยาหู เนื้อความตอนที่กวีนิยมแทรกเทคนิคกลบทคือ การพรรณนาความงาม ความรัก บทไหวพริบ หรือการ

¹ หอพระสมุดวชิรญาณ กลบทเพลงยาว ตอนที่ 3 หน้า 19.

เกริ่นนำเรื่อง การชมธรรมชาติ การจัดกระบวนการ และการสรุป

4. เทคนิคกลบทประเภทที่ 2 หรือที่เรียกว่า "กลอักษร" นั้นไม่เป็นที่นิยมของกวี ทั้งนี้เพราะกลบทประเภทที่ 2 มีความซับซ้อนในการแต่งและการอ่านมากกว่าประเภทที่ 1 จึงไม่สะดวกแก่การนำไปแต่งแทรกเข้าในวรรณคดีเรื่องใด คงเหมาะสำหรับแต่งเป็นบทเดี่ยว ๆ เพื่อเป็นตัวช่วยในการประกวดความคิดกันเท่านั้น

อาจกล่าวได้ว่า นับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรากฏว่าในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นวงการกวีคงจะรู้จักเทคนิคกลบทแพร่หลายยิ่งกว่าสมัยใดในอดีต ทั้งนี้เพราะมีการจารึกวิชาการคานนี้ไว้สำหรับเป็นที่ศึกษากันทั่วไป ณ วัดพระเชตุพน การจารึกครั้งนั้นนับเป็นสื่อสำคัญที่ช่วยให้ความรู้เกี่ยวกับกลบทปรากฏเป็นหลักฐานอันมั่นคงและเป็นที่รู้จักกันกว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งยังเท่าเทียมกับการแนะนำให้กวีรุ่นต่อ ๆ มาได้เข้าใจความคิดของกวีรุ่นเก่า นับเป็นลักษณะ "หาหาย" และ "ยั่วยั่ว" ให้กวีรุ่นใหม่ทดลองทำตามหรือลองคิดสิ่งใหม่ต่อไป แต่เนื่องจากในสมัยต่อมาคือ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นระยะหัวเลี้ยวสำคัญของวรรณคดีไทย เพราะได้รับแนวคิดหลายอย่างจากประเทศฝ่ายตะวันตก ดังนั้นการรื้อฟื้นเรื่องของ "กลบทและกลอักษร" ขึ้นมาแข่งขันกับอิทธิพลของสิ่งใหม่จึงไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร

บทสรุป ข้อคิด และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายในการศึกษาครั้งนี้

การศึกษาเพื่อวิเคราะห์กลบทในกวีนิพนธ์ไทยครั้งนี้มีความมุ่งหมายที่จะรวบรวมเทคนิคกลบททุกแบบมาไว้ในที่เดียวกัน เพื่อหาลักษณะรวมและลักษณะต่าง แล้วจัดประเภทของกลบทอย่างมีระบบระเบียบให้เป็นหมวดหมู่ที่แน่นอน นอกจากนี้ยังต้องการวิเคราะห์แนวโน้มในการใช้เทคนิคกลบทของกวีแต่ละสมัยเพื่อให้เข้าใจแนวคิดของกวีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

กลุ่มตัวอย่าง

หนังสือที่ใช้เป็นหลักฐานในการจัดประเภทและแบบของกลบทคือ หนังสือจินตamani ของพระโหราธิบดี หนังสือกลบทกวีวิมูลกิตติ์ ของหลวงศรีปรีชา (เซ่ง) และหนังสือประชุมจารึกวัดพระเชตุพน ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์แนวโน้มของกวี เลือกกลุ่มตัวอย่างมาจากหนังสือวรรณคดีไทยบางเรื่องซึ่งแต่งในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วิธีรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้รายละเอียดครบถ้วนได้ดำเนินการดังนี้

1. รวบรวมจากตำราที่ให้ความรู้เรื่องกลบทโดยตรง
2. รวบรวมจากหนังสือวรรณคดีที่แต่งควยกกลบททั้งเรื่อง
3. พิจารณาลักษณะการปรากฏของกลบทจากวรรณคดีบางเรื่อง

วิธีการในการวิเคราะห์

ลำดับขั้นของการดำเนินการวิเคราะห์ที่จัดกระทำดังนี้

1. ขั้นรวบรวมคือ เริ่มต้นศึกษาความคิดพื้นฐานเรื่องกลบทโดยละเอียด แล้วรวบรวมแบบของกลบททุกแบบที่พบ
2. ขั้นวิเคราะห์คือ นำกลบททุกข้อมาแยกแยะเพื่อพิจารณาลักษณะรวมและลักษณะทางของแต่ละแบบ
3. ขั้นจำแนกประเภทคือ จัดกลุ่มข้อมูลเข้าเป็นประเภทและแบบที่แน่นอน แล้วจึงนำหลักการนี้ไปใช้ศึกษาลักษณะการปรากฏของกลบทในวรรณคดีไทยบางเรื่อง
4. ขั้นอภิปรายผลคือ การนำข้อมูลที่จัดประเภทแล้วมาหาข้อสังเกตว่า กลบทแต่ละแบบมีลักษณะรวมกันอย่างไร กลบทแบบใดเหมาะสมสำหรับเนื้อความอย่างไร และกวีนิยมใช้กลบทแบบใดสำหรับแต่งแทรกในบทกวีนิพนธ์
5. ขั้นสรุปคือ การประมวลความรู้และความคิดที่ได้จากการศึกษาเรื่องนี้ พร้อมกับเสนอข้อคิดเกี่ยวเนื่องมาถึงลักษณะของบทกวีนิพนธ์ไทยในปัจจุบัน

สมมติฐานในการค้นคว้า

1. กลบทในกวีนิพนธ์ไทยอาจนำมาจำแนกเป็นหมวดหมู่ที่แน่นอนได้ โดยจำแนกตามลักษณะบังคับที่คล้ายคลึงกัน
2. กวีหลายท่านในวงสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนิยมแทรกเทคนิคกลบทลงในงานนิพนธ์
3. กลบทบางแบบจะเหมาะสมสำหรับเนื้อความบางอย่าง

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

1. การค้นคว้าจากหนังสือแบบเรียนภาษาไทยและหนังสือวรรณคดีที่แต่งด้วยกลบททั้งเรื่องนั้นสรุปได้ว่า กลบทมี 136 ชื่อ และไม่มีชื่ออีก 7 ลักษณะ เมื่อนำมาจำแนกประเภทแล้วจัดเป็น 2 ประเภท คือ

กลบทประเภทที่ 1 ประเภทกำหนดข้อบังคับเพิ่มมากกว่าปกติแบ่งเป็น 9

แบบคือ แบบเพิ่มบังคับสระ แบบเพิ่มบังคับพยัญชนะ แบบเพิ่มบังคับวรรณยุกต์ แบบเพิ่มบังคับคำกริยา แบบให้ซ้ำคำเดิมหรือซ้ำคำเพี้ยนกัน แบบเพิ่มบังคับการซ้ำคำหรือวลีอย่างกระจุย แบบกำหนดจำนวนคำในวรรค แบบกำหนดมาตราตัวสะกด และแบบเพิ่มบังคับพิเศษอื่น ๆ หรือบังคับมากกว่า 1 อย่าง

กลบทประเภทที่ 2 ประเภทอนแบบรูปหรือวิธีอ่านบางที่เรียกว่า "กลอักษร" แบ่งเป็น 6 แบบคือ แบบเรียงอักษรสลับกัน แบบใช้ตัวอักษรเป็นสัญลักษณ์ แบบใช้ตัวเลขเป็นสัญลักษณ์ แบบให้อ่านซ้ำคำหรือยอนคำ แบบเลือกคำหรือแบ่งวรรคให้เหมาะสมกับบท และแบบมีตารางหรือเครื่องหมายประกอบ

กลบทแบบหนึ่ง ๆ จะมีลักษณะบังคับที่มีระบบระเบียบแน่นอน แม้ว่าชื่อกลบทจะเรียกไวต่าง ๆ กันแต่ถ้าพิจารณาที่ข้อบังคับก็อาจจะจัดเข้าเป็นแบบเดียวกันได้ ดังนั้นกลบทแบบหนึ่งจึงมีกลบทชื่อต่าง ๆ รวมอยู่หลายชื่อ (ดูรายละเอียดจากบัญชีรายชื่อกลบทในภาคผนวก ข.)

2. การสำรวจบทกวีนิพนธ์ไทยในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อพิจารณาแนวโน้มของกวีมีผลสรุปได้ว่า กวีทุกสมัยนิยมนำเทคนิคกลบทไปแต่งแทรกไว้ในวรรณคดีเพียงบางตอนเท่านั้น และกลบทที่กวีนิยมมากคือ กลบทประเภทที่ 1 แบบเพิ่มบังคับสระ พยัญชนะ การซ้ำคำ และการใช้กระจุย

ส่วนหนึ่งคือวรรณคดีที่กวีใช้เทคนิคกลบทแต่งตลอดเรื่องมีเพียง 4 เล่ม คือ โคลงอักษรสามหมู่ ของพระศรีมโหสถ กลบทศรีวิบูลกิตติ์ ของหลวงศรีปริษา (เซ่ง) กลโคลงวิวิธมาลี ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส และกลบทสุภาณิตของหลวงธรรมาภิรมย์ (ดิ๊ก จิตรกถึก)

3. การใช้เทคนิคกลบทของกวีสรุปได้ว่า กวีเลือกใช้กลบทบางแบบได้เหมาะสมกับความขบถอย่างกลาวคือ กลบทแบบซ้ำคำและการใช้กระจุยเหมาะสมกับความที่ต้องการย้ำให้เห็นจริงในสิ่งที่กล่าวถึง หรือต้องการสร้างมโนภาพให้ชัดเจน ลึกซึ้ง ใหญ่โต กวีจึงนิยมนำไปแต่งแทรกในตอนที่เกี่ยวข้องกับพรรณนาความรัก บทชมธรรมชาติ การจัดทัพ หรือภาพการสู้รบ

กลบทแบบบังคับมาตราตัวสะกดให้ใช้คำตาย คำตายเป็นคำมีเสียงสั้นหันให้

ความรู้สึกก็อดไม่ปลดปล่อยใจ ก็จึงนำไปแต่งแทรกไว้ในเนื้อความที่เกี่ยวกับความทุกข์ เหตุการณ์ฉิบหาย หรือความตาย

กลบทแบบบังคับการใช้คำครุฑคือ ใช้คำเสียงหนักเบาสลับกันเหมาะสำหรับ เนื้อความที่เกี่ยวกับการเดินทาง การพนันหรือที่ไร้อุดมคติ การกระทำที่มีอุปสรรคหรือ เนื้อเรื่องตรงที่ต้องการให้รู้สึกรวดเร็ว

กลบทแบบเล่นเสียงวรรณยุกต์ คำที่ใช้แต่งจะเกิดเสียงสูงต่ำ เกิดเสียงดนตรี ในบทกวี ก็จึงนิยมนำมาแต่งแทรกในเนื้อความที่เกี่ยวกับการชมธรรมชาติ หรือเนื้อความ ตรงที่ต้องการเล่นเสียงธรรมชาติ

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่า การเลือกใช้ สระ พยัญชนะ วรรณยุกต์ คำเป็น คำตาย หรือคำครุฑ มาใช้ประกอบ การร้อยกรองลงนวยสร้างให้เกิดอารมณ์และความ รู้สึกนึกคิดคล้อยตามของเรื่องใด ลักษณะการใช้คำใดเหมาะกับความ จึงนับเป็นคุณสมบัติ พิเศษอย่างหนึ่งของบทกวีนิพนธ์ไทย

ข้อคิดที่ได้จากการศึกษาคุณค่า

จากการศึกษาคุณค่าเรื่องของเทคนิคกลบทมาโดยตลอด จะเห็นว่ากลบทเป็น ลักษณะที่ยืนยันให้เห็นจริงว่ากวีไทยมีความเคลื่อนไหวทางความคิดอยู่เสมอ สิ่งที่กวีประดิษฐ์ คิดสร้างขึ้นมาขึ้นยอมพลิกแพลงวิธีไปไต่ต่าง ๆ นานา ทั้งวิธีง่าย ๆ จนยากขึ้นตามลำดับ ลักษณะของเทคนิคกลบทก็เช่นกัน กวีสร้างสรรค์ไว้มทั้งง่ายและยาก ถ้าวิธีใดง่ายก็มีผู้ทำตามได้ แต่บางอย่างมีกฎเกณฑ์ซับซ้อนเกินไป (โดยเฉพาะกลบทประเภทที่ 2) จนทำตามแบบแผนไต่ยาก กวีผู้คิดแบบไว้นั้นคือ ผู้ที่แต่งไต่ กลบทแบบนี้จะกลายเป็นเครื่อง แสดงความสามารถเฉพาะตัวของกวีเพียงคนเดียว เพราะไม่มีผู้ใดจะคิดแต่งตาม

การใช้เทคนิคกลบทบางแบบแต่งแทรกลงในบทกวีนิพนธ์นั้น ส่วนใหญ่เป็นความ นิยมของกวีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่สมัยต่อมาความนิยมดังกล่าวนี้มีแนวโน้มลดลงตามลำดับ สังเกตได้จากรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลนี้มีกวีและผลงานเด่น ๆ ทั่วจำนวนมากขึ้นยิ่งกว่ารัชกาล ใดในอดีต แต่กวีที่ยังนิยมใช้เทคนิคกลบทอยู่น้อยมาก ที่พอจะยกตัวอย่างได้ เช่น

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ พระราชวรวงศ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์² และนายชิต บุรทัต³ จากนั้นต่อมาคือ สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบันเกือบจะกล่าวได้ว่า อิทธิพลของความคิดแบบตะวันตกมีส่วนทำให้วงการกวีนิพนธ์ไทยมีแนวเปลี่ยนแปลงไปทั้งเนื้อหาและเทคนิคการร้อยกรอง

ในที่นี้ผู้วิจัยจะไม่ลงมโนว่า เทคนิคกลบทที่มีคุณค่าถึงขนาดที่นักกลอนรุ่นใหม่จะต้องทำตาม แต่ใครจะเสนอข้อคิดว่าการสร้างสรรค์สิ่งใหม่นั้นถ้าได้ศึกษาการสร้างสรรค์แบบเก่าไว้เป็นพื้นฐานบางจะช่วยให้เกิดความคิดที่มั่นคงและมองเห็นหนทางกว้างขวางขึ้น การศึกษากลบทที่กวีรุ่นเก่าเคยสร้างสรรค์ไว้แล้วจึงไม่ใช่สิ่งไร้ประโยชน์ แต่กลับจะเป็นแรงผลักดันหรือเป็นบทเรียนให้ผู้นสนใจงานกวีใดแนวความคิดนำไปสร้างสรรค์กลบทแบบใหม่ ๆ ขึ้นอีกหรือไม่เช่นนั้นก็จะแสดงความคิดริเริ่มในการสร้างฉันทลักษณ์แบบใหม่ขึ้นบ้าง โดยไม่จำเป็นตองยึดแบบเดิมตลอดไป

ความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องยอมรับ ข้อความจริงนี้เป็นกฎธรรมดาของโลก ในวงการกวีนิพนธ์ก็เช่นเดียวกันยอมรับไม่พ้นกฎข้อนี้ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้แสดงความคิดเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของการร้อยกรองไว้ว่า "เห็นจะพยากรณ์ได้อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งมักเป็นไปตามธรรมชาติมนุษย์ว่า ความนิยมบางอย่างจะหมดไป บางอย่างจะกลับมาและอาจมีอะไรใหม่ขึ้นมา ซึ่งอาจเอาอย่างมาจากต่างประเทศ เช่น กวีนิพนธ์แบบรูปธรรมอาจเฟื่องฟูขึ้นมา เช่น การแต่งกลอนกลบทต่าง ๆ ก็เฟื่องฟูอยู่สมัยหนึ่ง

¹ หลักฐานที่แสดงว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสนพระทัยเรื่องกลบท คือ บทพระราชนิพนธ์เรื่อง "พระบรมราชาธิบายในการประพันธ์".

² หลักฐานที่แสดงว่าพระราชวรวงศ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงนิยมใช้เทคนิคกลบทแทรกในบทพระนิพนธ์ มีรายละเอียดอยู่ในวิทยานิพนธ์ของ บุพร อร่ามกุล เรื่อง "ลักษณะคีเณของบทพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์" จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2513, 129 หน้า.

³ งานกวีนิพนธ์ของนายชิต บุรทัต ที่แสดงว่านิยมใช้เทคนิคกลบท ดูตัวอย่างได้จากหนังสือ "วรรณกรรมของกวีเอก ชิต บุรทัต" โอเคียนส์โตร์ 2494, 147 หน้า.

แล้วส่งไป อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าเชื่อว่ามนุษย์ชอบสิ่งที่มีความหมายแก่ชีวิตยิ่งกว่าสิ่งอื่น
ดังนั้นวรรณกรรมทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองที่ขาดความหมายแก่ชีวิตก็จะอยู่ในความสนใจไม่
นาน และแบบอย่างฉันทลักษณ์ที่มีในตำราปัจจุบันนี้มีมานานแล้ว คนแก่วัยที่ค่อนข้างจะโง่โง้น
ต่อโคลงฉันท์กาพย์กลอนแบบเดิมก็คิดยินดีต้อนรับสิ่งใหม่ คนรุ่นใหม่ก็ไม่ค่อยอยากนิยมสิ่งที่คน
เก่าเคยนิยม อาจชอบร้อยกรองแบบใหม่ชั่วเฉพาะว่าเป็นของใหม่ จึงแน่ใจว่าจะมีสิ่งใหม่ ๆ
ทั้งในทางรูปแบบและเนื้อหาเกิดขึ้น¹

ลักษณะของร้อยกรองยุคใหม่² ที่เรียกว่า "แบบรูปธรรม" ตามคำกล่าวนี้แปลมา
จากคำว่า Concrete Poetry ซึ่งเป็นกวีนิพนธ์แบบหนึ่ง นิยมแต่งกันในอังกฤษและสหรัฐ-
อเมริกา ม.จ.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ยกตัวอย่างกวีนิพนธ์แบบรูปธรรมไว้ 2 บท คือ

V V V V V V V V V V
V V V V V V V V V E
V V V V V V V V V E L
V V V V V V V V E L O
V V V V V V V E L O C
V V V V V E L O C I
V V V V E L O C I D
V V V E L O C I D A
V V E L O C I D A D
V E L O C I D A D E

Velocity : Ronaldo Azeredo

¹ม.จ.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ วรรณไวทยาการ : วรรณคดี หน้า 152.

²คำว่า "ยุคใหม่" ในที่นี้หมายถึง หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน.

Who
 Are You
 Who is born
 In the next room
 So loud to my own
 That I can hear the womb
 Opening and the dark run
 Over the ghost and the dropped son
 Behind the wall thin as a wren's bone?
 In the birth bloody room unknown
 To the burn and turn of time
 And the heart print of man
 Bows no baptism
 But dark alone
 Blessing on
 The wild
 Child

Dylan Thomas

เหตุผลที่กวีชาวอังกฤษและอเมริกันสนใจการเขียนบทร้อยกรองแบบนี้ พิจารณา
 แล้วเห็นว่ากวีต้องการแสดงความรู้ ความคิดที่แปลกใหม่และลึกซึ้ง ความมุ่งหมายของวรรณคดี
 อังกฤษและอเมริกันนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับวรรณคดีของชนชาติอื่น ๆ คือ เป็นงานศิลปะ
 สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อให้ความรื่นรมย์แก่ผู้อ่านและผู้ฟัง โดยอาศัยการเลือกเฟ้นและจัดระเบียบ
 ถ้อยคำเป็นอย่างดี กร. เสริมจิตร สิงหเสนี¹ อธิบายไว้ว่าความรื่นรมย์ที่ผู้อ่านและผู้ฟัง
 จะได้รับจากวรรณคดีแต่ละชิ้นอาจเกิดจากลักษณะ (form) และเนื้อหา (content)
 ของวรรณคดีนั้น ๆ

การสร้างลักษณะ (form) ของบทประพันธ์ให้น่าสนใจอาจสร้างที่ลักษณะภายนอก
 ใหม่มองเห็นเป็นรูปต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า ลิขิตลักษณะ² (graphic form) ซึ่งเกิดขึ้นโดยการ
 จัดบรรทัดและคำในบรรทัดเป็นรูปต่าง ๆ เช่น กล่าวถึงเรื่องแทนบุชากัจัดเรียงคำให้มีรูปเป็น
 แทนบุชากวย ดังตัวอย่าง

¹ เสริมจิตร สิงหเสนี ความรู้เบื้องต้นในเรื่องวรรณคดีอังกฤษและวรรณคดี
อเมริกัน หน้า 8-11.

² ศัพท์คำนี้ใช้ตาม กร. เสริมจิตร สิงหเสนี ในหนังสือซึ่งอ้างมาแล้วในเชิงอรรถ
 หมายเลข 1.

The Altar

A broken ALTAR, Lord, thy servant reares,
 Made of a heart, and cemented with teares:
 Whose parts are as thy hand did frames;
 No workmans tool hath touch'd the same.

A HEART alone
 Is such a stone
 As nothing but
 Thy pow'r doth cut.
 Wherefore each part
 Of my hard heart
 Meets in this frame,
 To praise thy Name:

That, if I chance to hold my peace,
 These stones to praise thee may not cease.

O let thy blessed SACRIFICE be mine,
 And sanctifie this ALTAR to be thine.

George Herbert

ความร่มรอมที่มองเห็นจาก "ลัทธิลักษณะ" มีลักษณะเช่นเดียวกับการมองภาพโมเสก (mosaic) ที่ทำด้วยกระเบื้อง กระຈฉี่ หรือตัวอักษรซึ่งพิมพ์จากเครื่องพิมพ์ดีดของสมมองกล (computer) เป็นภาพที่มองเห็นและหยั่งถึงความงามใดด้วยความรู้สึกนึกคิดของตัวผู้มองเอง

ลักษณะ (form) อีกประเภทหนึ่งช่วยสร้างอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดได้ เรียกว่า "ลักษณะภายใน" (internal form) คือ การเหวี่ยงกายเข้ามาในรอยกรงโดยอาศัยเสียงสระและพยัญชนะมาคำค้ำกัน อ่านแล้วมีจังหวะและสัมผัสทำให้เกิดเป็นแบบแผนเฉพาะขึ้นในการอ่านบทประพันธ์นั้น ๆ

จากลักษณะ (form) ของบทกวีแนวปัจจุบันของอังกฤษและอเมริกันนี้สามารถนำมาเทียบเคียงให้เห็นได้ว่า กวีไทยและกวีตะวันตกมีวิถีใช้เทคนิคบางประการไม่แตกต่างกันมากนัก แนวคิดที่ใกล้เคียงกันมากคือ วิถีใช้เทคนิคการแต่งที่เรียกว่า "ลักษณะภายใน" (internal form) มีแนวใกล้เคียงกับกลบทประเภทที่ 1 แบบเล่นสระ พยัญชนะ

และเสียงหนักเบา ส่วนการใช้เทคนิคการแต่งที่เรียกว่า "ลักษณะภายนอก" (graphic form) โดยใช้วิธีนำถ้อยคำมาจัดเป็นภาพแล้วสำเร็จรูปออกมาเป็นบทกวีนิพนธ์แบบรูปธรรม หรือ concrete poetry นั้น มีแนวโน้มใกล้เคียงกับกลบทประเภทที่ 2 คือ กลอนหกแบบซ้ำคำ ยอนคำ หรือแบบมีตารางเครื่องหมายประกอบนั่นเอง สำหรับเจตนาในการแต่ง concrete poetry อาจจะต่างกับการแต่งกลอนหรืออยู่บางคือ concrete poetry ต้องการเรียง ถ้อยคำเพื่อช่วยยืนยันคำให้แลเห็นภาพและกระตุ้นให้อ่านในความคิดพิจารณาความสัมพันธ์ ระหว่างเนื้อหากับภาพที่ปรากฏนั้น แต่กลอนของไทยมิได้มีเจตนาจะให้ถ้อยคำสัมพันธ์กับ ภาพ เพราะมุ่งเพียงต้องการให้อ่านในความคิดในการถอดถ้อยคำออกมาเป็นโคลงหรือกลอน ให้ได้เท่านั้น

จากสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีผลต่อวงวรรณกรรม ไทย งานประพันธ์ฝ่ายร้อยกรองเริ่มเปลี่ยนไปในเชิงแสดงความคิดความเห็นมากขึ้น สังเกต ได้จากบทกวียุคใหม่นี้มักกลอนนิยมแต่งบทกลอนขนาดสั้นแสดงความคิดเห็นเพียงอย่างเดียว และ อานจบไคภายในเวลาอันรวดเร็ว บทกลอนที่แสดงวาทะยังสนใจเทคนิคกลบทยูน้อยมาก มีลักษณะการใช้เทคนิคการซ้ำคำที่พอจะหาตัวอย่างใดบาง ยกตัวอย่างเช่น

ดวงจิต หลังน้ำตา กลาจากไกล
วันสุดท้าย ดวงจิต คิดโศกเสรา
 ช่างหงอยเหงาดวงจิต สุดกิดถึง
 ทรวงธะทอน ดวงจิต คิดตราตรึง
 ควยยังซึ่ง ดวงจิต มิตร เนิ่นนาน
 กวทารินหลังน้ำตา ชาสลด
 ใจรันทดหลังน้ำตา ชาไขชาน
 แวตาซึ่ง หลังน้ำตา ชาทรมาน
 เมื่อถึงกาลหลังน้ำตา ชาจามัลย์
 ถึงเวลากลาจากไกล ชาไปแล้ว
 โอเพื่อนแกลกลาจากไกล ใจไผ่ผ่น

หลังนำตากจากไกลใจว่าทัน
เมื่อถึงวันคลาจากไกลจงไปดี¹

กนอมศักดิ์ คล้ายเผ่าพงษ์

กลอนสำนวนนี้เป็นบทพรรณนาอารมณ์ เนื้อหาไม่มีอะไรแปลกใหม่ และเทคนิคการแต่งสังเกตได้ว่าใช้โวหารเรื่องมาแต่งซ้ำไวกลางวรรคทุกวรรค นับเป็นลักษณะที่ได้อิทธิพลมาจากเทคนิคกลบทแบบเก่า กลอนสำนวนนี้จึงเป็นตัวอย่างของกลอนสมัยใหม่ที่แต่งยังไม่ถึงเทคนิคเก่า

บทกวีไทยในแนวใหม่ที่ใช้เทคนิคการแต่งใกล้เคียงกับกวีนิพนธ์แบบรูปธรรม จะเห็นได้จากงานเขียนบางบทของ จาง แร่ตั้ง ซึ่งงานเขียนของเขาไม่ใช่ โกลง ฉันทภาพย กลอน และราย แต่เสนอออกมาในรูปของการใช้คำซ้ำ การยอหนา และการแบ่งวรรคตอน ดังตัวอย่าง

"โรงพิมพ์"

เค็กคนนั้น
เขาโรงพิมพ์

ที่โรงพิมพ์
เขาไขคอกไม้
เรียงเป็นตัวพิมพ์

ที่แท่นพิมพ์
เขาไข

มันบรรเลง

คนตรี

กล่อม

คนทำงาน

¹ กนอมศักดิ์ คล้ายเผ่าพงษ์ "ดวงจิต หลังนำตา คลาจากไกล" วารสาร
บุงทอง 6 : 4 มีนาคม 2517, หน้าหลังปก.

หนังสือเล่มนั้น

ผลิออกมา

ควยคอกไม้สีขาว

ขาว ขาว ขาว ขาว

ขาว ขาว ขาว ขาว¹

จาง แฉ่ง

วิธีเขียนของจาง ถึงเกิดไคววไชคำน้อย แต่พยายามวางคำให้ไคจั้งหะและ
จงสายตาผู้อ่านให้เลื่อนตามตัวอักษรลงไปทุกบรรทัด การวางถอยคำจึงสำคัญมาก ผู้แต่ง
จะวางคำเป็นรูปแปลก ๆ ยกตัวอย่างบทที่วางคำน่าสนใจอีกบทหนึ่ง คือ

"กลางคืน"

ทองว่า

ยามกลางคืน

ดาว

ดาว

ดาว

ดาว

จันทร์

ดาว

ดาว

ดาว

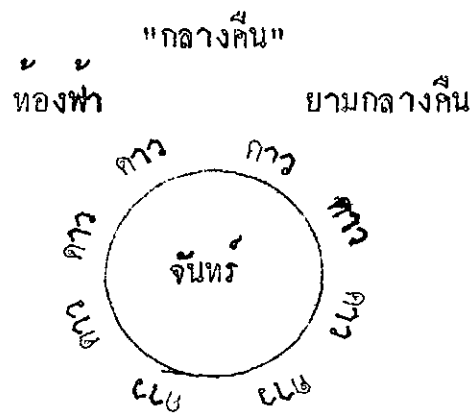
ดาว

พื้นดินทุกแห่ง เงียบหวั่น คงเหลือแต่เสียงร้องของแมลง

จาง แฉ่ง

¹จาง แฉ่ง เด็กคนนั้น หน้า 27.

ถ้าพิจารณาให้ดีแล้ว เห็นได้ว่าวิธีเขียนแบบนี้มีหลักการใหญ่ใกล้เคียงกับเทคนิค
กมลหัตถ์ มีการซ้ำคำ และเรียงอักษรเป็นรูป เพื่อให้เกิดความแปลกตาและแปลกใจ การ
เขียนลักษณะนี้เป็นการแสดงออกตามแนวใหม่ของนักเขียนรุ่นใหม่ที่ต้องการ เสรีภาพในการ
สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ซึ่งถ้าผู้อ่านเกิดความพอใจ ต้องการจะเล่นรอยคำให้เป็นรูปพิสดารออก
ไปอีกก็ย่อมทำได้ สมมติว่างานเขียนของจาง ชื่อ "กลางคืน" จะนำมาเขียนใหม่ให้เป็น
ภาพดังนี้

พื้นดินทุกแห่ง เงียบหลับ คงเหลือแต่เสียงร้องของแมลง

ผู้จิบทองชอภักย์ เจ้าของบทประพันธ์ที่นำมาเขียนเป็นรูปใหม่ตามความคิดประทับใจ
ที่ตนได้รับจากข้อความเดิม เพราะจุดประสงค์เพียงต้องการทดลองให้เห็นว่า เราอาจเสนอ
รูปของบทกวีได้ทาง ๆ นานาสุดแต่แต่ละคิดประดิษฐ์กันขึ้นมา

สรุปแล้วงานกวีนิพนธ์ของไทยปัจจุบันนี้กำลังเป็นระยะคลี่คลายขยายตัว ความคิด
ของกวีมีลักษณะเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา กวีทุกคนทุกสมัยมีอิสระพอที่จะพลิกแพลง เทคนิคและ
แสดงออกใดก็ตามใจปรารถนา ดังนั้นสิ่งที่ยุติสนใจวรรณคดีควรติดตามก็คือ พยายามศึกษาให้เข้าใจ
แนวคิดของกวีทั้งอดีตและปัจจุบัน เพราะหากได้ศึกษาสิ่งที่กวีสร้างสรรค์ไว้ทั้งของเก่าและของ
ใหม่จนเข้าใจถ่องแท้แล้ว แนวความคิดของกวีจะเปลี่ยนไปในทิศทางใดหรือสร้างสิ่งใดใหม่ขึ้น
มากตาม ผู้ศึกษาย่อมเข้าใจความคิดของกวีได้อย่างลึกซึ้งและถูกต้องเสมอ

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาคนควาต่อไป

ผู้วิจัยขอเสนอแนะว่า นอกเหนือไปจากการศึกษาเรื่องกลบทในก้านรูปแบบแล้ว ควรศึกษาเรื่องของกลบทเพิ่มเติมในด้านการเลือกสรรถ้อยคำให้เหมาะกับรูปแบบอีกด้วย นอกจากนี้ควรขยายขอบเขตศึกษาต่อไปถึงเทคนิคด้านอื่น ๆ ที่กวีสร้างสรรค์ไว้ให้กว้างขวาง และลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในที่นี้จะเสนอแนะแนวทางดังต่อไปนี้ :-

1. ศึกษาเทคนิคของกวีในด้านการใช้ลีลาการเขียน (style) ที่เกี่ยวกับการเลือกสรรถ้อยคำและวิธีเปรียบเทียบ อาทิเช่น

1.1 ศึกษาเทคนิคในการใช้ลีลาการเขียน (style) ที่เกี่ยวกับการเลือกสรรถ้อยคำและวิธี ควรศึกษาทั้งคำนาม คำสรรพนาม คำกริยา และคำวิเศษณ์ เช่น คำว่า ผู้หญิง กวีอาจจะเรียกว่า นางคราญ ขวัญจิต แก้วตา ยາใจ โฉมตรุ แก้วกับอก แก้วกับตน เป็นต้น คำเหล่านี้ควรมีการรวบรวมอย่างมีระเบียบ เพื่อวิเคราะห์ให้ชัดเจนว่าแต่ละคำหมายความว่าอย่างไร มีที่มาอย่างไร และกวีใช้ในโอกาสใด

1.2 ศึกษาลักษณะการเปรียบเทียบหรือที่เรียกว่าอุปมาอุปไมย ควรวิเคราะห์ว่ามีกี่แบบ กวีนิยมแบบใดและแต่ละแบบใช้ในโอกาสใด เช่น ในบทโศก บทอศักรรย์ จากการสรุป เป็นต้น

2. ศึกษาการใช้เทคนิคกลบทจากงานของกวีท่านใดท่านหนึ่งโดยเฉพาะ

3. ศึกษาเทคนิคกลบทจากงานของกวีโดยจำกัดยุคสมัยในทางวรรณคดีไทย

4. ศึกษาเทคนิคกลบทจากงานของกวีทุกสมัย ตลอดจนการใช้กลบทซึ่งปรากฏอยู่ในบทกวีปัจจุบัน

5. ศึกษาโดยการนำเทคนิคกลบทของกวีแต่ละสมัยมาเปรียบเทียบกัน เพื่อให้เห็นอิทธิพลของกันและกัน ตลอดจนการศึกษาโดยนำเทคนิคของกวีต่างประเทศเข้ามาเทียบเคียงด้วย

การศึกษาเรื่องของกลบทและเทคนิคอื่น ๆ ของกวีดังที่ได้เสนอแนะมานี้ ผู้ศึกษาจะสามารถนำผลของการศึกษามาใช้เป็นคู่มือประกอบการศึกษาวรรณคดีไทยได้ทั้งในเชิงวรรณคดีวิจารณ์และวรรณคดีเปรียบเทียบ อันจะเป็นแนวทางให้เข้าใจความคิดและบุคลิกภาพของกวีไทยได้อย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

✓ คำชัย ทองหล่อ หลักฐานภาษาไทย พิมพ์ครั้งที่ 4 บำรุงสาส์น 2515, 754 หน้า.

กุหลาบ มลลิกะมาศ คำบรรยายความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย เอกสารประกอบ
คำบรรยายมหาวิทยาลัยรามคำแหง ครั้งที่ 1-6 วันที่ 4, 5 มกราคม 2515,
29 หน้า.

คุณสุวรรณและพระสมุทมนตรี (ทรัพย์) บทละครเรื่องพระมะเหลเถไถ อุณรุทร้อยเรื่อง
และระเคนดัดไค เกษมบรรณกิจ 2510, 116 หน้า.

จันทร์จิรายุ รัชนี้, ม.จ. กำศรวลศรีปราชญ์-นิราชนรินทร์ พ.ณ.ประมวญมารค (นามแฝง)
แพร่พิทยา 2502, 600 หน้า.

✓ _____ แต่งโคลงคำรับประมวญมารค พ.ณ.ประมวญมารค (นามแฝง) แพร่พิทยา
2510, 344 หน้า.

_____ ประมุขนิราศคำโคลง พ.ณ.ประมวญมารค (นามแฝง) แพร่พิทยา
2513, 455 หน้า.

_____ รวมนิทานกำกลอนสุนทรภู่ พ.ณ.ประมวญมารค (นามแฝง) แพร่พิทยา
2501, 649 หน้า.

จำง แซ่ตั้ง เด็กคนนั้น กรุงสยามการพิมพ์ 2512, 82 หน้า.

เจตนา นาควัชร วรรณไวทยาการ : วรรณคดี โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2514, 157 หน้า.

✓ ฉลาด บุญลอย ประวัติวรรณคดีมาดี เดิม 1 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2505,
135 หน้า.

จิต บุรทัต วรรณกรรมของกวีเอกจิต บุรทัต โอเคียนสโตร์ 2494, 147 หน้า.

คำรณราชานุภาพ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ชีวิตและงานของสุนทรภู่ บรรณาการ 2515,
543 หน้า.

ถนนอมสักรัตน์ คล้ายเผือกพงษ์, "ดวงจิตหลังน้ำตาคลาจากไกล" วารสารยูงทอง 6 : 4
มีนาคม 2517.

ธรรมการ, กระทรวง มหาเวสสันดรชาดกฉบับ 13 กัณฑ์ โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว
2516, 416 หน้า.

✓ ธรรมาภิรมย์ (ถึก จิตรกรถึก), ทวง ประชุมลำนำประมวลตำรากลอน กานต์ โคลง ฉันท
โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี 2514, 431 หน้า.

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. วรรณไวทยาการ : วรรณคดี โครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2514, 157 หน้า.

ปรมานุชิตชีโนรส, กรมพระ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ โรงพิมพ์-
คุรุสภาลาดพร้าว 2513, 28 หน้า.

_____ กลโคลงวิวิธมาดี โรงพิมพ์ไท 2467, 53 หน้า.

_____ ลิลิตตะเลงพ่าย โรงพิมพ์ไท 2458, 188 หน้า.

ปรมานุติธิโนรส, กรมพระ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, ธรรมสิทธิคำฉันท์ พิมพ์ครั้งที่ 2
ทางทุนส่วนจำกัดกิจพร 2511, 157 หน้า.

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน เล่ม 2 โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร 2472, 547 หน้า.

ปราณี ชนธานันท์ การอ่านคำประพันธ์อังกฤษ ประเสริฐการพิมพ์ 2516, 79 หน้า.

เปลื้อง ณ นคร ประวัติวรรณคดีไทยสำหรับนักศึกษา พิมพ์ครั้งที่ 5 ไทยวัฒนาพานิช
2510, 467 หน้า.

✓ _____ พจนานุกรมฉบับทันสมัย เล่ม 1 ไทยวัฒนาพานิช 2516, 603 หน้า.

พจน์ย์ เทนพิทักษ์ การวิเคราะห์วรรณกรรมนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร 2515, 395 หน้า.

พระคลัง (ทน), เจ้าพระยา วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (ทน) พิมพ์ครั้งที่ 5 สำนักพิมพ์-
บรรณาคาร 2515, 299 หน้า.

พระมหานาควัดท่าทราย บ่อนโงะวาทคำฉันท์ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร 2466, 38 หน้า.

✓ พระสังฆรักษ์จิต พระคัมภีร์สุโขธาลังการ น.อ.แยม ประพัฒน์ทอง (บุญแปล) มหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย 2504, 277 หน้า.

พิทยาลงกรณ, พระราชวรพงศ์เชอ กรมหมื่น "ภาคผนวกท้ายเรื่อง" สามกรุง คลังวิทยา
2505, 455 หน้า.

✓ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระบรมราชาธิบายในการประพันธ์ โรงพิมพ์-
โสภณพิพรรฒธนากร 2470, 26 หน้า.

ยุพธ อร่ามกุล ลักษณะที่เด่นของบทพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ
วิทยานิพนธ์ปริณญาณหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2513,
129 หน้า.

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 พิมพ์ครั้งที่ 12 โรงพิมพ์-
การศาสนา 2515, 1053 หน้า.

✓ สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม 1 พิมพ์ครั้งที่ 1 โรงพิมพ์-
รุ่งเรืองธรรม 2498-2499, 595 หน้า.

✓ วาคุภ อสังการศาสตร์ ป.ส.ศาสตร์ (ยูแปล) โรงพิมพ์พระจันทร์ 2504, 92 หน้า.

วิชาการ, กรม หนังสืออุเทศวิชาภาษาไทย ประวัติวรรณคดีไทย กรมวิชาการ กระทรวง-
ศึกษาธิการ 2507, 293 หน้า.

วิทย์ ทิวะกริชยานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ พิมพ์ครั้งที่ 3 สำนวนภาษาและหนังสือ-
แห่งประเทศไทย 2504, 372 หน้า.

ศรีมโหสถ, พระ กาพย์ห่อโคลง โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร 2475, 15 หน้า.

บทกวีนิพนธ์ของพระศรีมโหสถ กรมศิลปากรจัดพิมพ์ 2502, 60 หน้า.

✓ ศิลปากร, กรม จินตคามที่ เล่ม 1-2 กับบันทึกเรื่องหนังสือจินตคามที่และจินตคามที่ฉบับ
พระเจ้าบรมโกศ พิมพ์ครั้งที่ 5 ศิลปাবรรณาการ 2512, 202 หน้า.

ศิลปากร, กรม เจ้าواهرรมชิเบศรพระประวัติกและพระนิพนธ์ทอຍกรอง พิมพ์ครั้งที่ 4
ศิลปาบรรณาการ 2513, 311 หน้า.

ประทุมโกดงโลกนิตติ สำนักพิมพ์เพื่อนครู 2502, 245 หน้า.

ประณม ก.กา ประณม ก.กา หัดอ่าน ปฐมมาลา อักษรนิตติ แบบเรียน
หนังสือไทย ศิลปาบรรณาการ 2513, 204 หน้า.

ประวัติกและโคดงกำทรวลศรีปราชญ์ โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา 2513, 82 หน้า.

ลิลิตพระลอ บรรณาการ 2514, 170 หน้า.

ลิลิตยวนดาวยฉบับหอสมกแห่งชาติ คลังวิทยา 2512, 64 หน้า.

สมุทโฆษก่าฉันท พิมพ์ครั้งที่ 5 โรงพิมพ์ศุภสกลาดาดพรว 2515,
248 หน้า.

ฉันทอศก่าฉันท กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในงานสัปดาหแห่งวรมคคปี
2503, 136 หน้า.

ศึกษานิตเทศก, หน่วย เอกสารการนิตเทศการศึกษายับที่ 100 คัมมอวิชาภาษาไทยเล่ม 3
หน่วยศึกษานิตเทศก กรมการฝึกหัดครู 2512, 419 หน้า.

สุภา ทิวณอม วิเคราะห์ทกตอนเพลงบาวสยกรงศรีอยุชยา (พ.ศ. 2099-2301) และสมัย
กรุงรัตนโกสินทรตอนตน (พ.ศ. 2325-2410) วิทยานิตพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร 2515, 210 หน้า.

เสริมจิตร สิงหเสนี ความรู้เบื้องต้นในเรื่องวรรณคดีอังกฤษและวรรณคดีอเมริกัน
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2515, 119 หน้า.

หอพระสมุดวชิรญาณ กบตเพลงยาว โรงพิมพ์ไท 2457, 298 หน้า.

_____ คำฉันท์คุณปู่สังเวทกล่อมช้างของเก่า โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
2467, 39 หน้า.

_____ ชุมนุมคำรากลอนฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ พิมพ์ครั้งที่ 1 โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว 2504, 323 หน้า.

หอสมุดแห่งชาติ มหาชาติคำหลวง โรงพิมพ์ไท 2460, 392 หน้า.

อนันต์ อ่วมศาสตร์ และเนาวรัตน์ อ่วมศาสตร์ หลักภาษาไทย ยะลาการพิมพ์ 2515,
246 หน้า.

อนุমানราชชน, พระยา การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์ พิมพ์ครั้งที่ 1 ราชบัณฑิตยสถาน
2507, 176 หน้า.

✓ อุทัย สินธุสาร สารานุกรมไทย เล่ม 1 โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ 2516, 200 หน้า.

✓ อุปทิศศิลปสาร, พระยา หลักภาษาไทย ไทยวัฒนาพานิช 2514, 498 หน้า.

เอมอร จิตะโสภณ พระนิพนธ์ประเภทคำฉันท์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุ-
วริทธิโนรส วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2513, 142 หน้า.

Alexander, L.G., Poetry and Prose Appreciation for Overseas Students,
Longman Group Limited, London, 1971, 159 pp.

Dickason, David H., Introduction to Literature in English for Thai Students, with study helps and review questions by Pranee Charachedda, illus by Viraj Ngerpalboon, Bangkok, Ministry of Education, 1958, 377 pp.

Mulgan, John, and Davin, D.M., An Introduction to English Literature,
Oxford University Press, Amen House, London, 1961, 182 pp.

Torrance, Ellis Paul, Guiding Creative Talent, Prentice-Hall, Inc.,
Englewood Cliffs, N.J., 1962, 278 pp.

Wolfe, Don M., and others, New Dimensions in Literature, Mc Cormick
Mathers Publishing Company, Inc., Wichita, Kansas, 1965,
227 pp.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

คำประพันธ์แบบจิตรในตำราอสังการศาสตร์ฉบับของวาทุณ

ภาคผนวก ก.

คำประพันธ์แบบจิตรในตำราอสังการศาสตร์ฉบับของวาคูภว

คำราที่ว่ากวยการวิจารณ์และการแต่งบทกวีนิพนธ์ของอินเตียโดยเฉพาะวรรณคดี สันสกฤต เล่มที่แปลมาเป็นภาษาไทยเรียบรอยแล้วคือ อสังการศาสตร์ฉบับของวาคูภว พิมพ์ เป็นภาษาไทยเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2485 แปลโดย ป.ส. ศาสตรี ในภาคคำนำ ผู้แปลให้ความเห็นว่ากวีไทยใคแนวความคิดบางประการในการแต่งบทกวีนิพนธ์มาจากกวีอินเตีย ดังนั้นผู้สนใจวรรณคดีไทยจึงควรศึกษาเทคนิคการ เขียนบทกวีของอินเตียเทียบเคียงกันไปด้วย

ตอนหนึ่งในตำราอสังการศาสตร์ฉบับนี้กล่าวถึงคำประพันธ์แบบจิตร โดยอธิบาย ว่าหมายถึงคำประพันธ์ที่มีเงื่อนไขพิเศษบางประการเพิ่มเติมนอกเหนือไปจากบทกวีที่แต่งอย่าง ถูกแบบบังคับธรรมดา ตัวอย่างคำประพันธ์แบบจิตรมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้¹

1. จิตรที่เรียงอักษรเป็นโคลกธรรมดา แต่มีเงื่อนไขพิเศษเพิ่มเติม

1.1 จิตรแบบเอกสุวรรมุ คือ ใจสร้อยอย่างเคียวตลอดบท ดังตัวอย่าง

คณวร คณวรกรตรจรณ ปรมปทศรณคชนปถกถก ฯ

อมทน คตมท คชกรยมล สัมมย ชย ภยฆนวนททน ฯ

"ข้าแต่พระชิน ผู้ประเสริฐท่ามกลางคณะ ทรงมีพระ ะบาทอันประสาธสิ่งทีบุคคลขอ

ดีกว่าผู้อื่น ทรงบอกทางแกชนที่จะไปพึ่งโมกษ ทรงปราศจากกิเลส

ทรงปราศจากอหังการ ทรงมีพระ ะบาทหาญหนึ่งอันเสมือนวงวราง ทรงแล้วควความสงบ

ทรงเป็นไฟเผาป่าที่บก้องภัย ขอพระองค์ทรงมีชัย"

1.2 จิตรแบบมาตุราชูยุกมฺ (ที่ลบมาตราคือ สระอันอยู่เบื้องบนเส้นชี้คหัว เมื่อ เขียนตามแบบอักษรเทวนาครี) ดังตัวอย่าง

มฺลสติติมชะกูรวน มฺลไรวรฐนโฏคตาทุไร ฯ

วิญะ เสวยะ กุณิสฺสย ทิมฺปะตะ ปถิ กสฺย สะ ฯ

¹ วาคูภว อสังการศาสตร์ ป.ส. ศาสตรี (ผู้แปล) หน้า 4-5 และ 14-17.

"คนเจ้าชู้ ผู้เหี้ยมโหดยามประเพณีอันเป็นของดั้งเดิม และมีพวกบุตรผู้ไร้การศึกษา
คนมีสกุลและความประพฤติดี ใครบางจะคบไ"

ลบสระอิออกจาก "วิภูะ" (เจ้าชู้) แล้ว คำนั้นจะกลายเป็น วภูะ (คนโหด) และ
ข้อความทั้งบทก็จะเปลี่ยนไปตามนั้น

1.3 จิตรแบบพินทุบุตทกมฺ (ที่ลบนิคหิต) ดังตัวอย่าง

ชรรมาชรรมาวิหะ สาธุ- ปกษปาทสมุทฺทตาระ ๑

คฺรุณามู วังเน นิฆะ- นรเก ยานุติ ทุชะติตาม ๑๑

"บุคคลผู้สำคัญธรรมเป็นธรรม พยายามตัดปีกสาธุชน และตั้งอยู่ในการโกงผู้ใหญ่ ย่อม
ตกนรกและถึงความทุกข์"

ลบนิคหิตออกจาก วังเน (การโกง) แล้ว คำนั้นกลายเป็น วจน (คำพูด)

1.4 จิตรแบบเอกัญญชนมฺ (ที่ใส่พยัญชนะชนิดเดียวตลอดบท) ดังตัวอย่าง

กกากกักเกกัก- เกกิกโกไกกคะ กโก ๑

'กูเกากากากการูก- กูกากู กโกกกคะ ๑๑

ร. ที่เห็นแทรกเข้ามานั้น เมื่อเขียนตามแบบอักษรเทวนาครี ตัว ร. ตรงนี้ก็มี
เขียนไวบนเส้นขีดหัว และรูปก็ไม่เหมือน ร. ธรรมดา จึงไม่มีใครสังเกตว่า มีพยัญชนะ
คนละชนิดมาแทรกอยู่

1.5 จิตรแบบอญฺชรบุตทกมฺ (ที่ลบอักษร) ดังตัวอย่าง

กูรวน ทิวา กราสฺเลขมฺ ทชจฺจรณพมพม ๑

เทว เยาหฺมมากรเสนายา- กรเณ- ปุสฺสรตฺตยเสา ๑๑

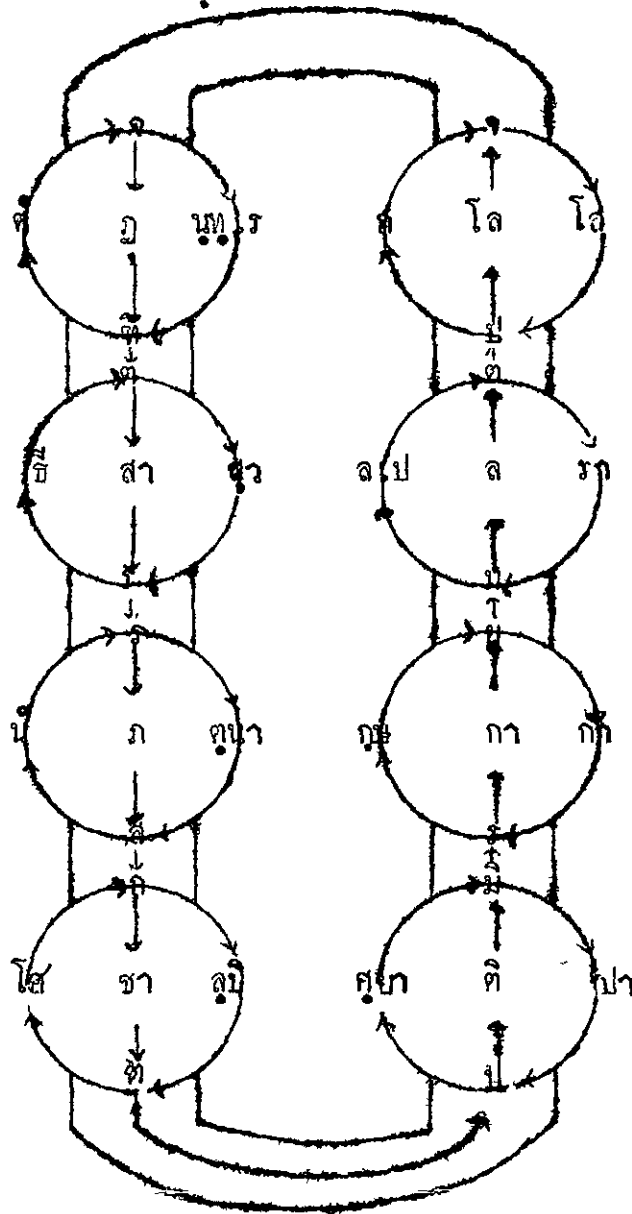
"ชาแตรพระราช ขางในทัพของพระองค์เชือกนี้ เดิน พลงโขงวงล้อมด้วยกับลม และ
แสดงความองอาจของปีเถา"

ลบอักษร ก. ออกจาก กรเณ (ขาง) แล้ว คำนั้นจะกลายเป็น เณ (ฝุ่น)

2. จิตรที่เรียงอักษรเป็นรูปต่าง ๆ วิธีอ่านจะต้องดูเงื่อนไขในปริจเฉทที่ 1 ข้อ 20

ที่กล่าวไว้ในคำประพันธ์แบบขมก สฺเลข และจิตร ฟังถือว่า พ. ไม่ต่างกับกับ ว. และ
ท. ไม่ต่างกับกับ ล. อีกทั้งไม่ตองจดนิคหิตและวิสรรชนีย์ลงไป ถ้าหากว่าจดลงไป
แล้วจะทำให้เสียลักษณะจิตร ยกตัวอย่าง เช่น :-

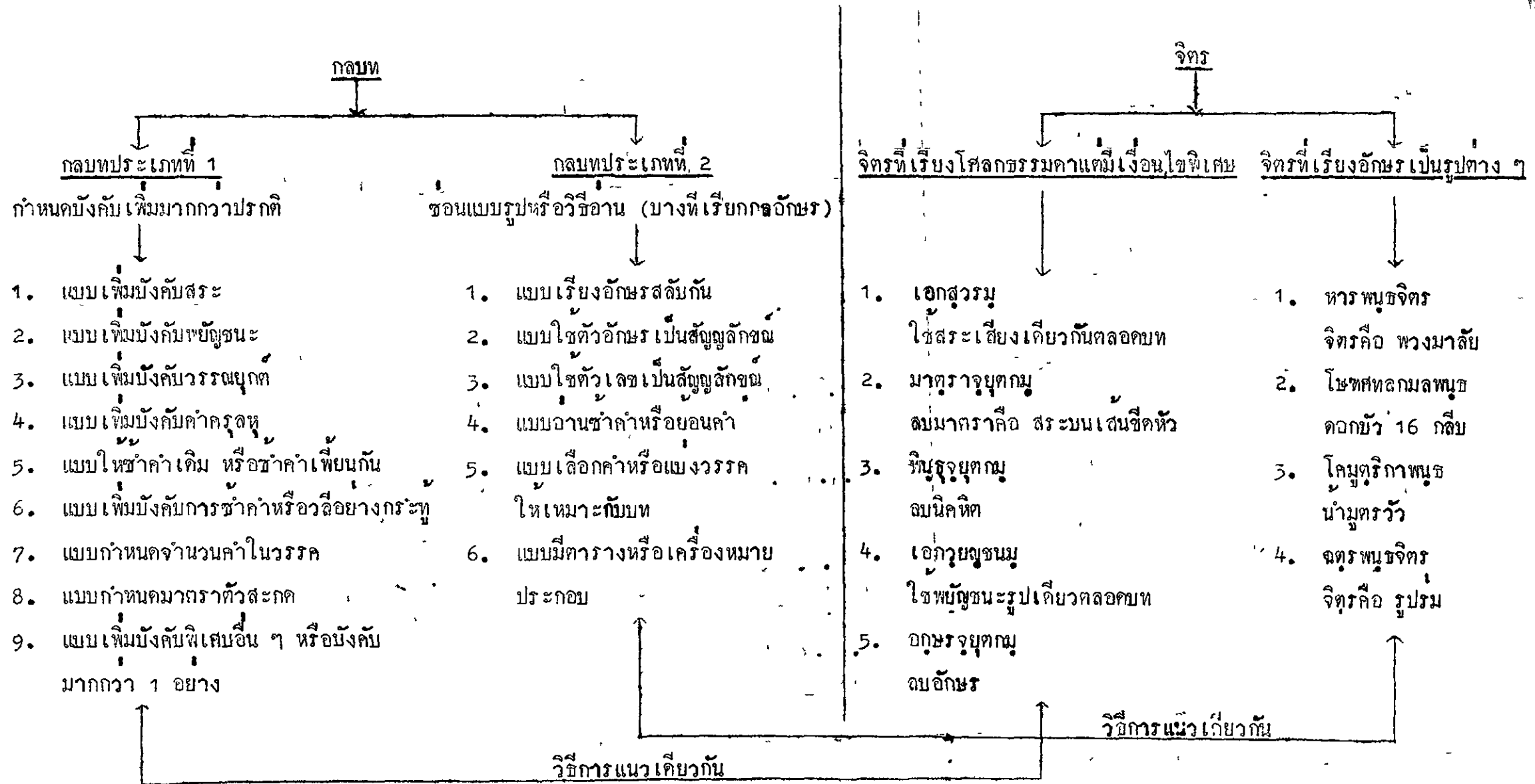
2.1 จิตรแบบหารพหุจิตร คือ จิตรพวงมาลัยเรียงอักษรอย่างรูปข้างล่างนี้

ถอดคำความ

จนทุเรชิต จฏฐิตสุวรีตสาร -รตุนาสัน รกสกลูบิตโสภชาต ฯ
 ปศุยามิ ปาปติมิรณษการกาย -มลูเปตรามลตปะจอุโปโจ ฯ
 "เราแต่เห็นพระชินเจ้า อันพระจันทร์โคจรสรเสริญแล้ว พระองค์ทรงเป็นผู้เขย่า-
 พระที่นั่ง (ของพระอินทร์) อันแล้วควบแกวมนั้และความแข็งแรง อันมีผู้-
 สรรเสริญแล้วใบสวรรค์ ทรงนิรมิตปวงโสภไทกลับเป็นความสุข ทรงมี
 พระกายอันกำจักความมืดคือ ขาป และปรากฏปราศจากพระเกศ เพื่อประโยชน์

คำประพันธ์แบบจิตรในตำราอสังการศาสตร์ เมื่อนำมาเทียบกับเทคนิคกลบท
ในบทกวีนิพนธ์ไทย จะเห็นว่ามีการตรงกันเป็นส่วนใหญ่ ให้ดูแผนภูมิซึ่งเขียนเปรียบเทียบ
ไว้ในหน้าต่อไป

ภาคผนวก ข.

บัญชีรายชื่อกลุ่มในบทกวีนิพนธ์ไทย

ภาคผนวก ข.

บัญชีรายชื่อกลบทในบทวินิพนธ์ไทย

กลบท 2 ประเภทรวม 136 ชื่อ และไม่มีชื่ออีก 7 ลักษณะ

กลบทประเภทที่ 1

กำหนดบังคับไว้มากกว่าปรกติ มี 9 แบบ

แบบที่ 1 เพิ่มบังคับสระ มีชื่อต่อไปนี้

กานตอคอก อักษรสังวาส เทพชุมนุม ช่างสูงวง สิ่งโตเล่นหาง
มธุรสวาที กาวรรชีรา โสภานุกูล

แบบที่ 2 เพิ่มบังคับพยัญชนะ มีชื่อต่อไปนี้

อักษรล้วน เบญจวรรณหาลี เลื่องจางตรวจ คำเนิรนางสระ

ควงเดือนประคัมคาว อักษรสลบล้วน กบเตนตอยหอย

ละลอคแถวกระหมับฝั่ง กบเตนสลักเพชร สุรางค์ระบำ ตรีษัมภ

นารายณ์ทรงเครื่อง งูกระหวัดหาง นาคราชแสงฤทธิ์

ช่างประสานงา อักษรบริพัตร เจ้าเขนเตนตำบุด

กระจายนระมณฑล สุนทรโกศล วิมลวาที อธิปคิอักษร

แบบที่ 3 เพิ่มบังคับวรรณยุกต์ มีชื่อต่อไปนี้

ตรีประทับ ตรีเพชรพวง ประคัม อุกะโตโกฏิวิลาส

แบบที่ 4 เพิ่มบังคับอักษรหลุ มีชื่อต่อไปนี้

ตะเข็บไตซอน อินทาทิกร บวรโตฏก วสันตคิลกาวี

มาลีนิโสภิต วิกลิลศทสา

แบบที่ 5 เพิ่มบังคับให้ซ้ำคำเดิมหรือซ้ำคำเพี้ยนกัน มีชื่อต่อไปนี้

ขงนำวีว วิกกรวย กิณรเกี้ยว พยัคฆขามหวย

เสื่อซอนเดิม กรอบจักรวาท สวรรดิจักรก พระจันทร์ทรงกลด

สกิดแครทวารังประทับ สกิดแครทวารประทับ

มังกรคาบแก้ว ฉัตรสามชั้น กระเตาไต้ไม้ วัวพันหลัก

มาเพ็ญมรดก สร้อยสน นาคเกี้ยวกระหวัด
 นาคพันธนูสนธิอลงกฎ นาคบริพัทธ์ สบัตสืบ
 อักษรโกศล วิสูตรสองไข หงส์คาบพวงแก้ว มยุราพ่อนาง
 กุริยางค์จำเรียง ตรีพิชพรรณ กวางเค็รตง
 พวงแก้วกุดัน

แบบที่ 6

เพิ่มบังคับการซ้ำคำหรือวลีเหมือนกระทู้ มีชื่อต่อไปนี้

มุขมวงแยมยกา บัวบานกลีบขยาย ทศประวัติ จตุรงคประดับ
 ภูมิวิเศษทราบเกษร หงส์ทองลีลา

แบบที่ 7

กำหนดจำนวนคำในวรรค มีชื่อต่อไปนี้

คุณเมท

กลอนดิลิต

แบบที่ 8

กำหนดมาตราตัวสะกด มีชื่อต่อไปนี้

บังคับให้ใช้เฉพาะแม่ ก. กา

บังคับให้ใช้เฉพาะแม่ ก. กา กน

บังคับให้ใช้เฉพาะแม่ ก. กา กน กง

บังคับให้ใช้เฉพาะแม่ ก. กา กน กง กด

บังคับให้ใช้เฉพาะแม่ ก. กา กน กง กด กก

บังคับให้ใช้เฉพาะแม่ ก. กา กน กง กด กก กข

บังคับให้ใช้เฉพาะแม่ ก. กา กน กง กด กก กข กม

อักษรกลอนตาย

แบบที่ 9

เพิ่มบังคับพิเศษอื่น ๆ หรือบังคับมากกว่าหนึ่งอย่าง มีชื่อต่อไปนี้

กบเตนสามตอน กบเตนกลางสระบัว พักพันราน

พิณประสานสาย นารายณ์ประลองศิลป์ กิณร่า

จตุรงคนายก ยติภักดิ์ สิงห์พาวท จตุรงคยมก